باسمہ سبحانہ

رسالہ شریفہ ملقب بہ
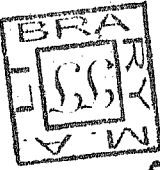
کشف الرین فی اثبات العزاء علی الحسین علیہ السلام

واسطے

شیعیان مومنین کے چھپا

هو المستعان

رسالہ شریفہ و عجالہ منیفہ موسوم بہ سیف المومنین و ملقب بہ ؛ ؛ ؛

کشف الرین فی اثبات العزا علی الحسینؑ

مصنفہ جناب حکیم ابو علی خان صاحب الدہلوی اصلاً و مولداً و الامروہوی موطناً و مسکناً ؛

احلہ اللہ دار الجنان ؛

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله الذی انزل اولیائه فی منازل الکرب والبلاء واحل احبابه فی عرصات المحبة والابتلاء
والصلوة والسلام علی اشرف الانبیاء وسید الاوصیاء وسیدة النساء ومسموم الاعداء وغریب
الغربا وقتیل الادعیاء الذی بکت علیه السماء بالدماء وناحت علیه الطیور فی الهواء المذبوح
بارض کربلاء باکی العینین ابی عبد الله الحسین وعلی ولده الائمة الهداة المصطفین
اما بعد العبد الضعیف الراجی الی رحمة الله القوی ابوعلی بن غلام علی خان امرهوی تجاوز الله
عن سیاٰتهما می گوید که در عزای جناب امام حسین گریه وزاری ونوحه واشکباری در ایام عشره وغیر آن از روز
شهادت آن امام مظلوم الی الآن جاری ست وکسی از اهل تحقیق انکار آن نکرده مگر درین چند زمان بعض متعصبین خود را
بلباس علما وانموده رساله ها در ممانعت تعزیه داری وگریه وزاری بر مصائب جناب خامس آل عبا علیه التحیة
والثنا نوشتند وآنرا بخیال باطل خود رافع بدعت انگاشتند علماء ما شکر الله سعیهم اجوبه رسائل مذکوره بدلائل
ساطعه والزامات قاطعه چنان تحریر کردند که باز صدای برنخاست واحدی متصدی جواب الجواب نگشت بالنتیجه
مردی از حضرات اهلسنت برخلاف اسلاف واکابر اوراقی چند موسوم به هدایة المومنین در زبان اردو
نوشته واو زبان درازی داده پا از آداب علماء دادبا فراتر نهاده چون درآن رساله نظر کردم خود را از تحریر

از انطباعات رساله فتوحات حیدریه تصنیف مولانا العلام جناب السید محمد قلی خان اعلی الله درجاته فی الجنان ۱۲

جواب آن باز داشتن نتوانستم و با وصف قلت فرصت به تسطیر این عجاله پرداختم و بسیف المومنین
مسمے گردانیدم و چون عبارات کتب منقول عنہا که استناد و اندراج یافته فارسی بود یا عربی لہذا بعبارت فارسی
تحریر این رساله مناسب نمود فها انا اشرع فی المقصود متوکلا علی الله الموفق والمعین **قال**
المخاطب قبل شروع کتاب کی بوجہنا مقدمه کا ضرور ہی تا حقیقت حال بخوبی دلنشین ہو اسکو سنا چاہیے
کہ ہماری پیغمبر کی پہلے خلقت شرک اور گمراہی مین گرفتار تھی اور جاہل لوگ اپنی باپ دادی کی بری راہ پر اڑی تھے
حضرت نی تقریر زبانی اور تلوار کی زور سے اونکو مسلمان کیا اور دین حق کو سمجھایا اور رسومات جاہلیت کو
اوٹھایا بعد انتقال حضرت کی خلیفون نے بھی خوب دین کو قایم فرمایا **اقول** وبه نستعین خلفائیکه بزعم مخاطب
اقامت دین از ایشان باحسن وجوه بمعرض ظهور رسیده آیا منحصر در خلفاء اربعه ہستند یا نه بنا بر اول حدیث
لایزال امر امتی قائما حتی یمضی اثنا عشر خلیفة کلهم من قریش را جواب باید گفت و بنا بر ثانی
معاویه و یزید را باتباع قاضی عیاض و شیخ الاسلام وغیرہما در سلک خلفای اثنا عشر منسلک خواہند نمود یا نه
در صورت اولی انچه بر اہلبیت نبوت و رسالت از جور و ستم و رنج و الم رسیده از دست حق پرست خلفای مقیمین
دین مبین ہست سبحان الله نازم براین اقامت دین فلنعم ما قیل **نظم** آن آرزوی که در دل تست * وان فکر
سم قاتل تست * فکری که دلت کباب کرده * ایمان ترا خراب کرده * عیش و طرب بباد داده * کیشی
عجیبی بباد داده * اثبات خلافت ہوائی ہست * اطفای چراغ کبریائی ہست * دل با صنمی قریش بستی *
در پرده شرع بت پرستی * کار تو که عو عو و فغان ہست * از بہر خلافت سگان ہست * واین امر ز قوه ات
برون ہست * فکریست که سر بسر جنون ہست * بروندوی کزین جهانت * موقوف شد اندم این فغانت *
آن وقت کشود مشکل تو * بود این ہمه سعی باطل تو * جز دشنه حسرت و ندامت * بر جان تو نیست تا قیامت *
می نالی و ناله را اثر کو * الآن وقد عصیت قبل * در حالت ثانیه قول ابن حجر عسقلانی مبطل و خواہد بود چه
او در شرح صحیح بخاری معاویه و یزید را در سلک خلفاء دوازده گانه مثل خلفاء راشدین منظوم ساخته حیث
قال وایضاح ذلك ان المراد بالاجتماع انقیادهم لبیعته والذی وقع انهم اجتمعوا علی ابی بکر
ثم عمر ثم عثمان ثم علی الی ان وقع امر الحکمین فی صفین فسمے معاویة یومئذ بالخلافة

ثم اجتمع الناس علی معاویه عند صلح الحسن ثم اجتمعوا علی ولده یزید ولم ینتظم للحسین
امر بل قتل قبل چون مقدمه خلافت معاویه ممهد شد اکنون دو کلمه دیگر بس لطیف باید شنید که پیغمبر خدا
صلعم معاویه را گفت که یا معاویه اذا ملکت فاحسن کما اخرج ابن ابی شیبة والطبرانی و معاویه بس از تملک سلطنت
و تقرر خلافت در حق اہلبیت کرام احسانات کثیره مرعی فرموده که در فضل آن بحجت غایت اشتهار باید که کافه خلائق
مانده یکی آنکه بانفس حضرت خیر البشر جناب علی ابن ابی طالب علیهما السلام باشتعال نائره جدال و قتال اشتغال
ورزید و جناب سبط اکبر علیه الصلوة والسلام را زهر نوشانید و دیگر احسانی ست که جگر مومنان ازان کباب است
و چشم پر آب ست یعنی فرزند ارجمند خود یزید را ولی عهد کرده از مسلمانان برای خلافت او بیعت گرفت الا من شذ
منهم و ازو آنچه بوقوع آمد از غایت ظهور محتاج بیان نیست با اینهمه جناب معاویه را خلیفه وقت صحابی جلیل القدر
و خال المومنین و مجتهد بمقابل حضرت امیر المومنین علیه السلام قرار میدهند حالانکه شیخ عبد الحق در مدارج النبوة مطبوعه
در صفحه ۶۲۸ او را بصفت مولفة القلوب یاد کرده و در صفحه ۶۲۹ می گوید و گفته اند محدثان که ثابت نشده است
در فضل معاویه هیچ حدیثی انتهی **قال** المخاطب جب زمانه خلافت کا آخر ہوا اور حکومت بنی امیہ کے ہاتھ
آئی تو عجب طرح کا فساد اسلام مین برپا ہوا کہ اہل بیت پیغمبر کے قتل تک کہ مانع بدعت تھی نوبت پہونچی **اقول**
و به نستعین این چه افسانهاست که مخاطب بر زبان می آرد و بلا لحاظ اصل و فرع خود هر چه میخواهد
می چاود مخاطب را مناسب بود که اولا بخدمت کدامی عالم رفته چیزی دریافت می ساخت و قواعد مذهب
خود تعلیم می یافت آنوقت اگر چیزی می نوشت گنجایش داشت المختصر از تحریر مخاطب عالی فهم مفهوم نمیشود
که زمانه معاویه را داخل حکومت بنی امیه ساخته و یا بخلافت ملحق کرده در صورت اولی شاباش مرحبا باین
عبارت که جب حکومت بنی امیه کی ہاتھ آئی تو عجب طرح کا فساد اسلام مین برپا ہوا کہ اہل بیت پیغمبر کے
قتل تک کہ مانع بدعت تھی نوبت پہونچی الحمد لله علی ذلک و بحالت ثانیه حدیث مرویه اہل سنت الخلافة
بعدی ثلثون سنة ثم ملک العضوض چه جواب و لا فرق بین الخلافة و ملک العضوض چون زمانه معاویه
در عجیب کشمکش افتاد لهذا جناب قطب الاقطاب غوث الاعظم سبحانی ای حمایت این صحابی جلیل القدر رحمه
در غنیه اخراج نموده و او انصاف داده قال رسول الله صلعم تدور رحی الاسلام خمسا و ثلثین و ستة

او بیعاو ثلثین انتہی واساس خلافت نبی ۳۰ سالہ را کہ بحدیث نبوی مستحکم کردہ بودند از بنیاد برزدند قال
المخاطب اسوقت مین بادشاہ اور لوگ قدیم رسومات جاہلیت اور کفر کی محبت رکھتی تھے فرصت کو
غنیمت جانکر کھل کھیلے اور اسلام مین رسومات جاہلیت اور بدعتین نکالنی شروع کین اقول
وبہ نستعین زمانہ تابعین کہ بروایت مخاطب بارشاد ثم یلونہم متصف گردیدہ مخاطب آنرا مروج رسومات
جاہلیت و بدعت قرار دادہ والحق کذلک وچگونہ نباشد کہ نونہالان بدعت وضلالت درین عرصہ شاخ و
برگ آوردند وانچہ تخمیکہ سلف بخاک ریختہ بودند خلف خرمنہا بر داشتند باین صورت مخاطب بنای روایت
خیرکم قرنی الخ را کہ اساس بسے کاہے بود از پا انداخت قال المخاطب چند مدت مین وہ بدعتین اور رسمین
ایک عالم مین پھیل گئین اور پچھلون نے اگلون کی سنت سمجھ کر اور مرغوب نفس پاکر انکا کرنا اپنی اوپر فرض اور
واجب جانا جو علماء دیندار ہوتی تھی جہان تک مقدور اور میسر ہوا دفع رسوم اور عقاید باطلہ کا کرتے رہے
اقول وبہ نستعین فی الواقع حال برہمین منوال است مگر علما مخاطب ازان بہرہ نداشتند بلکہ بجہت استرضا
خاطر حکام ظلمہ و فسقہ در ترویج رسوم باطلہ مساعی موفورہ بکار می بردند و وجوب طاعت امام فاسق از روے
حدیث نقل مینمودند چنانچہ ابن حجر عسقلانی در فتح الباری در شرح حدیث ابن عمر گفتہ وفی ہذا الحدیث
وجوب طاعة الامام الذی انعقد له البيعة والمنع من الخروج ولو جار فی حکمه لا ينخلع بالفسق
قال المخاطب تیر ہی ہزارون رسمین اور عقیدی کفر اور جہالت کی جہان مین قایم ہوتی اور بسبب ضعف
اسلام اور موقوف ہونی جہاد اور مصاحبت کفار کی ہر ملک مین ہر فرقی نے اپنی خواہش موافق جو چاہا سو
تراش لیا اور اسلام و کفر کھچڑی ہوگیا اقول وبہ نستعین آری اہل سنت باعانت حاکمان ظالم و غادر
آنچہ خواستند ایجاد کردند و باطل را بصورت حق جلوہ گر نمودند گہی خمس را باہل بیت ندادند و گہی بتحریم متعہ پا را از
دایرہ اطاعت خدا و رسول خدا بیرون نہادند و زمانی حی علی خیر العمل را از اذان انداختند و ہنگامی نماز تراویح را
با جماعت اختراع ساختند و گاہی گفتند کہ ان فی القرآن لحنا ستقیمہ العرب و آنی ارشاد کردند کہ ان المعوذتین
لیستا من القرآن و گہی حکم بہ سب الشیخین کفر و سب الختنین فسق قرار دادند حیرانم کہ در سب الشیخین و سب الختنین چہ
تفرقہ اختراع نمودہ اند مگر بجہت مشارکت جناب امیر المومنین علیہ السلام با خلیفہ ثالث نیز کافر نشد آری چرا پاس این

امر ملحوظ خاطر این بزرگواران نباشد بلکہ معاویہ مدتہا بسبب جناب امیر المومنین صلواۃ اللہ علیہ اشتغال نمود و باعتقاد این حضرات نقصانی بوجہ من الوجوہ فضلا عن الفسق عاید بحال او نگشتہ و گاہی اسماء خلفاء اربعہ درج خطبہ نمودند رفتہ رفتہ کار بطوالت کشیدہ تم انحصار اجتہاد در ائمہ اربعہ قرار یافت بل برین قدر نیز اکتفا نکردہ برای امام اعظم کوفی چنان مرتبہ رفیعہ قرار دادند کہ اگر کدامی حنفی از دین برگردد و شافعی یا مالکی گردد سزا تازیانہ کشد و چہار مصلا بخانہ کعبہ بنام ہمین فقہای اربعہ تعمیر کردہ داد خواہش نفسانی دادند و اہل باطن شان ایجاد بدعت بیعت ساختہ کوس کشف و شہود نواختند **قال المخاطب** خصوصاً ہندوستان مین یہانتک نوبت پہونچی کہ اوسکلمہ بہی کہتے ہین اور وہ بہت بہی پوجتے ہین اور جو اونہین ذرا قابل ہوتی اونہون نے بعینہ جب رسوم ہنود کی کرنا مناسب نہ دیکہا اور مطلق چہوڑنا بہی رضای نفس کے خلاف پایا سواسواسطے ویسی ہمین اپنے گہروت اور نام بدل کر مقرر کرلین مثلاً ہنود جو بیاہ مین موٌر باندہتی ہین یہہ لوگ سہرا اور مقنعہ باندہتی ہین اور جو وہ اپنی مردون کی دن کرتی ہین یہہ بہی تیجا اور دسوان اور چالیسوان اور برسی مثل فرض اور واجب کی کرنی لگی اور جو وی بتون کی اوپر مٹہہ بنا کر پوری کچوری پانی وغیرہ چڑہاتی ہین یہہ بہی اپنی قبرون پر گنبد بنا کر ملیدہ اور ریوڑی اور گٹہ اور چادر وغیرہ چڑہانی لگے اور جو اونکی مٹہ ہونمین مہنت اور گسائین اور رانیت رہتی ہین انکے ہان گنبد ونمین خادم اور مجاور اور پیرزادی مقرر ہوتی اور جو وی گنگا جی کی جے اور بم مہادیو بولتے ہین تو یہہ بہی نعرہ یا حسین اور دم مدار کہنی لگے **اقول** وبہ نستعین در مدارج النبوۃ مسطورست کہ عبد اللہ ابن عمر خواب کردپای او پس گفتہ شد او را یاد کن محبوب ترین مردم را نزد تو تا برود این آفت پس فریاد کرد یا محمداہ پس بہ شد پای او انتہی بعبارتہ ہرگاہ اسم سامی جناب ختم الانبیا موجب برکت و رفع اذیت است بمحوای حسین منی وانا منہ نام نامی جناب سید الشہداء علیہ التحیۃ والثنا ہم باعث خیر و رفع بلا خواہد بود **قال المخاطب** اور جیسے وہ ہر ہر کہتے ہین یہہ بہی علی علی مچانی لگے **اقول** وبہ نستعین لطف تقریر چنان عنان تمالک از دست بردہ بلا لحاظ ایمان و اسلام انچہ منجواہد بتحریر می آرد کجا نام یعسوب الدین و امام المتقین صلواۃ اللہ علیہ و کجا مناسبت ہر ہر از ہمچو گستاخی و بی ادبی مصنف رسالہ بہ بلای مرض جذام مبتلا گردیدہ نمونہ سزای آخرت بدنیا یافت و مولوی سلطان خان در شاہجہانپور بسبب بے ادبی تعزیہ با بتلای ہمین مرض انچہ

از شد اید کشیده اظهر من الشمس و ابیض من الامس الغرض جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ذکر
علی را عبادت قرار داده چنانچه ابن حجر در صواعق محرقه در مناقب جناب قاتل الکفره والفجره میگوید اخرج الدیلمی
عن عایشة ان النبی صلعم قال خیر اخوتی علی وخیر اعمامی حمزة وذکر علی عبادة ای مخاطب عالی مقام
این حدیث را شنیده و یا باور نکرده و یا بموجب قضیه مقرره ساب آنحضرت را فاسق قرار داده از فسق و فجور
خود باک نداری و حدیث من سب علیا فقد سبنی را بجوی نمیشماری ولا اقل که در مطابقت هر اهانت جناب
امام المتقین خواهد بود وہی کاتری قال المخاطب ور اگر اونکی یہان گیا اور متہرا اور کاشی جاتی ہین یہان سے
مکن پور و بہرایچ اور اجمیر کو تیار ہوگئی اور جو وی وہان سے پرشاد لاتی ہین تو یہہ بہی ریگ در صندل الی لگے
اور جو وی جگن ناتہہ کا بہات دور دور لیجاتی ہین یہہ بہی مکن پور کی چاول نذرون پہونچانی لگے اور جو وے
مہادیو اور بہردیو کی جہنڈیان بناتی ہین یہان بہی مدار سالار کی نام کی چہڑیان اور نیزی چڑہانی لگی اور جو اونکی
ہان بہردیو وغیرہ کی چبوتری ہین یہان بہی امام کی نام کی سیکڑون چبوتری بن گئے اور جو اونکی سال بہر چیچے
دت کاندو دہوم دہام سی نکالنا ضرور ہی تو یہان بہی بسوین دن تعزیہ بنانا واجب و فرض ہوگیا اور جو
وہ لنکا بناتی ہین تو یہہ بہی اپنی ہان کربلا بنانی لگے اور جو اونکا ٹہاکردوارہ ہی تو انکا امام بارہ ہی **اقول**
وبہ نستعین مخاطب درین جزو عبارت توہین امام بارہ و تعزیہ جناب سید الشہدا علیہ السلام نموده گوی
سبقت در نصب و خروج از اقران خود ربوده و محققین اہل سنت وجماعت تعظیم امام بارہ و تعزیہ واجب
نوشته اند چنانچه فتوای مولوی مدن مفتی کلکته بوجوب تعظیم و اباحت تعزیه داری باستفتا حکام انگلسیه مشهور
و در دفتر سرکاری موجود هست و مولوی سلامت علی بنارسی که در تحقیق و کمال سرآمد معاصرین خود بوده
در تبصره میفرماید شک نیست که امام باڑه و نقل تربت شریف بعد مرتب شدن واجب التعظیم است و مخاطب
امام باڑه و ٹہاکردواره را دریک سلک کشیده ندانم که مدرسه و خانقاه و بنی خانه را علاحده خواهد داشت و یا
مقابله آن باجٹ ساله و گوردواره و استان کنهیا ساخته زیر قضیه کل بدعة ضلالة خواهد کشید و این همه
بنای دیرینه را بباد فنا خواهد داد **قال المخاطب** علی ہذا القیاس اور ہزارون رسمین کفار کی مقابلہ مین ان
لوگون نے بہی مقرر کرلین اور خوش ہوئی کہ ہم ہی ان سے کم نہین اور ایکبارگی سب رسمین جہانتک نہین نکلین

مگر جو آتا گیا وہ بھی ایک آنچ نکالتا گیا اور دونکی لیتا رہا اور سبب اسکا یہہ ہی کہ مسلمانی مین جتنے کام
خواہ دین کے ہون خواہ دنیا کی کفار کی طریقہ اور مشابہت سی نہایت بعید ہین **اقول** وبہ نستعین انچہ درین
مقام افادہ نمودہ ہی ہست ناشی از جہل یا تجاہل او از مذہب اہل سنت وجماعت چہ ایشان میگویند کہ آنحضرت
دوست میداشت موافقت اہل کتابت را در انچہ امر کردہ نمی شد بچیزی کما فی مدارج النبوۃ بلکہ روزہ داشتن یوم
عاشورا باقتدار یہود روایت میکنند کما فی الصحیحین من ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قدم
المدینۃ فوجد الیہود یصومون یوم عاشورا فسالہم فقالوا ھذا یوم اغرق اللہ فیہ فرعون
ونجا موسی فنحن نصومہ شکرا للہ تعالی فقال انا احق بموسی منکم فصامہ وامر بصیامہ انتہی
قال المخاطب اور عبادت خدا مین کفار کیطرح صورت اور شکل شہر اور وہم اور لذات دنیا کا نام ونشان نہین اور
خدا نماز روزہ مین نظر نہین آتا ہی بخلاف کفار کی کہ ہر وقت اپنی معبود کی صورت کے سامنی مست اور پوجا کرتے
ہین مسلمان جاہلون نی بہی اسبات کو دیکہہ اور پسند کر نفس اور شیطان کی مشورت سی ویسی باتین اپنی ہاتہ
بی دغدغہ خلاف شرع کی مقرر کین سچ ہے قدیم سی یہہ قاعدہ شیطان کا ہی کہ جب کسی قوم کو دیکہتا ہی کہ بعینہ
رسوم کفر اور جنایات کو اللہ ورسول کی منع کرنی کی دہشت سی نکرین گی تو صورت بدل کر اوسی کام کو اور لباس
مین اونسی کرواتا ہی تا اصل مطلب اوسکا فوت نہو الغرض جب مسلمانون کو اس بلا مین گرفتار دیکہا تو بندہ خیر خواہ
اولاد حسن قنوجی نی کہ اللہ اسکو حسن حسین کے طریقی اور محبت مین رکہی **اقول** وبہ نستعین اقتدار وتمسک بذیل
اہلبیت علیہم السلام بعد معرفت اقوال وافعال این حضرات حاصل میشود و اولیاء مخاطب گاہی توجہ بہ تتبع آثار اہلبیت
رسالت نکردہ اند تا باتباع چہ رسد چنانچہ بخاری کہ کتاب او را اصح الکتب بعد کتاب الباری دانند حضرت
امام جعفر صادق علیہ السلام را صادق اللہجہ نمی دانند و روایتی از آنحضرت در صحیح خود نمی آرد پس ادعاء پیروی
سرداران جوانان بہشت باین سوء ظن محال بقول شاعر ع رند میخانہ کجا مسجد ومحراب کجا **قال المخاطب**
چاہا کہ اپنی ملنی والون کو اور جسکو خدا توفیق دی برای ان رسمون کی سمجہا دیوی مگر دیکہا تو انکا عجب حال ہے
کہ بی خون نکالی انکی مزاج کی فساد کا پورا دور ہونا ممکن ہے نہین **اقول** وبہ نستعین مخاطب از قہہ جناب بار
عزاسمہ بہ چنان مرض صعب مبتلا گردیدہ کہ اگر خون تمام جسم خود اخراج کنند نفعی نخواہد بخشید کفی اللہ المومنین القتال

قال المخاطب لیکن بعضے لوگ کہ دو چار مرتبہ کی نصیحتون سی انکا اچھا ہونا معلوم ہوا تو اون لوگون کو سمجھانا
شروع کیا پہر جب دیکہا کہ زبانی کہنی سے فایدہ عام نہین ہوتا اور ہر شخص کو ہر بات یاد نہین رہتی تو اسلیے
اسوقت مین کہ سنہ بارہ سو اڑتالیس ہجری مین یہہ رسالہ ہندی زبان مین لکہا تا کہ ہر کوئی اسکو اپنے
بولی مین سمجہ کر بی تکلف بوجہہ لی اور سوجہہ پکڑی **اقول** وبہ نستعین اگرچہ مخاطب رسالہ خود بزبان اردو تالیف
کردہ مگر چونکہ عبارت اکثر کتب کہ نقل عبارات ازانہا اتفاق افتادہ فارسی بود لہذا فقیر جواب نیز بزبان فارسی
نگاشت تا ذایقہ شناسان فارسی ہم بمطالعہ اش رغبت سازند **قال المخاطب** پہر دریافت کیا تو سب
رسمون مین دو رسمون کا چہوڑنا لوگون پر بہت مشکل ہے اور شاق ایک تو منت پوجا اولیا وغیرہ کے
دوسری تعزیہ کا بنانا کیونکہ یہ چہاتی پہ گر پہاڑ بہی ہوتی تو ٹل سکے پر مشکل ہے جو جی مین بیٹہے وہ جیسی نکل سکی
او منت پوجا کی بیان مین رسالہ نصیحۃ المسلمین لکہا پایا اسواسطے اس رسالہ مین فقط برائی تعزیہ کی صاف صاف
بیان کی کیونکہ سمجہانا عوام کا منظور ہی اور حکم ہی بات کرو ہر آدمی سی اوسکی عقل کے موافق اور یہی سبب ہے
کہ نبی پر کتاب اوسکی قوم کی زبان مین اوتری پس مناسب ہی کہ اسکو حقیر نہ سمجہین اور اسکے مطلب کو سوچین
بوجہین اور نام اس رسالہ کا ہدایت المومنین رکہا اور مطلب اسکی ایک مقدمہ اور تین فصلون مین بیان کیے
اول مقدمہ مین بدعتون کی ظاہر ہونیکا سبب مذکور ہو چکا **اقول** وبہ نستعین کاکت بیانات مقدمہ بوجوہ
سابق گذشت فتذکر **قال المخاطب** اب پہلی فصل مین برائی تعزیہ کی دلیل عقلی و شرعی سی مذکور ہی دوسری
فصل مین جاہلونکی سوال کا جواب ہی تیسری فصل مین آیہ اور حدیث کی روسی تعزیہ کی برائی کا بیان **اقول**
وبہ نستعین تحت ہر فصلی از فصول کہ ملو فضول ست جواب آن می آید فانتظر **قال المخاطب** فصل پہلے اب ای مسلمانون
خدا کی واسطے دل سی سنو کہ تم دین مین آپ مختار نہین ہو کہ جو تمہاری جی مین آوی سو کرو آخر خدا کی بندی ہو پیغمبر کے
امت ہو **اقول** وبہ نستعین این چہ ترانہ خارج آہنگ است کہ می سراید و از اصول مقررہ مقتدایان خود اغماض
نمودہ ہرچہ میخواہد ہرزہ درائی می نماید چہ تعیین خلیفہ کہ از اعظم امور دینیہ و متضمن بسے اختیارات است باعتقاد
اہل تسنن مفوض باختیار اہل اسلام است چنانچہ سلف ایشان ہر کرا خواستند بخلعت خلافت مخلع کردند
و در ہر زمانی باستعانت خلفای مجوز خود شان از منع خمس و تحریم متعہ و اسقاط حی علی خیر العمل از اذان وغیرہا

کہ سابق استعاری بدان رفتہ ہرچہ خواستند باختیار خود بالعمل آوردند وانجام آن اختیار بجدی منجر شد
کہ جناب معاویہ مربع نشین صدر خلافت گشتند و در ایام حیات خود بصوابدید مسلمانان خلف رشید
یزید را خلیفہ وجانشین خود نمودند وانچہ از پدر و پسر نسبت بخاندان رسالت بمنصۂ ظہور جلوہ گر شدہ کالشمس
فی وسط النہار ہویدا واشکار ہست ودر اثبات خلافت معاویہ ویزید ہمین قدر کافی ووافی ہست کہ عبد اللہ ابن
عمر از بیعت جناب امیر المومنین علی ابن ابیطالب صلواۃ اللہ وسلامہ علیہ دست کشیدہ با ایشان بیعت نمود
وہرگاہ اہل مدینہ خلع بیعت یزید کردند اکثار انکار ووعید کرد قال فی الاستیعاب قیل لنافع ما بال ابن عمر
بایع معاویۃ ولم یبایع علیاً فقال کان ابن عمر لا یعطی یدا فی فرقۃ ولا یمنعہا من جماعۃ ولم یبایع معاویۃ
حتی اجتمع علیہ ودر جامع الاصول از بخاری ومسلم آوردہ عن نافع قال لما خلع اہل المدینۃ یزید بن معاویۃ جمع
ابن عمر حشمتہ وولدہ وقال سمعت رسول اللہ صلعم یقول ینصب لکل غادر لواء یوم القیمۃ وانا قد
بایعنا ہذا الرجل علی بیع اللہ ورسولہ وانی لا اعلم غدرا اعظم من ان یبایع رجل علی بیع اللہ ورسولہ
ثم ینصب لہ القتال وانی لا اعلم احدا منکم خلعہ ولا تابع فی ہذا الامر الا کانت الفیصل بینی
وبینہ ہزار آفرین بر طبع سلیم وعقل مستقیم مخاطب کہ باوجود آنکہ بنا بر مسلمات اہل سنت اینقدر اختیارات مسلمانان
در این چنین امور عظیمہ دینیہ متحقق ہست باز میگوید ای مسلمانون خدا کی واسطے دل سے سنو کہ تم دین میں اپنے مختار نہیں ہو
کہ جو تمہاری جی میں آوی سو کرو الخ وبطریق تنزل میگویم کہ انعقاد مجلس میلاد شریف کہ باعتراف فحول علماء اہل سنت
بدعت ہست بجا می آرند چنانچہ مولوی نجم الدین قنوجی بجواب فتوای مولوی مظہر کریم سررشتہ دار فوجداری شاہجہانپور [عہ]
می فرماید کس واسطے کہ اول مولد ہی کرنی کی کچھ اصل نہیں ہے کہ شیخ تاج الدین عمرو بن علی البلخی الاسکندری المشہور
بالفاکہانی من متاخری المالکیہ نی ان عمل المولد بدعۃ مذمومۃ لکہا ہی اور علی ہذا القیاس شیخ مجدد الف ثانی نے بھی
بیچ مکتوب ویست وہفتاد وسیوم ومکتوب پنجاہ وچہارم کی لکھا ہی تو کھڑا ہونا ایسی وسری بدعت قبیحہ اور
سیئہ ہی سے مجلس مولد کہ شد ایجاد آن ٭ بدعت آن نیست افزود از بتان ٭ فاسق ومبتدع در مجلس تمام ٭
جمع می آیند باصد احترام ٭ شد بنی خانہ وران ایجاد ہم ٭ چون امام باڑہ از اہل ستم ٭ خانہ بدعت شدہ ہر خانہ ٭
خانہ خانہ گشت ہر دیوانہ ٭ خانہ چہ ہر خانہ بت خانہ ٭ در حفظ وخالش مردم وودانہ ٭ الغرض خانہ مولد نہ ٭

[عہ] بہ عبارت رسالہ غایۃ الکلام ومن بعد مطبوعہ سنہ ۱۲۹۲

بدعتی شد باعث بدعت دگر ٭ ذکر وضع حمل چون آید میان ٭ از پی تعظیم برخیزند شان ٭ گویا وقت وضع حمل آن است این
این ٭ در حضور شان شده مولد همین ٭ شد معاذ الله این شنعت تمام ٭ از ادب دور است هم در دین
حرام ٭ ورنه نام معنی مولد کجا ٭ زانکه شد مولد و مولد در سرا ٭ معنیش آید ولادت را زمان ٭ یا که شد جای
ولادت نام آن ٭ این زمان و جای را مصداق نیست ٭ غیر بدعت هیچ استحقاق نیست ٭ انتهی وفی
تحفة القضاة سئل القاضی عن مجلس المولد الشریف قال لا ینعقد لانه محدث وکل محدث ضلالة
وکل ضلالة فی النار وما یفعلون من الجهال علی راس کل حول فی شهر الربیع الاول لیس بشیء
ویقومون عند ذکر مولده صلعم ویزعمون ان روحه صلعم تجیٔ حاضر فزعمهم باطل بل
هذا الاعتقاد شرک وقد منع الائمة الاربعة عن مثل هذا انتهی فالجواب الجواب **قال**
المخاطب بھلا ہم تم سے پوچھتے ہیں کہ خدا نے یا پیغمبر نے کہاں کہا ہے کہ حضرت امام حسین ع شہید ہوں **اقول**
وبه نستعین کلام مشکک درین مقام بدو وجه محل نظر است اول آنکه حق تعالی در قرآن مجید و حضرت محمد مصطفی ص
در حدیث بجای نفرموده است که بعد وفات پیغمبر خدا یک تن و دو تن از اهل حل و عقد هر که را خلیفه سازند همان
خلیفه برحق باشد و منکر خلافت آن کافر قال شارح المواقف وذلک لعلمنا ان الصحابة مع صلابتهم
فی الدین وشدة محافظتهم علی امور الشرع کما هو حقها اکتفوا فی عقد الامامة بذلک المذکور
من الواحد والاثنین کعقد عمر لابی بکر وعقد عبد الرحمن بن عوف لعثمان ولم یشترطوا فی
عقدها اجتماع من فی المدینة من اهل الحل والعقد فضلا عن اجماع الامة من علماء الاسلام
ومجتهدی جمیع اقطارها انتهی وبعبارة اخری خدا و رسول ص کجا فرموده که خلیفه ثالث عثمان بن عفان
قرآن اختلاف نزول جمع نموده رواج دهد و قرآن دیگر صحابه را با آتش سوزاند و اگر عبد الله بن مسعود و دیگران
قرآن خود ندهند ورنه مضروب و لگدکوب غلامان عثمان گردد دوم آنکه شهادت حضرت امام حسین ع
بنابر اصول مذهب ایشان ثابت نیست چه بنابر اصول موضوعه ایشان خلافت یزید بن معاویه قابلیت انکار
ندارد زیرا که طریق ثبوت خلافت بنابر تصریح علمای ایشان یا بیعت اهل حل و عقد است ولو کان واحدا یا استخلاف
خلیفه سابق است لاحق را یا قهر و استیلا است کما فی شرح المقاصد و جمیع مسلمانان سوای [illegible]

چند با یزید بیعت کردند و عبد اللہ ابن عمر کہ در بیان ورع او صاحب استیعاب نوشتہ قال میمون بن
مہران ما رأیت اورع من ابن عمر از جملہ بیعت کنندگان حضرت یزید است و اما استخلاف پس بآنکہ حضرت
معاویہ کہ باعتراف غوث الثقلین ایشان خلیفہ راشد بود حضرت یزید را خلیفہ ساخت اما قہر و غلبہ یزید محتاج
اظہار نیست خلاصہ اینکہ ہرگاہ شہادت جناب امام حسین عم با صول مخاطب ثابت نباشد اطلاق لفظ شہید
از و عجب می نماید قال المخاطب تب انکا تم ہر سال تعزیہ بناؤ اور اسکا ثواب پاؤ اقول و بہ نستعین مخفی مباد
مخاطب درینجا در صدد انکار سہ امر است اولا ساختن تعزیہ ہر سال ثانیا ساختن آن مطلقا ثالثا ترتب ثواب
بر ساختن آن لہذا ہر یک ابدلائل قاطعہ ثابت میکنم تا دیگر یرا مجال سخن نماند اما اولا یعنی تعیین وقت بدو وجہ
متحقق است اول اینکہ در ترجمہ صواعق محرقہ ابن حجر مکی مرقوم است ہکذا عبارتہ چہارم آنکہ چون روز عاشورا
بحسین ابن علی رضی اللہ تعالی عنہما رسید چنانچہ تفصیل آن بعد ازین خواہد آمد نبود مگر شہادتی کہ دال است
بر مزید رتبت و رفعت درجہ آنحضرت نزد پروردگار و الحاق وی بدرجہ آبا و اہل بیت مطہر خود پس باید کہ اگر کسے
اندوہ مصیبت او ریاد سزاوار است کہ در آن روز مشغول نشود مگر بصوم و طاعات و عبادات و استرجاع
بنا بر امتثال و اطاعت امر الہی تا مترتب شود بران مغفرت و رحمت نا متناہی کما قال اللہ تعالی وبشر الصابرین
الذین اذا اصابتہم مصیبۃ قالوا انا للہ وانا الیہ راجعون اولئک علیہم صلوات من ربہم
ورحمۃ واولئک ہم المہتدون انتہی قول فقرہ واگر کسی اندوہ مصیبت را دریابد اول دلیل است بر تعیین روز
عاشورا و ہو المطلوب دویم آنکہ ابو الفرج ابن جوزی در رسالہ مولد نوشتہ وقد بسط الکلام فی ترغیب
مولد النبی صلعم فلا زال اہل الحرمین الشریفین والمصر والیمن والشام وسائر بلاد العرب من
المشرق والمغرب یحتفلون بمجلس مولد النبی صلعم ویفرحون بقدوم ہلال الربیع الاول
ویغتسلون ویلبسون بالثیاب الفاخرۃ ویتزینون بانواع الزینۃ ویطیبون ویکتحلون
ویاتون بالسرور فی ہذہ الایام ویبذلون علی الناس بما کان عندہم من المضروب والاجناس
ویہتمون اہتماما بلیغا علی السماع والقراءۃ لمولد النبی صلعم وینالون بذلک اجرا جزیلا وفوزا
عظیما ومما جرب عن ذلک انہ وجد فی تلک العام کثرۃ الخیر والبرکۃ مع السلامۃ والعافیۃ

وسعة الرزق وازدياد المال والاولاد والاحفاد ودوام الامن والامان في البلاد والامصار
والسكون والقرار في البيوت والدار ببركة مولد النبي صلعم انتهى وفي فتح المبين شرح الاربعين
للامام النووي قال شيخنا الامام ابو شامة ومن احسن ما ابتدع في زماننا ما يفعل كل عام في اليوم
الموافق ليوم مولده صلى الله عليه وسلم من الصدقات والمعروف واظهار النعمة والسرور فان ذلك
مع ما فيه من الاحسان الى الفقراء مشعر بمحبة النبي صلعم وتعظيمه واجلاله في قلب فاعل ذلك
وشكر الله تعالى على ما من به من ايجاد رسوله الذي ارسله رحمة للعالمين صلى الله عليه وسلم انتهى
ازین هردو عبارت مبرهن است که نمودن مجالس مولود حضرت در ربیع الاول هرسال موجب بسی خیر و برکت است
پس همچنین ساختن تعزیه و قیام بماتم جناب سید الشهدا علیه آلاف التحیة والثنا در عشره محرم الحرام نیز جائز خواهد بود
و هو المقصود اما ثانیا یعنی ساختن تعزیه و نقل قبر مطلقا پس مخفی مباد که ساختن این هردو مباح است چه اصل
در هر چیز اباحت است تا وقتیکه از شارع علیه السلام ممانعت دران وارد نشود و هکذا في البحر الرائق والهداية
و ممانعت شارع در تعزیه داری کجا فالحق احق بالاتباع و اگر هنوز مطمئن نباشی از کلام مولوی عبد الواحد خان ابن
الابن مولوی عبد العلی بحر العلوم سندی آرم که باز مخاطب اجمال سخن نباشد و بابت بانی راضی مخالف مسدود
گردد المختصر در رساله ازالة الاوهام نوشته اند که در عهد صحابه و تابعین کتابت سند غیر معرب بود و لیکن معرب شد و اجماع
امت بران شد و بتواتر رسید و همچنان جمع کردن احادیث و تفاسیر و فقهیات و چهار مصلی مانند کعبه و تالیف
صرف و نحو و غیرها و اختراع مجالس ذکر میلاد شریف نبوی صلعم بتواتر رسیده و اجماع بران گردید همچنان مراسم
تعزیه داری جناب امام حسین ع از صدها سال جاری و مروج است و در زمان سلاطین اسلام و متشرع مانند
جلال الدین اکبر و جهانگیر و شاهجهان و عالمگیر اورنگ زیب و غیرهم که در تمامی ملک حکم و نافذ الامر کلی بودند مراسم تعزیه داری
بوجه احسن بتقدیم میرسید و نواب سعد الله خان وزیر اعظم شاهجهان عالم متبحر و قاضی القضاة سید خان کلان و قاضی
القضاة سید خان خرد که هریک حنفی المذهب بودند و دیگر علماء آن زمان اگر مراسم مذکوره را خلاف شرع و بدعت میپنداشتند
بحضور سلاطین معروض ساخته در تمامی ملک موقوف میگردانیدند که در سرکار بادشاهان اختیار کلی داشتند و بادشاهان
هم متشرع بودند یا بادشاهان دیگر که متشرع بودند بذات خود ها در تمامی ملک تحت حکومت خود ها موقوف میکردند

دوران عهد نبوی و خصوصاً مروج بوده تا حال جاری است و انشاء الله تعالی تا قیامت جاری خواهد ماند و کسی
از عوام و خواص زمان تا حال انحراف از آن نکرده در صورت ترویج آن باجماع امت نیز ثابت گشت و بتواتر رسید بمفاد
حدیث شریف لن تجتمع امتی علی الضلالة هر چه ایشان بران اجماع کنند و اتفاق نمایند سراسر حق بود پس درین
عصر اگر کسی انکار نماید و این مراسم را خلاف شرع و مکروه داند خلاف اجماع امت و انکار از تواتر است و این معنی بموجب
اصول فقه نهایت ممنوع و آنچه بعضی کج فهمان این زمان سند حدیث من زار قبرا بلا میت و یا بلا مقبور فقد اثم او
کفر بزعم باطل خود تعزیه شریف را مصداق قبر بلا میت تصور کرده زیارت تعزیه را موجب کفر یا اثم قرار داده اند
غیر معقول است چه اولاً حدیث مذکور در صحاح سته مذکور نیست و راوی حدیث مجهول و الفاظ حدیث مختلف است
و چنین حدیث از محل اعتبار ساقط است و بالفرض اگر حدیث مذکور صحیح بوده باشد از جمله احاد است و تواتر و اجماع
امت از خبر احاد حسب قاعده اصول باطل نمیشود و سوای این تعزیه امام علیه السلام چیزی دیگر است و قبر بلا میت
امری دیگر قبر بلا میت آنست که قبر حضرت ادریس و عیسی و خضر و الیاس و یا قبر ملائکه را اینجا بنا کنند و
زیارت گاه سازند و یا کسی صورت قبری بنا کند که فلان کس درینجا مدفون است و فی الحقیقت چنان نباشد
پس اینهمه قبور بلا مقبور و حیله خواهد بود و همچنین عیاذاً بالله اگر کسی بگوید که جسم مطهر جناب امام حسین علیه السلام در تعزیه
مدفون است نه در کربلا معلی در صورت تعزیه شریف نیز مصداق قبر بلا مقبور خواهد گشت و گرنه نقل قبر و هرگاه
احدی از سواد الف و مخالف مجوز شق اول نخواهد شد پس تعیین شق ثانی یعنی بودن تعزیه نقل مزار مبارک جناب
سید الشهداء علیه السلام مبرهن شد و آن جایز است بموجب حدیث نبوی صلعم که مذکور خواهد شد و قطع نظر از آن
حضرت رسول خدا صلعم تعزیه داری مروجه این زمانه را منع نفرموده اند و خلاف حکم پیغمبر آنست که آنحضرت
چیزی را منع کرده باشند بعد از آن چیز را بعمل آرند و علت غائی از تعزیه داری گریه و بکا و بیان ظلم یزید و اظهار شجاعت
شهدا است و بموجب حدیث شریف بروایت ترمذی که اصحاب حدیث و فقه او را بسیار معتبر و مستند می دانند که کتاب
الله و عترت نبی صلعم در بزرگی و ایفای حقوق هر دو برابر اند و در عهد صحابه و تابعین کتاب الله غیر معرب بود و من بعد
معرب شد و اجماع امت بران شد و بتواتر رسید پس تعزیه شریف امام حسین علیه السلام که هم باجماع امت
مروج است با اعراب کلام الله برابر است اگر کسی اهانت و بی ادبی با کلام الله و عترت طاهره یا با اعراب

کلام اللہ تشریف و تعزیہ تشریف نماید و ترک حقوق کلام اللہ و عترت طاہرہ کند ہر دو در قیامت فریاد و
غیبت آنکس پیش حوض خواہند کرد و از حضرت امام موسیٰ کاظم علیہ السلام مرویست کہ ہر کہ زیارت قبر حضرت امام حسین
علیہ السلام کند حالانکہ میداند حق عظمت وی بنویسد حق تعالیٰ درجہ برای وی در علیین و چون بسبب بعد و شدائد
راہ بمزار شریف حضرت امام حسین علیہ السلام ہر سال رسیدن جملہ مردمان این دیار را متعذر و متعسر است بنا بران
مردمان این دیار ہر سال در عشرہ محرم علامت نقل قبر ساختہ زیارت آن میکنند تا باین فضیلت و سعادت
کہ در حدیث مذکور است در آیند زیرا کہ بنا ساختن نقل قبور مباح و بوسہ دادن بران جائز چنانچہ در کفایہ
شعبی و فتاوای غرائب و عالمگیری و مطالب المومنین و خزانۃ الروایہ و غیر آن مذکور است لا بأس بتقبیل
قبر والدیہ لان رجلا جاء الی النبی صلعم فقال یا رسول اللہ انی حلفت ان اقبل عتبۃ باب الجنۃ
وجبہۃ حور العین فامرہ ان یقبل رجل الام وجبہۃ الاب قال یا رسول اللہ ان لم یکن ابوای حیین
فقال قبل قبرہما قال فان لم یکن اعرف قبرہما قال خط خطین انو احدہما قبر الام والآخر قبر الاب
فقبلہما فلا تحنث فی یمینک انتہی الحمد للہ کہ از عبارت سابقہ کالشمس فی وسط النہار جواز بلکہ استحباب
تعزیہ داری جناب خامس آل عبا و ترتب ثواب بران بپایہ ثبوت رسید اما ثانیا یعنی ترتب ثواب بنا ساختن
نقل قبر و مقبرہ جناب امام حسین علیہ السلام کہ آنرا تعزیہ گویند ثابت است بچند وجہ اول اینکہ ثواب تعزیہ داری بشہادت
مولوی عبد الواحد خان گذشت کفاکم عنا شہادۃ ہذا الفاضل دوم انکہ گریہ نمودن بر مصائب جناب
شہید مظلوم صلوات اللہ علیہ سنت پیغمبر خدا و علی مرتضیٰ است چنانچہ ابن حجر در صواعق محرقہ نوشتہ اخرج
ابن سعد عن الشعبی قال مر علی رضی اللہ عنہ بکربلا عند مسیرہ الی صفین وحاذی نینوی وہی قریۃ علی
الفرات فوقف و سأل عن اسم ہذا الارض فقیل لہ کربلا فبکی حتی بل الارض من دموعہ وقال دخلت علی
رسول اللہ وہو یبکی فقلت ما یبکیک فقال جاء عندی جبرئیل آنفا واخبرنی ان ولدی الحسین علیہ السلام
یقتل بشاطی الفرات بموضع یقال لہ کربلا ثم قبض جبرئیل قبضۃ من تراب شمنی ایاہا فلم املک عینی
ان فاضتا انتہی و فی المقتل الذی الفہ الفاضل الدہلوی وسماہ بسر الشہادتین انہ اخرج الحاکم
والبیہقی عن ام الفضل بنت الحارث قالت دخلت علی رسول اللہ یوما بالحسین فوضعتہ فی حجرہ ثم حانت منی

عہ در کتاب جذب القلوب از فصل الخطاب آوردہ کہ جناب امام جعفر صادق علیہ السلام فرمودند من زار واحدا من الائمۃ کان کمن زار رسول اللہ ۔ عشرہ ۱۲

النقایه فاذا علینا رسول الله تهرقان من الدموع فقال اتانی جبرئیل فاخبرنی ان امتی تقتل ابنی هذا واتانی بتربة من تربته حمراء انتهی و پر ظاهر که تعزیه داری باعث گریه و بکا است و هر امر مباح که متوقف علیه عبادت باشد آن هم عبادت است کما قال المحدث الدهلوی فی ترجمة المشکوٰة پس باحسن وجوه ثابت و واضح گشت که در تعزیه داری ثواب اخروی بجهه پیروی حضرت سرور کائنات صلی الله علیه وآله وسلم در گریه و زاری بحصول سے انجامد و هو المطلوب سیوم آنکه جمال الدین محدث در روضة الاحباب میگوید آنچه مجرب شده از برکات تمثال نقل قبر شریف پیغمبر خدا صلعم آن است که هر که آنرا دایم با خود دارد او را در میان خلق قبول تمام باشد و البته پیغمبر صلعم را زیارت کند و هر کس آنحضرت را در خواب بیند فقد رآه حقا و این تمثال شریف در هر لشکر که باشد نگریزد و در هر قافله که باشد غارت نیاید و در هر متاعی که باشد دزدان دست نیابد و در هر کشتی که باشد غرق نشود و توسل نجوید بصاحب آن صلعم در هیچ حاجتی الا آنکه گذارده شود و در هیچ صعبی الا آنکه فرج حاصل شود انتهی و بهر منصف لبیب مخفی نیست که زیارت پیغمبر خدا صلعم ثواب ها دارد و او لیا مخاطب حصول آنرا از خواص همراه داشتن نقل قبر شریف آنحضرت قرار داده اند و تفرقه در میان نقل قبر حضرت پیغمبر خدا و جناب سید الشهداء باین طور که یکی جایز و دیگری ناجایز باشد نتوان ساخت قال المخاطب اخر کہو گی کہ خدا اور رسول نے کہین نہین کہا اقول و به نستعین مخاطب بگوید که قرآن شریف بحکم خدا و رسول معرب گردیده و یا بلا حکم در صورت اولی فاتوا برهانکم ان کنتم صادقین و در صورت ثانیه فما هو جوابکم فهو جوابنا طرفه اینکه نماز تراویح بهیئت کذائی بغیر حکم خدا و پیغمبر صلعم پیشوایان مخاطب بخیر را ایجاد کرده آنرا نعم البدعة گفتند کما فی النهایة انه دخل لیلة من لیالی شهر رمضان فی مسجد فرای ان المسجد قد غص باهله بقیام شهر رمضان فاستبشر وقال بدعة ونعم البدعة التی احدثناها با اینهمه اعتراف دیده و دانسته تراویح خواندن و آنرا از جملہ عبادات شمردن مصداق همین بودن است پهر کیون جان بوجهکر جهک مارتی هو قال المخاطب پهر کیون جان بوجهکر جهک مارتی هو اقول و به نستعین در رساله غایة المرام مطبوعه بصفحه ۶ مندرج سوال و لی کو بوسه دینا زمان فیض نشان مین مروج تها یا نهین اگر مروج نہ تها تو اس مانی مین بوسه دینی والی ماخوذ اور گنهگار هین یا نهین جواب زمان سرور دو جهان مین رواج اسکا هرگز نہ تها لیکن گو

جو بوسہ دیتی ہین گنہ گار نہین ہوتی بلکہ بعضے علما کی نزدیک ثواب پاتی ہین در المختار مین نقل فرمایا تقبیل الخبز
جوز الشافعیہ انہ بدعۃ مباحۃ وقیل حسنہ انتہی ازین فتوای بوضوح پیوست کہ تقبیل خبز گو بزمانہ جناب
سرور کائنات صلعم رواجی نداشت لیکن بفتوای شافعیہ مباح بلکہ بقولی حسن بودہ است ندانم کہ این فتوای شافعیہ مقبول
طبع گرامی مخاطب لاثانی می آید و یا در حق آنہا می فرماید پھر کیون جان بوجھکر جھک مارتی ہو قال المخاطب او رہمسے
پوچھتی ہو کہ تعزیہ بنانا کس کتاب مین منع ہی اقول وبہ نستعین چون اولیای مخاطب مثل امام شافعی و امام نووی و ملا
علی قاری و صاحب بدایۃ المرید صدہا امور مستحدثہ را بدل و جان قبول کردہ بعضی را واجب و بعضی را فرض کفایہ و بعضی را مندوب
و غیرہ قرار دادہ اند پس استفسار مخالفت تعزیہ بقید کتاب از مخاطب لازم آمد چہ یکی را بجان و دل خریدن و بر دیگری دست
رد گذاشتن از انصاف بسی بعید می نماید و تفصیل آن در مباحث آیندہ خواہد آمد درین جا برای اطمینان قلب ناظرین
بر نقل دو قول اکتفا میرود قال النووی فی فتح المبین قال الشافعی ما احدث وخالف کتابا او سنۃ او اجماعا
او اثرا فہو البدعۃ الضلالۃ وما احدث من الخیر ولم یخالف شیئا من ذلک فہو البدعۃ المحمودۃ
انتہی و فی العینی شرح الکنز و فی کنز شمس الائمۃ السرخسی اہل مشایخ بلخ اختاروا قول اہل المدینۃ فی جواز
استیجار المعلم علی تعلیم القرآن فنحن ایضا نقول بالجواز و کذا فی فتاوی قاضیخان انتہی ازین تقریر مثل روز
روشن و واضح گشت کہ امام شافعی بدعت را منقسم بدو قسم ساخت یکی را بدعت ضلالۃ و دیگری را بدعت محمودہ نام
گذاشت و باتباع علماء دیگر و یا بجواز اجرت گرفتن تعلیم قرآن فتوا دادند با آنکہ جناب باری لا تشتروا بآیاتی
ثمنا قلیلا می فرماید قال المخاطب او لٹی چور کتوالی ڈانٹی اقول وبہ نستعین نزد اہل سنت و جماعت خلافت
جناب امیر المومنین علی بن ابی طالب مثل شیخین صحیح و مسلم الثبوت ہست با آنکہ جناب معاویہ و اعراب و
معتقد خلافت امیر علیہ السلام نبودند و علم افراشتہ داد بغاوت دادند و بازہم عند اللہ ماجور گشتہ یک اجر اجتہاد
یافتند باز چہ ستم میر باید کہ قضیہ من انکر خلافۃ الشیخین فقد کفر کما فی العالمگیریہ بکلام دل و زبان یافتند
و در انکار خلافت شیخین و حضرت علی بن ابیطالب صلواۃ اللہ علیہ با صول خود چہ تفرقہ قرار دادند بارخدایا مگر
بقول لڑنی بھڑنی سی یہ رتبہ حاصل ہوا سبحان اللہ او لٹی چور کتوالی ڈانٹی قال المخاطب یہ ویسی ہی بات ہے
کہ کوئی شخص اپنے فلان مین انگلے کری اور پوچھی کہ کس کتاب مین انگلی کرنی منع لکھی ہے اقول وبہ نستعین

برای تدوین صرف و نحو و تعمیر مدارس و معرب کردن قرآن شریف و انعقاد مجلس ذکر میلاد رسول مقبول
حکم خدا و رسول ورود یافته و یا بوجه عدم ممانعت شرعی تمسک جسته از ایجاد فقیر جلوه ظهور پذیرفته در صورت
ثانیه یه ویسی ہی بات ہی کہ کوئی شخص اپنے فلان انگلی کری اور پوچھی کہ کس کتاب مین انگلی کرنی منع لکھی ہے
وصنادع وسره الحکم فعلیه البیان قال المخاطب تم تو تعزیہ کا بنانا ثواب جانتی ہو اور اوسکی بہتری کا
دعوی کرتی ہو یہ تمکو بتانا چاہیی کہ کس کتاب مین تمکو تعزیہ کا حکم ہی قرآن مین یا حدیث مین فرض واجب سنت
مستحب کس مین ہے اقول و بہ نستعین تعزیہ کہ عبارت است از نقل قبر و نقل مقبرہ جناب امام حسین مباح است
و آن ثابت است بدو وجہ اولا جناب رسالتمآب برای نقل قبر اجازت فرمودہ و سند آن روایت سابق گذشت
فتذکر ثانیا شارح مشارق الانوار گفتہ و ھکذا رخص فی تصویر لا روح لہ مثل الاشجار و نحوھا و صاحب مشکوۃ
نوشتہ قال ابن عباس قال کنت لا بد فاعلا فاصنع الشجرۃ و لا روح فیہ متفق علیہ و ایضا الا
تصنع فعلیک ھذا الشجر و کل شیء لیس فیہ روح رواہ البخاری چون اخراج جملہ روایتہا موجب تطویل
بود لہذا بہمین دو سہ احادیث اکتفا رفت فالتعزیۃ من ہذا القبیل ثانیا بطریق تنزل میگوییم کہ قیام وقت ذکر مولد شریف
آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم اعلما حرمین شریفین و دیگر دیار مستحب گفتہ اند کما فی غایۃ المرام و سند قیام از حدیث ضعیف
ہم نتوان آورد فالتعزیۃ اولی بالاستحباب از لطایف مقام اینکہ چون بعضے از اہل سنت انعقاد مجلس شریف
و قیام وقت ذکر مولد حضرت رسول اللہ صلعم را بدعت گفتند محققین ایشان بالزام رفض و خروج اوشان را
از دائرہ سنت و جماعت خارج کردند چنانچہ دستخط مولوی حیدر علی مصنف منتہی الکلام در رسالہ غایۃ المرام بصحیح اسم
باین عبارت در حق اوشان موجود است و عظلین نجات وہابیہ بالیقین قدم از دائرہ سنت و جماعت بیرون نہادند
و داد اعتزال و رفض و خروج دادند و لنعم ما قیل سے واعظ شہر کہ مردم ملکش میخوانند قول اینست ہمین بس است
کہ او آدم نیست ثم بحمد اللہ کہ ہنوز در مذہب حق چنین علما ہستند کہ باحقاق حق می پردازند انتہی قال
المخاطب کہ جیسی ایسی چہاتی کوٹتی اور سر پیٹتی ہو اقول و بہ نستعین چند وجہ مدفوع است اول آنکہ این فعل عوام
است دوم آنکہ مائل است بفعل حضرت ابن خطاب قال القسطلانی فی المواہب عن سالم بن عبید الاشجعی
قال لما مات رسول اللہ کان اجزع الناس کلہم عمر بن الخطاب انتہی قال الجواب الجواب سوم اینکہ

این امر نزد فقهای شافعیه و حنفیه حرام نیست بلکه مکروه است و بر فعل مکروه وعید عقوبتی نمی باشد چنانچه امام الاجل نووی در شرح مسند شافعی فرموده والذی ذهب الیه الشافعی ان النیاحة وشق الجیوب وضرب الخدود وتخمیش الوجوه والصیاح مکروه و در فتاوی عالمگیریه گفته ویکره للرجال تسوید الثیاب وتمزیقها للتعزیة ولا بأس بالتسوید للنساء انتہی **قال المخاطب** ذرا غصہ کو تہام کر اور ضد کو چھوڑ کر تعزیہ کی برائی پوچھو کسی طرح کے برائی حاصل ہے **اقول** وبہ نستعین بوجوہ سابقہ مثل روز روشن جلوہ ظہور پذیرفتہ کہ بنا ساختن تعزیہ امری است مباح و ذریعہ ایست برای گریہ و بکا و احادیث مرویہ طرق اہل سنت و جماعت مستند انہا است اگر مخاطب بنظر انصاف قبول حق نماید و از تعصب و عناد باز آید **قال المخاطب** اول برائی یہ کہ تعزیہ بنانا شرع کے خلاف ہی یہ کہین نہین آیا ہی کہ غم اور مصیبت کی واسطی کوئی چیز بنانی چاہیی کسیکے نام کی ہو پیر ہون یا پیغمبر امام ہون یا شہید **اقول** وبہ نستعین بنا ساختن تعزیہ خلاف شرع نیست و دلایل آن سابقا بنوعی مذکور شد کہ طالب ادراک وصول مقامات از خیر بعیان می رسانند **قال المخاطب** بدعت وبت پرستے شرع مین اسی کا نام ہی کہ جس چیز کی دین مین کچھ اصل نہو اوسکو اپنی طرف سی بنا چینا تعظیم کرین اور ثواب ٹھہراوین **اقول** وبہ نستعین انچہ درین مقام افادہ فرمودہ خبطی است ناشی از جہل چہ اہل سنت و جماعت بسیار چیزہا بلا حکم خدا و رسول ایجاد کردہ داخل دین خود ساختند و ترتب ثواب بران قرار دادند و اکابر ایشان امور مذکورہ را از رسوم بدعت خارج انگاشتند پس ثابت گشت کہ ہر حادث را بدعت نتوان گفت چنانچہ ملا علی قاری در شرح مشکوٰۃ بتفسیر کل بدعة ضلالة میفرماید ای کل بدعة بالرفع وقیل بالنصب ضلالة قال فی الازهار ای بدعة سیئة ضلالة لقوله صلی الله علیه وآله وسلم من سن فی الاسلام سنة حسنة فله اجرها واجر من عمل بها وجمع ابوبکر وعمر القرآن وجمعه فی عهد عثمان قال النووی البدعة کل شیء عمل علی غیر مثال سبق وفی الشرع ما لم یکن فی عهد رسول الله صلعم وقوله کل بدعة ضلالة عام مخصوص قال الشیخ عز الدین بن عبد السلام فی آخر کتاب القواعد البدعة اما واجبة کتعلم النحو لفهم کلام الله ورسوله صلی الله علیه وسلم وکتدوین اصول الفقه والکلام فی الجرح والتعدیل واما محرمة کمذهب الجبریة والقدریة والمجسمة والرد علی هؤلاء من البدع الواجبة لان حفظ الشریعة

من هذه البدع فرض كفاية واما مندوبة كاحداث الربط والمدارس وكل احسان لم يعهد في العهد الاول وكالتراويح اي بالجماعة العامة والكلام في الدقايق الصوفية واما مكروهة كزخرفة المساجد وتزويق المصاحف يعني عند الشافعي واما عند الحنفية فمباح واما مباحة كالمصافحة عقيب الصبح والعصر اي عند الشافعية ايضا والا فعند الحنفية مكروه والتوسع في لذيذ الماكل والمشارب والمساكن وتوسيع الاكمام وقد اختلف في كراهة بعض ذلك كما قدمنا قال الشافعي ما احدث مما يخالف الكتاب والسنة او الاجماع فهو ضلالة وما احدث من الخير ولا يخالف شيا من ذلك فليس بمذموم وقال عمر رضي الله عنه في قيام رمضان نعمت البدعة هذه انتهى ازين عبارت بوضوح پیوست کہ بدعت بر چند قسم است واجبہ و محمودہ و مندوبہ و مکروہہ و مباحہ و ہر امر مستحدث بدعت مذمومہ نیست و اگر نزد مخاطب ہر حادث بدعت محرمہ ہست پس باعتقاد او حسب تحقیق ملا علی قاری حضرت شیخین باحداث تراویح و جمع کردن کلام اللہ و جناب ثالث بتجدید جمع ایجاد بدعت مذمومہ کردند قال المخاطب دوسری برائی یہ کہ تعزیہ بنانا عقل صحیح مین بھی عیب کہتا ہے کہ ایک چیز کی نقل بنانا اور اوسکی ساتھہ وہی باتین کرنی جو اصل کے ساتھہ چاہیے محض حماقت ہے مثلا گھوڑی کی تصویر بناوی اور اوسکی آگی دانہ گھاس ڈالی اور کہریرہ کری تو لوگ اوسکو سڑی بتلاوینگی اسیطرح وی لوگ بھی سڑی ہین کہ حضرت امام کی قبر کی نقل بناکر فاتحہ اور درود اوسپر پڑھتی ہین اقول وہ بشتین مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ این حکم معارض است بانکہ علماء اہل سنت تقبیل بر نقل قبر والدین تجویز نمودہ اند چنانچہ صاحب فقہ احمدی نقلا از جامع المتفرقات نوشتہ مسئلہ مان باپ کی قدم چومنا مباح ہین حدیث مین آیا ہی کہ ایک شخص نے جناب رسالت مآب صلعم کی پاس آکر عرض کی یا رسول اللہ مینی قسم کھائی تہی کہ آستانہ جنت اور حور العین کے رخسار و نپر بوسہ دونگا آپ نی فرمایا کہ مانکی پاون اور باپ کی پیشانی پر بوسہ دی اوسنی پوچھا کہ اگر مان باپ نہون حضرت نے فرمایا اونکی قبر چوم او کہنی لگا کہ اونکی قبر معلوم نہو ارشاد کیا کہ دو خط کھینچ کر ایک کو باپ کی قبر اور دوسرے کو مانکی قبر قرار دی کر بوسہ دی تاکہ حانث نہو کذا فی جامع المتفرقات انتہی و پر ظاہر است کہ حضرت امام حسین ع جگر گوشہ رسول الثقلین بہ نسبت پدر و مادر بہزار درجہ افضل اند و ہرگاہ نقل قبر پدر و مادر جایز باشد نقل قبر شہید کربلا بدرجہ اولی جایز و روا گردد فاستمع ولا تکن من الغافلین سے من آنچہ شرط بلاغ است با تو میگویم ٭ تو خواہ

ازینجم پند گیرد خواه ملال ۞ دوم آنکه جناب مولوی عبدالواحد خان ابن الابن مولوی عبدالعلی در رسالهٔ ازالة
الاوہام می نویسد و اینجانب از ثقات شنیده که حضرت مولانا نظام الدین محمد قدس سرہٗ و بچشم خود دیده که حضرت
مولانا عبدالعلی محمد قدس سرہٗ و مولوی مجید الدین محمد عرف مولوی مدن مرحوم و مولوی انوار الحق و مولوی نور الحق
قدس سرہما و دیگر علماء فرنگی محل و کلکته و مندراج وغیره از بلاد هرگاه تعزیهٔ شریف امام مظلوم علیه السلام می دیدند ایستاده
می شدند و هر دو دست بطرف تعزیهٔ شریف دراز کرده از بسیار خشوع و خضوع و عجز و انکسار فاتحه میخواندند و عند الاستفسار
میفرمودند که تعظیم و فاتحه امام مظلوم ست زیرا که تعزیهٔ شریف موسوم بنام نامی امام مظلوم ہست انتہی چہارم آنکه در کتب
اہل سنت وارد ہست که پیغمبر خدا صلعم در فتح مکه تصویر حضرت ابراہیم ع را مدفون ساخته پس مخاطب عالی فہم صاحب را
ازین فن ساختن تصویر را که ساختن و نگاہداشتن آن بالاتفاق حرام ہست محمول بر سفاہت و بی خردی خواہد ساخت
و یا حکم جواز مطابقت بعض امور بانقل و اصل خواہد داد قال المخاطب تیسری برائی یه که غرض تعزیه بنانے سے یہی ہی کو کہ شرع
اور عقل کے مخالف ہی که اوسکی دیکھنی سے غم والم پیدا ہوا اقول و به نستعین بنا ساختن تعزیه مخالف شرع و عقل نیست
بلکه موافق ہست و دلایل آن سابقا گذشت قال المخاطب سو وہ بھی تو حاصل نہیں اقول و به نستعین ہر ہر کہ
ادنی بہرہ از شعور دارد مخفی نخواہد بود که از دیدن تعزیه غم والم جناب سید الشہداء علیه التحیة والثنا پیدا می شود و انکار
آن مکابرہ ہست و اگر کدامی غلیظ القلب مغموم نشود مناط اعتبار را نشاید قال المخاطب ہم تمسی پوچھتی ہین که غم اور
الم کن چیزون کے دیکھنی اور ہونی سی آتا ہی آیا فاقہ اور روکھی روٹی اور پرانی پہنے کپڑی اقول و به نستعین از ہمین جاست
که در مذہب اہلبیت صلواة الله علیہم برای ترک لذات در عشرهٔ محرم الحرام ہدایت آمده و شعار مومنین برہمین قرار
یافته که درین ایام مصیبت التیام از اطعمه لذیذه و البسه نفیسه اجتناب می نمایند کاش اولیاء مخاطب ہم به ترک لذات
غم والم جناب امام حسین ع بر پا نمایند مگر این حضرات را باین امر چه سروکار قال المخاطب و رتنہائی اور اندھیری اور
معشوق کی جدائی اور شکسته جھونپری مین درد و غم پیدا ہوتا ہی یا اوسکی ضد مین اب سوچو که فاقه کی عوض تعزیے کے
دنونمین شیرمال اور حلوا ہر جا موجود ہی اور دنونمین چاہیی فاقه ہو مگر اس دن کھانا چ پانی ہر کوئی جمع کر رکھتا ہی اور پرانی
پھٹی کپڑون کی جگہه خاصی خاصی قبائین اور گوٹی پٹی ان دنونمین پہنکے نکلتے ہین اقول و به نستعین بموجب
مذہب اہل سنت و جماعت روز عاشورا محل اعیاد ہست و بجا آوردن لوازم فرحت و سرور بیوم عاشورا از ابتدا

این حضرات است چنانچه صاحب خلفیه وغیره نوشته که روز عاشورا باید که غله جمع کنند و بر اهل وعیال خود توسیع نماید وسرمه در چشم کشد و لباس نو در بر کنند و لوازم فرحت وسرور بجا آورد همین مضامین بتفاوت یسیر در خطبه محرم از خطب جمعه های سالتمام مطبوعه کلکته موجود است و در رساله سبیل النجاح مرقوم است که در مکه وجده هر روز عاشورا حنابندی ساخته وپوشاک نو پوشیده و انواع انواع شیرینی وطعام لذیذه پخته عید میکنند پس شیعیان اهلبیت را خود معمول است که خوردن طعام لذیذ وپوشیدن جامه نو وحنابندی و دیگر لوازم خوشی را در عشره محرم ترک مینمایند پس انصاف باید داد که خاصی خاصی لباس اور گوٹی تھی ان دنونمین پہنکر کون نکلتی ہین اور اگر با اینهمه در ریب وشک باشی بمقام میرٹهه بیا در روز عاشورا هزارها هزار مردم مذهب خود را بلباس نفیس معطر بالبسه وچشم سرمه کشیده در فرحت وسرور تماشا کن قال المخاطب اور تنہائی کی عوض ہزار ہا آشنا ہمسائے ہم نوا ہم پیالہ اور شکستہ مکان کا تو کیا نشان جہان عمدہ امام باڑی فرش وفروش طلیا اور سیکڑون تعزیے جھلملاتی پڑا اور کرکری کی موجود اور اندھیر کا کیا ذکر جہان ہزارون فانوس اور چراغ سی آگ لگ رہی اقول دیده تحقیق این تطویل لاطایل محصلے پیدا نیست آیا مخاطب اجتماع مومنین را منع میکند ومی خواهد که کسی جدا جدا ماتم جناب خامس آل عبا نمایند ویا گستردن فرش برای نشستن مومنین وروشن کردن فانوس بجهت دفع حرج حاضرین وخواندن ذکر مصائب حضرت امام را جایز نمیداند ومی خواهد که مکان بلافرش وتاریک گریه وزاری نموده آید مگر چونکه این حضرات نه تنهائی اجازت میدهند ونه باجتماع ونه در مکان بلافرش وتاریک گریه وزاری میکنند ونه در مکان فرش گسترده وچراغ افروخته بلکه عزائی که از اعاظم ائمه اهل سنت است روایت ماجرای شهادت حسین را حرام دانسته وگفته یحرم علی الواعظ وغیره روایة قتل الحسن والحسین وحکایته وماجری بین الصحابة من التشاجر والتخاصم فانه یهیج الی بغض الصحابة والطعن فیهم وقیامت اینست که آنروز را عید سعید قرار داده اند قال الغوث الاعظم فی الغنیة کذلک یوم عاشورا لا یتخذ یوم مصیبة لان یوم عاشورا ان یتخذ یوم مصیبة لیس باولی من ان یتخذ یوم فرح وسرور پس این بیهوده سرائے چه حاصل صاف صاف فقره یحرم علی الواعظ بر زبان آورده خود را از حامیان یزید وانماید قال المخاطب اور شوق کے بہائی کا کیا ذکر جہان ہزارون بہوین بیٹیان ایک سے ایک خوبصورت امیر فقیر سبکی بہو بیٹی سو جہان کو

اور پھر بین دن تک رونا ہی زیارت کی واسطہ موجود **اقول** وبہ نستعین مردود است بچند وجہ اول آنکہ زنان شرفا
پردہ نشین در عشرہ محرم بجماعت مردان حاضر نمی شوند وپیش نامحرم بلا حجاب نمی آیند وزنان را وا نمودن
خود با نامحرمان ونظر کردن بجانب ایشان در مذہب حق ممنوع است وزنان اراذل کہ بی مقنعہ در کوچہ وبازار
میگردند مختص بایام عشرہ ندارد چہ آنہا پیوستہ ہمین شیوہ می باشند دوم آنکہ شاہ عبد العزیز دہلوی در تحفہ نوشتہ
ونیز تحریم نظر کردن بمردان اجنبی کہ عورت شان مکشوف نباشد ہنوز ہم در شریعت بالاجماع ثابت نیست اختلاف است
انتہی سیوم آنکہ بوقت استماع خبر واحدیت اہلبیت جناب ام سلمہ رضہ باستقبال تشریف بردہ اند گریہ وکلہ نعش
نمود کذا فی تحریر الشہادتین الحاصل باصول اہل سنت رفتن زنان در مجمع مردان ممنوع نیست بلکہ مردانرا دیدن اوشان
نا روا فاعتبروا یا اولی الابصار **قال المخاطب** اور علاوہ اسکی نقارون اور تاشون سی اوسیکا رونق حال ہے
اب خدا کی واسطہ انصاف سی کہو کہ یہ سبب اسباب غم کا ہی یا خوشی کا **اقول** وبہ نستعین غنا ومزامیر در مذہب اہلبیت
حرام است لہذا خواص از ان اجتناب می نمایند وافعال عوام مناط اعتبار نشاید لیکن شعار حضرات اہل سنت آنست
کہ با دف ونی مدح شہدا کنند ودر عوام عادت نواختن نقارہ وتاشہ از ہمان جا رسید چنانچہ صاحب نغمہ عشاق
نقلا از صحیح بخاری آوردہ فجعلت جویریات لنا یضربن بالدف یندبن من قتل من ابائی یوم بدر یعنی
دف می زدند وندبہ می کردند کسانی را کہ کشتہ شدہ بودند از پدران ما روز بدر ونیز نواختن نقارہ بوقت حفظ قران نیز
مباح گفتہ اند کذا فی البدایع وظاہر است کہ ہرگاہ نواختن نقارہ بوقت حفظ قرآن وہنگام بیان حال شہدای بدر برای
اعلان جایز ومباح باشد پس نواختن نقارہ برای ظلم ظالمان کربلا بقواعد اہل سنت در جماعت چگونہ جایز نباشد
قال المخاطب چوتھی برائی یہ کہ ایک عالم کو اس تعزیہ کی سبب سے کھیل اور تماشا ہوا چنانچہ سب پر ظاہر ہی آنکھ کھول کر دیکھو
اور سمجھو تو صاف یقین ہوتی ہر گز شبہ نہی اور اگر بالفرض دو چار اولئک کو اس تکلف سی رونا آیا تو اوس کا اعتبار نہیں
کہ اکثر کو حکم کل کا ہی **اقول** وبہ نستعین از انعقاد مجالس عزای جناب سید الشہدا علیہ التحیۃ والثنا فواید بسیار
بظہور پیوستہ این مجالس عزا را لہو وبازی قرار دادن کار جاہل ومعاند است والا فواید انہا بر کس مبین اند بحکم ما لا
یدرک کلہ لا یترک کلہ بعضی از ان بعرض بیان می آید اول در عشرہ محرم ذکر توحید ونبوت ومعجزات انبیا
وحال مصایب انبیا واوصیا وجور وظلم کفاران ومنافقان ایشان بیان می گردد دوم حال مصایب ایمہ اطہار خصوصا جناب

جناب حسنین علیہما السلام برای گریہ وزاری تکرار می نماید سیوم اخیرات وصدقات بسیار ازبسیار عمل مے آرند چہارم اکثر
مردم از ارتکاب فعل بد ومنہیات محفوظ ومصون می مانند وفاسقان مطلق نیز از فسق وفجور در عشرہ محرم باز می مانند
واکثری توفیق توبہ یافتہ بمرتبہ محبوبان خدا الحکم ان اللہ یحب التوابین میرسند پنجم عوام الناس بازیارات وحدائث حدیث ادیبا
رسول اللہ واہ معجزات وارشادات آنحضرت مطلع گردیدہ بسرحد ایمان کامل مے رسند ششم دلایل اثبات حقیت خلافت
امیرالمومنین علی ابن ابیطالب وحسنین علیہم السلام مشہور ومعروف میشود ہفتم ذکر شہادت باقی ائمہ ہدا بیان میشود وازان
جور وستم بنی امیہ وبنی عباس شہرت می یابد ہشتم حال گریستن ائمہ ودیگر مردمان ماسبق در ماتم امام حسین ع
وثواب آن مذکور میشود نہم اجتماع مسلمین ومومنین کہ ازان شوکت ابہت اسلام ظاہر وباہرت ہویدا میگردد
وازان تخویف کفار وہنود ومنافق صورت می بندد بلکہ بسبب کثرت ظہور معجزات وخرق عادات درین ایام بسترکہ
اکثر از ہنود ونصاری مشرف باسلام میشوند اگرچہ معجزات آنحضرت از حد وحصر متجاوز است وصدہا کس در ہر زمان دیدہ
وشنیدہ اند مگر برای اسکات خصم قولی لبس مسکت می آرم وآن اینکہ بروز عاشورا ہر سال دانہ ہای سبز تسبیح خاک کربلا
موجودہ قصبہ امروہہ محلہ قاضی زادہ ضلع مرادآباد منقلب بسرخی مثل خون تازہ میشود وہزار ہا ہزار مردم لشرف زیارت
آن میرسند والقلاب مذکور را برای العین مشاہدہ می سازند **قال المخاطب** پانچوین برائی یہ کہ سوای نقصان دین کے
دنیا مین ناحق مال ضایع ہوا اور اوسکی سبب سے بیماری ہوئی بڑی غرض اونکی وہ مثل ہوگئی کہ نہ دین کی ہوئی نہ دنیا کے
از ہیچ ماندہ ازان سو راندہ **اقول** وبہ نستعین سابقا دریافتی کہ تعزیہ داری امریست مباح ومشتمل بر امور خیر
پس لا اسراف فی الخیر را بیاد آر واین خرچ جزوی را تا بحد اسراف کشان کشان میار **قال المخاطب** اور جو جاہل کہتے ہین
یہ امام کی تربتین ہین یہ محض وہم اور غلط ہی حضرت امام کی ایک قبر ہی کسی کتاب مین ایک شخص کے دو قبرین بنانا
نہین آیا ہے بھلا لاکھ ہزار ون قبرین ایک شخص کے کہانسے درست ہوتین اور سمجھو کہ جب حضرت امام جیتے تھی تب ایک
مکان مین رہتے تھی اب بعد مرنے کی کسطرح سی ہزار ون قبر ون مین رہنے لگی **اقول** وبہ نستعین معاند متعصب ہر چہ بخواہد
از طرف خود می تراشد حاشا ثم حاشا جملہ اشخاص چہ ادنی چہ اعلی ضرایح متعارفہ را نقل قبر ومقبرہ می نامند نہ عین قبر
تا بودن جسد لازم آید طرفہ اینکہ در روضۃ الاحباب نیز نقل قبور شیخین مع مقبرہ حضرت رسول خدا صلعم مرقوم است
وشیخ عبدالحق دہلوی در جذب القلوب آوردہ قول اصح در وضع قبور شریف آنست کہ سر ابوبکر محاذی صدر شریف

عہ معاویہ بطریق طعن بخدمت جناب امام حسن نوشت لا خیر فی الاسراف یعنی آنجناب را مسرف قرار دادہ آنحضرت بجواب ارقام کردہ لا اسراف فی الخیر اسمہ

قبر رسول ﷺ

قبر صدیق اکبر

قبر عمر فاروق

نبوی است و سر عمر محاذی صدر ابوبکر بدین شکل انتہی کلامہ اکنون انصاف باید داد کہ ہزار ہا قبور شیخین در مجلدات
روضۃ الاحباب و جذب القلوب از کجا بر آیند و ہزار در ہزار ہا ساختن قبور ہمسایان جائز گشت بقول مبتلا سے
ہزاروں قبریں شیخین کے کیا ایسی درست ہوتیں اور سمجھو کہ جب شیخین جیتے تھے تب ایک مکان میں رہتے تھے اب بعد مرنیکے
کس طرح ہزاروں قبروں میں رہنے لگے کیا فرشتہ نقالہ ہر جگہ لیے پھرتا ہے قال المخاطب اس مقام میں سنا ہے
کہ بعض احمق یوں کہتے ہیں کہ امام کی ایسی مثال ہے جیسے آفتاب باوجود ہونے ایک مقام کی سب جگہہ اوسکی روشنی ہوجاتی ہے
کیا بات بڑی قابلیت خرچ کی سوال در جواب میں زمین و آسمان رات دن کا فرق ہے اول قیاس غایب کا شاہد پر درست
نہیں دوسری حضرت امام کا وجود کہتی تھی جو شخصی تنہا قبر ہونے کو جسد لازم ہے ایک جسد لاکھ جگہہ تقسیم نہیں ہوسکتا ہے
اور جب امام مثل آفتاب کی اس جہان میں طلوع اور ظاہر تھے تب تو جسم باروح ایک وقت میں ہر جگہہ موجود نہوتا تھا
اب بعد فوت کی کہ حکم غروب آفتاب کا پکڑا خوب رات کو دھوپ نکلنے لگی اقول و بہ نستعین مدفوع است بچند وجہ
اول اینکہ آنچہ مخاطب گفتہ از طرف خود تراشیدہ کسی از اہل حق نگفتہ کہ بالقول قبر تعلق روح پاک یا جسد شریف آنحضرت
بودہ است دوم آنکہ جسد مبارک جناب رسالتمآب صلعم ہزار مرتبہ منور از جوہر شمس بود چنانچہ مولوی سلامت اللہ
در تحریر الشہادتین نوشتہ آنچہ تعلق بجسم شریف است اینست کہ از پس و پیش و در شب تاریک مانند روز روشن
میدید و این تسویہ دلیل است بر اینکہ بدن لطیف و عنصر لطیف گویا روح مجسم بودہ کہ کار فرمائی قضا از شیرہ ارواح
مقدسہ ترکیب دادہ ابواب انوار مطلق بر روی آن کشادہ انتہی و آنحضرت بحق حضرت امام حسین فرمودہ حسین منی
و انا منہ پس درین صورت جوہر شمسی با ذات جناب سید الشہدا علیہ التحیۃ والثنا چہ نسبت سوم آنکہ در فتاوای علمای
مکہ معظمہ مندرجہ رسالہ غایۃ المرام صفحہ ۳۴ مرقوم است نعم یجب القیام عند ذکر ولادتہ صلعم لما استحسنہ العلماء
الاعلام وقادۃ الدین والاسلام فذکروا عند ذکر ولادتہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم یحضر روحانیۃ
صلعم فعند ذالک یجب التعظیم والقیام و ہر گاہ در ہزار ہا مجالس میلاد شریف حاضر شدن روح پر فتوح آنحضرت
صلعم جایز باشد حاضر شدن روح مبارک جناب حسین در عزا خانہا چہ بعید است قال المخاطب اور ہم سے پوچھتے ہیں
کہ امام کیا یہی سچا قبریں ہیں یا جھوٹی اگر تم سچا ہو تو کہدو کہ جھوٹی پر لعنت کہ ہم بیش باکہیں اقول پیشتر ہمین
در مباحث سابقہ بتفصیل ہر چہ تمام تر واضح گشت کہ این ہمہ نقول قبر ہستند نہ عین قبور و

این قدر رسیده اند کہ مفہوم نقل قبر از مفہوم قبر اصلی و تجمیل جدا می باشد والحمد للہ لہذا طلبا صحبت و نمازین ویارہ
عادت پیش یا دو گفتن فرآموختہ اکنون از زبان در بیان فرمایہ کہ نقول قبر شیخین موجودہ کتاب دلائل الخیرات
بھی ہین یا جھوٹی اگر سچا ہی تو کہدی کہ جھوٹی پر لعنت کرے ہم پیش یا د کہین قال المخاطب اتنی کہی ہی کہ بی امام
قبرین ہین ایسا کیا اگیا کہ اپیر سلام اور تعظیم اور فاتحہ اور درود ہونی لگا اس ہم کو شرع اور عقل مین ہین اعتبار کچھ ہم
کہا ہین کہ یہ تعزیہ حضرت مرتضیٰ علی کا ہی اور یہ سہری حضرت فاطمہ کی اور یہ دروازہ کی چوکہٹ حضرت رسول کے
تو اس ہماری کہنی سے یہ سب سچ مچ انہین کے ہو گئی اقول و بہ نستعین مردود است بچند وجہ اول آنکہ ہو لوے
سلامت علی بناسی در تبصرہ تعظیم امام بارہ و تابوت بعد مرتب شدن واجب نوشتہ والفضل ما شہدت بہ
الاعداء دوم آنکہ نزد اہل سنت و جماعت بوقت ذکر تولد جناب رسالت مآب صلعم قیام نمودن برای تعظیم
مستحب و مندوب است و پر ظاہر کہ در آنجا مفہوم مولد نمی باشد پس ہر گاہ از ہر زبان آوردن ذکر مولد قیام
مستحب گردید از اطلاق لفظ نقل قبر جناب امام حسین علیہ السلام چسان تعظیم آن مستحسن نباشد سیوم آنکہ در صدق و کذب
فرق آسمان و زمین است مخاطب عالی فہم اینقدر نمی داند کہ در بنا ساختن نقل قبر مطلق کذب لازم نمی آید زیرا کہ
آنرا اصل قبر نمیگوید بلکہ تمامی اہل اسلام تعزیہ را شبیہ ضریح مبارک آنحضرت قرار دادہ
احترام و تعظیم بہ خود لازم دانند قال المخاطب تو یہ وہم ویسا ہی کہ جیسے چھوٹی لڑکیاں گڈے گڑیاں بنا کر دولہا
دولہن ٹھہرا کر انسے بیاہ نکاح کیا کر دیتی ہین اور جانتی ہین کہ حقیقت مین یہ بیاہ ہی اور جس طرح لڑکی لکڑی کے
گھوڑی پر گھاس کا کوڑا بنا کر سوار ہوتی ہین اور دوڑاتی ہین اور جانتی ہین کہ یہ ہمارا گھوڑا ہی اقول و بہ نستعین
تذکرہ بنات یا والعب بنات حضرت ام المومنین عایشہ ہم چنانچہ صاحب جامع الاصول از سنن ابو داود نقل
کردہ عن عایشہ قالت قدم رسول اللہ من غزوۃ تبوک او حنین وفی سہوتہا ستر فہبت ریح فکشفت ناحیة
الستر عن بنات عایشہ فقال ما ہذا یا عایشہ قالت بناتی ورای بینہن فرسا لہ جناحان من رقاع
فقال ما ہذا الذی اری وسطہن قال فرس قال ما ہذا الذی علیہ قالت جناحان قال فرس لہ جناحان
قالت اما سمعت ان لسلیمان خیلا لہا اجنحة قالت فضحک حتی رایت نواجذہ اخرجہ ابو داود
یعنی حضرت رسول صلعم از غزوہ تبوک یا حنین باز آمدند و در خانہ ام المومنین عایشہ صدیقہ [illegible]

در طاقچه یا پرده کشاده شد و بنات عایشه بنظر آنحضرت افتاد گفت چه چیز است این ای عایشه گفتم دختران من و دید
درمیان آنها اسپی که بر آن دو جناح بود از رقعه ها دوخته گفت این چه چیست که من می بینم درمیان آنها گفتم اسپ
گفت چه چیز است که این بر اسپ است گفتم هر دو جناح او گفت اسپ با جناح چه کار گفتم آیا نشنیده که برای حضرت
سلیمان اسپها بودند که جناح ها داشتند پس خنده با آنحضرت تا آنکه دیدم من دندان نواجذ آنحضرت صلعم انتهی
لطیف تر آنکه شیخ عبدالحق دهلوی در شرح مشکوٰة میگوید تصویرات بنات رخصتی هست الخ پس باقتداء آن مجتهد
اهل سنت و جماعت اولیاء مخاطب را مناسب که لعب بنات را شعار خود سازند و حمیدی که از علماء کبار و
محدثین نامدار حضرات اهل سنت و جماعت میباشد در کتاب مستطاب جمع بین الصحیحین از عایشه روایت کرده که گفت
کنت العب بالبنات عند النبی صلعم وکانت لی صواحب یلعبن معی فکان رسول الله اذا دخل ینقمعن منه
فیسربهن الی فیلعبن معی یعنی من لعبتهای که بصورت دختر می سازند نزدیک پیغمبر خدا بازی میکردم و چند دختر
مصاحب خود داشتم که آنها در لهو و لعب با من شریک بودند چون جناب نبوی تشریف فرما می شد آنها
بحجره پنهان می شدند پس آنحضرت ایشان را بسوی من روانه میکرد که آنها با من بازی نمایند پس مخاطب اگر
مومن است فعل ام المومنین برای او کافی است و اینکه بعضی از سنیان گفته اند که عایشه در هنگام لعب بالبنات
نه سال داشت و مکلف نبود خطاست چه دختر نه ساله نزد اکثر فقها بالغه میباشد و ما قطع نظر ازین میگوییم
که هرگاه پیغمبر خدا که شارع شریعت بود تجویز لعب نموده اجازت داد پس دیگر چه کلام باقی ماند اطفال خورد سال را
امر و تمرین بعبادات میکنند بمحرمات **قال المخاطب** ویسی ہی تم بھی ہو فرق اتنا ہی کہ وہ چھوٹی نادان لڑکی
ہیں اور تم پیر نابالغ **اقول** وبه نستعین کلام بی نظامش بچند وجه مدفوع است اول آنکه ساختن نقل قبر
والدین از دست خود و بوسه دادن بران بجای اصل قبور بارشاد حضرت رسول مقبول صلعم جایز است
کما مر پس اولیاء مخاطب پیر نابالغ باشند که اجازت دهنده و عمل کننده را تشنیع می نمایند سه آنچه مقتبس از قول
نبی است طعن بر وی نمودن از عقل طعن آن طعن بر رسول خداست قبح آن قبح آن شنیع ورا
قول او بجمله انکاری باز دعوی دین او داری دوم آنکه در کتاب دلایل الخیرات تصویر بیت الله
و مدینه منوره و اشجار و جبال و بقیع مع نقل قبور و نقل روضه مبارک حضرت رسول خدا صلعم مع نقل قبر آنحضرت

وقبر شیخین مرتسم ومنقوش و بر ان این عبارت مرقوم است هذه صفة الروضة المبارکة التی دفن فیها
رسول الله وصاحباه و در فرع الحسنات شرح دلائل الخیرات گفته فایده در ذکر قبر شریف در ینجا الست که زیارت
بکند این مثال را کسیکه قدرت نیافته است زیارت عین روضه مقدسه و مشاهده بکند این شکل را از روی محبت و اشتیاق
بوسه دهد بر آن از غایت محبت و بغیر از این شوق چه بود و اکثر بزرگان برای این شکل مبارک خواص و برکات بسیار ذکر
کرده اند و تجربه در آورده اند انتهی باعتبار قول مخاطب در حق مصنف دلائل الخیرات و فرع الحسنات و اکثر
بزرگان مجهول الیهم میتوان گفت ویسی ہی تم بہی جو فرماتے ہو کہ وہ چہوٹی نادان لڑکی ہین اور تم بہی نابالغ
سوم آنکه تعظیم تعزیه مثل تکریم خشت و گل مسجد و مانند تعظیم کاغذ و جلد قرآن و کتب صحاح احادیث ساخته دست
خودها است و منکر آن جاہل بلکه پیر نابالغ قال المخاطب اور پوچہو تو اصل اس کی ہم کو ہندوؤن سی ہی کہ دیکہا
ٹہاکر کی مورتین اپنی ہاتہ سی بناکر خوش ہوتی ہین اور بجای اصل کے پوجتی ہین اقول بیشتر این نیز در مقام
افاده نموده خطی است ناشی از جہل یا تجاہل چه هنود تصویر ذی روح ساخته پرستش آن میکنند و در تعزیه نه تصویر
ذی روح و نه پرستش آن و اگر عیاذا بالله کسی تصویر ذی روح سازد و عبادت آن بکند از ربقه اسلام خارج
خواهد شد و پر ظاهر که تعظیم امر دیگر است و پرستش امر دیگر چنانچه قاضی عیاض در شفا گفته من رای اولادی
ولیقم قیاما فابتلاه الله تعالی ببلاء لا دواء له و در فتاوی عالمگیری نوشته فلیتوجه الی قبره ؐ وسلم
فیقف عند راسه الی قوله ولا یضع یده الی جدار التربة فهو اهیب واعظم للحرمة ویقف
کما یقف فی الصلاة ویمثل صورته الکریمة البهیة کانه نائم فی لحده عالم به یسمع کلامه کذا
فی الاختیار شرح المختار انتهی و شیخ عبد الحق در جذب القلوب آورده و در وقت سلام آنحضرت صلی الله
علیه وآله وسلم وقوف در آنجناب با عظمت دست راست بر دست چپ بنهد چنانکه در حالت نماز الخ ولا اقل
که قیام برای اولاد آنحضرت و وقوف در آنجناب مثل وقوف حالت نماز امر تعظیمی خواهد بود وهو المطلوب اگر
خواهد مخاطب این وقوف را عین نماز قرار دهد و خود را از پرستش غیر خدا بکفار بت پرست ملحق سازد قال المخاطب
سو تعزیه داراؤن سی بہی زیادہ احمق ہین جو تین وہ کنارے قبروں کی صورتین نقل کرتی ہین قبر کا تصور صورت
کہتی غرض ایسی باتین یہ ہندوؤن کی بڑی بہاتی ہین طرفہ تماشا ہی ہندوؤن کو ستی ہین کہ دیکہو اپنی ہاتہ

صورتیں بناتی ہیں اور تعظیم کرتی ہیں اور انکو نہیں دیکھتی کہ ہم انسی کیا کام ہیں ویسی بات ہوتی کہ آنکو سب سب
اور انکو آخ تھو الغرض وہی اندہی ہیں لیکن یہ بچکے ہوتی اقول و بہ نستعین اہلسنت ان سے زیادہ احمق
ہیں کیونکہ وہ زمین پر کنارے شیخین کے قبروں کی صورتیں نقل کرتے ہیں قبر کا مرتبہ صورت سے کمتر ہے غرض ایسے
باتوں سے یہ ہندوؤں کی بڑی بھائی ہیں اسلئے کہ ہندو دونوں کی صورتیں بناکر زمین پر رکھدیں اور یہ حضرات
مقتول قبر شیخین اپنے کتابوں میں لیے پھرتی ہیں حالانکہ تماشا ہی ہندؤوں کو ہنستی ہیں کہ دیکھو اپنی ہاتھ سے صورت
بناتی ہیں اور تعظیم کرتے ہیں اور انکو نہیں دیکھتی ہیں کہ ہم انسی کیا کام ہیں ویسی بات ہوتی کہ آنکو سب اور انکو
آخ تھو الغرض وہی اندہی ہیں لیکن یہ بچے ہوتی انتہی المختصر فالجواب قال المخاطب اور کہتی ہیں کہ ہم
تعزیہ کو حضرت کی محبت سے بناتی ہیں اور انکی دوست ہیں بڑی جھوٹی احمق ہیں کبھی دوست نہیں ایسے لوگ
امام کی دشمن ہیں اقول و بہ نستعین بناساختن تعزیہ امر است مباح و ذریعہ ایست برای گریہ و بکا و ظاہر
بکمال الظہور ان البکاء علی مصائب الحسین من امارات المحبۃ وھو المقصود والنص علی ھذا المطلوب
ما روی عن اصحاب العصمۃ سلام اللہ علیہم اجمعین من لم یفرح بفرحنا ولم یحزن بحزننا
فلیس منا قال المخاطب اگر امام کی محبت میں سچی ہوتی تو انکی منع اور اطاعت اختیار کرتی اقول و بہ نستعین فی
الواقع محبت کامل و خالص ہمانست کہ جمیع امر آنحضرت را تابع باشد چنانچہ جناب ملا محمد رفیع واعظ اعلی اللہ مقامہ
فی العلیین در ابواب الجنان میفرماید در کتاب تمالیکا فی از امام جعفر صادق ع مرویست کہ انا لا نعد الرجل مومنا
حتی یکون بجمیع امرنا متبعا مریدا الا وان من اتباع امرنا و ارادتہ الورع فتزینوا بہ رحمکم اللہ
وکیدوا اعدانا بہ ینعشکم اللہ یعنی آنکہ ما کسی را مومن نمی شماریم تا وقتیکہ جمیع امر ما را تابع باشد و از جملہ
ورع یعنی اجتناب از محرمات است پس بورع زینت آراستہ گردید تا شما را رحمت کناد و باین تزیین و آراستگی جگر
دشمنان ما را خستہ و مجروح سازید خدای تعالی قدر و منزلت شما را بلند گرداند انتہی مگر مخاطب الاعظم باین تحریر
مغرور نشود و از جا نرود و مثل عمر بن الخطاب حق مومنان فاسق زبان درازی ننماید چہ اصل محبت با ارتکاب معصیت
فی الجملہ جمع میگردد چنانچہ شیخ عبد الحق دہلوی در کتاب مدارج النبوۃ بصفحہ ۲۶۸ آوردہ تا حصار گشادہ شد و اقتضاء مقتضی
واطعمہ بسیار از آن قلعہ بیرون آوردند و خمر بسیار یافتند و عبد اللہ بن عمار مردی از مسلمانان کہ دائما گاہی شرب خمر

اقدام ننمود و آنحضرت و از شراب خیبریان تجرع نمود آنحضرت او را ادب فرمود و یاران تشنیع و ملامت نمودند
درین میان عمر بن خطاب رضی الله عنه او را لعنت کرد آنحضرت فرمود ای عمر لعنت مکن او را که او خدا و رسول خدا را
دوست میدارد و ازینجا معلوم میشود که حصول محبت با ارتکاب معصیت فی الجمله جمع میگردد نعم محبت کامل است که بموافقت
و اتباع بود مصرع ان المحب لمن یحب مطیع و هر مرتبه محبت خدا و رسول موصوف است چنانکه ایمان کامل و ناقص میباشد
محبت نیز کامل و ناقص میباشد انتهی قال المخاطب یہاں جو کوئی ایک ماں زادی کو چاہتا ہی تو کیسی بڑی بڑی بے
ادبیاں کرتے ہیں کہ اگر خواہی گشتا کہ بیتا اپکو بہتر و اپنا تا ہی کیونکہ وہ جانتا ہی کہ اوس ماں زادیکو یہ میری وضع بہاتی
بھلا جب جیسا ماں زادیکو خلاف وضع اپنی نہ بہاوی تو حضرت امام اپنی مخالف وضع کو کسطرح دوست رکھینگے
امام کی محبت تو سچی یہ ہوسکتی ہے جب کوئی حکم شرع کا تابعداری کرے اور بدعت کو چھوڑ دے کسی امیر و فقیر
مخالف شرع کی پرواہ نہ کرے کہ خدا و رسول کا صاف صاف بیان کر دی اقول و بہ نستعین والحق ما انفا
فتذکر قال المخاطب آپکی اولاد کی تعظیم ایسی ہی یا وہ بجا لاوی اقول و بہ نستعین اگر مخالف انصاف از دست ند
و بموجب مرویات خود ذلک باقتدار اہل البیت بدعت را واجب لازم شمارد و آنحضرت اشفیق کلام باری انکار
و جملہ سادات عظام اولاد ائمہ اطہار صلوات الله علیہم اواجب التعظیم والتکریم دانند و از ارتکاب بدعت ایشان
بزعم خود بتحقیر و توہین آنہا نکوشند و حدیث نبوی صلعم اکرموا اولادی الصالحون لله والطالحون لی مد نظر
دارند و بوجہ سوء اعتقاد سادات ذوی الاحترام بجناب شیخین بنظر حقارت درویشان ننگرند چنانچہ عبدالرؤف
مناوی فی فیض القدیر شرح جامع صغیر سیوطی آوردہ اخلفونی بضم الہمزة واللام ای کونوا خلفائی فی
اہل بیتی علی و فاطمه و ابنیہما و ذریتہما احفظوا حقی فیہم واحسنوا الخلافة علیہم باعظامہم
واحترامہم وتعظیمہم والاحسان الیہم ورعایة قدرہم والتجاوز عن مسیئتہم قال لا اسئلکم علیہ
اجرا الا المودة فی القربی قال عبد الغنی وما اختربہ من رای منہم بالابتداع و ترک الاتباع
لا یغیر فانہ ثبت ہذا فی صحیح الحکم مع کل الن بینہ فالقبیح عملہ لا ذاتہ وقد سمع
بعض العلماء علی الصدقات بعض الاشراف لکونہ رافضیا فرأی تلک اللیلة ان القیامة قد قامت
و منعتہ فاطمة الزہراء علی الصراط فاشتکاہا الیہا فقالت منع ولدی رزقہ فاعتذر بانہ

بسبب الشیخین فالتفت فاطمة الیهما فقالت اتوخذان ولدی قالا لا فابنته مدعو رافی حکایته
طویلة انتهی قال المخاطب یہ عجب محبت ہی ہزاروں روپیہ بحکم خدا اور رسول کے اینٹ مٹی یعنی امام باڑہ
اور ابرک بانس یعنی تعزیہ میں چوپٹ کرتی ہیں اور سیدوں کو دیکھتی ہیں کہ بہوکی ٹوٹی مکانیں پڑی ہوئی فاقے
کہینچتے ہیں کیوں نہ ہو دوست ایسی ہی چاہییں خاک میں ملا دیں اور ابرک بانس میں لگا دیں مر فرزند حسین کو
زمین نہ کہلا دیں **اقول** بہ نستعین آنچہ افادہ نمودہ موقع است بچند جہت اول آنکہ اہل سنت و جماعت بصرف
مبلغہا خطیر بنی خانہ ہا از خشت و گل طیار کردہ اند و در بنی خانہ و دیگر مکانات محفل میلاد شریف می کنند
و صدہا روپیہ بہ تقسیم شیرینی و انعام خوانندگان مولد شریف خرچ می سازند و بحال افلاس سادات ذوی الاحترام
کہ مراعات شان اہم مہمات است مراعات ذات مقدس خود قرار دادہ توجہی نمی آرند و برای عمل مولد خواہشہا بیان
نمودہ اند فالجواب چنانچہ صاحب فتاوی سیف مسلول مندرجہ رسالة غایة الکلام صفحہ ۲۷ و ۲۸ می فرماید
نمودن محفل مولد شریف بتعیین یوم اینست کہ قسطلانی در مواہب لدنیہ نوشتہ گفت ابن جزری کہ ہرگاہ ابو لہب
کافر کہ در ذم آن قرآن نازل شدہ بسبب خوشی کردن بشب مولد نبی صلعم در عذاب تخفیف یافت پس چہ باشد
حال مسلم موحد از امت آنحضرت صلعم کہ خوشی کند بمولد او خرچ کند بمحبت او آنچہ میسر شود قسم بجانم کہ نخواہد بود جزا
او از خدای کریم مگر اینکہ داخل خواہد فرمود او را بفضل عمیم بجنات نعیم و اہل اسلام ہمیشہ محفل میکنند در ماہ ولادت و طعام
می سازند و در شبہای او انواع تصدق میکنند بانواع صدقات و اظہار سرور میکنند و نیکیہا زیادہ میسازند
و بخواندن مولد کریم اہتمام مینمایند و از برکات او ہر گونہ فضل عظیم برایشان ظاہر میشود و تجربہ کردہ شدہ از
خواص کہ امان است در آن سال و نوید است بتعجیل حصول مطلوب امید رحمت کند بر کسیکہ شبہای مولد مبارک را
عید سازد تا کہ صعب سخت باشد بر کسیکہ در دل او انکار باشد تا اینجا بعبارتہ ترجمہ نمودہ شد و محمد بن علی
در سبل الہدی والرشاد از حافظ ابو الخیر سخاوی نقل کردہ کہ عمل مولد شریف بعد قرون ثلثہ پیدا گردیدہ از آن بعد
اہل اسلام در سایر اطراف و شہرہای کلان ہمیشہ در شہر مولد مجالس تکلف طعام و صدقات و اظہار سرور و زیادت
و نیکیہا و اہتمام بخواندن مولد کریم کردہ می آیند و از برکات او بر ایشان فضل عظیم ظاہر میشود و از ابن جزری
نقل نمودہ کہ از خواص آن امان در آن سال و نوید است بتعجیل و ہمچنین ابن کثیر نقل نمودہ کہ صاحب اربل

در ربیع الاول محفل مولد بکمال تکلف می نمود و ابن وحیه برای او مولد تصنیف کرده و اماماں بران عمل
کرده اند که از اوشان حافظ ابو شامه استاد نووی است ابن جوزی گفت نیست دران مگر رغم شیطان
و خوشوقتی ایمان علامه ابن حجر گفت بحساب نبی صلعم در خوشی مولد ولیمه ها ساخته اند در قاهره انشا و شنانست
ابن فضل استاد ما ابو عبد الله النعمان قبل از جمال الدین عجمی و یوسف بن علی الشامی و منصور بشار و ابو موسی الزرهی
و صاحب سبل الهدی و الرشاد واقعات این کار بر خوشی کردن نبی کریم صلعم و تاکید بران در منامات بیان نموده
گفت که امام بطاح در فتوی نوشته که درین شب جمع کردن مردمان و خورانیدن آنچه جایز است خوردن آن
و شنوانیدن آنچه جایز است شنودن آن و دادن بخوانندہ در خوشی مولد نبی کریم صلعم این همه جایز است و میکنند
آن ثواب بر قصد نیک و خاص نیست بفقرا مگر در فقرا ثواب زیاده است انتهی دویم آنکه خدمت مساکین سادات
عظام آنچه در ماه محرم الحرام و غیر آن از طرف سادات ذوی الاحتشام و مومنین خالصین بظهور می آید نهایت
شهرت و مستغنی از بیانست و احدی را مجال انکار آن نیست بلکه فی الاصل انعقاد مجالس مصایب جناب خامس آل عبا
علیه التحیه والثنا مع ذکر اوصاف خدمت گذاران سادات عالی درجات گردیده باعث بسی امور خیر گردیده سیوم آنکه
بنا ساختن امام باڑه و تعزیه امریست مباح و ذریعه ایست برای گریه و بکا و گریه در مصایب جناب امام حسین ع
سنت پیغمبر خداست کما مر مرارا کثیرا و در نور الانوار نوشته کما لایتم الواجب الا به فهو واجب پس صرف زر
در تعزیه داری و تعمیر امام باڑه داخل عبادت است نه شامل اسراف کما زعم المخاطب قال المخاطب در اسیات کو
سمجھو کہ اگر دین میں کسی سنت اور مباح کی کرنی سی کچھ قباحت شرعی لازم آوی تو اوس سنت اور مباح کا
چھوڑنا لازم ہوتا ہی اقول و به نستعین آنچه افاده نموده ناشی از تلبیس ابلیس است چگونه میتواند شد که از سنت
پیغمبر خدا صلعم قباحت شرعی لازم آید هذا بهتان عظیم و ظاهر بکمال الظهور و من لم یجعل الله له نورا
فما له من نور و مباح در حالت قباحت شرعی مباح نمی ماند اگر گوئی که مراد از لفظ سنت سنت
خلفا یا طریقه سلف است که گاهی بر این هر دو معنی اطلاق کرده میشود گویم اولا معنی متبادر از لفظ سنت درین
مقام سنت پیغمبر خداست دوم سنت خلفا و طریقه سلف اهل سنت مستلزم بسی مفسده ها است و لن یصلح
العطار ما افسد الدهر در حق شما است قال المخاطب چه جای اوس خبر کی کہ جسکی شرع میں

کچھ اصل نہوا **اقول** وبہ نستعین اصل تعزیہ شرعی ثابت نیست کما سنذکر **قال المخاطب** بالفرض اگر تعزیہ
بنانا اصل شرع مین مباح ہوتا تو بھی اب حرام ہوتا اسواسطے کہ تعزیہ کی سبب بڑی بڑی گناہ ہونی لگے
اور شیطان کا بازار گرم ہوا **اقول** وبہ نستعین انچہ افادہ نمودہ تخذیبی بیش نیست ورنہ از تعزیہ داری صدہا
امور خیر اجرا یافتہ ونبذی ازان سابقا بمعرض بیان آمدہ فلا تکن من الغافلین **قال المخاطب** ذرا آنکھہ
کھولو ہوش سمہالو کہ بڑا گناہ زنا ہے جس کا یہ حال ہے کہ جتنی حرامکار سال بہر مین اپنی مرادین پاتی ہین تعزیہ کی
بدولت اس قدر دس رات دن مین کماتی ہین **اقول** وبہ نستعین لعنۃ اللہ علی الکاذبین فاسقان مغلان و
شاہدان بازاری کہ غیر از زناکاری کاری ندارند از غرہ محرم الحرام بدولت فرزند حضرت خیر الانام از غنا و زنا
دوری جستہ تا تاریخ سیزدہم ہرگز ہرگز گرد این افعال ناروا نمیگردند فضلا عن المومنین **قال المخاطب**
بیگانی جوان مرد وعورت کا ایک جا جمع ہونا کہین عقل اور شرع مین درست ہی اور یہان جب کثرت سی ہجوم
ہوا تو مرد اور عورت کا بدن سے بدن ملنا ضرور ہوا **اقول** وبہ نستعین رفتن زنان اشراف در محفل مردان را
کذب وبہتان است واگر احیانا از زنان عوام بجای رفتہ باشند او شانرا تہدید باید کہ ممانعت تعزیہ داری
قال المخاطب قبول کیا کہ تمہاری عورتین نیکبخت ہین مگر جب کم بخت ہین اوچہوڑین **اقول** وبہ نستعین
قبول کیا کہ تمہاری عورتین نیکبخت ہین مگر جب بدبخت چہوڑین چنانچہ اکثر واردات این قسم بتقریب زیارت
قدم شریف بمقام شاہجہان آباد و جہنڈہ شاہجہانپور و چلہ امروہہ جلوہ ظہور پذیرفتہ فاعتبروا یا
اولی الابصار **قال المخاطب** اب یہان سونچو کہ اگر تمسے کوئی کہی کہ اپنی عورتونکو چہوڑ بیان ہون نماز
جماعت مین عشا کی وقت بیچ اور دو کی [illegible] مسجد مین نماز جماعت پڑہ کر سلام پہیرتی ہی چلی جاوین کسیکو
معلوم نہو کہ کون آیا کون گیا تو تم کہو گی ایسی بات مین ناک کٹ جاتی ہی اور اشراف کی بی بیان کہین
مردونمین باہر نہین آتے ہین سو وہی تعزیہ کی دنونمین تمام رات بہر اور دن آدمیونکی روبرو جہان چہار
طرف روشنی ہو رہی ہی اور سب لوگ اچہی بری کافر مسلمان موجود ہین تمہاری بہو بیٹیان ہاتہ کو
ہاتہ ملای کندہی کندہا گہڑتی کیلئے خرافاتی زیارت کی ہوائی پڑی پہرتی ہین اور بعضے قدم ساقی اپنی ساتھہ
بہی لیکر نکلتی ہین بہلا ہم تمسے پوچھتی ہین کہ یہان [illegible] بات کی ہو جاتی ہی کہ کان نہین کٹتی یا [illegible]

کہ قیامت تک کوئی یاجوج ماجوج نہین گراسکتا کیون نہو خداوندا جو تیری غیرت نکری اسکی ایسی ہی بیغیرتی چاہیے جو تیری درسے آشنا نہوا مثل سگ اوسکو دربدر دیکھا ۞ **اقول** ہستعین وہ بہوین بیٹیان تمہاری ہین جو ہزارون آدمیو نمین کندہی سے کندہا رگڑتی کیلئے ضرانی زیارت کی بہانے قدم سائے ساتہہ لیتی پہرتی ہین زیارت کا جیسی شریف کی بہانا ہی مقصود اصلی دزد وصل ہاتہہ مین لانا ہے ذرا شرما و صدہا عورت اپنی پیر صاحب کی عنایت سی لشرف حمل ممتاز ہوئین اور توجہ باطنی سے بچے پایا پہ سلسلہ پیری مریدی طریقہ بیحجابی ہاتہہ سی ندیا آفرین صد آفرین ورسلسلے پیر مرید کا کہ بالبداہتہ بدعت اور زمانہ آنحضرت صلعم اور صحابہ مین رواج اسکا نہین تہا باوصف مشتمل ہونے ایسی ایسی خرابیونکی نچوڑا اور کسی عالم نے اسکی انقطاع مین ایک رسالہ مختصر بہی تحریر نکیا **فاعتبروا یا اولی الابصار**

قال المخاطب اور بڑا گناہ خانہ جنگی ہے وہ بہی تعزیہ کی سبب اکثر ہوتی ہی محرم کی سپاہی مشہور ہین اور محرم کی بدولت جسقدر قتل شہر لکہنؤ مین ہوتا ہی سب جانتی ہین ہرس روز کے قصے قضیے اپنے دل و ان محرم پر اوٹہار کہتی ہین **اقول** ونستعین فاضل دہلوی دررسالہ سر الشہادتین آوردہ واخرج الحاکم وصححہ عن ابن عباس رض قال اوحی اللہ تعالی الی محمد صلعم انی قتلت بیحیی بن زکریا سبعین الفا وانی قاتل بابن بنتک سبعین الفا وسبعین الفا ازینجا ہست کہ مخالفان اہلبیت درین ایام زیادہ تر بسزای خود ہا میرسند ودرشہر لکہنؤ حرسہ اللہ عن الفتن نام خانہ جنگی بعشرہ محرم حکم عنقا دارد بلکہ اولیاء مخالف بخوف دست درازی وزبان درازی عوام بخانہ ہا متواری میشوند وبعضے ترک سکونت تا دہ روز نمودہ بقصبات وقریات قرب وجوار انتقال می نمایند **قال المخاطب** ور قطع نظر گناہ سے کفر اور شرک کیا کم ہوتا ہی کہ ہزارون خلقت تعزیہ کو سجدہ کرتی پہرتی ہین اور اوسکی آگی کہڑی ہوکر منت مراد مانگتی ہین کوئی واہی اسبات پر سہرہ نشان چڑہاتا ہی کوئی جاہل عرضی لکہکر ایک بانس مین لگاتا ہی کوئی بیوقوف زبانی ہی بیٹا مانگتا ہی اور بعض احمق اوس لکڑی کہپاچون پر کہ جسکو گرہی نہ سردی اوسمین جان ہی ایک مورچہل لئی گنگا پرشاد کی طرح کالکا کی مورت پر سی مکہیان ہانکتا ہی علی ہذا القیاس اور بہت رسومات کفر کی ہوتی ہین اگر ان سبکا بیان کیجئے تو ایک بحر طویل ہی **اقول** وبہ نستعین انچہ افادہ نمودہ مدفوع است

سجده چند وجه اول آنکه تعزیه را سجده نمودن معمول عوام هم نیست تا بخواص چه رسد دوم آنکه بالفرض اگر بعض
عوام احیاناً بعمل می آرند زمین بوس می باشد نه سجده و بر زمین بوسه دادن موجب تکفیر نمی شود در شرح
اشباه النظائر که از کتب معتبره اهل سنت است می گوید قال البنی فی مختصر الفتاوی الظهیریة
قال ابو منصور الماتریدی اذا قبل احد بین یدی السلطان الارض او انحنا او اوطأ
رأسه لا یکفر لانه لا یرید به العبادة بل یرید تعظیمه و شیخ عبد الحق دهلوی در ترجمه مشکوٰة در فصل سیوم زیارة القبور میگوید بعضی روایات فقه
بوسه دادن قبر پدر و مادر نیز آمده است انتهی سیوم آنکه بر تقدیر تنزل و تسلیم سجده تعزیه معمول بودن نزد مشائخ
چشتیه که نزد اهل سنت از اکمل اولیاء کرام بودند مانند خواجه قطب الدین بختیار کاکی و شیخ فرید الدین
شکر گنج و سلطان المشائخ شیخ نظام الدین مریدان و معتقدان این مشائخ در وقت مشرف شدن
بخدمت ایشان ایشان را سجده می کردند و هر یک ازین مشائخ پیر و مرشد خود را سجده می کرد در فوائد الفؤاد
که از کتب معتبر و مشهور و مستند اوست بعد از حکایت مولانا برهان نسفی می نویسد که بعد از ان بر سخن خلق
می آیند و روی بر زمین می آرند چون پیش شیخ الاسلام فرید الدین و شیخ قطب الدین قدس الله سرهما العزیز
من هم منع نمی کنم درین میان بنده عرضداشت کرد که اینکس که پیش مخدوم روی بر زمین می آرد در آن را اگر منع کنند
بیشتر و نفس او می شکند اما مخدوم بزرگ کرده خدا است بزرگی و از خدمت کردن ایشان تعلق نیست بعد از ان
خواجه ذکره الله بالخیر درین باب حکایت فرمود که درین روزهای گذشته یکی آمده بود مردی بزرگزاده سیاحت کرده شام
و روم دیده چون بیامد بنشست درین میانه وحید الدین قریشی آمده و چنانچه رسم خدمتگاران است خدمتی کرد و سر بر زمین
نهاد و این مرد که نشسته بود بانگ برزد که این سجده جائی نیامده است ازین باب عیب کردن گرفت
من نخواستم که با او بحث مشغول شوم چون بسیار درین غلو کرد اینقدر گفتم که بشنو غلبه یکی هر امر یکه فرض بوده باشد
چون فرضیت برخیزد استحباب باقی ماند چنانچه صوم ایام بیض و عاشورا بر امم ماضیه فرض بود در عهد رسول
علیه السلام روزه رمضان فرض شد آن فرضیت ایام بیض و عاشورا برخاست اما استحباب فی باقی ماند آمدیم در سجده
در میان امم ماضیه مستحب بود چنانچه رعیت مر پادشاه را و شاگرد مر استاد را و امت پیغمبر را چون بعهد رسول
شد آن سجده برخاست اگر استحباب رفت اباحت ماند اگر مستحب نباشد مباح بماند نفی و منع آنکه ...

صرف چه کار چون اینقدر گفتم او بماند هیچ نتوانست گفت انتهی چهارم آنکه بر تقدیر تسلیم سجود آنها باراده تعظیم بود
نه باراده عبادت پس موافق اکثر علما موجب تکفیر و باعث لوم نباشد در کافی که از کتب معتبره فقه حنفیه است
گفته ذکر الصدر الشهید انه لا یکفر بهذا السجود لغیر الله لانه یرید به التحیة دون العبادة
در شرح اشباه و نظائر گفته اکثرهم هو ان السجود علی وجوه ان اراد به العبادة یکفر و ان اراد
به التحیة لا یکفر و لا لوم علیه فی ذلک پنجم آنکه بر فرض تسلیم معارض است بتجویز بعضی علما اهل سنت
سجده را برای بادشاه جم جاه اکبر بادشاه صاحب تاریخ بدایونی که از علما اهل سنت است در منتخب التواریخ
آورده که قاضی نظام بدخشی ملقب بقاضی خان از ولایت بدخشان است نزدیک کوهی که کان لعل دارد
در علوم مکتبی شاگرد مولانا عصام الدین ابراهیم است و پیش ملا سعید استفاده کرده و از تصوف چاشنی
بهره تمام داشته در طریقت مرید مخدومی اعظم شیخ حسین خوارزمی است و بطفیل خدمت اهل معنی اعتبار
صوری هم حاصل کرده بود بمرتبه که در بدخشان داخل امرا بود و چون بهند آمد در ملازمت بادشاهی
رعایت بیشتر از اندازه یافت اورا اول قاضی خان بعد ازان غازی خان خطاب دادند فصیح زبان
خوش تقریر بود تصانیف معتبره دارد و از انجمله در اثبات کلام و بیان ایمان و تحقیق تصدیق بر شرح
عقائد حاشیه دارد و در تصوف رسائل متعدده تصنیف و تالیف نموده بسن هفتاد سالگی در اوده در سنه
نهصد و نود و دو برحمت حق پیوست اول کسیکه اختراع سجده پیش پادشاه کرد در فتح پور او بود و ملا عالم
کابلی بحسرت می گفت دریغ که مخترع این امر نشدم انتهی کلامه و این رسم در خاندان علیه عالیه تیموریه تا جلوس
بادشاه جم جاه شاهجهان بادشاه انار الله برهانه بر اورنگ سلطنت جهان باقی مستمر و جاری بود و ابو طالب
در شاهجهان نامه می گوید نظم درین خاندان شرف رسم بود ⁂ بهنگام تعظیم شاهان سجود ⁂ شهنشاه
دین حق پرست ⁂ همان دم که بر تخت شاهی نشست ⁂ لبش در فشان شد باین حکم باز ⁂ که از سجده
مردم کنند احتراز ⁂ شهنشاه با حق نجست اشتراک ⁂ که سجده بود خاص یزدان پاک ⁂ رسانند ارکان
دولت بعرض ⁂ که تعظیم این دودمان ست فرض ⁂ اگر شاه از سجده دارد ابا ⁂ زمین بوس آید مردم
بجا ⁂ زمین بوس را سرور حق شناس ⁂ پذیرفت آنهم بصد التماس ⁂ زمین بوس تا مشتبه با سجود ⁂

نگرد بنیسان مقرر نمود ٭ کہ لب را رسانند بر پشت دست ٭ نسازد رخ از خاک جائی نشست ٭
زمین بوس انیز از اہل حال ٭ ز سادات و ارباب فضل و کمال ٭ ز گوشہ نشینان آئینہ صاف ٭ نمود
از رہ قدر دانی معاف ٭ و از ہمہ عجیب تر آنکہ بشیر بن غیاث مریسی کہ در فقہ شاگرد ابو یوسف قاضی
صاحب ابو حنیفہ بود قائل است باینکہ سجود شمس و قمر کفر نیست یاقوت حموی در کتاب معجم البلدان میگوید
بشیر بن غیاث المریسی صاحب الکلام مولی زید بن الخطاب اخذ الفقہ عن ابی یوسف صاحب ابی حنیفہ
ثم اشتغل بالکلام وجرّد القول بخلق القرآن وحکی عنہ اقوال شنیعہ کقولہ ان السجود
للشمس والقمر لیس بکفر انتہی ششم آنکہ از سجدہ کردن عوام بنا، تعزیہ چگونہ ممنوع می توانند شد
بلا تشبیہ اگر کسی پیغمبر خدا صلعم یا قبر شریف آنحضرت را سجدہ کند آن سجدہ کنندہ کافر خواہد شد نہ پیغمبر
آنحضرت صلعم حرفی توان گفت و علما را ہمین قدر بس است کہ سجدہ کنندگان را تہدید نمایند نہ اینکہ در پی
ممانعت تعزیہ داری در آیند مگر زبان حضرت مخاطب درین معنی بسی گستاخ است چنانچہ مولوی نجم الدین
قنوجی مولد خانہ و نبی خانہ را از بت خانہ تعبیر کردہ صاحب غایۃ المرام بجواب آن بیغیر پایان اشعار نیز
تضلیل و تفسیق جملہ فقہا و محدثین و اولیا متقدمین و متاخرین سنیین کے اور اہانت اور استحقار
آنحضرت صلعم کی سراسر مذکور ہی اور اطلاق بت کا آنحضرت صلعم کی طرف کیا ہی مولد خانہ و نبی خانہ کو
بتخانہ قرار دیا ہی جیسا کہ پیشوای اہل خلاف عبد الوہاب نی صنم اکبر قبر شریف آنحضرت صلعم کا نام رکھا
جو جسکے جیمین آئے کہی چاہی خدا کو برا کہے چاہی بجناب پیغمبر صاحب کی بی ادبی اور گستاخی کرے
کوئی پوچھنی والا نہین ہے اگر حرمین شریفین یا دیگر بلاد اسلامیہ مین کوئی مسلمان ان ہفوات کا ہوتا اور
جو دیکھتا عبد الحق ساکن نیوتنی نے تہوڑی سی شوخی مکہ مین کے تہی اور صرف اسقدر کہا تہا کہ حنفیہ شافعیہ
مالکیہ حنبلیہ کو ہم نہین جانتے ہین ہم محمدی ہین اور ہدایہ اور شرح وقایہ وغیرہ کتب فقہیہ کو ہم نہین مانتے
ہین علمای مذاہب اربعہ نی فتوا اوسکے کفر کا لکہکر سزای واجبی تجویز کی تہی کہ جب تک توبہ نکری مبتلا رہے
چنانچہ فتوا علماء مکہ شریفہ موجود ہی انتہی چون کیفیت سجدہ کہ امر عظیم بود از زبان این مفتی شنیدہ شد
اکنون دو امر باقی ماندہ یعنی مگس رانی کہ امر یست تعظیمی و حاجت طلبی کہ عبارت از استشفاع است

باید شنید اما اولاً پس اگرچه هیچکس را بر فعل عوام ست مگر اہل سنت را بر آن تشنیع نمی رسد چه در فواید الدرایه
شرح الهدایه گفته یجوز الخدمة لغیر الله تع بالقیام واخذ الیدین والانحناء الخ
و در نوادر الفتاوی آورده او کان جالسا لا یقوم لاجل العالم او المتعلم علی وجه الحقارة
یکفر و شیخ عبد الحق در جذب القلوب می فرماید و در وقت سلام آنحضرت صلعم و وقوف در آنجناب
با عظمت دست راست بر دست چپ بنهد چنانچه در حالت نماز انتهی و در رساله غایة المرام صفحه ۶
نوشته اینجاست که سائر فضلای کرام و علمای اعلام دار السلام مکه و مدینه زادهما الله شرفا بر استحسان و استحباب
قیام وقت ذکر مولد شریف متفق شده عمل آن را وجه اکتساب سعادت دارین شمرده اند چنانچه شیخ الشیوخ
سید جعفر مدنی رحمة الله علیه در رساله میلادیه فرموده وقد استحسن القیام عند ذکر مولده الشریف
ائمة ذو روایة و درایة فطوبی لمن کان تعظیمه صلعم غایة مرامه و مرماه
و شیخ عثمان حسن دمیاطی شافعی مدرس مسجد الحرام در استحسان و استحباب این قیام رساله تالیف نموده
میفرماید القیام عند ذکر ولادة سید المرسلین صلعم فی قراءة مولده الشریف تعظیما له صلعم
امر لا شک فی استحسانه و ندبه یحصل لفاعله من الثواب الحظ الاوفر و الخیر
الاکبر انتهی چون امور تعظیم از قسم قیام و اخذ یدین و انحناء وغیره برای غیر خدا جائز باشد و برای عامل و
فاعل قیام وقت ذکر مولد شریف حصول ثواب به ثبوت پیوست پس هیچکس را فی نفس تعزیه شریف جناب
امام حسین ع که دلائل جواز نقل بندی شنیده باقی در فصل ثالث خواهی شنید بلا ریب جائز بود و خواهد بود
اما ثانیا پس بیانش اینکه اولا مرتکب امور این قسم عوام میباشند و خواص ایشان را تهدید می نمایند ثانیا عوام نیز از
تعزیه جناب امام حسین ع درخواست انجاح مطلبی نمی نمایند بلکه از جناب باری عز اسمه بحق محمد و آله الامجاد سوال
مطالب مقاصد خود ها می نمایند و آن مکان را بوجه موجود بودن نقل ضریح و تذکار جناب خامس آل عبا
قابل دعا می پندارند و این معنی هیچگونه مستلزم شناعتی نیست چه در ترجمه صواعق محرقه نقلا از صحیح بخاری آورده
که عمر در وقتیکه قحط و کم بارانی می شد به عباس در دعای استسقا متوسل میگفت اللهم انا کنا نتوسل الیک
بنبینا صلعم اذا قحطنا فتسقینا و انا نتوسل الیک بعم نبینا فاسقنا بار حد ایا

ما قبل ازین پیغمبر خود محمد صلوات الله و سلامه علیه متوسل می‌شدیم در ایام قحط پس بشفاعت آنحضرت
باران عطا میفرمودی بالحال عم پیغمبر خود عباس را وسیله می‌سازیم و امید عطاء باران بدرگاه تو
داریم بعد ازان خدای تبارک و تعالی رحمت بی نهایت مرحمت فرمود انتهی ثالثاً بطریق تنزل و
تسلیم می‌گوئیم که اهل سنت فقره یا شیخ عبد القادر جیلانی شیئاً لله را وظیفه مقرر کرده برای آن حصول
در باب سرعت اجابت دعا نقل کرده‌اند و مولوی فضل رسول بدایونی در رسالهٔ خود بجواز این هم
اصرارها دارد فالجواب الجواب را بگا بر فرض و تسلیم میگوئیم که شیخ عبد الحق در مدارج النبوة صفحه ۳۴۳
نوشته که ابوجعفر امیر المومنین مناظره کرد امام مالک را در مسجد رسول پس فرمود ایشان را امام مالک
رحمة الله علیه پست کن آواز خود را یا امیر المومنین درین مسجد زیرا که حق تعالی ادب آموخته است قومی را و گفته
لا ترفعوا اصواتکم فوق صوت النبی الآیه و مدح کرده است قومی دیگر را و گفته است ان الذین
یغضون اصواتکم الایه و ذم کرده است قومی دیگر را و گفته ان الذین ینادونک من وراء
الحجرات الآیه و بدرستی که حرمت و عزت رسول بعد از فوت همچو حرمت است او در حالت حیات شریف
پس زاری کرد و خاموشی گزید ابوجعفر بعد ازان گفت ابوجعفر یا ابا عبد الله در دعا رو بقبله آرم یا
رسول خدا صلعم گفت مالک چرا روی میگردانی از حضرت وی صلعم و حال آنکه وی وسیله تست و وسیله
پدر تو آدم صفی الله بروز قیامت و روی از بوی و شفاعت طلب کن از وی انتهی و استشفاع
بجناب امام حسین بمفاد حسین منی و انا منه استشفاع بحضرت رسالت مآب صلعم مستقیم است فافهم و
خامساً در کتاب کشف الغطاء عن احوال الموتی مرقوم است اما استمداد باهل قبور در غیر نبی صلی الله
علیه و سلم یا غیر انبیاء علیهم السلام منکر شده‌اند آنرا بسیاری از فقها گویند نیست زیارت مگر برای رسانیدن
نفع باموات بدعا و استغفار و قایل گشته‌اند بآن بعضی از ایشان و ظاهر آنست که از فقها آنانکه قایل
بسمع و ادراک میت اند قایل بجواز اند و آنانکه منکر اند آنرا نیز انکار کنند و آن امریست ثابت و مقرر
نزد مشایخ صوفیه از اهل کشف و کمال یا آنکه گویند اکثری را فیوض و فتوح از ارواح رسیده امام شافعی
گفته که قبر امام موسی کاظم تریاق مجربست مر اجابت دعا را و حجة الاسلام گفته هر که استمداد کرده شود

بوی در حیات استمداد کرده شود بوی بعد از ممات و امام رازی گفته چون می آید زائر نزد قبر حاصل میشود نفس او را
تعلقی خاص بقبر چنانکه نفس صاحب قبر را بسبب این دو تعلق حاصل میشود میان هر دو نفس مقابله معنوی
و علاقه مخصوص پس اگر نفس مزور قوی‌تر باشد نفس زائر مستفیض شود و اگر بعکس بود بر عکس شود و دو شیخ
مقاصد ذکر کرده نفع یافته می شود بزیارت قبور و استعانت بنفوس اخیار از اموات بدرستیکه نفس مفارقه را
تعلقی هست ببدن و بتربتی که دفن کرده است در آن پس چون زیارت می کند زنده آن تربت را و متوجه میشود
بسوی نفس میت حاصل میشود میان هر دو نفس ملاقات و افاضات و اختلاف کرده اند در آنکه امداد حی
قوی‌تر است از امداد میت یا بالعکس مختار بعضی ثانی است و درین باب بعضی روایت کنند که فرمود آنحضرت
صلی الله علیه و سلم چون متحیر شوید شما در امور یعنی بر آید کارها پس مدد جوئید از اصحاب قبور شیخ اجل شارح
مشکوة گفته که یافته نمی شود در کتاب و سنت و اقوال سلف صالح چیزی که مخالف و منافی این باشد
و رد کند این را و بالجمله بعد از آنکه ثابت شد که روح باقی است و او را تعلقی خاص با جزاء بدن بعد مفارقت
از وی و تغیر کیفیت وی نیز هست که بدان علم و شعور زائران قبر و احوال ایشان از دو ارواح مکمل
که در حین حیات ایشان بسبب قرب مکانت و منزلت از رب العزت کرامات و تصرفات داشتند
بعد از ممات چون همان قرب باقی اند نیز تصرفات دارند چنانکه در حین حیات تعلق کلی بجسد داشتند یا بیشتر
از آن انکار استمداد را وجهی صحیح نمی ماند مگر آنکه از اول منکر شوند تعلق روح را ببدن بالکلیه و بجمیع
وجوه بعد مفارقت و زوال علاقه حیاتی و آن خلاف نصوص است و برین تقدیر زیارت
و رفتن بقبور همه لغو و بیمعنی گردد و آن امری دیگر است که عامه اخبار و آثار دال بر خلاف آنست
و نیست صورت استمداد مگر همین که محتاج طلب کند حاجت خود را از جناب عزت الهی
بتوسل روحانیه بنده مقرب مکرم درگاه والا او خداوند ببرکت این بنده که تو رحمت و اکرام
کرده او را بر آورده گردان حاجت مرا یا ندا کند آن بنده مقرب مکرم را که ای بنده خدا و ولی وی
شفاعت کن مرا و بخواه از خدا تعالی مطلوب مرا تا قضا کند حاجت مرا پس نیست بنده در میان
مگر وسیله و قادر و معطی و مسئول پروردگار آنست تعالی شانه و در وی هیچ شائبه شرک نیست

چنانکه منکر وہم کرده وآن چنان است کہ توسل وطلب دعا از صالحان ودوستان خدا در حالت حیات
کنند وآن جائز است باتفاق پس این چرا جائز نباشد وفرقی نیست در ارواح کاملان در حین حیات
وبعد از ممات مگر بترقی کمال وشیخ وبسط این بحث چند در شرح مشکوة است خصوصاً در باب
حکم اسرای کہ آنجا داد تحقیق داده وسیوطی در شرح صدور نیز مفصل ذکر کرده وسره احادیث بالتعدد طرق
نموده انتهی ساده ساده در کتاب مظہر العجائب تصنیف فاضل متعصب مرقوم است استعانت دو قسم پر ہے
ایک بطور استقلال کہ مستعین مستعان کو حل مشکلات مین موثر حقیقی یا اوسکو کارخانہ قدرت مین
شریک اور دخیل سمجھکر اوس سے حاجت چاہی یہ بلاشک شرک ہی جیسی مدد چاہنی روحانیات فلکیہ آفتاب
ماہتاب کواکب سی یا روحانیات عنصریہ آب آتش خاک بادسی یا ارواح خبیثہ ہوائی سیتلا شیخ سدو
زین خان سے یا ارواح طیبہ انبیا اولیا غوث قطب سے دوسرے بطور بے استقلال کہ مستعین مستعان کو
حل مشکلات مین موثر حقیقی یا اوسکو کارخانہ قدرت مین شریک ودخیل نہ سمجھے صرف اوسکو واسطۃ العرض جانے
کہ یہ خاصان خدا ہین انکی عرض جناب قدس الہی مین متوقع القبول ہے یہ بلاشک درست ہی جیسی تعلم احکام
دین اور تہذیب نفس وغیرہ انبیا اولیا اوستاد پیری مدد چاہنی ان دونون استعانتونکی تفصیل فتح العزیز مین
یون ہی کہ استعانت بغیر خدا اس طور پر کہ اوس غیر پر اعتماد کلی ہوی اور اوسکو عون الہی کا مظہر نجانے
حرام ہی واگر التفات محض حق کی جانب ہی اور اوس غیر کو عون الہی کا مظہر سمجھکر اوس سے استعانت ظاہری
کرین دور عرفان سی نہین انبیا اولیا بھی اس قسم کی استعانت غیر سی کرتی آئی لیکن حقیقت مین یہ استعانت
بخدا ہی پھر اوسی تفسیر مین جوالہ تحریری کہ ایک استعانت اس قسم کی ہی کہ اوس مین اصلا استقلال کا
توہم متوہم نہین نہ مشرک کی نزدیک نہ موحد کی نزدیک جیسی بھوک جانیکو کھانا کھانا یا پیاس بجھانیکو پانی
پینا راحت لینی کو سایہ مین بیٹھنا مرض کو ہٹانیکو علاج کرنا معاش کے تلاش کو امرا وسلاطین پاس جانا
وعلی ہذا القیاس پس اس قسم کی استعانت بلاکراہت درست ہی کہ حقیقت مین یہ استعانت ہی نہین
اقول ہی یہ بات کہ انبیا اولیا وغیرہ کی موت کی بعد بھی استعانت جائز ہی یا نہین اسمین علما کا
اختلاف ہی بعضی کہتے ہین کہ انبیا کی سوا کسی سے استعانت درست نہین اور بعضی کہتے ہین درست ہے

چنانچہ شیخ عبد الحق محدث دہلوی مشکوٰۃ کی عربی شرح مین فرماتی ہین کہ اما الاستمداد باھل
القبور فی غیر الانبیاء علیہم السلام فقد انکرہ کثیر من الفقہاء واثبتہ المشائخ الصوفیۃ
وبعض العلماء اور بعضونکے نزدیک استعانت انکار مین انبیا اور غیر انبیا یکسان ہین چنانچہ
اربعین مسائل مین ہے کہ ہرگاہ انبیا کا استثنا اس وجہ سی کہ عالم برزخ مین شہیدونکی طرح انکی لیے حیات
ابدی ثابت ہی توجیہ وجیہ نہین اسواسطے کہ یہان اور وہان کی حیات مین تماثل نہین دنیا کی حیات کے
احکام اور ہین اور عقبی کے حیات کی احکام اور شیخ دہلوی مقدم الذکر مشکوٰۃ کی فارسی شرح مین فرماتی ہین
کہ ظاہر آنست کہ آنانکہ قائل بسمع وادراک میت اند قائل بجواز استعانت اند وآنانکہ منکر اند این انیز
انکار کنند اقول اثبات سماعت اور امتناع سماعت کی ادلہ مع مالہ وما علیہ کتب فن مین موجود ہین اور
حق یہی ہی کہ جس آیت یا حدیث مین سماعت ثابت نہین اوس سے روح کا سنا مراد ہی نہ دھڑ کا سنا
اور جس آیت یا حدیث مین سماعت ثابت نہین اوس سے دھڑ کا سنا مراد ہی نہ روح کا سنا مولانا عبد القادر
دہلوی نے اپنی تفسیر موضح القران مین اسی امر پر فیصلہ فرمایا این عبارت کہ مردکی روح سنتی ہے
اور قبر مین پڑا ہی دھڑ وہ نہین سنتا انتہی بلفظہ الشریف اس تقدیر پر استمداد بانبیا واولیا بشرطیکہ علی
سبیل الاستظلال ہو نہ بطور استقلال احیاً ومیتاً درست ٹھہرا غایۃ الامر کہ خواص کے حق مین بلاکراہت
درست ہی کہ وہ استقلال اور استظلال کے معنی بخوبی سمجھتے ہین اور عوام کی حق مین بکراہت کہ وہ استقلال
اور استظلال کے مفہوم سی بخوبی واقف نہین فتامل فیہ فان ھذا البحث من مزال الفقیہ
فضلا عن السفیہ انتہی کلامہ این عبارت چنانکہ می بینی اول دلیل است برانیکہ استمداد
بطور استظلال از جناب شہید کربلا خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا جائز ودرست است وہو المقصود
قال المخاطب اب سچ کہو کہ جسکے سبب سی اسقدر گناہ اور شرک ہو اوس سے روح حضرت
حسین علیہ السلام کی خوش ہوتی گی یا ناخوش اور خدا ورسول راضی ہونگی یا ناراض اقول دربہ تعمیر
تعزیہ سبب گناہ وشرک نیست العیاذ باللہ اگر کسے مسجد را مزبلہ قرار داد ودر آنجا رفع ضرورت بول
وبراز کند آنشخص مرتکب فعل مذکور کافر خواہد شد بہ بالعکس انہدام مسجد لازم آید ہمچنان

اگر کسی با تعزیہ رسوم کفر وضلالت بجا آرد آن شخص کافر خواہد شد نہ کہ تعزیہ ممنوع شود فاعتبروا
یا اولی الابصار و چون تعزیہ داری فی الاصل مباح است و سبب گریہ و بکا است و گریہ در مصائب
جناب امام حسین علیہ السلام سنت پیغمبر خدا است پس تعزیہ داری رضامندی خدا و رسول خدا
ظاہر و ہویدا است و تعزیہ بالبداہتہ از شعائر اسلام است قال المخاطب فرا بہان خداسی ڈر کر منہ سی تو
بولو قبول کرو بڑی جاہل نہو جاو اور ہم تم سی پوچھتے ہین کہ حضرت امام کے تم بڑی دوست ہو اور تمنے امام جو
امام زادی اور خود امام تہی بہلا بتلاو کہ دوازدہ امام مین سے بعد امام حسینؑ کے کسی امام نی بہی تعزیہ
بنایا ہی اور تاشی ڈہول او مرثیہ کتاب و مجلس و مجلس وے بہی کرتے تہے الغرض یہ سبکو معلوم ہے
کہ اماموں کی وقت تعزیہ کا نام و نشان نتہا او روہی ہرگز ہرگز کبہی کچہ بہی تعزیہ کی رسم نکرتی تہی اقول
و بہ نستعین مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ جناب ائمہ ہدی صلوات اللہ علیہم مجالس عزای جناب امام حسینؑ
نمودہ اند چنانچہ در کتاب مستطاب اخبار الاحزان مرقوم است ابن بابویہ بسندہ عن ابی عمارہ و روی فی ثواب
الاعمال بسند آخر و روی ابن قولویہ بسندہ ایضا عن ابی عبد اللہؑ قال قال لی یا ابا عمارہ انشدنی
العبدی فی الحسین ابن علی علیہما السلام قال فانشدتہ فبکی فواللہ مازلت انشدہ و یبکی
حتی سمعت البکاء من الدار فقال یا ابا عمارہ من انشد فی الحسین ابن علی علیہما السلام شعرا
فابکی خمسین فلہ الجنۃ و من انشد فی الحسین شعرا فابکی ثلثین فلہ الجنۃ و من انشد
فی الحسین شعرا فابکی عشرۃ فلہ الجنۃ و من انشد فی الحسین فابکی واحدا فلہ الجنۃ
و من انشد فی الحسین شعرا فتباکی فلہ الجنۃ ابن بابویہ بسند خود از ابی عمارہ منشد روایت کردہ و روایت
کردہ شدہ در ثواب الاعمال بسند دیگر و روایت کردہ است ابن قولویہ بسند خود از ابو عبد اللہ کہ گفت ابن قولویہ
کہ فرمود آنحضرت کہ ای ابا عمارہ بخوان نزد من شعر عبدی را در مرثیہ حسینؑ ابن علیؑ گفت ابا عمارہ پس خواندم
پیش آنجناب پس گریست آنحضرت علیہ السلام گفت ابا عمارہ پس قسم خدا است کہ متصل میخواندم آنرا و میگریست
آنحضرت تا آنکہ شنیدم من آواز گریہ را از خانہ پس گفت آنحضرت کہ اے ابا عمارہ کسیکہ
بخواند در مرثیہ حسینؑ ابن علی علیہ السلام شعرے پس بگریاند پنجاہ کس را پس برا اسے

اوست بهشت وکسی که بخواند در مرثیه حسینؑ شعرے وبگریاند سی کس را پس برای اوست بهشت و
کسیکه شعرے در مرثیه آنحضرت بخواند وبگریاند ده کس را پس برای اوست بهشت وکسیکه شعری در
مرثیه آنحضرت بخواند وبگریاند یک کس را بهشت برائے اوست وکسیکه بخواند در مرثیه حسینؑ شعرے
پس بتکلف خود را بگریه آورده گریان ظاهر سازد خود را پس برائے اوست بهشت عن ابن بابویه
عن احمد الهمدانی عن علی بن الحسین بن فضال قال قال الرضا علیه السلام من تذکر مصابنا
وبکی لما ارتکب منا کان معنا فی درجتنا یوم القیامة ومن ذکر بمصابنا فبکی او ابکی لم تبک
عینه یوم تبکی العیون ومن جلس مجلسا یحیی فیه امرنا لم یمت قلبه یوم تموت القلوب
روایت است از ابن بابویه که او روایت کرد آنرا از احمد همدانی واو از علی بن حسن بن فضال که گفت
علی بن حسینؑ که فرمود امام رضاؑ هر کس که یاد کند مصیبت ما وبگرید بانچه ارتکاب کرده شد از ما خواهد بود
آن گریه کننده با ما در درجه ما در روز قیامت و هر کس که یاد دهاند مصیبت ما را پس بگرید وبگریاند نخواهد گریست
چشم او در روزے که خواهند گریست چشمها و هر کس که نشیند در مجلسی که زنده کرده می شود در ان امر ما نخواهد
مرد دل او در روزے که خواهند مرد در ان روز دلها فی البحار فی بعض مولفات المتأخرین انه قال حکی
دعبل الخزاعی قال دخلت علی سیدی ومولای فی مثل هذه الایام فرأیته جالسا جلسة الحزین
الکئیب واصحابه من حوله فلما رأنی مقبلا قال لی مرحبا بک مرحبا بناصرنا بیده ولسانه ثم انه وسع لی
فی مجلسه واجلسنی الی جانبه ثم قال لی یا دعبل احب ان تنشدنی شعرا فان هذه الایام ایام حزن
کانت علینا اهل البیت وایام سرور کانت علی اعدائنا خصوصا بنی امیة یا دعبل من بکی
وابکی علی مصابنا ولو واحدا کان اجره علی الله یا دعبل من ذرفت عیناه علی مصابنا
او بکی لما اصابنا من اعدائنا حشره الله معنا فی زمرتنا یا دعبل من بکی علی
مصاب جدی الحسین غفر الله ذنوبه البتة ثم انه نهض فضرب سترا بیننا
وبین حرمه واجلس اهل بیته من وراء الستر لیبکون علی مصاب جدهم
الحسین ع ثم التفت الی وقال لی یا دعبل ارث الحسین فانت ناصرنا ومادحنا ما دمت حیا

فلا تقصر عن نصرنا ما استطعت قال دعبل فاستعبرت و سالت عبرتی و انشأت اقول و در کتاب بحار الانوار است
که در بعض تالیفات متاخرین چنین است که حکایت کرده است دعبل خزاعی که گفت در محفل سید و مولای خود حاضر شدم
در چنین ایام یعنی در ایام محرم پس دیدم مولای خود امام رضا علیه السلام را نشسته نشستن غمگین و
اندوهگین در حالیکه اصحاب آنحضرت گرد و گرد او بودند پس هرگاه که دید آنحضرت مرا فرمود که مرحبا ترا ای مرحبا
یاری دهنده ما بدست و زبان خود بعد ازان جا را برای من کشاد و به پهلوی خود نشانید بعد ازان
فرمود ای دعبل دوست میدارم که بخوانی برای من شعری پس بتحقیق که این ایام اندوه بوده است
برما اهل بیت و ایام سرور و خوشی است بر دشمنان ما خصوصاً بنی امیه ای دعبل کسیکه بگرید و گریاند
بر مصیبت ما بر یکی یا بگریاند بسبب اینچه رسید ما را از دشمنان ما محشور خواهد کرد او را خدا تعالی با ما
در زمره ما ای دعبل کسیکه بگرید بر مصیبت جد من حسین ع خواهد بخشید خدا تعالی گناهان او البته بعد
ازان برخاست آنحضرت پس زد پرده در میان ما و حرم خود پس پرده اهل حرم خود در انشانید تا گریه کنند
بر مصیبت جد خود حسین ع پس متوجه شد بطرف من و گفت که ای دعبل مرثیه حسین ع بخوان پس تو مددگار
ما و مداح ما هستی مادامیکه زنده پس تقصیر مکن از مددگاری ما تا استطاعت داشته باشی گفت دعبل
پس پر از اشک شد چشم من و جاری شد سرشکهای من انشا کردم و گفتم الخ دوم آنکه اگرچه بنا ساختن
تعزیه بعد انقراض زمان حضرات ائمه سلام الله علیهم اجمعین بوقوع آمده مگر از جمله امور خیر و حسن است
چنانچه محفل میلاد شریف و اعراب قرآن مجید و هر بدعت ضلالت نیست بل هی منقسمة الی الواجب
والمندوب والمباح وغیر ذلك کتدوین العلوم الشرعیة وبناء المدارس والمرابط کما فی حاشیه شرح المواقف
و بر ظاهر که از تعزیه داری کدامی امر شرعی مرتفع نمی شود و قالوا ان البدعة ان تضمن رفع امر ثابت فی الشرع
فهی مردودة ومن ادعی فعلیه البیان سیوم آنکه نواختن تاشه و ڈهول که از جمله مزامیر است در مذهب
امامیه ممنوع است و حرام و اگر کسی از عوام مرتکب این امر شود اهلسنت را طعن و تشنیع نمیرسد چنانچه
شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة صفحه ۴۹۵ نوشته و همچنین صاحب امتاع در آلات و مزامیر
سخن کرده و گفته که معروف در مذاهب اربعه حرمت مزامیر است و باوجود آن از بعضی علمای مذهب

۴ کسی را اگرچه آنکس گریه یک کس را گریانیده باشد خواهد بود اجر و ثواب آن بر خدای تعالی دعبل کسیکه اشک از دو چشم او بر مصیبت ما

شافعی مذهب ظواهر و غزالی و امثال وی خلاف فیها نقل کرده و انواع آلات و مزامیر ذکر کرده اما دف مختلف فیه است
بعضی مطلق مباح گفته و بعضی مطلق حرام دانسته و بعضی فرق کرده در جلاجل و غیر آن و صواب اباحت او است
در نکاح و بعضی اعلان آن مستحب داشته و در شبابه که بعینه نی است نیز اختلاف فیها ذکر کرده و دیگر از مزامیر عود است که آنرا
بربط نیز گویند و تارها دارد که آنها را زیر و بم گویند در وی نیز اختلاف فیها ذکر کرده و گفته که معروف در مذاهب اربعه است
که زدن او و شنیدن آن حرام است و رفته اند طایفه از علما بجواز او و حکایت کرده اند سماع او را از عبداللہ بن جعفر
و عبداللہ بن عمر و حکایت کرده شده که در آمد عبداللہ بن عمر و نزد عبداللہ بن جعفر پس یافت نزد وی جاریه که در کنارش
عود پس گفت عبداللہ بن جعفر مر عبداللہ بن عمر را آیا می بینی درین باکی گفت لا باس بهذا نقل کرده اند سماع
او را از عبداللہ بن الزبیر و معاویه بن ابی سفیان و عمرو بن العاص و حسان بن ثابت و از غیر صحابه عبدالرحمن و
خارجه بن زید که از فقهاء سبعه مدینه است و نقل کرده است استاد ابو منصور از زهری و سعید بن المسیب و عطا بن
ابی رباح و شعبی و عبداللہ بن ابی عتیق و اکثر فقهاء مدینه مطهره و حکایت کرده است خلیلی از عبدالعزیز بن ماجشون
که وی رخصت می کرد در عود و حکایت کرده است ابن سمعانی از طاوس و حکایت کرده است از ابراهیم
بن سعد که در آمد بر رشید و گفت ارید العود پس گفت رشید عود المجمر ام عود المزمر قال لا عود المزمر
پس طلبید رشید عود را و بنواخت او را ابراهیم بن سعد و فتوا داد باباحت غنا و عود و نقل کرده است فاکهی
در تاریخ مکه معظمه بسندی که دارد از موسی بن المغیرة الجمحی که خواند وی عطا بن ابی رباح را پس در آمد و بود در آنجا
قومی که میزدند عود را و تغنی میکردند چون دیدند عطا را که می آید بازماندند از آن پس گفت نمی نشینم تا عود نکنند
بانچه میکردند پس نشست و تغدی کرد و صاحب متاع همین عود را اصل ساخته و مزامیر دیگر را بران قیاس
کرده و بالجمله وی درین باب از وسعت و خلاعت خالی نیست و اجتماع آلات و مزامیر را نیز نقل کرده و گفته اختلاف
است درمیان قائلین بتحریم که آن کبیره است یا صغیره و متاخرین از شافعیه بر انند که صغیره است این
چند کلمه از کتاب مذکور نقل کرده شد والعهدة علیه و غرض از نقل خبر آن نیست که اگر احیانا ازین طایفه چیزی
از آن نقل کرده شود مبالغه در تشدید و تجهیل و تشنیع و تفسیق و تضلیل ننمایند و ستر عیوب و زلات قوم
شیوه خود سازند انتهی چهارم آنکه در وفات جناب سرور کائنات صلعم اهلبیت آنحضرت و صحابه عظام

مرثیہ ہا گفتہ اند و ہتف الہواتف بالمراثی در ماتم جناب سید الشہدا اظہر من الشمس و ابین من الا
ہست بالجملہ مراثی مذکور در وفات یا وجود مردہ عرصہ کثیر موجود و بر السنہ اصاغر و اکابر مشہور و معروف پس بحکم
بعدم مراثی در عہد جناب ائمہ اطہار صلوات اللہ علیہم مبنی ہست بر تعصب و عناد چنانچہ شیخ عبد الحق در
مدارج النبوۃ می فرماید و ہر کدام از اہلبیت آنحضرت و صحابہ عظام مرثیہ در وفات آنحضرت در سلک انتظام
کشیدند و شیخ عبد العزیز در سر الشہادتین مے نویسد و ہتف الہواتف بالمراثی الخ پس اکنون بنظر انصاف
باید گفت کہ رسم مرثیہ گفتن قدیم ہست یا جدید بانی آن اخیار اند یا اشرار و مانع آن کافر اند یا ایمان دار پنجم
آنکہ کسے نتوان گفت کہ جملہ روایات کتاب ہای مصائب حضرت خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا موضوع
و مفتری ہست چہ روایات کتب مذکورہ از صحاح برآوردہ شدہ و در موضوعیت آن انچہ پیش یا ہست ناگفتہ
بہ المختصر انچہ در رسالہ سر الشہادتین و تحریر الشہادتین بہ تحریر یافتہ مخاطب ادران مجال تشکیک نیست
و آنہمہ قدیم ہست و ہو المقصود ششم آنکہ جناب امام زین العابدین علیہ السلام در غم حضرت امام حسین ع
تا چہل سال آنچنان گریستہ اند کہ احدی را یارای آنقدر گریہ نیست پس کدام رسم تعزیہ ازین زیادہ خواہد
بود ہفتم آنکہ در مسند احمد حنبل مرقوم ہست ان من دفعت عیناہ دفعۃ علی الحسین و قطرت
بواہ اللہ تعالی فی الجنۃ یعنے بتحقیق ہر کہ از چشم او اشک جاری شود در مصیبت حسین او را خدا تعالی
در خلد برین جا خواہد داد ہر چند اینچنین روایات در کتب اہل خلاف بکثرت موجود اند مگر بسبب تہیج بعض
صحابہ بتذکر مصائب آنحضرت توجہ نمے آرند قال المخاطب اب ذرا انصاف کرو کہ آج
کل کے جاہل بیچارے شرافت کے مارے اماموں سے بھی امام کے بڑے دوست ہوئے
کہ ان پر اپنے سبقت چاہنے لگے اگر اسمیں کچھ ثواب اور دوستی ہوتی تو کسے امام نے البتہ
تعزیہ بنایا ہوتا اور ہندوستان کے سوا کسی ملک اسلام میں کوئی تعزیہ کے نام کو بھی
نہیں جانتا مکہ میں نہ مدینہ میں نہ روم میں نہ شام میں نہ توران میں نہ ایران میں
پس معلوم ہوا کہ ہندوستان کے برابر کسے ملک میں امام کی دوست نہیں اقول
و بہ نستعین از مباحث سابقہ دریافتی کہ بنا گریہ و بکا و حزن و اندوہ در ماتم جناب سید الشہدا

از سرور کائنات صلعم و دیگر ائمہ ہدی است و تعزیہ ذریعہ انہا کا مرا ہیں ور سچا آور ہی انہا پیروی پیغمبر خدا است و ائمہ ہدیٰ نہ مخالفت ائمہ اطہار فتتصر ولا تغفل وغم جناب سید الشہدا رو حاضر و غائب وجن و انس و ملائک و حور آنچنان اثر نکردہ کہ تا قیام قیامت فراموش توان ساخت وکفی بذالک شہادة ما قال الفاضل الدہلوی فی رسالتہ المسماة بسر الشہادتین لیطلع الحاضرون والغائبون علی وقوعہا بل یابقاء البکاء والحزن المستمر تذکر تلک الوقائع الهائلة فی امتد الی یوم القیمة فقد بلغت نہایة الشہرة فی الملاء الاعلی والاسفل والغیب والشہادة والجن والانس والناطق والصامت انتہی وجناب عمدة الناظرین قدوة المتکلمین معدن اسرار دینیہ منبع انوار یقینیہ محرز قصبات شرف خفی وجلی مولانا و استادنا السید محمد قلیخان بہادر مدظلہ العالی در فتوحات حیدریہ میفرماید و مولانا محمد باقر مجلسی علیہ الرحمہ در کتاب تحفة الزائر روایت کردہ کہ حضرت صادق علیہ السلام بیکی از اصحاب خود گفت کہ شنیدہ ام کہ قومی از نواحی کوفہ وغیر ایشان می روند نزد قبر جدم امام حسین فیتہ و نوحہ می کنند در نیمہ ماہ شعبان بعضی قصہ ہای جانسوز مصیبت آنحضرت ذکر میکنند و بعضی مرثیہ میخوانند گفتم بلی فدایت شوم دیدہ ام بعضے از آنہا را کہ ہمی فرمایند فرمود حمد و سپاس خداوندے راکہ در میان مردم جمعی را منتشر کردہ است کہ می آیند بسوی ما و مدح می کنند و مرثیہ را برائے مصیبت ما می گویند و می خوانند و دشمن ما کسانی ہستند کہ طعن کنند بر آنہا از خویشان وغیر ایشان و انتشار کنند بر ایشان و قبیح شمارند کردار ایشان را و علمائے امامیہ در کتب حدیث از حضرت امام رضا علیہ السلام روایت کردہ اند کہ آنحضرت بیکی از اصحاب خود فرمود کہ اگر خواہی کہ در درجات عالیہ بہشت با ما باشے محزون باش برائے حزن ما و شاد باش از برائے شادی ما انتہی و واقدے در تاریخ خود ذکر کردہ کہ ہرگاہ کہ سر مبارک حضرت امام حسینؑ و اہلبیت مانند سبایا در مدینہ آوردند باقی نماند کسی در مدینہ مگر اینکہ بیرون شہر رفتند در حالیکہ آواز بلند می کردند بگریہ و زار و زینب بنت عقیل بن ابیطالبؑ کہ در مدینہ بود نقاب از رو برافگندہ و مو پراگندہ ساختہ بیرون آمد و باواز بلند می گفت واحسیناہ واخوتاہ واویلاہ وا محمداہ بعد ازان گفت

ماذا تقولون ان قال النبی لکم * ماذا فعلتم وانتم آخر الامم * باہلبیتی و اولادی ا ما لکم *

عهد اما انتم توفون بالامم + ذریتی و بنی عمی مضیعة × منهم اساری
وقتلی مضرجوا بدم + ماکان هذا جزائی اذ نصحت لکم + ان تخلفونی بسوء فی ذوی رحمی +

و ترجمه ابیات اینست که چه خواهید گفت اگر گوید پیغمبر خدا ص شما را حال آنکه شما آخر همه امتها بوده اید با
اهلبیت من و اولاد من آیا نبود شما را عهد نبستید شما که وفا کنید بعهد تا ذریت مرا و پسران عم مرا که ضائع کرده
شده اند بعضے از ایشان اسیران و بعضی کشته شدگان که آمیخته شدند بخون نبود این جزای من وقتیکه
نصیحت کردم شما را آنکه پس من بدے کنید در خویشان من و سرافه باهلی گفته عین ابکی بعبرة
وعویل واندبی ان ندبت آل الرسول ص یعنی ای چشم من گریه کن با اشک
و آواز بلند و ندبه کن اگر ندبه می کنی آل رسول خدا را و ابن عبد البر در استیعاب نقل کرده که سلیمان بن حبیه
تابعی در مصیبت آنحضرت مرثیه گفته و این ابیات از آنجمله است الم تر ان الارض اضحت مریضة
لفقد الحسین و البلاد اقشعرت × و قد اعولت تبکی السماء لفقده × و انجمها ناحت علیه
وصلت × و کانوا لنا غیثا و عادوا رزیة × لقد عظمت تلک الرزایا و جلت × و ترجمه این
ابیات اینست آیا ندیدی که بدرستیکه زمین بیمار گردید بجهت مفقود گردیدن امام حسین علیه السلام و شهرها همه
از تن بر خاستند و تحقیق که شروع کرد آسمان در گریستن بجهت فقدان آنحضرت و ستارهای آسمان
بر آنحضرت نوحه کردند و نابود شدند و بودند برای ما باران پس مصیبت شدند تحقیق که بزرگ شد این
مصیبتها و در صواعق محرقه مروی است که ام سلمه چون خبر شهادت آنحضرت شنید گفت خدا تعالی پر کند
خانه و قبرهای قاتلان آنحضرت را از آتش پس از ان گریست چنانکه غشی بر او طاری شد و زهری
روایت کرده که هرگاه که خبر شهادت آنحضرت بحسن بصری رسید گریست تا آنکه هر دو رخساره او ورم
کردند بعد از ان گفت خدا تعالی خوار کند امتی را که کشتند پسر دختر پیغمبر خود را و نیز زهری روایت کرده
که هرگاه که خبر شهادت آنحضرت بربیع بن خثیم رسید و گریست امام اهلسنت محمد بن ادریس شافعی در مرثیه
آنحضرت گفته تاوّب همّی و الفؤاد کئیب × و ارّق عینی و الرقاد غریب   ومما نفی النوم
و شیّب لمتی   تصاریف ایام لهن خطوب   تزلزلت الدنیا لآل محمد   و کادت لهم

صم الجبال تذوب فمن مبلغ عنی الحسین رسالة وان کرهتها النفس
وقلوب قتیل بلا جرم کان قمیصه صبیغ بماء الارجوان خضیب یصلی
علی المختار من آل هاشم وتعزی بنوه ان ذا لعجیب لان کان ذنبی حب آل
محمد فذلک ذنب لست منه اتوب هم شفعائی یوم حشری وموقفی وحبهم للشافعی نصیب وترجمه این ابیات
اینست باز آمدیم من ودل من غمناک است وبخواب چشم من وخوابیدن غریب است وازانچه دور کرد خواب
من وپراگنده کرد جمعیت من بازگشتی هاے روزها ست که آنها را دشواری است متزلزل گردید دنیا
براے آل محمد وقریب که کوههای سخت گداخته شوند پس کیست رساننده از من حسین را پیغامی اگرچه ناخوش
دارد نفسها ودلهاے خوارج کشته شده بگناه گویا که قمیصش رنگ کرده از آب ارغوان صلواة فرستاده
می شود بر برگزیده آل هاشم وعزا کرده شوند پسران او بدرستیکه این معنی عجیب است اگر باشد گناه من دوستی
آل محمد پس این چنان گناهی است که من ازان توبه نمی کنم آنها شفیعان من در روز حشر وایستادن من
دوستی ایشان شافعی را نصیب است وسبط ابن جوزی نقل کرده که ابن المبارک شاعر چون بکربلا گذشت گریه
کرد بر حسین و این ابیات گفت حسین المبعوث جدک بالهدی قسماً یکون الحق عنه مسائلی
لو کنت شاهد کربلا لبذلت فی تنفیس کربک جهد بذل الباذل وسقیت حد السیف
من اعدائکم عللا وحد السمهری الذابل لکننی اخرت عنک لشقوتی فبلا بلی بین الغری وبابل
هیهات لم یمنعنی عن اعدائکم فاقل من حزنی ومع مسائلی یعنی اگر می بودم حاضر در کربلا هر آئینه بذل میکردم در
تنفیس کرب تو جهد خود مانند بذل کردن سخی وتو شانیده می شدم آب تیزی شمشیر از دشمنان شما ودباس
وتیزی نیزه دراز لکن من باز داشته شدم از تو بسبب شقاوت خود پس اندوه هاے من درمیان
نجف وسیری الحله وبابل است فرض کن که جامن که محروم شدم از نصرت بر دشمنان شما پس آیا کم بکنم
از حزن واشک ریختنا انتهی از عبارت مذکوره باحسن وجوه روشن گشت که رسم گریه کردن ومرثیه خواندن
در مصیبت امام مظلوم قدیم است وصحابه هر دیار وهر زبان مصروف بآن بوده اند خصوصیت بولایت
هندوستان ندارد چنانچه جناب تاج المحققین اعلی الله مقامه فی علیین در رساله مذکوره در ازالهٔ حص

واستاد سابقه می فرماید که ارباب حکومت و سلطنت از شیعیان مخلصین اهلبیت باین سنت سنیه قیام
نموده اند چنانچه یافعی در تاریخ مرآت الجنان در وقایع سنه سه صد و پنجاه و دو از هجرت گفته فیها
یوم عاشوراء الزم معز الدوله اهل بغداد النوح والماتم علی الحسین و امر بغلق الابواب و غلقت فیها
السوق و منع الطباخین من عمل الاطعمة و خرجت نساء الرافضة ناشرات الشعور الخ و نیز گفته فیها ثامن
عشر ذی الحجه عملت الرافضة عید غدیر خم و دقت الکوسات و صلوا بالصحراء صلوة العید
یعنی درین سال در روز عاشورا معز الدوله که شاهنشاه زمان و از شیعیان مخلصین بود اهل بغداد را امر
نمود که نوحه و ماتم بر حضرت امام حسینؑ بر خود لازم گیرند و دروازه ها را بند کنند و بازارها بند شوند و نان
پزان را از پختن طعامها منع فرمودند و زنان رافضه پراگنده و گشاده مو از خانها بیرون شدند و در روز
هیجدهم ذی حجه عید غدیر خم ساختند و نقاره ها نواختند و در صحرا رفته نماز عید گذاردند و در وقایع سنه سه صد و پنجاه
و پنج گفته فیها اقامت الرافضة الماتم علی الحسین علی العادة السائرة فی هذه السنوات
یعنی درین سنه رافضیه ماتم بر امام حسین علیه السلام کردند بر طبق عادت مستمره ایشان درین سنوات
و در وقایع سنه سه صد و شصت گفته فیها اقامت الشیعة عاشوراء باللطم والعویل والانواح
و عید الغدیر بالکوسات واللهو والافراح و این شائعست چیزیست که از ائمه اهلبیت
رسول خدا صلوات الله علیه و علیهم منقول شده که یکی از ایشان فرموده که دوست ما کسی است که در
شادی ما شاد باشد و در اندوه ما اندوهناک باشد فی الواقع موافقت در شادی و غم محبوب دلیل کمال محبت است
و از اینجا است که بعضی از اهلسنت و جماعت که دعوی محبت خاندان اهلبیت رسول خدا می نمایند در این امور
تقلید شیعیان میکنند چنانچه ملا عبد الجلیل رازی در کتاب نقض الفضائح گفته خواجه سنی درین فصل و دگر مواضع بطریق
تشنیع یاد کرده است که این طائفه روز عاشورا اظهار جزع و فزع کنند و رسم تعزیه را اقامت کنند
و مصیبت شهدای کربلا تازه کنند و بر منبر با قصه شهادت خوانند و علما سر برهنه نمایند و عوام جامها چاک
زنند و زنان روی خراشند و مو کنند و این معنی را به تهمت و بدعت منسوب کرده و نا مرضی دانسته از غایت
بغض آل رسول و از فرط عداوت اولاد بتول جواب این آنکه اولاً معلوم جهانیان است که بزرگان و معتبران اصحاب

ابی حنیفه و شافعی و علما و فقها و طوائف امم خلفا عن سلف این سنت را رعایت کرده اند و این طریقه نگاه داشته اند
او لا خود شافعی که اصل مذهب بدوست در مصیبت امام حسین و شهدای کربلا مرثیه بسیار گفته و از اصحاب
ابوحنیفه و شافعی مراثی شهدای کربلا بلانهایت و بی شمار است پس اگر مراو تشنیع از جهت مرثیه گفتن است
بر ابوحنیفه و اصحاب ایشان نیز هست انکه چون فرود تر آئی بدانکه خواجه منصور پادشاه اصفهان در مذهب
اهل سنت در عهد خود مقتدا بوده است هر سال در روز عاشورا آشوب و نوحه و غریو تعزیت سید الشهدا
داشتنه و هر که در انجا رسیده باشد دیده و دانسته باشد و در بغداد که مدینة الاسلام و جای قرار خلفاء عباسیان
است خواجه علی غزنوی حنفی این تعزیه چگونه داشتی تا بحدیکه روز عاشورا در لعنت سفیانیان مبالغه می کرد سائلی
برخاست و گفت معاویه را گوئی باواز بلند گفت ای مسلمانان این کس از علی می پرسد که معاویه را چه گوئی آخر دانی
که علی معاویه را چه گوید و امیر عبادی که علامه روزگار و خواجه سنی و سلطان سخن بود او را در حضور خلیفه عباسی
المقتفی لامر الله پرسیدند که فردا عاشورا است چه گوئی در حق معاویه جواب نداد تا سائل سه بار این سوال تکرار
کرد در جواب سوال سیوم گفت ای خواجه سوال مبهم می پرسی ندانم که کدام معاویه را میگوئی آن معاویه را
که دندان مصطفی را بشکست و مادرش جگر حمزه خائید و او بست و چند بار و بقولی نود بار تیغ بر روی علی
کشید و پسرش سر حسین ببرید ای مسلمانان شما این معاویه را چه می گوئید تمامی مردم که در حضرت خلافت حاضر
بودند از حنفی و شافعی و سنی و شیعی زبان به لعنت و نفرین معاویه گشودند و تعزیت امام حسین با نوحه و فریاد
در هر موسم عاشورا ببغداد تازه باشد اما بهمدان اگرچه فرقه شیعه غلبه دارند لیکن برای حضور رایت
سلطان و لشکر ترکان هر سال مجد الدین مذکور همدانی در موسم عاشورا این تعزیت بصفتی دارد که قمیانرا
عجب آید و خواجه امام نجم الدین ابو المعالی بن ابی القاسم رازی نیشاپوری با آنکه حنفی مذهب بود و این تعزیه
بغایت کمال داشتی و دستار از سر بگرفتی و بر افگندی و نوحه کردی و خاک پاشیدی و فریاد از حد بیرون
کردی و سبری که از امهات بلاد عالم است معلوم است که شیخ ابو الفتوح نصر آبادی و خواجه محمد و حدادی
حنفی و غیر ایشان در کاروان سرای کوشک و مساجد نرک روز عاشورا چه کرده اند از ذکر مصیبت و بغض
اهلبیت و لعنت بر ظالمان و هم درین روزگار انچه هر سال خواجه امام شرف الائمه ابو نصر السمعانی در هر عاشورا

بحضور امرا و ترکان و خواجگان و حضور حنفیان کند و ہمہ موافقت نمایند و یاری کنند و این قصہ خود
بوجہی گوید کہ دیگران نداننده و نیارند گفتن و خواجہ ابو منصور کہ در اصحاب معتبر و مقدم است بر وقت حضور
وی ببر رسی دیدند کہ بروز عاشورا این قصہ بر چہ طریق گفت و معاویہ را باغی خواندو خواجہ و قاضی عدہ سنائے حنفی کہ
صاحب سخن معروف است در جامع طغرل باحضور بیست ہزار مردم این قصہ بنوعی گفت و این تعزیہ
بصفتی داشت از سر برہنہ کردن و جامہ دریدن کہ مانند این نکردہ بودند و خواجہ تاج اشعری حنفی نیشاپوری را
روز عاشورا بعد از نماز در جامع عتیق دیدند کہ چہ مبالغہ کرد و در سنہ خمس و خمسین و خمسمائہ باجازۂ قاضی
باحضور امرا و کبرا و مصنف کتاب آخر مجلس شہاب مشاط رفتہ باشد کہ او ہر سال کہ ماہ محرم در آید ابتدا
کند بمقتل عثمان و علی و در عاشورا بمقتل حسینؑ ابن علی آورد تا سال ہزار بحضور امیران و خاتونان امیر اجل
این قصہ بوجہی گفت کہ ستی مردم جامہ چاک کردند و خاک پاشیدند و عالم سر برہنہ کردند و زاریہا کردند حاضران میگفتند
زیادت از آن بود کہ بر زعفران جامہ رنگ کنند اگر این علما و فقہا ایں صفتے بتقیہ از شیعہ و بتقیہ میکنند از بیم ترکان
و خوف سلطان موافقت رافضیان باشند و اگر باعتقاد می کنند خلاف ایشان خواجہ را نقصان باشد و اگر ہمہ
حنفیان و شافعیان شیعیان اہل بیت را متابعت کنند پس پندارم کہ خواجہ از ین ہر سہ مذہب بیزار است
نہ از مذہب شیعہ فقط و خارجی است پس باید کہ بخوزستان و لرستان رود کہ در انجا غلبہ خارجیان است
و تعزیت حسینؑ ابن علیؑ داشتن متابعت قول خدا است چنانچہ فرمودہ قل لا اسئلکم علیہ اجرا
الا المودۃ فی القربی و موافق قول مصطفےٰ است چنانچہ گفت من بکی علی الحسین او تباکی وجبت لہ الجنۃ
تا کہ گویندہ و شنوندہ در رحمت خدا تعالی باشند و منکر این نباشد مگر منافق و مبتدع و ضال و گمراہ و خارجی
و دشمن آل رسولؐ انتہی ما اردنا نقلہ بتغییر یسیر و بعضی امور کہ عوام و جہال سائر ناس ارتکاب آن میکنند
خلاف مرضی علماء کرام و صلحاء انام است چنانچہ قاضی نور اللہ شوشتری نور اللہ مرقدہ در مصائب النواصب
گفتہ لیس ما یاتی بہ العوام فی عشرۃ محرم الحرام مما یرضی بہ العلماء الکرام و صلحاء الانام
و لا ہو مما یختص ببلاد الشیعۃ بل ہو مما جرت بہ عادۃ سائر عوام الدہر حتی اہل الروم
و ما وراء النہر یعنی نیست آنچہ بر روی کار می آرند عوام در ایام عشرہ محرم الحرام از آنچہ پسندیدہ باشد آنرا

علمار کرام وصلحی را انام و نہ ازان جنس است کہ مختص ببلاد شیعہ باشد بلکہ ازان جنس است کہ جاری شدہ
بآن عادت سائر عوام الدہر حتی اہل روم و ما ورا النہر و مولوی روم در جلد ششم مثنوی نوشتہ ؎ روز عاشورا
ہمہ اہل حلب ٭ باب انطاکیہ اندر تا بہ شب ٭ گرد آید مرد و زن جمعی عظیم ٭ ماتم آن خاندان دارد مقیم ٭ نالہ و نوحہ کنند
اندر بکا ٭ شیعہ عاشورا برای کربلا ٭ بشمرند آن ظلمہا و امتحان ٭ کز یزید و شمر دید آن خاندان ٭ از غریو و نالہ ہا
در سر گذشت ٭ پر ہمی گردد ہمہ صحرا و دشت ٭ یک غریبی شاعرے از رہ رسید ٭ روز عاشورا و آن افغان شنید ٭
پرس پرسان می شد اندر افتقاد ٭ چیست این غم بر کہ این ماتم فتاد ٭ ان یکی گفتہ کہ ہے دیوانہ ٭ تو نہ شیعہ
عدو خانہ ٭ روز عاشورا نمیدانی کہ ہست ٭ ماتم جانی کہ از قرنی بہ است ٭ پیش مومن کی بود این
غصہ خوار ٭ قدر عشق گوش عشق گوشوار ٭ پیش مومن ماتم آن پاک روح ٭ مشتہر باشد ز صد طوفان نوح ٭
انتہی بکلماتہ الطیبۃ **قال** المخاطب پس معلوم ہوا کہ ہندوستان کے برابر کسی ملک میں امام کے دوست
نہیں **اقول** و بہ تعیین از وجوہ مذکورہ کالشمس فی کبد السما روشن و منجلی گردیدہ کہ بنار تعزیہ
جناب شہید مظلوم مختص ہندوستان نیست و رواج آن در ہندوستان باشارہ ہاتف غیب بظہور آمدہ
چنانچہ در نسخہ کیفیت شاہان ہند مرقوم است کہ امیر تیمور صاحب در عمر بست و پنج سالگی بود کہ از درویشی بکوکب
خان
بلندی طالع و ارجمندی بخت و یاوری اقبال در سنہ ہفتصد و ہفتاد و سہ ہجری بعد فوت امیر حسین خود کہ
نام دوالی ولایت توران بود در خطہ دلکشا بلخ بر سریر فرمانروائی جلوس فرمودہ سکہ و خطبہ بنام خود کردہ
و سمرقند را دار السلطنت قرار دادہ و در اثنای آن بکوفہ رسید کوفہ را قتل نمودہ و در کربلا معلی بروضہ حضرت
امام حسین علیہ السلام باریاب گردیدار شاد شد و از ہاتف غیب ندا بر آمد کہ بر تربت حضرت حر علیہ الرحمہ
رفتہ تبرک بگیرد انچہ ارشاد شود بجا آرحسب الامر عالی بر تربت آنحضرت رسیدہ و نشان و یک رومال
عنایت شدہ و حکم فرمودند کہ در ہندوستان ببرد و از غرہ محرم ابن ہر دو نشان را استادہ کردہ تا تاریخ دہم محرم
سال بسال فاتحہ کردہ باشی فتح ہند نصیب شد از انجا مرخص گردیدہ در ہندوستان آمدہ و سکہ و خطبہ
بنام خود جاری کردہ بر تخت دہلی نشست ازان روز رواج تعزیہ مشہور است انتہی ازین عبارت گمان
نشود کہ ابتدار رواج مذہب امامیہ اثنا عشریہ در ہندوستان از بادشاہ تیمور است چنانچہ جناب علامہ

دهلوی علیه الرحمه و مذهب اثنا عشریه می فرماید بلکه پیش از تسلط پادشاه جمجاه تیمور و بابر پادشاه بر ممالک هندوستان
مذهب امامیه در بلاد هند خصوصاً در دکهن شیوع تمام یافته یوسف عادل شاه که نخستین عادل شاهیه و فرمان فرمای
بیجاپور شده بود در سنه ثمان و تسعمائه مجلس عظیم ترتیب داده مرزا جهانگیر و حیدر بیگ وغیره را که از امرای
شیعه مذهب بودند و سید احمد صدر و دیگر علما را که آن مذهب داشتند حاضر ساخت و گفت وقتیکه در ساوه بودم
روزی بعزم سیر و تفرج متنزهات از شهر بیرون شدم و هر سو می شتافتم ناگاه با خضر علیه السلام ملاقی شدم جام
آب زلال بدستم داد و فرمود هرگاه سلطنت ممالکی نصیب تو گردد باید که پیوسته سادات و محبان اهلبیت
رسول آخر الزمان صلوات الله علیه و آله را معزز و مکرم داری و همواره در تقویت مذهب اثنا عشریه همت
خود گماری با خود عهد کردم اگر پاک ملک بخش تعالی و تقدس این دولت کرامت فرماید مذهب شیعه را رواج
داده رؤس منابر بالقاب همایون ائمه اثنا عشر مزین گردانم همچنین وقتیکه میراج بهادر گیلانی از دو طرف
آشوب و غوغا در مملکت انداخته بودند نزدیک بود که مملکت از دست برود اثر وفا نکردن بعهد دانسته بجناب
واقف الضمایر عهد بستم که بعد فراغ ازان مهم در ترویج مذهب شیعه اثنا عشری بکوشم اکنون درین باب چه میگویید
بعضی گفتند مبارک است بسم الله و برخی شرائط حزم و احتیاط مرعی داشته معروض داشتند که بنا سلطنت
تازگی وقوع یافته و سلطان محمود وارث ملک هنوز در میان است و ملک احمد نظام الملک و عماد الملک امیر برید
نیز سنیان پاک اعتقاد اند و اکثر سران سپاه سرکار نیز حنفی مذهب اند مبادا فتنه حادث گردد که دست تدارک
از دامن آن کوتاه گردد عادل شاه سر بجیب تامل و تفکر فرو برده گفت هرگاه من بعهد وفا کنم خدا تعالی حافظ
و حامی خواهد بود قضا را در همان اوان از ایران خبر رسید که شاه اسمعیل صفوی خطبه ائمه اثنا عشر خوانده
آن مذهب را رواج داد یوسف عادل شاه از استماع خبر بهجت اثر بشیر ساعی گشته روز جمعه ماه ذی حجه
سال مذکور در مسجد جامع در قلعه ارک بیجاپور خود حاضر شده و نقیب خان که از سادات عظیم الشان
مدینه رسول الله بود به منبر شده نخست در اذان کلمه اشهد ان علیاً ولی الله افزود و بعد ازان خطبه بنام نامی
ائمه اثنا عشر سلام الله علیهم الی یوم القیمه خوانده نام باقی صحابه از خطبه بیفگند و او نخستین کسی است که در
هندوستان خطبه ائمه اثنا عشر خوانده گویند چون یوسف عادل شاه خطبه ائمه معصومین خوانده و مذهب شیعه

رارواج دادبسیارے ازامرا بمقتضای الناس علی دین ملوکهم مذهب شیعه اختیار نمودند بکذافی تاریخ
فرشته بعدازوقوع این سانحه بچند سال بنابر وقوع خارق عادت برهان نظام شاه والی احمدنگر نیز بارشاد
شاه طاهر طاب ثراه بمذهب اثناعشریه درآمد و امرا و ارکان دولت و اعیان آن شهر و سکنه آن حدود نیز در
مذهب امامیه درآمدند تفصیل این اجمال بنابرانچه در تاریخ فرشته نوشته بطریق اختصار قلمی می کرده میگوید
شاه طاهر که از سادات خوندیه است و نسب شریفش بدین موجب شاه طاهر بن شاه رضی الدین بن المولی
مومن شاه بن شاه مومن بن محمد خورشاه زرو زالملقب بشمس تبریزی بن شاه بن احمد العالم بن مولی محمد
بن مولی جلال الدین بن گیا محمد بن مولانا حسن العالم بن مولی علی بن احمد مستنصر بن مولانا نزار بن مولی
مستنصر احمد بن مولی محمد بن علی طاهر بن الحاکم بن نزار بن المعز بن اسمعیل بن محمد القاسم بن عبدالله المهدی
و نسب عبدالله المهدی بامام جعفر صادق علیه السلام منتهی می شود بروایت مشهور بدین نهج شده عبدالله بن
الرضا بن النقی قاسم بن الوالی احمد بن الرضا محمد بن اسمعیل بن جعفر صادق علیه السلام سادات خوندیه
همواره نزد سلاطین و حکام عصر معزز و مکرم و محترم بودند چون خلافت و سجاده نشینی بشاه طاهر حسینی رسید
و رتبه او در علوم ظاهری و باطنی و فصاحت بیان و طلاقت لسان و شهامت شان و مشرب محمدی و جمال
یوسفی از آبا و اجداد در گذشت شیعیان مصر و بخارا و سمرقند و قزوین و غیره دست ارادت بدامنش مستحکم ساخته
باعث شهرت عظیم شدند نکته گیران و ساعیان خاطر بادشاه عصر غفران پناه شاه اسمعیل صفوی که در آن وقت
فرمان فرمای ایران بود بر شاه طاهر متغیر ساختند شاه طاهر بنابر ضرورت با اهل و عیال متوجه دکن شده
بعد از استسعاد حج بیت الله و ادراک زیارات حضرت سید انام و سایر ائمه کرام علیهم الصلوٰة والسلام
وارد قلعه پریده شده مخدوم خواجه جهان دکهنی که از امرای سلاطین بهمنیه بود از قدوم سعادت لزوم او
خبر یافته بانواع تعظیم و تکریم تلقی نمود و مبالغه و الحاح التماس توقف نمود فرزندان او بقرات کتب
علمی مشغول گشتند قضا را دران مدت برهان نظام شاه خلاف عادت استاد خود مولانا پیر محمد شروانی
را که سرآمد فضلای دکهن بودند برسم رسالت نزد خواجه جهان فرستاد و او درانجا بخدمت فیض بخش
شاه طاهر رسیده ملکی دید بصورت انسانی وجود آنجناب را دولت تشکر و نعمت غیر مترقب دانسته

قریب بیکسال بخواندن کتاب مجسطی مشغول گشت ملا پیر محمد قریب بیکسال تقریبات انگیخته در انجا ماند چون با احمدنگر
مراجعت کرد و بخدمت برهان شاه مشرف گردید آنجناب پرسید که موجب این همه درنگ چه بود جواب داد که درین
سفر بصحبت دانشمندی که جامع علوم ظاهری و باطنی بود و مثل او در مدت عمر در ایران و توران و هندوستان
فاضلی و عالمی ندیده بودم معزز گشتم برهان شاه که همواره بصحبت علما و فضلا راغب بود با صغای فضائل و کمالات
شاه طاهر بسیار از بسیار مشتاق ملاقات گردیده در زبان مکتوب شوق آمیز محبت انگیز نوشته مصحوب ملا
پیر محمد استاد خود فرستاد خلاصه مضمون آنکه ع چو باد صبح گذر کن سوی حدیقهٔ انس ** چو سرو ناز قدم رنجه
کن بدین گلزار ** خواجه جهان چون چاره ندانست سامان سفر شاه طاهر ترتیب داده در سنه ثمان وعشرین و
تسعمائه روانهٔ احمدنگر ساخت اشراف و اعیان آن بلده باستقبال رفته در غایت اعزاز و اکرام به شهر در آوردند
برهان شاه بعد ملاقات مشمول عنایات خسروانه ساخته از جملهٔ مجلسیان گردانید در اندک فرصتی پایهٔ قدر و منزلتش
رفیع تر گشته روز بروز ارتفاع گرفت بعد از فراغ مهمات سلطانی سلطان بهادر گجراتی باستدعا برهان شاه
درون قلعهٔ احمدنگر در هفته دو روز مجلس درس منعقد ساخته بدرس گفتن علما اشتغال می نمود برهان شاه اکثر اوقات
در آنجا حاضر شده بدوزانوی ادب می نشست بعد از آن که مدتی برین نهج گذشت طایفهٔ مهدویهٔ جونپوری را که
از ایشان قریب [illegible] یکی ازانها داده بود از بلدهٔ احمدنگر اخراج فرمود مقارن این حال شهزاده عبدالقادر
که برادر اعیانی شهزاده حسین بود بمرض قرانیطس رسانیده تپ محرقه کرد برهان شاه که بوی نهایت محبت داشت
مضطرب گشته قاسم بیگ حکیم و دیگر حکما مسلمانان و هندوان را جمع کرده گفت در معالجهٔ این فرزند دلبند
مساعی جمیله مبذول دارند اگر دانند که قدری از جگر جهت مداوی در کار است مضایقه ندارم پهلو شکافته
جگرم برآورند و صرف علاج نمایند قضارا هرچند در اصلاح مرض کوشیدند اثری بران مترتب نشد روز بروز
مرض زیاده گردید کار بجایی رسید که برهان شاه بگفتهٔ هنود [illegible] نذور و صدقات به بتخانه ها فرستاد
واز کافر و مسلمان کسی نماند که ازو دریوزهٔ دعا [illegible] نکرد و شاه طاهر که همیشه در فکر ترویج مذهب اثناعشری
بود درینوقت فرصت یافته سر و ضمیر داشت که در شفای شاهزاده چیزی بخاطر رسیده لیکن در اظهار آن
صد هزار خطر می بینم برهان شاه که در حصول شفای فرزند باقصی الغایت می کوشید از شنیدن این سخن [illegible]

بدامن شاه طاهر مستحکم ساخته گفت آنچه مرکوز خاطر قدسی مآثر باشد بیان نما تا من دران حسب الامکان جد و جهد
بجا آورده نگذارم که کسی گزندی بذات اقدس تو رساند شاه طاهر گفت از بیگانه اندیشه ندارم از آن میترسم
که بموافق طبع مقدس شهریار نیاید و مرا معاتب بلکه معاقب سازد برهان شاه بیش از بیش مشتاق شنیدن طریق شفای
فرزند شده مبالغه و ابرام از حد برده شاه طاهر جرأت نموده بار اول همین قدر گفت که عهد و نذر بکنید که اگر پادشاهزاده
عبدالقادر امشب شفا یابد مبلغ گرامی در ره حضرات ائمه اثنا عشر با اولاد ایشان که عبارت از سادات اند واصل
سازد برهان شاه گفت که دوازده امام کیستند شاه طاهر بیان نمود که اول ایشان علی مرتضی است داماد و ابن
عم محمد مصطفیٰ و شوهر بی بی فاطمه زهرا ع دوم امام حسن ع و سیوم امام حسین ع فرزندان بی بی فاطمه و همچنین باقی امامان
یک یک را بنام و صفت خاطر نشان کرد برهان شاه گفت من حرف دوازده امام در ایام طفلی از والد خود شنیده
بودم بعد ازان دیگر بگوشم نرسیده بود مگر الحال که تو گفتی هرگاه که تا به بتخانه زرها فرستاده باشم و نذرها کرده چه شود
که بنام فرزندان علی ع و فاطمه زهرا ع لوازم نذر بجا آورم شاه طاهر چون او را ملایم دید گفت مقصود من محض نذر بنام
ایشان نیست مدعای دیگر است اگر پادشاه با من عهد کند که آنچه بعرض کنم اگر موافق طبع همایون نباشد از آزار جانی
نرساند و همراه فرزندان رخصت مکه کند هر آئینه مکنون خاطر بطریق عرض خواهم نهاد برهان شاه قبول این معنی نموده
لوازم عهد و پیمان بجا آورده بصیغه والله بالله و بمصحف اقدس قسم یاد کرد که تو آزاری نرسانم و نه پسندم که دیگری
نیز بتو مضرت رساند ـــ بیت ـــ برآرنده آسمان و زمین ٭ که زو مایه دارد جهان و همین ٭ خدائی که زو هر که آگاه نیست ٭
خرد را بدان هیچ در راه نیست ٭ که از ما نبینی بجز لطف و مهر ٭ دگر از روش باز ماند سپهر ٭ چون خاطر شاه طاهر فی الجمله
جمع شد زبان بدعا و ثنا کشاده گفت امشب که شب جمعه است پادشاه نذر کند که اگر حضرت باری به برکت قرب و
منزلت حضرت رسول الله صلی الله علیه و آله و دوازده امام علیهم السلام در همین شب شهزاده عبدالقادر را شفا بخشد
خطبه ائمه اثنا عشر خواند و در ترویج مذهب ایشان بکوشد برهان شاه که امکان شفای فرزند نداشت و
از حیات او مطلق مایوس شده بود از شنیدن این سخن خوشوقت شده در ساعت بآن نهج که مذکور شد دست
بدست شاه طاهر داده عهد و پیمان بجا آورد و شاه طاهر دران شب بمنزل خود رفته در کمال خضوع و خشوع بعبادت
الهی مشغول شد و برهان شاه دران شب نزدیک بستر خود عبدالقادر نشسته هر چند سعی می نمود که لحاف بر وی

پوشانند و تصرف هوا نشود از حدت و حرارت تپ دست و پا زده دور می کرد برهان شاه آمده مشاهده آن
حالت بس گریسته گفت چنین معلوم میشود که عبدالقادر همین شب مهمان ماست آزارش مکنید و لحاف از بالای
او براندازید تا نسیم دنیا برو وزد و ساعتی خوشحال باشد و قریب سحر بیچاره محزون و ملول سر بر بستر گذاشته
بخواب رفت درین اثنا دید که شخصی نورانی از مقابل می آید و در هر دو طرف او شش کس اند برهان شاه پیش
رفته سلام کرد یکی گفت میدانی که این بزرگ کیست حضرت محمد مصطفی صلعم است و آنها که یمین و یسار اند دوازده
امام اند درین اثنا حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله متوجه شده فرمود ای برهان خدا تعالی به برکت علی و فرزندانش
عبدالقادر را شفا بخشید باید که از گفته طاهر[2] نکنی و تخلف ننمائی برهان از کمال بشاشت و خوشحالی از خواب بیدار
شده دید که لحاف بالای عبدالقادر است از والده و دایه پرسید که بیدار بودند پرسید که چگونه لحاف پوشانیدید
گفتند ما نپوشانیده ایم همین لحظه لحاف خود بخود بحرکت آمده بالای سر او پوشیده شد از مشاهده چنین حال حیرت
و دهشت بر ما بنوعی غالب گشت که مجال سخن نمانده برهان شاه دست زیر لحاف کرده معلوم نمود که اثر تپ
نمانده و بخلاف شبهای دیگر بخواب شیرین رفته پس سجده شکر الهی بتقدیم رسانید بهمان وقت یکی از
خدمتگاران نزدیک را بطلب شاه طاهر فرستاد و شاه طاهر که دستار از سر برداشته جبین عجز و شکستگی بدرگاه
سلطان بی نیاز گذاشته شفای عبدالقادر مسئلت می نمود از آمدن خدمتگار حضور وقت سحر مضطرب گشت
که مبادا بادشاه از گفته او آزرده شده باشد و قاصد قتل گردیده یا عبدالقادر را اجل مقدر رسیده برهان شاه
آن نذر را مبارک ندیده مقارن آن حال یکی دیگر آمد خوف و هراس بیشتر گشت و بعد از آن هفت هشت کس
متعاقب یکدیگر بطلب آمدند شاه طاهر رضا بقضا داده لوازم وصیت بجا آورده اهل بیت را وداع کرده بخدمت
بادشاه شتافت چون خبر قدوم او مسموع برهان شاه شد بر خلاف عادت تا در دروازه استقبال نموده دستش
گرفته بر بالین عبدالقادر برده گفت آنچه لوازم مذهب اثنا عشر است تلقین کن تا بدان قیام نمایم شاه طاهر[3]
معانقه کرده گفت اول پادشاه حقیقت باز نماید آنگاه این خاکسار آنچه داند بعرض رساند برهان شاه گفت القصه
صبر ندارم نخست آن مذهب اختیار می کنم بعد از آن آنچه دیده ام بیان می نمایم شاه طاهر گفت بآن خدایی که
جان من بقبضه اوست بگوییم تا بر حقیقت حال اطلاع نمایم برهان شاه قصه خواب و حکایت لحاف بتفصیل باز

گفت شاه طاهر باطنیان خاطرنام دوازده امام و مناقب ایشان یکایک مذکور ساخته گفت ارکان و قواعد این
مذهب تولای اهلبیت نبوت و تبرای اعدای ایشان است برهان شاه دران سحر فیض اثر جام سرشار محبت اهلبیت
نوشیده بدین بیت مترنم گشت ؎ چه مبارک سحری بود و چه فرخنده شبی * آن شب قدر که این تازه براتم دادند *
شهزاده عبدالقادر و والده ایشان آمده و دیگر فرزندان از ذکور و اناث و سایر الحرم ازان شربت اعتقاد بهره ور گشته
لوای محبت اهلبیت علیهم السلام افراشتند و چون خورشید خاور با تیغ و تبر از مشرق هدایت اثر سر برآورد برهان شاه خواست
که خطبه ائمه اثنا عشر خوانده نام صحابه از خطبه ساقط گرداند شاه طاهر از تعجیل و شتاب مانع آمده گفت صلاح در آنست
که اول علما هر چهار مذهب را جمع کرده بگوئید که من مذهب کدام قبول کنم برهان شاه بموجب گفته شاه طاهر عمل
نموده ملا پیر محمد اوستاد و ملا داود و افضل نایب و دیگر علما چهار مذهب که در احمدنگر مجتمع گشته بودند هر روز درون
قلعه در عمارتی که مدرس شاه طاهر بود بحث می نمودند و هر یک از روی جد و جهد بر حقیقت مذهب خود براهین
اقامت کرده دلائل دیگران را قدح می ساختند و اکثر اوقات برهان شاه دران مجلس حاضر گشته از آنکه با کثر علوم
آشنا بود در صدد تمیز می شد و بعد از آنکه شش ماه اوقات ارباب علوم برین منوال گذشت برهان شاه بشاه
طاهر گفت عجب صحبتی مشاهده می شود هر گاه حقیقت یکی ازین چهار مذهب و ترجیح آن بر دیگری متحقق نشود و هر کدام دعوی
صحت مذهب خود نماید یکی ازینها را اختیار کنم اگر مذهب دیگر باشد تا حق و بطلان آن نیز بخاطر آورم شاه طاهر
گفت که یک مذهب دیگر است که آنرا اثنا عشریه گویند اگر حکم شود نیز کتب ایشان را حاضر آورم برهان شاه بدان
اشارت کرد که یکی از علمای آن طایفه را که شیخ احمد نجفی میگفتند بعد از تحسین بسیار پیدا کردند او با علمای چهار مذهب
معارض شده شاه طاهر در تقویت او می کوشید ایشان چون دانستند که شاه طاهر شیعه مذهب است همگی
اتفاق نموده خصمانه پیش می آمدند اما اکثر اوقات ملزم شده از مجلس بر می خاستند و رفته رفته کار بجائی رسید
که شاه طاهر صحیح و بسیاری از مذهب اهلسنت را در میان آورده بحث خلافت ابوبکر و حکایت طلبیدن دوات
و قلم و قصه باغ فدک و امثال ذلک مذکور ساخت برهان شاه چون دید که جمیع علما از شاه طاهر ملزم شدند
حکایت بیماری عبدالقادر و در خواب دیدن پیغمبر را و قصه لحاف بتفصیل باز گفت پس اکثر علما مجلس و مقربان
و غلامان هندی و ترکی و حبشی و امیران و منصب داران و سلحداران و سناگر و بلبلیه و جلوداران و فیلبانان

قریب سه هزار کس مذهب تشیع ورزان اختیار کردند و نام اصحاب ثلثه از خطبه انداخته باسامی سامی حضرات ائمه
معصومین صلوات الله علیهم اجمعین اکتفا نمودند و بعد فاصله بسیر صاحب تاریخ مذکور نوشته چون برهان شاه
در مقام ترویج مذهب امامیه بود چهار دیواری در مقابله قلعه احمدنگر بگچ و سنگ مدرسه ساخته آنرا لنگر دوازده امام
علیهم السلام نام نهاد و قصبه چیپوره و سنور را و اسناد و چندین قریه دیگر وقف آن کرده هر روز دو وقت آش
پخته بمومنان میداد و شاه طاهر همگی همت برفت خانه نظام شاهیه گماشته و در صدد آن شد که محبان خاندان
رسالت را از اطراف و اکناف در آن جمع آورد پس از خزانه شاهی زرها بعراق و خراسان و فارس و آگره و گجرات
و غیره فرستاده طالب قدوم مردم صاحب علم شد و در اندک مدت خلاصه اقالیم سبعه جمع گشته احمدنگر رشک
گلستان ارم گردید از انجمله شاه حسن انجو که در عهد شاه اسمعیل صفوی برفاقت خواجه معین الدین صاعدی بگجرات
آمده متهادران حدود می بود چون شاه طاهر مبلغ دوازده هزار هون از برهان شاه گرفته بهینه خرج راه او فرستاد
باحمدنگر آمده از مجلسیان حضور پادشاهی شد و همچنین شاه جعفر برادر شاه طاهر و ملا شاه محمد نیشاپوری و ملا حیدر
صدر استرآبادی و سید حسن مشهدی و ملا علی کل نقشی استرآبادی و ملا رستم جرجانی و ملا علی مازندرانی و
ایوب و ابوالبرکه و ملا عزیز الله گیلانی و ملا احمد امامی استرآبادی و دیگر افاضل باحمدنگر تشریف آورده بمناصب ارجمند
فائز گشتند صاحب تاریخ فرشته در انشای این حکایت نوشته که جامع این حکایات محمد قاسم فرشته می گوید
که بخواب دیدن برهان شاه حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله را شبیه است بخواب غازان خان پادشاه
ایران و شیعه شدن او چه که اتفاق مورخین ایران و توران است که غازان خان بعد از آنکه مسلمان شد
دو مرتبه حضرت رسالت پناهی صلعم را در خواب دیده در هر مرتبه امیر المومنین حیدر همراه مسند نشین بارگاه
نبوت بود حضرت خاتم الانبیا تعریف حضرت کرده گفت که می باید نسبت با اهلبیت من طریق اخلاص سلوک
نمائی و نیکوئی بایشان کرده سادات را گرامی داری از این سبب غازان خان محبت اهلبیت پیغمبر آخر الزمان
در صفحه جان نقش بسته سادات کربلا و نجف اشرف را گرامی میداشت و شیعه مذهبان را مقرب درگاه
ساخته هر یک بمناصب مناسب برجیع فرموده و در بعضی از تواریخ بنظر آمده که غازان خان اکثر اوقات بر
زبان می آورد که منکر اصحاب نیستم و در بزرگی ایشان اعتراف دارم اما چون حضرت رسالت پناه صلعم ذریه

قواعد محبت واخلاص بنسبت بجناب ولایت انتساب ویازدہ فرزندان او سفارش کردہ من انجملہ لوازم اخلاص وخدمتگاری است بنسبت بانیتان بجامی آرم وغازان خان از کمال محبت کہ باہلبیت داشت درعین رحلت برادر خود او لجایتو سلطان راکہ بسلطان محمد خدابندہ شہرت دارد بمحبت اہلبیت ع وصیت فرمود آن بادشاہ کار از برادر گذرانیدہ مذہب شیعہ اختیار کرد ونام دوازدہ امام را در خطبہ وسکہ ثبت نمودہ نام باقی صحابہ عظام را ساقط ساخت انتہی مولف گوید کہ اگر مذہب امامیہ حق است احوال دیگر مذاہب چون خواہد بود واگر مذہب دیگر حق اند سفارش حضرت رسالت مآب در ترویج آن مذہب چہ معنے دارد اللھم افتح بیننا وبین قومنا بالحق وانت خیر الفاتحین امید کہ چون عزیزان معاملہ فہم کار آگاہ بدین جا رسند سرسری نگذرند وامعان نظر فرمودہ زمام التفات از دست ندہند کہ محل تامل و مقام تفکر است **قال المخاطب** اول حضرت رسول اللہ کو اپنی زندگی مین حضرت امام حسین ع کے شہید ہونے کی خبر ہوئی تہی حضرت جبرئیل علیہ السلام نے آکر اس واقعہ کربلا کی خبر کردی تہی لیکن پہر بہی رسول خدا نے کہین نہین فرمایا کہ ہر سال اسطرح کی ترتیبین گنبد دار ابرک بانس وغیرہ سے باندہی اور علم ہر شہر مین حضرت امام حسین ع کے نام کا بنایا کیجیو کوئی ضعیف حدیث بہی اسمین روایت ہوئی **اقول** بہ نستعین در حدیث صحیح وارد شدہ کہ بوقت خبر دادن جبرئیل ع الشہادت امام جلیل ع آنحضرت صلعم از ہر دو چشم مبارک اشکہای حسرت ریختند چنانچہ شاہ عبد العزیز در رسالہ سر الشہادتین نوشتہ واخرج الحاکم و البیہقی عن ام الفضل بنت الحارث قالت دخلت علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ و سلم یوما بالحسین فوضعتہ فی حجرہ ثم حانت منی التفاتۃ فاذا عینا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تہریقان من الدموع فقال اتانی جبرئیل فاخبرنی ان امتی تقتل ابنی ہذا واتانی بتربتہ من تربۃ حمراء الخ وبعد ملاحظہ حدیث مذکور از نظر انصاف افادہ فرمایند کہ در مصائب جناب امام مظلوم گریہ کردن سنت پیغمبر خدا است ویا بدعت اہل ہوا در صورت اولی تارک سنت کیست وبحالت ثانیہ گریہ پیغمبر را جواب چیست وملا حسین واعظ در روضۃ الشہدا گفتہ گریہ درین ماتم موجب حصول رضای ربانی وسبب وصول ریاض جاودانی ست چنانچہ در حدیث آمدہ من بکی علی الحسین او ابکی وجبت لہ الجنۃ

یعنی ہر کہ بر حسین بگرید یا دیگری را بگریاند سزاوار باشد کہ او را در بہشت برند و جار اللہ زمخشری می فرماید
کہ ہر کہ بگرید بہشت مر او را واجب می شود و ہر کہ خود را گریان فرا نماید بحکم من تشبہ بقوم فھو منھم در وعدہ
وجبت لہ الجنۃ داخل است انتہی و مخاطب والا مقام در معنی تباکی کہ جار اللہ زمخشری بیان کردہ وجوب بہشت
برای آن تصریح نمودہ تامل نکند چہ تباکی بعینہ مشابہ تواجد است و برای تواجد اہل حال آنچہ مراتب بیان
کردہ اند بوجہ غایت شہرت محتاج نقل عبارت نیست فافہم ولا تغفل و چون این نقش تازہ بر صفحۂ خاطر
حسن ارتسام یافت پس مخفی نماند کہ در ما سبق بتشریح تمام و توضیح تام رقم پذیر شدہ کہ تعزیہ کہ عبارت است
از نقل روضۂ انور و تربت کہ اشارت است بنقل قبر مطہر اعانت بر بکا میدہد و امر یکہ بر بکای کذائی کہ طریقۂ
انیقۂ جناب رسول زمان علیہ و آلہ الصلوات من اللہ المنان و موجب ترتب وجوب جنان باشد معین
بود ظاہر است کہ صورت استحقاق ثواب فراوان و استخلاص از عقاب بے پایان خواہد بود و ہم حدیثی کہ
بر اباحت نقل قبر کہ تعزیہ شریف نیز از ان قبیل است دلالت دارد در ما تقدم تحریر یافتہ فتذکر و بطریق
تنزل میگوئیم کہ برای انعقاد محفل میلاد شریف بماہ ربیع الاول ہر سال حدیثی ضعیف ہم وارد نشدہ و
جمہور اہلسنت و جماعت این انعقاد را مستحب والسنۃ برای مجلس کنندہ ثواب با مقرر کردہ اند
کما قال الشیخ الدہلوی فی رسالۃ المسماۃ بما ثبت من السنۃ فی ایام السنۃ فالجواب الجواب

قال المخاطب کیا تماشا ہے کہ پیغمبر خدا ذراسی باتین کھانے پینے جاضرو پیشاب اور مستحب اور اداب
کی تفصیل بتا گئے اور اس تعزیہ کا نام بھی ایکبار نلیا اور مصیبت مین کہین مرثیے اور کتاب اور نوحہ اور
شبیون کا حکم ندیا بلکہ خلاف اسکے کہہ گئے اور کر گئے **اقول** و بہ نستعین آنچہ افادہ نمودہ مردود است
بچند وجہ اول آنکہ شیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ بصفحہ ۵۷۵ گفتہ آنحضرت صلعم دید حمزہ را کہ کشتہ شدہ و
مثلہ کردہ شد صیحہ زد و گفت مصیبت زدہ نمی شدم من ہرگز مثل تو و نہ ایستادہ ام من ہیچ جائی ایستادنے
غصہ ناک سازندہ تر مرا از ینجا و منقول است از ابن مسعود کہ گفت ندیدیم ما آنحضرت را صلعم گریہ کنندہ تر
ہرگز سخت تر از گریہ وی بر حمزہ بن عبد المطلب ایستاد بر جنازہ وی و گریہ کرد و برداشت آواز تا بیہوش
شد و فرمود کہ یا حمزہ یا عم رسول اللہ یا اسد اللہ و اسد رسولہ یا حمزہ یا فاعل الخیرات یا حمزہ

یا کاشف الکربات یا حمزة یا ذابّ عن وجه رسول الله صلعم و ازینجا معلوم می شود که در ندبه
و بیطاقتی فریاد و آه و ناله نیز بوجه آمده است والله اعلم انتهی و بصفحه ۱۵۱ و ۱۵۲ و ۱۵۳ نوشته وحشی میگوید
اتفاقا در جنگگاه حمزه را دیدم که چون شیر مست در میان قوم در آمده بود و صفوف لشکر قریش را درهم می
شکست ناگاه سباع بن عبد العزی خزاعی از صف کفار بیرون آمده بود و مبارزی می طلبید حمزه برآمده
سباع را کشت و من در پس سنگی نشسته بودم در کمین و حربه بنکوی می انداختم چنانکه حربه من کم خطا کردی
چون حمزه غافل نزدیک من رسید حربه بخود راست بسوی او انداختم بر عانه او چنانکه از طرف دیگر سر بیرون کرد
دیدم که حمزه متوجه من شد من بدوی فرار آوردم پس در راه بیفتاد و جماعتی از یاران وی بر سر وی رفتند گفتند
یا ابا عماره جواب ایشان نگفت دانستم که آخر شد صبر کردم تا مردم از سر وی دور شدند برفتم و حربه خویش را
برداشتم و شکم او بشگافتم و جگرش را برآوردم و بنزد هند بردم و گفت این جگر حمزه قاتل پدر تست از من بستد
او آنرا فرو خائید و بیرون آورد و بینداخت و گویا بوی گفته بود که چون حمزه را بکشی جگر او را بنزد من بیاری
این سیاه دقاسی القلب این را از پیش خود کرده و هند جامه و حلی که بر خود داشت انعام بمن داد و وعده کرد که چون
بمکه روم ده دینار زر سرخ بتو دهم آنگاه گفت بمن نمای که مصرع وی کجا است او را بانجا بردم بینی و گوش و
آلت او را قطع کرد و با خود بمکه برد و بجهت مضغ جگر حمزه هند را آکلة الاکباد خواندند و بسبب آنکه کافران
رفتند و مسلمانان در میان میدان در آمدند تفحص کشتگان خود می کردند فرمود آنحضرت ما فعل عمی یا فعل حمزه علی
کرم الله وجهه بتفحص مشغول شده بر سر حمزه رسید و او را بدان هیئت مشاهده کرد و در گریه شد و مراجعت نمود و آنحضرت
صلعم را از صورت واقعه واقف گردانید سید عالم با علی همراه آمده بر سر حمزه ایستاد و فرمود ما وقفت موقفا اغیظ
من هذا آنگاه فرمود والله اگر بر قریش دست یابم هفتاد کس از ایشان را مثله کنم جبرئیل علیه السلام آمد و این آیت
آورد و ان عاقبتم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم به ولئن صبرتم لهو خیر للصابرین یعنی اگر عذاب و سزا دهید عقاب کنید
بمانند آنچه عقاب کرده شده اید بشما بآن و اگر صبر کنید هر آئینه صبر بهتر است مر صابران را آنحضرت فرمود والله
صبر می کنم و از آن داعیه برگشتم و بعوض آن هفتاد نوبت برای حمزه استغفار کرده و در حدیث آمده است که
آنحضرت فرمود اگر خاطر صفیه در میان نمی بود مدفون نمی ساختم حمزه را و میگذاشتم که سباع و طیور می خوردند

وحشتر کردی او را ضد اشتعالی از درون ایشان وآورده اند که چون صفیه عمه رسول الله صلعم همشیره حمزه بن المطلب
از دور پیدا شد پیغمبر صلعم بپسر وی زبیر بن العوام فرمود والده خود را باز گردان تا برادر خود را باین حال نه
بیند و در روضة الاحباب می گوید که آخر صفیه بر سر حمزه آمده وی و فاطمه می گریستند و بگریه ایشان آنحضرت
نیز بگریه در آمد و فرمود آنحضرت که حمزه بن عبد المطلب را در میان اهل هفت آسمان اسد الله و اسد رسوله
نوشتند و بعد فاصله قلیل می نویسد منقولست که چون مسلمانان روی بهزیمت آوردند و حضرت رسول را صلعم
تنها گذاشتند حضرت در غضب آمد عرق از پیشانی همایونش متقاطر گشت و مثال مروارید دید در انحالت
نظر کرد علی ابن ابیطالب را که بر پهلوی مبارکش ایستاده است فرمود چون است که برادران خود ملحق نه
گشتی علی گفت لاکفر بعد الایمان انّ لی بک اسوۃً آیا کافر شوم بعد از ایمان بدرستی که مرا بتو اقتدا است یعنی
مرا بتنها کار است با یاران و برادران که در پی غنیمت رفتند و هزیمت نمودند چه کار دارم در این حین جمعی از
کافران متوجه آنحضرت علیه السلام شدند فرمود ای علی مرا ازین جمع نگاه دار و حق خدمت و نصرت بجا آر
که وقت نصرت است علی مرتضی رضی عنه متوجه آن قوم شد و دمار از روزگار ایشان بر آورد و ایشانرا متفرق
گردانید و جمعی کثیر را بدوزخ فرستاد و آمده است که در آن زمان ملائکه نیز حاضر بودند جبرئیل و میکائیل علیهما السلام
بر مثال دو مرد جامه سفید بر یمین و یسار آنحضرت ایستاده بودند و محافظت وی میکردند و با کفار محاربه
می نمودند و مشهور آنست که محاربه ملائکه مخصوص بغزوه بدر است و در غیر آن حضور و امداد و اعانت ثابت
است نه محاربه و مقاتله چنانکه ذکر این معنی در غزوه بدر گذشت و گفتیم و الله اعلم تواند که نزول ملائکه بهزار بعد
هزار بقتال کفار مخصوص ببدر باشد اما ملازمت جبرئیل و میکائیل که ملازمان خاص درگاه اند در ینجا باشد و
محاربه کرده باشند منافات ندارد و می گویند که چون علی مرتضی کرم الله وجهه این مردانگی کرد و نصرت داد
جبرئیل علیه السلام فرمود که این کمال مواسات جوانمردی است که علی با تو می برد آنحضرت فرمود انه منی و انا
منه یعنی بدرستیکه علی از من است و من از ویم کنایت است از کمال اتحاد و اخلاص و یگانگی و آمده است
که چون آنحضرت این کلمه فرمود جبرئیل گفت و انا منکما من از شما هر دو ام و گویند آوازی شنیدند که گوینده
غیبی میگفت لافتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار در کتاب معارج النبوة و کتاب کشف الغمة ذکر این واقعه

ببسیط هر قوم سبقت و در آخر آن آورده که آنحضرت فرمود ای علی می شنوی مدح خود را که ملکی که نام او رضوان
است در آسمان می گوید لافتی الا علی لاسیف الا ذوالفقار انتهی و در روضة الاحباب می گوید که این حدیث
را باین طریقه بعضی از اکابر محدثان و اهل سیر در کتب خویش آورده اند و لیکن ذهبی که محک رجال است در
میزان الاعتدال تضعیف و تکذیب راوی نموده است والله اعلم گفت بنده مسکین خصه الله بمزید الیقین که
ظاهر اقصه ناد علیا مظهر العجائب همدرین معامله و معارکه واقع شده است اما در کتب حدیث هیچ ذکر آن
نکرده اند والله اعلم و بالجمله وی رضی الله عنه حق مبارزت و محاربت و جلاوت و شجاعت بجائی آورده که
فوق آن تصور نتوان کرد و روایتیست از قیس که وی از پدر خود سعد روایت کرد که گفت از علی مرتضی شنیدم کرم
الله وجهه که فرمود در روز احد شانزده ضربه بمن رسید که در چهار ضربه از آن بر زمین افتادم و هر بار که می افتادم
مردی خوبروی خوشبوی بازوی مرا میگرفت و مرا بر پا می کرد و میگفت متوجه کافران شو که تو در طاعت
خدا و رسول اوئی و ایشان هر دو از تو راضی اند بعد از فراغ جنگ این واقعه را بحضرت رسالت عرض کردم
آن سرور فرمود صلی الله علیه المعبود که تو او را می شناسی گفتم نه اما بدحیه کلبی می مانست فرمود ای علی
خدا تعالی چشم ترا روشن کناد آن جبرئیل بود و نذنبیه چون درینجا ذکر فضائل جناب امیر المومنین علی ابن
ابیطالب علیه السلام بمیان آمد لهذا مناسب می نماید که چند احادیث فضائل آنجناب ذکر کرده آید چه آنحضرت
صلعم فرمود ذکر علی عبادة قال ابن حجر المکی فی الصواعق المحرقه الحدیث التاسع اخرج
البزار والطبرانی فی الاوسط عن جابر بن عبدالله والطبرانی والحاکم والعقیلی فی الضعفاء
وابن عدی عن ابن عمر والترمذی والحاکم عن علی قال قال رسول الله صلعم انا
مدینة العلم وعلی بابها والحدیث الحادی والثلثون اخرج ابو نعیم وابن عساکر
عن ابی لیلی ان رسول الله صلعم قال الصدیقون ثلثة حبیب النجار مومن آل یس الذی قال
یا قوم اتبعوا المرسلین وحزقیل مومن آل فرعون الذی قال اتقتلون رجلا ان یقول
ربی الله وعلی ابن ابیطالب والحدیث الثانی والثلثون اخرج الخطیب عن انس
ان النبی صلعم قال عنوان صحیفة المومن حب علی ابن ابیطالب والحدیث الرابع

اخرج الخطیب عن البراء والدیلمی عن ابن عباس ان النبی قال علی منی بمنزلة راسی من بدنی م

والثلثون اخرج الدار قطنی فی الافراد عن ابن عباس ان النبی صلی الله علیه وسلم
قال علی باب حطة من دخل منه کان مومنا ومن خرج منه کان کافرا الحدیث الخامس والثلثون
ودر ترجمه صواعق محرقه نوشته ودر یک روایت آمده که رسول الله صلعم در مرض موت گفت ایها الناس نزدیک
بآن رسیده که من مقبوض شوم وازمیان شما بیرون روم وقبل ازین با شما گفته بودم این زمان نیز می گویم تا
عذر نیارید بدانید که من کتاب پروردگار را واهل بیت خود را درمیان شما خواهم گذاشت آنگاه دست علی رضی
الله عنه را گرفته بلند ساخت وفرمود هذا علی مع القران والقران مع علی لا یفترقان حتی یردا علی الحوض
فاسألهما ما خلفتم این علی با قرآنست وقرآن با علی است از یکدیگر جدا نخواهند بود تا وقتیکه وارد شوند بر من در حوض
پس از حال ایشان خواهم پرسید که با ایشان چگونه سلوک کرده اید بعد از من وامام احمد در مناقب بحدیث طویل
روایت کرده من مات یحبک بعد موتک ختم الله له بالامن والایمان ما طلعت شمس او غربت یعنی هر کس که بعد
از موت تو به محبت ودوستی تو بمیرد خدا تعالی ختم کار او بامن وایمان خواهد کرد تا روز قیامت وبروایت
دار قطنی مرویست که علی رضی الله عنه با شش تن که از اهل شوری بودند حدیثی طویل گفت واز انجمله بود آنکه فرمود
از شما سوال میکنم که آیا درمیان شما غیر من کسی هست که رسول الله صلعم در حق او گفته باشد انت قسیم النار یوم
القیمة ودر معنی این حدیث است حدیثی که از علی ابن موسی الرضا مرویست که رسول الله صلعم علی رضی الله
تعالی عنه را گفت انت قسیم الجنة والنار فی یوم القیمة تقول للنار هذا لی وهذا لك یعنی تو قسمت کننده
بهشت ودوزخی ودوزخ با تو خواهد گفت در روز قیامت که این گروه یعنی اهل دوزخ حصه من اند وآن گروه
یعنی اهل بهشت حصه تو ومرویست از ابن سمان که قال رسول الله صلعم لا یجوز احد الصراط الا من کتب له علی الجواز
یعنی بر صراط نمی گذرد مگر کسی که علی ابن ابیطالب گذشتن او را نوشته بود وروایت کرد طبرانی وابن ابی حاتم از
ابن عباس رضی الله تعالی عنهما که گفت نازل نشد هیچ آیه یا ایها الذین آمنوا وعملوا الصالحات مگر آنکه
علی رض امیر وشریف آن بود که خدا تعالی در چند مکان اصحاب محمد را معاتب ساخت وذکر علی رض نکرد مگر بخیر وخوبی
وابن عساکر از ابن عباس رض ایضا روایت کرده که گفت قرآن نازل نشد در شان احدی آنقدر که در
شان علی رض نازل شد وایضا ابن عساکر از ابن عباس روایت کرده که سیصد آیه در شان علی رض نازل شد وایضا

ابن سعد از سعید بن المسیب روایت کرده که گفت هیچ کدام از اصحاب سلونی نگفتند یعنی نه گفتند که از من سوال
کنید آنچه خواهید مگر علیؓ که سلونی میگفت و از جمله کرامات ظاهره علیؓ آنست که در وقتی که سر مبارک حضرت
رسالت پناه صلعم در کنار وی بود بر آنحضرت وحی نازل می شد و علیؓ نماز عصر نگذارده بود و پیغمبر صلعم فارغ نشد
تا وقتیکه آفتاب غروب کرد آنگاه آنحضرت فرمود اللهم انه کان فی طاعتك وطاعة رسولك فاردد علیه
الشمس فطلعت بعد ما غربت یعنی بار خدایا علیؓ در اطاعت و فرمان برداری تو و رسول تو بود آفتاب را
برای وی باز گردان آنگاه آفتاب طلوع کرده بعد از آنکه غروب کرده بود و بروایت سلفی مرویست از عبد الله
بن احمد بن حنبل که گفت از حال علیؓ و معاویه از پدر خود سوال کردم گفت اعلم ان علیا کان کثیر الاعداء
ففتش له اعداؤه شیئا فلم یجدوه فجاؤا الی رجل قد حاربه وقاتله واطروه کیادا منهم له یعنی بدانکه علیؓ کثیر الاعدا
بود و اعدای او تفتیش کردند که شاید که خطای یا نقصی در وی یابند آنرا نیافتند آنگاه نزد مردی آمدند که با وی محاربه
و مقاتله کرده و مبالغه در مدح و ثنای آنمرد کردند بجهت مکر و حیله با او و احمد از ابو سعید خدری روایت کرده
که آیه تطهیر در شان پنجکس نازل شد پیغمبر است صلعم و علی و فاطمه و حسن و حسین رضی الله تعالی عنهم و ابن جریر مرفوعا
باین لفظ روایت کرده انزلت هذه الآیة ای انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت ویطهرکم تطهیرا
فی خمسة فی النبی علیه الصلوة والسلام وفی علی و حسن و حسین و فاطمةؓ و طبرانی نیز روایت کرده و مسلم باین طریق
روایت کرده که رسول الله صلعم ایشانرا در زیر کسائی یعنی عبائی که بر وی بود درآورده و این آیه برخواند و بصحت
رسیده که رسول الله صلعم عبا را برین چهار کس پوشانید و فرمود اللهم هؤلاء اهل بیتی وخاصتی اذهب
عنهم الرجس وطهرهم تطهیرا یعنی بار خدایا این جماعت اهل بیت و مخصوص من اند ببر از ایشان گناه را و پاک
گردان ایشانرا پاک کردنی آنگاه ام سلمہؓ گفت من نیز با ایشان ام رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود انك علی
خیر و مرویست بروایت امام احمد و طبرانی و ابن ابی حاتم و حاکم از ابن عباس رضی الله تعالی عنهما که چون آیه
قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی نازل شد اصحاب گفتند یا رسول الله صلعم خویشان شما که
واجب ست بر ما دوستی ایشان چه کسانند رسول الله صلعم فرمود که علی و فاطمه و هر دو پسر ایشان رضی الله تعالی
عنهم و در سند این حدیث شیعی غالی است لیکن راست گو است و ابو الشیخ و غیر او از علیؓ روایت کرده ا

آن فرمود در شان اهل البیت آیتی نازل شده و حفظ مودت ما نکنید یکی بر سومی بعد ازان این آیه برخواند قل
لا اسئلکم علیه اجراً الا المودة فی القربی و نیز از طبرانی از حسن ؑ روایت کرده اند چند طریق اسناد که
بعضی ازان اسناد حسن است که وی رضی الله تعالی عنه خطبه خواند از انجمله این است که گفت من عرفنی
فقد عرفنی ومن لم یعرفنی فانا الحسن بن محمد صلعم هر کس مرا می شناسد شناسد و هر کس که مرا نمی شناسد پس
من حسن بن محمد ام صلی الله علیه وسلم بعد ازان این آیه برخواند واتبعت ملة ابراهیم ؑ گفت انا ابن البشیر
وانا ابن النذیر من پسر آنکس ام که بشارت دهنده و بیم کننده بود و من از اهل بیت هستم که خدا تعالی
و تبارک فرض ساخته است دوستی و موالات ایشان را در آنچه بر محمد صلی الله علیه وسلم نازل شده قل لا
اسئلکم علیه اجراً الا المودة فی القربی ومن یقترف حسنة نزد له فیها حسنا و اقتراف
حسنات یعنی اکتساب حسنات دوستی با اهل بیت ما است و طبرانی از امام زین العابدین رضی الله عنه روایت
کرده که چون از واقعه پدرش حسین ؑ وی را اسیر کرده بجانب شام بردند شخصی از اهالی شام در شهر با وی ملاقات
کرده گفت الحمد لله که خدا تعالی شما را مقتول و مستاصل گردانید و قطع فتنه شد امام زین العابدین رضی
الله عنه مر آن شخص را گفت آیا نخوانده قل لا اسئلکم علیه اجراً الا المودة فی القربی آن شخص گفت
قربی درین آیه شمائید گفت بلی مراد ازین قربی ائیم انتهی ملخصاً و شیخ عبد الحق در مدارج النبوة در صفحه ۲۱۳
می فرماید القصه محاربه و مقاتله میان دو لشکر واقع شد خصوصاً از علی مرتضیؓ درین غزوه خندق مبارزه
و مقاتلها واقع شد از حد قیاس و عقل بیرون چنانکه در اخبار وارد شده است لضربة علی بن ابیطالب
یوم الخندق افضل من اعمال امتی الی یوم القیامة کذا فی روضة الاحباب
و آنحضرت دعا کرد در حق مرتضیؓ و شمشیر خود را که ذو الفقار نام داشت به وی عطا فرمود انتهی چون سید
از اوصاف حیدر کرار شنیدی اکنون قول مختصر از مساعی جمیله علماء باید شنید که اکابر ایشان حدیث قدسی
لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار و نادِ علیاً را انکار نمایند کما مرّ فی مدارج النبوة و حدیث انا
مدینة العلم و علی بابها و حدیث رجوع شمس و نزول آیه ذوی القربی در حق اهل بیت و نزول
آیه تطهیر در شان آل عبا چنانچه سابقاً گذشته موضوع میدانند کما فی الصواعق المحرقة والتحفة العزیزیة

جناب افضل المحققین علامه دہلوی طاب ثراه در تحفہ اثنا عشریہ می فرمایند اما جانفشانی و امداد و اعانت
علما را اہل سنت دربارہ اہل بیت رسالت ثیر ظاہر و باہر محتاج به بیان نیست جمہور ایشان برای ادنی
شیخ مجہولی که متحلی از فضائل و فواضل نفسانی و متحلی بزی اہل صلاح باشد ہزاران مناقب روایت می
کنند و روایات موضوعه را بکمال انشراح صدر تصحیح نموده اثبات فضائلش می نمایند چون نوبت بحضرت
امیر المومنین علیه السلام می رسد احادیث صحیحه را ترغیب و تضعیف می نمایند و ہرگاه از تضعیف عاجز می شوند تاویلات
بارده رکیکه بکار می برند چنانچه بر ناظر کتب کلامیه آنها واضح ولایح است و ذکر آن درین مقام موجب
اطالت کلام است بفحوای ما لا یدرک کله لا یترک کله بریک حدیث اکتفا نموده شد ترمذی و ابو حاتم
وطبرانی باسانید خود روایت کرده اند که آنحضرت فرمود انا مدینة العلم و علی بابها و بروایت دیگر ترمذی
چنین روایت کرده انا دار الحکمة و علی بابها باآنکه حاکم این حدیث را تصحیح نموده و بعضی علمای متاخرین تحسین فرموده
اہلسنت بنا بر عادت مستمره خود اولا بدفع صدور حکم بوضع نموده بعضی علمای آنها بلحاظ تصحیح حاکم و تحسین بعضی
متاخرین لشید و دیگر دل نهاد کرده تاویل رکیکی در معنی حدیث نموده که مراد از علی معنی لغوی آنست یعنی
من شہر علم و بلند است دروازه آن شہر ابن حجر در صواعق محرقه می گوید و شنع بعضهم فاجاب بان معنی
وعلی بابها ای من العلو علی حد قراءة هذا صراط علی مستقیم برفع علی و تنوینه کما قرأ به یعقوب انتهی و فطن
خبیر ضعف این تاویل واضح است بعضی متعصبین بر ضعف این توجیه شده در صدد معارضه آن در آمده در مقابل آن
حدیث دیگر وضع نموده اند و آن اینست انا مدینة العلم و ابو بکر اساسها و عمر حیطانها و عثمان
سقفها و علی بابها و آثار وضع کالشمس فی رابعة النهار روشن و منجلی است چه سقف خانه
را معمول است و سقف شہر در نہایت غرابت است مگر اینکه مراد از سقف شہر سقیفه بنی ساعده بوده
باشد که اساس آنچنان شہر را سقفی چنین درکار است انتہی بجا این ذکر طوالت منجر است و مقام از بیان آن
ابی ست لہذا ذکر حدیث رد شمس اختصار این مقولات می کنم در ترجمه صواعق محرقه گفته که طحاوی و قاضی
عیاض گفته که حدیث رد آفتاب صحیح است و شیخ الاسلام ابو زرعه گوید حدیثی حسن است و غیر او از علما
ثنا بیست او نموده و رد کرده اند قول جمعی را که گفتند این حدیث موضوع است الخ شیخ عبد الحق در مدارج النبوة

جلد دوم صفحه ۳۱۳ نوشته و در مواهب گفته روایت کرده است این حدیث را طحاوی که از اکابر علمای حنفیه
است و در اصل شافعی بود رجوع کرد از آن بحنفیه در شرح مشکلات الآثار و حکایت کرده است قاضی عیاض
مالکی و گفت طحاوی که احمد بن صالح که از ثقات علمای حدیث است و در مرتبه احمد بن حنبل می گفت سزاوار نیست
مر کسی را که سبیل وی علم است تخلف و تغافل از حفظ حدیث اسما زیرا که از علامات نبوت است و بعضی گفته اند
این حدیث صحیح نیست و ابن جوزی او را در موضوعات ذکر کرده و گفته این موضوع است بیشک در سند وی احمد
بن داود است و وی متروک الحدیث کذاب است چنانچه دارقطنی گفته است و ابن حبان گفته وضع میکرد
حدیث را و نیز ابن جوزی گفته که روایت کرده است این حدیث را ابن شاهین و گفته این حدیث باطل و از
غفلت واضع او است که نظر کرده بصورت فضیلت و تصور نکرده عدم فایده آنرا و ندانسته که صلوٰة عصر
بغیبوبت آفتاب قضا گردید و رجوع شمس ادائی کرده آنرا و تحقیق افراد کرده است ابن تیمیه تصنیفی علیحده در
رد روافض و ذکر کرده است حدیث را بطرق وی و رجال وی موضوع است و گفته که عجب است از

گفت که وی

قاضی عیاض با جلالت قدر وی و علو خطر وی در علوم حدیث چگونه ساکت ماند از وی ایهام کننده صحت
او را نقل کننده ثبوت او را گفت کاتب حروف عفی الله عنه که قول این قائل که نماز عصر بغروب آفتاب قضا
گشت و رجوع شمس ادائی گردانید او را محل نظر است زیرا که قضا بر تقدیری گردد که آفتاب باقی ماند
بر غیبوبت و فوات وقت اما اگر وقت نیز عاید گردد چرا ادا نشود و معنی ادا نیست مگر وقوع نماز در وقت
اگرچه باعاده وقت باشد و نیز بعد از اعتراف جلالت قدر قاضی عیاض و علو خطر وی مناسب توقف و
تردد است نه جزم به بطلان و انکار با وجودیکه نقل طحاوی و احمد بن صالح آنرا تصحیح کرده باشند و ابن
جوزی متعجل است در حکم بوضع و ادعای آن و وثوق نیست بقول وی درین باب انتهی و درین باب
حکایتی است عجیبه که سید علیخان مدنی در انوار الربیع آورده که ابو منصور مظفر عبادی واعظ را بتاجیه
بغداد دیدند که بعد از عصر این حدیث را مذکور ساخت و بالفاظ خود تنمیق و تزئین می داد و ذکر فضائل
اهل بیت می نمود درین اثنا قطعه ابری ظاهر شد و حائل آفتاب گشت چنانچه مردم ظن غروب آفتاب کردند
آنگاه واعظ مذکور برخاست بالای منبر و اشارت به آفتاب کرده این شعر انشا کرد لا تغربی

یا شمس حتی ینتهی + مدحی لآل المصطفی ولنجله + واثنی عنانک اذ اردت ثناءهم + انسیت

اذ کان الوقوف لاجله + ان کان للمولی وقوفک فلیکن + هذا الوقوف لخیله ولرجله ×

فطلعت الشمس من تحت الغیم عند انتهاء الابیات فلا یدری ما رمی علیه من الاموال

والثیاب یومئذ انتهی وهکذا فی ترجمة الصواعق و جناب علامه حلی علیه الرحمة در کشف الیقین

آورده که بعض زهاد در وعظ ذکر فضائل جناب امیر می کرد پس آفتاب قریب بغروب رسیده و افق تیرگی

بهم رسانید پس آن واعظ خطاب کرد بسوی آفتاب و گفت شعر لا تغربی یا شمس حتی ینقضی × مدحی

لصنو المصطفی ولنجله × واثنی عنانک ان عرضت ثناءه × انسیت اوقاتک اذ ردت لاجله

ان کان للمولی وقوفک فلیکن × هذا الوقوف لخیله ولرجله پس آفتاب بر افق روشن گردید تا آنکه مدح آنجناب باتمام

رسید چونکه سامعین بسیار مجتمع بودند این قصه را خواص و عوام نقل کردند و نقلش متواتر رسید انتهی +

کجا بودم اکنون کجا آمدم + ز جا رفتم اما بجا آمدم + الحال باز بمطلب می روم یعنی شیخ عبد الحق در مدارج النبوة

بصفحه ۱۶۵ و ۱۶۶ می نویسد آورده اند که چون مصیبت زدگان باستقبال آنحضرت بیرون آمده بودند فاطمه

دختر حمزه بر سر راه آمده بود لشکر رسول را دید که جوق جوق می آیند هر چند تفحص نمود پدر خود را در میان ندید

صدیق را پرسید پدر من کجا است که او را در لشکر نمی بینم دل صدیق بسوخت و آب در دیده گردانید فرمود

اینک آنحضرت می رسد چون خواجه رسید پدر خود را ندید پیش آمد و عنان مرکب خواجه را بگرفت و گفت یا

رسول الله پدر من کو خواجه فرمود که پدر تو من باشم گفت یا رسول الله ازین سخن بوی خون می آید و اشک

از دیده وی ریزان گشت و یاران نیز بموافقت او در گریه در آمدند بعد از آن گفت فاطمه یا رسول الله کیفیت

شهادت پدرم تقریر فرمای گفت ای فرزند اگر آنرا صفت کنم دل تو طاقت نیارد خروش و نالان ضعیفه

زیاده گشت و درینجا حکایتی عجیب است که نقل کرده اند که چون آنحضرت صلعم بمدینه نزول فرمود از اکثر

خانهای انصار آواز گریه شنید مگر از خانه حمزه فرمود لکن لا بواکی له یعنی حمزه زنانی که بروی گریه کنند

ندارد انصار چون این سخن شنیدند زنان خویش را گفتند که نخست بخانه حمزه روند و بروی بگریند آنگاه بخانهای

خویش آیند و بر کشتگان خویش گریه کنند زنان انصار میان شام و خفتن بخانه حمزه آمدند و تا نیم شب بروی

می گریستند آنحضرت بخواب رفته بود چون بیدار شد او از گریه زنان از خانه حمزه شنید پرسید که اینچه
آواز است گفتند زنان انصار بر عم تو می گریند پس دعا کرد آنحضرت فرمود رضی الله عنکنّ و عن
اولادکنّ و اولاد اولادکنّ انتهی او از ارشاد آنحضرت لا بواکی فثانیاً دعا فرمودن بالفاظ رضی
الله عنکن و عن اولادکن و اولاد اولادکن و اتجه کردن و صیحه فرمودن آنحضرت بر نعش حضرت حمزه رضی الله عنه
وگریه کردن یاران بموافقت آنحضرت چنانچه از کتاب مدارج النبوة مرقوم قلم شکسته رقم گردیده نص
جلی است بر اینکه آنحضرت صلعم در مصیبت خود هم گریه فرموده و دیگران را نیز به بشارت رضامندی
حق تعالی ترغیب گریه در مصائب خاصان خدا نموده و هو المقصود ههنا دوم آنکه بعد وقوع حادثه عظمی
مصیبت کبری یعنی شهادت جناب سید الشهداء علیه التحیه والثنا جناب سرور کائنات صلعم از بهشت عنبر
سرشت تشریف آورده در همین ماتم محزون و گریان بوده اند چنانچه عبد الحق در مدارج النبوة بصفحه ۵۹۹
می فرماید روایت کرده است ترمذی از سلمی امرأة انصار گفت در آمدم بر ام سلمه و دیدم او را می گریه گفتم چه
چیز در گریه آورده ترا یا ام سلمه گفت الآن رسول خدا را در منام دیدم که بر سر و لحیه شریف وی خاک است و
می گرید گفتم چه شده است ترا یا رسول الله گفت حاضر شدم قتل حسین را که واقع شده است انتهی پس اتباع
آنحضرت احق باتباع آنجناب است و هو المطلوب و المقصود سوم آنکه عادت صحابه بوده که هرگاه
آنحضرت را یاد می کردند گریه می نمودند چنانچه در رساله غایة المرام در صفحه ۲۲ نوشته و قال القاضی ابو الفضل
العیاض و فی فصل الخطاب صحابه چون یاد پیغمبر می کردند خاشع و خاضع می بودند و پوست بر تن ایشان
می برخاست و گریه می کردند الخ چهارم آنکه در مدارج النبوة ص ۵۱۰ نوشته فاطمه رضی الله عنها چون آنحضرت را دید
بگریست آنحضرت فرمود ای دختر من گریه مکن که حاملان عرش بر بکاء تو گریه می کنند و بدست مبارک اشک از چهره
فاطمه رضی الله عنها پاک کرد و دلداری او بشارتها داد و در بعضی روایات است که چون آنحضرت دید گریه فاطمه
و تسلیه آنحضرت او را که تو پیشتر لاحق میشوی بمن و تو سیده نساء جنت خواهی بود در خنده آمد و گفت یا ابتاه
و بیا و بر مفارقت من صبر کرامت فرمای فاطمه گفت واکرباه فرمود آنحضرت نیست هیچ کرب و اندوه بر
پدر تو بعد از امروز یعنی کرب و اندوه بسبب شدت الم و صعوبت نزع بود بواسطه علاقه جسمانی و تعلقات

بدنی که لازمه بشریت است می باشد آنگاه بافاطمه فرمود که پسران خود را پیش آر پس فاطمه حسن و حسین را
علیهم التحیه والرضوان پیش آنحضرت صلعم آورد چون او را بدان حال دیدند گریه آغاز نهادند و چنان گریه و زاری
کردند که از گریه ایشان هر که در خانه بود بگریست آنحضرت صلعم ایشان را ببوسید و در باب تعظیم و احترام و محبت
ایشان صحابه و تمامه امت را وصیت فرمود و در روایتی آمده که آنها که بر در حجره بودند نیز گریستند چون آواز
گریه ایشان بگوش مبارک رسید آنحضرت علیه السلام نیز بگریست ام سلمه گفت یا رسول الله گناهان گذشته
و آینده تو مغفور گشته موجب گریه چیست فرمود گریه من برای رحم و شفقت بر امت است که آیا بعد از
من حال ایشان بکجا خواهد رسید بعد از آن عائشه پیش رفت و گفت یا رسول الله چشم بگشای و در
من نگاهی فرما و وصیت کن چشم مبارک حضرت بگشاد و فرمود ای عائشه نزدیک شو فرمود که دیروز
که وصیت کردم همان است باید که بموجب آن عمل کنی و حفصه نیز پیش رفت و با او سخنی که با عائشه مکالمه
فرمود با حفصه نیز گفت و تمامه ازواج مطهره را وصیت کرد بعد از آن فرمود برادر من علی را بیارید علی
بیامد و بر بالین آنحضرت بنشست و سر مبارک را بر زانوی خویش نهاد و آن سرور فرمود ای علی فلان
یهودی پیش من چندین مبلغ دارد که از وی برای تجهیز لشکر اسامه بقرض گرفته بودم زینهار که حق او را
از ذمه من ادا کنی و فرمود ای علی تو اول کسی خواهی بود که در لب حوض کوثر بمن برسی و بعد از من
مکروهات بتو خواهد رسید باید که دل تنگ نشوی و صبر کنی و چون ببینی که مردم دنیا اختیار کنند باید که آخرت
را اختیار کنی انتهی چون مردم نکته سنج درین مقام برسند ارشاد آنحضرت صلعم که بعد از من مکروهات بتو
خواهد رسید باید که دل تنگ نشوی و صبر کنی و چون ببینی که دنیا اختیار کنند باید که تو آخرت را اختیار کنی نیک
تامل نمایند که مصداق ابن حجر خلافت خلفا ثلثه نیست فافهم ولا تکن من الغافلین و جناب افضل المحققین
و سید المتقین سحبان زمان حضرت سبحانعلی خان اعلی الله مقامه فی فرادیس الجنان در وجیزه می فرماید
و از آیات زاهره و حجج باهره که دلالت قطعی بر غصب خلافت از خلیفه برحق دارد و اگر سحاریر علما جمع شوند و
در تحقیق شعر باشند و بعرق فشانی خود را غریق لجه خوض و غور سازند سر موی دفع این اشکال متعذر التقصی
نتوانند کرد و حقی است که صاحب کتاب ریاض النضره با اینهمه تعصب که از تالیفش پیداست بکتاب مذکور نقل

کرده عن علی رضی الله عنه قال قال رسول الله یا علی کیف انت اذا زهد الناس فی الآخرة
ورغبوا فی الدنیا واکلوا التراث اکلا لما واحبوا المال حبا جما واتخذوا دین الله دغلا
ومال الله دولا فقلت اترکهم وما اختاروا واختار الله ورسوله والدار الآخرة واصبر علی مصیبات
الدنیا وبلواها حتی الحق بک ان شاء الله تعالی قال صدقت اللهم افعل ذلک به اخرجه الحافظ الثقفی فی الاربعین
حالیا این قاعده را ادراک سخن سنت علمای سنیه فرض میدهد که وقوع ما اخبر به مخبر الصادق لابد منه هم اشخاص
مشار الیهم هم از حضرت مرتضوی پس بنده میپرسم که آن اشخاص موصوف بصفات کذائیه که امیر المومنین علیه السلام
اترکهم وما اختاروا در حق شان فرمودند کیا بودند غایت تاویل آنحضرات در امثال احادیث دال برچنین مضامین
آنست که برگردن جابره بنی امیه یعنی مروانیه می بندند آن خود بالخصوص فیه امکان ندارد که مروی الیهم بعد انتقال امیر
مومنان بفردوس جنان پیدا از زمانی بوجود آمده پس لا محاله بضیق خناق مبتلا شده بحکم من ابتلی ببلیتین فاختار اهونهما
برای صیانت خلفای راشدین بر وفق اصطلاح خود معاویه و احزاب او را مشار الیه مضمون این حدیث وارد میشد وحالانکه
اینچنین هم بر اصول مخترعه و اعتقادات مخالفه شان درست نمی افتد که عموما اصحاب نبوی کلهم عدول و بالخصوص
معاویه که جلال الدین سیوطی مشار الیه را از خلفای حاملین هدی و دین حق شمرده و صاحب صواعق محرقه او را
خلیفه صدق گفته و برین قدر اکتفا نکرده از غلافت برآمده میگوید اللاعن علیه ملعون والطاعن فیه مطعون و صاحب
غنیة الطالبین اگر مولفش غوث الاعظم یعنی شیخ عبد القادر جیلانی باشند وکفی به جلالة والا همچون شیخ شاه ولی الله قدس سره
اهل سنت هندوستان در ازالة الخفا بروایات آن کتاب استناد میکنند در عظمت قدر مولفش و مولوی [illegible]
معاویه را خلیفه برحق نوشته و محدثین ثقات اهلسنت حدیث اللهم اجعله هادیا مهدیا و حدیث
اللهم فقهه فی الدین از زبان وحی ترجمان نبوی روایت میسازند و دعای نبوی البته در حق شان مقبول
است پس کسیکه نزد جمهور اهلسنت باین مرتبه عظیم القدر و مورد عنایت حضرت رسالت باشد حیف است که
او را متصف باین صفات خسیسه مصداق حدیث گیرند که موصوف بآن اوصاف البته از دائره ایمان خارج
است و اینچنین نتیج نقض کلیات این طائفه میشود و هم دور باش قول ابن حجر از خلافت [illegible]
نزد سبابان معاویه محمود العاقبت است و هم ایمانش نزد او شان جلیل المرتبه باشد بهر کدام او را با امیر المومنین

علیه السلام صحابه بعد که معاویه با معاویه موقوف خواهند بود و لطف اینکه این حدیث را از زبان خود امیرالمؤمنین
ساخته اند و هرچند بعضی این حدیث را صحیح گفته اند لکن شاه ولی الله صاحب در ازالة الخفا بدون جرح
آورده اند و حمل طغیان و عدوان مضمون معاویه را بخطاء اجتهادی که مرتکب آن مستحق اجر است و امکان
واحد منسوب میسازند پس اگر معاویه مصداق این حدیث باشد از سفیده صبح روشن تر سمت انجلا می پذیرد
که حرب و قتال او با خلیفه برحق برای حب جاه و ریاست بود و علی هذا وزر مقتول شدن قریب مائة الف
بطرفین از صحابه و تابعین بر سر وی خواهد بود و فابن خیر العاقبة بلکه در آخرت هم صدر نشین سقر اصلی و تبعه همراه
خواهند بود و فیه محذور عظیم یلزم علی اهل السنة بل ینهدم اصل مذهبهم کما هو غیر خاف پس اگر
با اینهمه از عقیده خود نکول فرموده معاویه را مصداق مضمون این حدیث قرار دهند ضغث الوفاق چه مشار الیه
هم موصوف باین صفات بود مگر باقتضای آثروا الفضل لمن غیر لکن بما اتیهم فیه سودی نخواهد بخشید زیرا که
امیرالمؤمنین بسید المرسلین وعده فرمودند که اترکهم و ما اختاروا و حضرت سید الانبیا تصدیق وعده شان
فرموده دعا فرمودند که همچنین واقع شود و نه خلف وعده از امیر مومنان و نه عدم اجابت دعای سید
مرسلان ممکن و متی ترک امیر المؤمنین علیه السلام ایاه و جنده و ما اختاروا بلکه بعد تبلیغ و تفهیم هرگاه راه هدایت
بی سپر نساخت بلکه زیاده تر سالک طریق طغیان و غوایت شد خروج بر سرش برد و قتالی واقع شد که هراسم
چون شام توکوهی که تا الیوم از هیبت آن معرکه لرزه بر اندام دارد کما بیش مائة الف از نفوس بشری چه از
ارباب هدایت و چه اصحاب ضلالت عرضه تیغ هلاکت شدند و بسبب فتنه تحکیم معاودت بکوفه فرمودند باز
مصروف تعبیه عسکر و تهیه سامان حرب و اماده نهضت بودند کما ذکره اهل السیر متفقین که واقعه با شهادت
شاه ولایت واقع شد و البته این همه معارک را کسی از عقلا نخواهد گفت که ترکوا و ما اختاروا پس مبرهن شد که حضرت
معاویه متصف بصفات اکل تراث و غیره ذمائم مصرحه حدیث فرلو بتا خرا باشد بلکه متروک نبوده تا مصداق
این حدیث توانند بود و همچنین اصحاب حرب جمل چه اولاد حضرات سنیه راضی نخواهند بود که جناب طلحه و زبیر که
انهار احواری رسول باری میگویند باین اوصاف ذمیمه موصوف گرفته شوند فضلا عن ام المؤمنین حضرت
عائشه هرچند بجز این حضرات هم باین امور متعلق باشند مگر بغارت بیت المال بصره و سلوک ناهموار با سهل

این حیث فرصت از ارتکاب این امور کی یافتند و این همه بعزل عن الذکر بیچاره طلحه و زبیر مقتول و حضرت عائشه
همعسکر امیر خیبرگیر بالقسر تشریف ارزانی داشتند و سجد است نسوان که حکایتی است لطیف علم نهضت بسوی
مدینه طیبه افراشتند پس این زمره را کسی حسبان شرک نتواند گفت و خوارج که شرذمه قلیل بودند و خیال انحراف از
خلیفه برحق با این صفات چه علاقه بلکه آن روسیاهان بجدی زهد و تورع ظاهری داشتند که مردم بوادی بدان در
حال شان باشتباه می افتادند چنانچه ابن ابی الحدید شارح نهج البلاغه فصلی مبسوط متضمن حال و مقال شان
نوشته و بدلائل جلیه معاویه و احزاب او را در ارتقای مدارج غوایت و ضلالت بر انها ترجیح داده باز اعاده
همان حرف باید کرد که با جمعهم مقتول شدند نه متروک آری بموجب اخبار مستقبل از زبان صدق توامان حضرت
چند کس بقیة السیف باقی ماندند که بقای آن شجره ملعونه از انها تا امروز است و هرگاه این هر سه طائفه مصداق
فحوای حدیث نباشند و مدلول این حدیث ضروری الوقوع پس مصداقش زمان خلافت خلفای ثلثه
خواهد بود و معنی حدیث متحقق که میراث امیر المؤمنین را که عبارت از خلافت و غیرها باشد متصرف شدند و خود
شان را خلیفه رسول آفاق بلا استحقاق و واجب الاطاعة کافه خلائق علی الاطلاق قرار دادند و مال خدا را
کما حصل مالک بوده و سنت بدست گرفتند و جناب امیر المؤمنین ع ترکهم و ما اختاروا یعنی بحرب و قتال با ایشان
وجه کالی نخاستند و بالاخره بمماشاة معهم پرداختند و افاد رتبه پس حکایتی بس رنگین باید شنید که
فاضل معاصر که ذکرش بدیباچه این وجیزه مندرج اسم فی مسمی نور الدین حسین قرار داده و او را شیعه ضمیره
شهید سعید علامه فی سید نور الله شوشتری وانموده خودش از نام مفروض مراسلات بمن فرستاد
تفصیل این افسانه شگرف در رساله که بجواب هفواتش نگاشته ام ثبت است در ذیل تحریرات مشار الیه
انتهای تحریر ابن مقام اشعاری از تحذیر تفصی ازین استدلال تیر کرده بودم در جوابش از زبان نور الدین حسین
منسوب بجاطب مزبور این عبارت نوشت حریف را میرسد که از مستدل بپرسد که غایت یعنی حتی الحق یک
بجمیع تعلق دارد یا فقط بصبر در شق اول تمام تقریر منقلب می شود که از حضرت امیر المؤمنین ع در مقابله
ناکثین و مارقین و قاسطین بکدام امر کف نفس یعنی صبر واقع شده و انقدر هم بخور بگنید که جناب
ولایت مآب ترکهم و ما اختاروا فرمودند مگر ترک همین است که در معرکه جمل و صفین و نهروان واقع شده

منصب

ثانی دلیلش می باید دانست کجا و چون حریف ناول موجه است او را خلق اخلالی کافی بخلاف قائل کرد
استدلال وارد شد او خصم خواهد گفت که در وقت معاویه این امور بالاتفاق صدور یافته بلکه در احادیث
فریقین این از خصائص بنی امیه است بخلاف خلفای ثلثه که بدنیا نیها رغبت نداشتند و در کمال زهد
و ورع بودند پس حمل بر معاویه باید نمود فان الاتفاق خیر من الاختلاف بلکه برای تعلق بمجموع دلیلی
خواهد آورد که اگر فقط بصبر متعلق باشد لازم آید که حضرت امیر اوصاف سابقهٔ خود باقی نباشد و هو
خلاف مذهب الفریقین پس مفاد حدیث بتقریر مخالف آنست که جناب امیر المومنین جواب بحضرت سید
المرسلین داوند که درینوقت با آنها کاری نخواهم داشت و اجتناب از طریق ایشان خواهم نمود و خدا و رسول
و دار آخرت را اختیار خواهم نمود و صبر بر مصائب دنیا و بلوای آن خواهم نمود تا آنکه بجناب تو یعنی حضرت
مصطفی صلعم ملحق شوم انتهی هر چند اهمال این کلام بی نظام در نهایت ظهور و زنهار حاجت بشرح و بیان
ندارد مگر زمرهٔ سنیه که مصداق ما ربحت تجارتهم هستند شعار خود ساخته اند که هر کسی که
دوکان خود فروشی چیده بحبق و دق زبان می آلاید متاع کاسدش را بنقد جان بخرند پس اگر از
تعرض جواب اهمال رو و طرف مقابل را متهم بعجز میکنند و بزعم خود طعنی میزنند و لهذا ناچار
بتحصیل حاصل کرده می آید و بتقاضای اتصال سلسلهٔ کلام تقدیم و تاخیری در ذکر بعضی مقولات
بکار رفته و ها انا اشرع فی کشف عوار هفواته قوله حریف را میرسد که از مستدل
پرسد الی قوله مگر ترک همین است که در معرکهٔ جمل و صفین واقع شده است اقول اما اولا پس
حدیث منقول بطریق سنیه است و بیان محل وقوع ترک بر ذمهٔ ایشانست و انی
لهم ذلک غیر ان یحملوا الترک علی ترک امیر المومنین ع خلفاء هم الثلثة کما
سنظهر و اما ثانیا پس ما رضا دادیم که حریف هر چه تعلق غایت بمجموع خواه فقط بصبر رضا داشته
و برای خود مفید انکار و اختیار سازد فان مقصودنا فی کلیهما حاصل و آنچه در شق تعلق
بمجموع دعوی نموده که تمامی تقریر منقلب گردد باعثش عمی است یا تعامی و الغالب هو
الاول چه در متروکین و ماخوذین تفرقه نکرده متروکین حضرت خلفای ثلثه و ماخوذین فرق

ثلثه اعنی قاسطین و ناکثین و مارقین و چون تشریکیت درین فرق ثلثه زنهار اطلاق نتوان کرد وهذا
من اجلی البدیهیات مرجع ضمیر مفعول فی اتمکم غیر آنها خواهد بود پس تقریر بحیز تنبیه که انقلاب از فطرت
انسانیه کرده باشند منقلب نمی گردد و تشرک بموقع خود و اختیار بموقع خود واقع شده قوله در شق ثانی دلیلش
می باید الی قوله بخلاف قائل که منصب استدلال وارد اقول بار از بها رعایت استدلال بر تعلق غایت
بصبر نیست که مدعای ما از تعلق غایت بجمیع کما ینبغی حاصل لکن تشحیذ اللذهن میگوییم که اتصال غایت
بجمله اخیره و شمول معنی جمله اعنی علی مصیبات الدنیا بجمیع احوال الثیه مرجح تعلق غایت بصبر است و دافعی
ما قول را خلق احتمالی کافی نگردد بصورتیکه خلق احتمال امکانی داشته باشد و درینمقام نا ممکن کما سیذکر
قوله بلکه برای تعلق بجمیع دلیلی خواهد آورد الی اخر هذا المرام اقول این استدلال اگر شائبه از صحت میداشت
موجب امتنان ما می بود که اثبات مقصود ما میکرد و لکن از تعلیق امری بامری انتفا از ما عداش
بدون قرینه مخصصه عدم فضیلت پس تشکرف بس دعوی خصم که از تعلق غایت بصبر انتفای ترک و اختیار لازم
می آید از اعجب مقالات است و بمفاد مثل سائر المعنی فی بطن الشاعر خود مدعی قرین مدعی طرف وجوه
ندارد قوله پس مفاد حدیث بتقریر مخالف آنست که جناب امیر المومنین علیه السلام بحضرت سید المرسلین
جواب دادند که درینوقت کاری نخواهیم داشت و اجتناب از طریق ایشان خواهیم نمود الی اخر المقال اقول
ارباب ادراک از اهل سنت لختی خود را از تعصب مذهب خود برکنار داشته بنظر یادم بر سند که اینچه کلام بمعنی
و مهمل است که بآن کاری نخواهیم داشت اگر معنیش این باشد که تعرض بآنها نخواهیم کرد پس لعیاذ باشد که قول
و عمل آنجناب متناقض باشد یعنی ایشاد این چنین و عمل آنجناب که بمجرد ساده ارائی خلافت منصوصه بلا اهمال
معاویه را معزول دادن که او پای سپر وادی پر خار عصیان و بدوان گردد و بیدرنگ آماده جنگ برسر
روند و مدتی تمادی آنجناب معرکه قتال گرم داند که چندین ملحمه در ساق زمان هم کمتر یاد کسی است هزارها را
از اعراب این صاحب الاحزاب بکشتند و از دست آنها اصحاب اینها کشته شوند و خودش را برای مقابله
بذات اقدس خود طلب سازند تا قتل احدهما باعث راحت خلق و ازاحت فتنه باشد و اول هزوید و رد
گرفت و بامر مستهجن تحکیم بجبر و قسر ناقصین و بیشترین حالت فتح و انکسار شقا النعین که جنگ موقوف گردد و آن

فضایح ابی موسی و عمرو عاص ظاهر شد آنچه ظاهر شد باز در صدد محاربه و سامان قتال بوده اند که فتنه شهادت
واقع شد و مع ذلک کلا قول قائل صحیح باشد که با نهاکاری نخواهیم داشت استعیذ بالله من الغباوة الغوایة
و تسحیرهم که جمله اجتناب از طریق شان خواهیم کرد معنی کدام فقره ارشاد مرتضویست و لو اغمضنا النظر عن هذا الیس
العیاذ بالله بعد تصریح قبایح اعمال آن زمره که مفضی بکفر است از پیشگاه رسالت مگر اتباع ان فئة ضاله از حضرت
امیر المومنین علیه السلام متحمل بود که منع و خلل فرمودند که از طریقه شان اجتناب خواهیم کرد و تقلید و پیروی
شان نخواهیم کرد نعوذ بالله من هذه الهفوات و اگر بفرض محال معنی با نهاکاری نخواهیم داشت این باشد که
امر معروف و نهی منکر نخواهیم کرد پس از شق اول هم در بطلان صریح تر است چه اولا در چنین موارد امر معروف
و نهی منکر وجوب دارد پس جناب امیر المومنین علیه السلام چسان وعده ترک واجب میکردند و حضرت سید المرسلین
صلی الله علیه و آله تحسین بران میفرمودند استعیذ بالله الملک العلام من التفوه بمثل هذا الکلام ثانیا کدام
دقیقه از امر معروف و نهی منکر بود که از امیر المومنین علیه السلام بظهور نرسیده مانده باشد متون کتب از ارشادات
مرتضوی درین باب مشحون است ابا نمی بینی که شطری ازان در کتاب نهج البلاغة صرف با معاویه است و نیز
بمعزل عن الذکر این همه حرب و قتال که واقع شد بجز امر معروف و نهی منکر علتش چه بود مگر معاذ الله کسی با نجناب
که عروس دنیا را طلاق بائن داده و بکرت تحقیر دنیا فرموده باشد نسبت می تواند کرد که بحب جاه و طمع مال و منال
و حرص مملکت مرتکب این همه تجشم صعوبت مقاتله و محاربه شده باشد حاشا جنابه عن ذلک و بعض اصحاب
کرانک لحریص علی الامارة با نجناب گفته و جناب خلیفه ثانی هم همین معنی یعنی حرص امارت را علت حرمان از
از تفویض خلافت ساخته اند جناب امامت مآب جواب دندان شکن داده اند که شما با حریص ترید که حق
غیر میگیرید منکه حق خود میخواهم و چون تاویل باطل فاضل جناب و حمل مضمون حدیث بر معاویه و تخوفش ابطال گشت
و مشار الیه که بتنگی عناق مبتلا شده بخرق اجماع اهل نحله خود معاویه را متصف باوصاف کفر گردانیده نفعی بحال خود
نکرده و اصحاب جمل و نهروان که از دائره مضمون حدیث خارج اند تا آنکه فاضل مزبور با وجود اعتیاد تعسف
نتوانست گفت و مضمون حدیث ضروری الوقوع پس لامحاله زمان خلافت راشده بزعمهم مصداق فحوای
حدیث است مگر آنکه مشار الیه فرقه دیگر جدا پیدا کند لکن کیف یمکن باقی ماند اینکه معرض شود که مصداق

عمار ابن یاسر رضی الله عنه و ذکر اصحاب بیعت رضوان و قتل ابی جلیل القدر عاشق رسول مدنی اویس
اویس قرنی و ملجا ساختن منافقین عسکر خاص مثل اشعث با تحکیم و حصر حکمیت در ابی موسی اشعری که آنچه
از دست او شطون اهل ایمان بعد زیاده از آن ظهور گرفت و چشیدن غارت بسر بن ارطات برد بار اسلام
و قتل و نهب مسلمانان و ذبح الاطفال صغار عبید الله بن عباس الی غیر ذلک و چرا شکراه از بد وقت خوارج
و نزاقضای ایشان قاسمت بر مومنین ایشان بر کفر و سند دعوی فقیر ازین زیاده چه خواهد بود که در خبر آمده که
حضرت خاتم الرسل صلی الله علیه وآله روزی این همه را دیده گریستند و بعرض آنجناب که یا نبی
یا رسول الله ارشاد کردند که منافقین قوم با تو که بعد از من ظاهر خواهند کرد پس اصابت مصیبات بآنجناب
نبوی شدید بود که قبل از وقوع صرف بتصور آن سید انبیا را گریه در گرفت و به جمله مصائب امام المشارق و المغارب
صبر فرمودند یعنی اصلا هیچ بر امری انقر بودند و حرف شکایت محظور فی الشرع هرگز بر زبان مبارک نگذشت
بلکه قلبا بالکلیه بطریق رضا و تسلیم و جاده شکر مستقیم ماندند و همین است معنی صبر علی المصیبات النائبة
و دفع توهم ما است که شاید بعض الشقی را اشتباه افتد که حضرت امیر المومنین علیه السلام که اختیار الله و رسول
فرمودند آن یعنی موقت بانوقت بوده است چنانچه از جمله موقت با نها کاری نخواهم داشت آنچه قائل
آن صاحب گفته متوهم میگردد فما هو الا وهم باطل العیاذ بالله از آن کدام وقت بود که جناب ولایت مآب اختیار
خدا و رسول و دار آخرت نداشته اند و العیاذ هیچ کس از اصحاب ایمان نخواهد گفت که اختیار امیر المومنین
علیه السلام کذا و کذا اصلح ابتدا و نهایت دارد پس لامحاله و بلا ریب مقصود این است که در استحقاق آنها
را بحال خودشان گذاشته و تعرض باهتمام تحصیل خلافت ظاهری نه نموده صرف شغل عبادت الهی
و اتباع سنن نبوی و سر انجام زاد آخرت خواهم بود و پس در عهد خلافت خلفای ثلاثه همچنین واقع شده
و ذلک بقرینة الدرایة لا الروایة بخلاف زمان خلافت خود خلیفه برحق و هنگام مقاتله و محاربه با فرق
ثلثه مذکوره غیره که چون خلافت ظاهری هم متعلق بآنجناب بود اهتمام در حفظ لوازم آن وجوب داشت
و آن در حقیقت از متفرعات اختیار خدا و رسول و دار آخرت بود و قول علاوه خصم خواهد گفت که

بخلاف خلفای ثلثه که به دنیا رغبت نداشتند و در کمال زهد و ورع بودند پس محل مضمون این حدیث
بر معاویه یا بنی مروان فان الاتفاق خیر من الاختلاف اقول اما اولا پس مضمون احسان فاضل ...
شد یم که تضعیف بر اتصاف معاویه باین صفات جمیله حتی اتخاذ دین الله دغلا فرموده باید که این قول
خود را یاد داشته آنچه با حق معاویه میگوییم تحقیق بگوییدو ان ارتقی من الادنی الی الاعلی کما اشار الیه الله تعالی
تعالی فی جزاه الله علی ذلک خیر الجزاء آنچه جمهور سنیه با اقتضای شان شاه ولی الله صاحب
ازالة الخفا در باره اش گفته اند باطل مفتری انکار ند و بر خرق اجماع اهل نحله خود ثبات قدم داشتند
آنچه گفته اند که در احادیث فریقین امور ... از خصائص بنی امیه است احادیث شیعه را بما نشان دهند
که تخصیص بنی امیه و تنزیه خلفای ثلثه ازین اوصاف از آن مستفاد باشد باقی ماند احادیث سنیه علمای
سنیه بسیار مطلق بنی امیه را متصف باین اوصاف میگیرند بلکه تخصیص بنی مروان بکلمه بنو الزرقا بسیار
شنی که هر چند مفسرین تفسیر آیه وما جعلنا الرؤیا التی اریناک الا فتنة للناس والشجرة الملعونة
بنی امیه را مراد میگیرند بگر علمای اهل سنت اند تاویل بهمان بنی مروان میکنند و چگونه چنین نکنند که
در اطلاق بنی امیه جناب ذی النورین هم داخل این زمره میشدند این مقصود ماست بیان منت
گفته قبول می سازیم علاوه چنانکه در ... اثم شرح داده شد بنیاد ... سنی معاویه را موصوف باین
صفات میگیرند این الاتفاق حتی یکون خیرا من الاختلاف بل الخلاف باق علی حاله
خلافت معاویه را نیز ... موصوف باین اوصاف میدانیم مگر میگوییم در اطلاق مضمون
حدیث بر وی که اتخذکم ... صادق می آید و آنچه اشاره الیه اشاره اجمالی بعدم رغبت
خلفا سوی دنیا نموده با تحریر اعضال تفصیل بیان میکنیم یعنی کون الخلفاء الراشدین منزهین عن و نحو
ذلک من العیش و رایة لا اراده الخلاف فیه فکیف یجوز ان یقال فی حقهم انهم اکلوا التراث اکلا لما و احبوا
المال حبا جما پس جواب حق باید شنید و بذیل انصاف باید
گروید اما اولا فعلی سبیل المطایبه عرضه میکنیم که چون با ستقرار و تصفح فرق محمل الصدق مضمون حدیث
و ابطال صلوح شان با ثبات رسانیدیم که مورد حدیث منحصر در ذوات بابرکات خلفای عالی درجات

است پس اینقدر توجه بنده ول دارند که اکل نداشته و حب مال را خود بیاید تجویز نماید باشند و نه کردن تنعم و آسایش
را پسند نمیشند و اگر اعیان نظر بکار رود و محض عطا نیست چه حدیثی که مروی بطریق ثقات و تفسیر بالذات
بر خودشان کما ذکر و اما آنچه تا نیایس در اسراف و تبذیر جناب عثمان بروایات مستفیضه رسیده نیست
و بیجی فی هذه العجالة فی محله و هرگاه اعوجاج از این مثلث مساوی الاضلاع ثابت باشد منقضی لعدم
استقامت مثلث میگردد و برین قدر اقتصار نمیرود و بلکه قول فیصل اصحا فرا شد که کل تراث اعنی مال نه
عبارت از نیست که شخص و رنا کل و ملابس خود و نرفه بکار برده نه حب مال برای بجا آوردن امری باشد که
انهار ذلیله اشخاص قاصر الهمم است نه در جهت عالی جو صاحبان علاوه در مصارف ذات خاصی نیکو کسی
اسراف می تواند کرد و نه قصه و ذهب داخل ماکول است و نه از لال و یواقیت منسج حریری بعنوان کتاب وعمر
قدیم عرب خاصه در آنزمان که با الوان اطعمه و لین ملابس اصلا عادت نداشتند و از تجارت تنها هم سرکه
که گاهی هم نداشت عمده وجوه حب مال و صرف آن آنست که با حباب و اصدقا خصوصا و افراد خلق عموما
انعام و عطا بکار برند و بذریعه عطای جواهر و صلات از زبان ایشان علیهم شکر و سپاس گوش اشنا فرموده
بهترین حظوظ نفسانی حاصل سازند و اینمعنی حسب تفرقه مقتضیات وقت برای شیخین فضلا عن ذی
النورین حاصل بود جناب صدیق هم حسب اقتضای حال مراتبات نمیرد هم فرموده بود و در عهد فاروق که
وسعت مملکت بسیط و اموال غنایم لا تعد و لا تحصی از جانب اصقاع ممالک می آمد باج بذل و عطا ایشان
قصوی رسیده بود یعنی که صرف و ختر او بزرگ بود یعنی حضرت عایشه بدون آنکه ضرورتی داشته باشد
بلکه بیجان واحد بود دوازده هزار درهم مشاهره مقرر فرموده بود حال آنکه از خود جناب محمد مصطفی روایت
است که دو سه شب متوالی کمتر افتاده بود که بعد نبوی شکم سیر خورده باشند همچنین از برای دیگر ازواج
طاهرات مگر نه بمقدار مشاهره جناب عایشه ماهانه معتدبه معین نموده بودند غیر از جناب زینب بنت جحش که
متوفی الیه بود و مستمر فرموده بودند برای معاویه ابن ابی سفیان کما فی الاستیعاب هزار دینار ماهوار مقرر
فرموده بود کذا اللفظ فی ترجمة المشار الیه من حرف المیم قال صالح بن الوجیه فی سنة تسع عشرة کتب عمر الی
یزید بن ابی سفیان یامره بغزو قیساریة فغزاها لطارقة الروم فحاصرهم ایاما و کان بها معاویة اخوه

فخلفه علیها وسار یزید الی دمشق فاقام معویة علی قیساریه حتی فتحها فی شوال سنة تسع عشرة وتوفی
یزید فی ذی الحجة من ذلک العام فی دمشق واستخلف اخاه معویة علی عمله فکتب الیه عمر بعهده علی ما کان
لیزید یلی من اعمال الشام ورزقه الف دینار فی کل شهر انتهی ما اردنا ایراده وحال آنکه برای ذات خاص
خلیفه از بیت المال دو حله یکی برای صیف و یکی برای شتا و آنچه برای ماکول ضروری باشد جایز می گویند
و نیز بعض حکام متورع که بدین امور می شدند مطیه بود برای فرش خواب و فرش نشان می بود و مقدار
با تنخواه معاویه در مقابله قیصر روم و برای تجمل ظاهری ضرور بود ممنوع نیست که اگر به جهت ضرورت داشت
برای خود خلیفه که سرگروه چنین حکام مثل معاویه رئیس کل بودند و آخر عطای هر دیار و سفرای ممالک
ارباب آستان خلافت بیشتر ضرورتر بود و معهذا درین مقام بحث از جواز و عدم جواز نیست مقصود
همین قدر که صرف اموال باین کثرت در دست شان بود و ما قیل فقیل انه اسرف تفرقة سهام الفیء والغنائم
بین اهل الاسلام فمن هذا القبیل بالاتفاق و قبیل چه تقسیم بجمیع ذوات جناب ابن خطاب آنگه و فلان اکابر
و عطا زیاده از حد رسیده و از جمله اسباب نیستی دنیا طلبان از امیرالمومنین علیه السلام تسویه سهام بین
الانام بود و پیدا است که نزد کسی این قسم تقسیم غیر جایز باشد الا نقیل تصرف مال بغیر حق خواه
بود و سند این معنی از ارشاد امیر المومنین تا چه زیاده خواهد بود فی نهج البلاغة من کلام له علیه السلام
لما عوتب علی تصییره الناس اسوة فی العطاء من غیر تفضیل اولی السابقات والشرف اتامرونی ان اطلب النصر
بالجور فیمن ولیت علیه والله لا اطور به ما سمر سمیر وما ام نجم فی السماء نجما ولو کان المال لی لسویت بینهم فکیف و
انما المال مال الله ثم قال الا وان اعطاء المال فی غیر حقه تبذیر واسراف وهو یرفع صاحبه فی الدنیا ویضعه فی الآخرة
ویکرمه فی الناس ویهینه عند الله و ابن ابی الحدید بعد تفسیر لغات گفته واعلم ان هذه مسألة فقهیة ورأی علی وابی
بکر فیها واحد هو التسویة بین المسلمین فی قسمة الفیء والصدقات والی هذا ذهب الشافعی واما عمر فانه لما ولی
الخلافة فضل بعض الناس علی بعض ففضل السابقین علی غیرهم وفضل المهاجرین من قریش علی غیرهم من المهاجرین
وفضل المهاجرین علی الانصار کافة وفضل العرب علی العجم وفضل الصریح علی المولی وقد کان اشار علی ابی بکر ایام خلافته
بذلک فلم یقبل وقال ان الله لم یفضل احدا علی احد ولکنه قال انما الصدقات للفقراء والمساکین والعاملین

علیها او المولفة و لم یخص قوما دون قوم فلما اقتضت السیاسة الخلافة عمل بما کان اشار الیه اولا وقد ذهب کثیر من فقهاء المسلمین الی قوله والمستعمل اجتهاده والامام ان یعمل بما یؤدیه الیه اجتهاده و امکان اتباع علی عندنا اولی لاستظهاره بحضرة موافقة ابی بکر علی المسئلة وان صح الخبر ان رسول الله صلی الله علیه و سلم سوی فقد صارت المسئلة متفقا علیها الا ان فعله کقوله انتهی ولیکن متذکرا لهذا فانه ینفع فی مواضع عدیدة این معنی برای عالی حوصلگان و کسانیکه طبع ریاست دارند از اعلی مراتب حظوظ از مال و منال است که گفته اند کاو و خر فربه شود از نای و نوش آدمی فربه شود از راه گوش و رتبه خلفا که نزد حضرات شیعه ارفع و اعلی است از جناب شان چه مستبعد که بذات خود زهد ورزند و حظ نفسانی و تمتع از مال خلق حاصل کنند بعض سلاطین باآنکه خیلی منهمک بدنیا بودند بذات خود منتهای صبر و خشونت زیاده از حد در ماکل و ملابس میکردند چنانچه در تواریخ هندوستان مصرح که ناصر الدین بادشاه دهلی قوت و لباس از کدیمین هم میرسانید و بر همان اقتصار داشت از آنجا در زمانه متاخر حال اورنگ زیب عالمگیر در زهد ظاهری همچنین بوده حالانکه در جاه طلبی و طمع مال و حرص توسیع ممالک از اقران ممتاز و درین وادی از سلاطین متقدم پیشتاز حتی که در قتل اخوان هم باکی نکرد لکن الا وجه الشرع تقصیرے نکرده پس مبرهن شد که زهد در ماکل و ملابس دلیل انقطاع از دنیا و عدم حب مال نیست و بنده بکتابی در اقوال امیر المومنین علیه السلام دیده ام مگر عبارت بعینها از فکر افتاده حاصلش اینکه اعظم امور مفضی بهلاک اخروی تحقق حال بقضای الشاسست انتهی و پیدا است که حب مال از لوازم عدیم الانفکاک حب جاه و ریاست است که برای صرف خاص ذات نباشد و ستر ماذکرنا صحیح گفته شد بر سبیل تنزل و الا هرگاه تراث تراث مرتضوی و مراد از ان خلافت باشد کما سنبین انچه جناب علی برای ماکل و ملابس خود از بیت المال غیر بعد خلافت گرفتند داخل اکل تراث خواهد بود و انچنان قابل و جناب ابن خطاب که هشتاد هزار درهم از بیت المال صرف ذات خاص آورده بودند بیشبه اکل تراث صادق گو برای ادای آن وصیت فرموده باشند و حاصل نیست که متروکات جناب محمد صلعم باداى این دین صرف بکفاف کرده یا نکرده و برای دریوزه از قبیله تیم که اثبات کرده بودند انها واثق باتلاف شده و ذلک فی کتب الصحیح و جزان عوان الله این صحیحه بیان ...

فاقد الادراک شدن یعنی تراث و ما یتعلق به می پردازند فما شعروا بسم الانصاف یعنی نسبت دیگر
هر دو جمله حدیث اعنی اکلوا التراث اکلا لما و احبوا المال حبا جما بعینها آیات قرآنی ست بسوره والفجر فرق
همین که اینجا صیغه مضارع حکایة عن الماضی بالمعنی و اینجا صیغه ماضی مگر بمعنی صیغه مضارع بحکم ادات شرط
و مفسرین در تفسیر این جزو به الاتفاق اکل تراث خبر بانفراده خواه با انضمام میراث خود گفته اند فقط علامه
زمخشری من تلقاء النفس احتمال دیگر برآورده یعنی صرف میراث خود با سراف و هرگاه حدیث مشتمل بر الفاظ
آیت بعینها است معنی حدیث همان معنی آیه خواهد بود یا نحن فیه احتمال عقلی زمخشری متطرق بنسبت اکل
تراث بموجب قول خود معاویه راگیرند خواه بموجب قول باغلفا راگیرند میراث آبائی کسی از ایشان نبود نه
ابوسفیان مالک ملک شام بود که بارث به پسر خود ملک را گذاشته و نه خطاب الی قحافه خطاب
و عفان سریر آرای ممالک عرب و عجم بودند که این اقالیم را برای اخلاف خود بمیراث گذاشتند پس مراد
نیست مگر میراث غیروان غیر نیست مگر خویش پیغمبر پاک و نیاد دین پناه اولاد طهری غیر امیر المؤمنین که میراث
حقوق الیقین بلکه تقسیم بهم باشند در ما نحن فیه [illegible] نیست فتاملیا ارشاد سلطان العلما سرور اصفیا
یعنی سید الرسل بخاطبا لعلی علیه السلام کیف انت والحدیث اول دلیل ست براینکه تراث متعلق بجناب
ممدوح بوده است و هرگاه میراث میراث معنوی باشد او لاکثر اهل سنت وارث پیغمبران کسی
نمی باشد و اگر میباشد حضرت سید الشهدا [illegible] عباس کما هو فتوی الفقهاء السنیه میبودند نه امیر المؤمنین
و ثانیا در باب سوم تحفه [illegible] پاک خدا بود که کسی تصرف نشدند که فدک و ما ضاها تنبیه بپای خود
نمیشوند پس میراث همان خلافت و نیابت نبوی متعلق خواهد بود چنانچه در اکثر مقالات حضرت
ولایت پناه ذکر غصب و تحصیب میراث خود [illegible] یعنی آمده علاوه قدرات ما بعد اعنی اتخذوا دین الله
دغلا و مال الله دولا قرینه قطعیه بر اراده معنی خلافت و ما یتعلق بها است و لو سلمنا که میراث مال باشند نه باختلاف
[illegible] بعید ثبوت غصب میراث آل [illegible] خلافت باقی نمی ماند فقد انکشف الکلام فقیر مستهام فسانه گونا
[illegible] که حضرات خود ارشاد سازند که معنی تراث چیست و اکل آن [illegible] غل گرفتن دین خدا و دول ساختن
مال خدا و معهد اشتراک علی مرتضی کیست فیه الوجه والکن انی لهم وان ارتقوا الی السما و ما صدق الی [illegible]

الا ان یعتبر فوا ان مورد الحدیث لیس الا الخلفاء و نکته بس لطیف و دقیق گذارش می پذیرد که اگر خصم
معترف شود که مصداق حدیث مبحوث عنه معاویه یعنی اوست آکل تراث مرتضوی تا بطریق اولی
ثبوت می پیوندد که حضرات خلفاء را آکلین تراث استبداد گر بوده و معاویه مقتفی امر آنحضرات والفضل
للمتقدم فان من سن سنة سیئة فوزرها ووزر من عمل بها علیه چه آن تراث مرتضوی ماکول معاویه همان تراث
بود که پیش ازین در تصرف خلفا بود و الا عیوان کان شیئا آخر فعلی الخصم البیان و انّی ذلک و البته کسی
از خلفا نخواهد گفت که مال میراث باشد و بر خلفا حلال و بر معاویه غیر مباح پس نحوای هربوا من المطر
و قاموا تحت المیزاب صادق و چون قلم باینجا رسید فقیر بر تقصیر اقتصار بر تنقید اولی دید چه خوش گفت
آنکه گفت من لم ینفعه القلیل فلا ینفعه الکثیر و الآن نعم اقول التحلیة که البته مطابق نفس الامر است آنست
استدلالی که باین حدیث کرده شد طرف مقابل جوابی جز سر باین افگندن ندارد و لو کان بعضهم لبعض
ظهیرا و کفی بالله للمؤمنین معینا و نصیرا فقط انتهی پنجم آنکه مرثیه گفتن سنت اهل بیت رسالت و صحابه آنحضرت
است چنانچه شیخ عبد الحق در مدارج النبوة گفته و هر کدام از اهل بیت آنحضرت و صحابه عظام مرثیه در وفات
آنحضرت در سلک انتظام کشیده اند الخ پس تشنیع بر مرثیه گوئی دلیل خروج مخاطب از دائره اطاعت
و پیروی آنحضرت است فاعتبروا یا اولی الابصار ششم آنکه جناب سرور کائنات صلعم تمام احکام دین
تعلیم فرموده اند و این ارشاد نفرموده اند که در ربیع الاول هر سال انعقاد محفل میلاد و قیام وقت ذکر ولادت
آنحضرت چنان و چنین خیر و برکت و ثواب وارد با آنکه علماء عامه چه قدر درین امر مبالغه ها دارند فالجواب
الجواب هفتم آنکه قول و جمله امور هدایت و تعلیم است تفصیل بیان فرموده اند معارض است بقول شاه
عبد العزیز حیث قال فی التحفة العزیزیة باید دانست که اول مسائل خلافیه درین باب آنست که اهل سنت
گویند که بر ذمه مکلفین واجب است که شخصی را از میان خود رئیس گردانند و اتباع او در آنچه موافق
شرع است لازم گیرند الخ یعنی هرگاه در باب تقرر رئیس از جانب آنحضرت بالتفصیل حکمی صادر نشد
و تقرر او بدست امت ماند پس در دیگر امور دعوی تفصیل نمودن تحکم محض است ان هذا لشیء عجاب
قال المخاطب اور حضرت مرتضی علی علیه السلام کو بھی اس واقعه کی خبر

خونین شود بانگه اقول پس تبیین در ترجمه صواعق محرقه آورده و در روایتی دیگر آنکه جبرئیل با نحضرت
صلعم گفت خاک مقتل حسین را بنمایم پس گفت ولی آنگاه سنگ زیره چند آورد و ام سلمه گوید من آنرا
در قاروره کردم و چون شب قتل حسین ع در رسید شنیدم که قائلی میگفت ایها القاتلون جهلا حسینا
ابشروا بالعذاب والتنکیل قد لعنتم علی لسان ابن داود و موسی و حامل الانجیل یعنی ای کسانیکه از روی
جهل و عناد حسین ع را مقتول ساختید بشارت باد شمارا العذاب و عقاب الیم و ملعون گشتید بلسان ابن
داود یعنی سلیمان و موسی و عیسی علیهم السلام آنگاه من گریه کردم و آن قاروره را گشادم و دیدم که آن
سنگ زیره با خون شده بود و ابن سعد از شعبی روایت کرده که علی ع وقتیکه بصفین میرفت بزمین
کربلا گذشت و چون محاذی نینوی که دیهی است بر آب فرات رسید ایستاد و نام آن پرسید گفتند
این زمین کربلا است آنگاه گریه بسیار کرد چنانچه زمین از اشک چشمان آنحضرت تر شد بعد از آن گفت
وقتی نزد رسول الله صلعم رفتم دیدم که آنحضرت صلعم گریه میکرد پرسیدم سبب این گریه چیست یا رسول
الله صلعم فرمود که جبرئیل [illegible] خبر داد مرا که ولد من حسین ع بحوالی فرات در موضعی که آنرا
کربلا میگویند کشته خواهد شد و جبرئیل قبضه خاک از آن زمین گرفته بمن داد که ببویم بعد از آن که آنرا
بو کردم [illegible] اشک از چشم من [illegible] و احمد مختصرا از علی ع همین روایت کرده و ملا روایت
کرده که علی ع بموضع قبر حسین ع گذشت و گفت لشکری از آل محمد درین عرصه کشته خواهند شد که آسمان و
زمین بر ایشان گریه کنند و اصحاب خود را نمود که این موضع جای خوابیدن شتران ایشان خواهد بود و این
مقام جای رحال ایشان خواهد بود و این مکان جای ریختن خون ایشان است انتهی و این عبارت
چنانکه می بینی ناطق است بر آنکه جناب امیر مومنان در مصائب جناب امام مظلوم با آنکه انتخاب [illegible]
[illegible] چندان گریه فرمودند که سنگریزها تر شدند ذکر گریه آنحضرت صلعم نیز فرمودند
و این هم [illegible] کرده [illegible] محمد [illegible] هذه العرصه تبکی علیهم السماء والارض یعنی بر آنها آسمان
و زمین گریه [illegible] حضرت ام سلمه [illegible] آنحضرت صلعم بعد وقوع حادثه شهادت گریه کرده قاروره
[illegible] واقع شده که [illegible] ام سلمه آنحضرت صلعم را در خواب [illegible]

ثوبیہ عندیا بشر تنی بولادۃ محمد صلعم وبار ضاعہا فاذا کان ابولہب الکافر الذی نزل القرآن بذمہ جوزی
فی النار بفرحہ لیلۃ مولد محمد صلعم فما حال المسلم الموحد من امتہ یسر بمولدہ ویبذل ما تصل الیہ قدرتہ فی محبتہ صلی اللہ علیہ وسلم لعمری انما یکون جزاءہ من اللہ الکریم ان یدخلہ بفضلہ جنات النعیم
انتہی فالجواب الجواب قال المخاطب اور اسکو یقین کرنا ہوگا کہ حضرت امام کو یزید پلید سے مقابلہ کا سبب
یہی تہا کہ وہ مردود بدعت اور خلاف شرع کے کام کرتا تہا اور امام نے محض خلاف شرع اور بدعت کے
امور ردور ہونے کیلئے اپنی گہر بار جان مال سے فدا کیا اقول پس متعین گردید است بچند وجہ اول
آنکہ باعث مقابلہ جناب امام حسین علیہ السلام با یزید کفر و نفاق یزید بود نہ محض فسق و بدعت
چنانچہ شارح مقاصد در شرح عقائد نسفی کہ مصنف اوست گفتہ فنحن لا نتوقف فی شانہ بل فی ایمانہ
لعنۃ اللہ علیہ وعلی انصارہ واعوانہ دوم آنکہ تمامی اہل مکہ و مدینہ و شام و بصرہ و مصر وغیرہ بلکہ جمیع
مسلمانان حتی عبد اللہ ابن عمر صحابی جلیل القدر سوا حضرت امام حسین علیہ السلام و معدودی چند
بیعت یزید کردند کما فی کتب السیر والتواریخ پس بمذاق مخاطب ہمہ مسلمانان بیعت کنندگان بدعتی
باشند واگرچہ با بن راضی ہستیم مگر اولیا مخاطب عدالت جملہ صحابہ بکمال جد وجہد ثابت می کنند و
درینجا ضال و مضل و فی النار بودن اہل بدعت لازم می آید فانظروا ایہا المنصفون سیوم آنکہ مقابلہ
حضرت امام حسین با یزید بجہت طمع خلافت بعض علما اہل سنت نوشتہ اند منہم ابن القیم چنانچہ
ملا علی قاری در رسالہ خود کہ مسمی است بکتاب المشرب الوردی فی مذہب الامام المہدی نوشتہ
القول الثالث انہ رجل من اہل بیت النبی صلعم ولد الحسن ابن علی رضی اللہ عنہما تخرج فی آخر الزمان قال و
قد امتلأت الارض جورا وظلما فیملأہا قسطا وعدلا واکثر الاحادیث علی ہذا یدل وفی کونہ من ولد الحسن
سر لطیف وہو ان الحسن ترک الخلافۃ للہ فجعل اللہ من ولدہ من یقوم بالخلافۃ الحق المتضمنۃ العدل الذی
یملأ الارض وہذا سنۃ اللہ فی عبادہ انہ من ترک شیئا لاجلہ اعطاہ اللہ او اعطی ذریتہ افضل مما ترکہ
وہذا بخلاف الحسین فانہ حرص علیہا وقاتل علیہا فلم یظفر بہا انتہی لفظ ابن القیم وہو لیس بقیم فان الحسین
ما اشتہاہ ان یکون حریصا علی الخلافۃ ولا عارفا الی المقاتلۃ بل التزم مطالبۃ جماعۃ من الاشقیاء بانہ یاتی
الکوفۃ لیتخلص المؤمنین عن ایدی الظلمۃ والفجرۃ فوجب الاتیان الیہم فلما اشرف علیہم خالفوا النبی جہارہ

فضل المسلم الموحد من امتہ [illegible]

اتفاق گویی سلطنت ربوده احدی از عاصیان و فاسقان و جهان هم نسبت او حتی نتوانند شد و اگر
مخاطب شیعه را مسلمان دانسته فقط اسلام بدست آن مردود باشد تا هم و فسق مسلمانان این زمان و
فسق یزید پلید بیان فرقی است از زمین تا آسمان والعاقل تکفیه الاشارة والمشاغب لا یجدیه الف
عبارة سیوم آنکه فی جامع الاصول و فی صحیح مسلم عن نافع قال لما خلعوا یزید ابن معاویة واجتمعوا علی ابن
مطیع اتاه ابن عمر فقال عبد الله ابن مطیع اطرحوا لابی عبد الرحمن وسادة فقال انی لم آتک لاجلس اتیتک
لاحدثک حدیثا سمعته من رسول الله یقول من خلع یدا من طاعة لقی الله یوم القیمة ولا حجة له ومن مات ولیس
فی عنقه بیعة مات میتة جاهلیة قال ابن ابی الحدید ان عبد الله بن عمر طرق علی الحجاج لیبایع لعبد الملک کیلا یبیت
تلک اللیلة بلا امام لانه روی عن النبی انه قال من مات ولا امام له مات میتة جاهلیة و جناب علامه دہلوی
طاب ثراه در تحفه اثنا عشریه می فرماید عبد الله بن عمر که از بیعت حضرت امیر المومنین علیه السلام ابا و استنکاف
نموده تقاعد ورزیده در وقت تسلط حجاج در پیش او حاضر شده گفت دست بده تا با تو بیعت خلافت
و امامت عبد الملک بن مروان کنم حجاج با آن تعصب و عناد که با اہلبیت داشت گفت دیروز از بیعت
علی تقاعد نموده امروز آمده که بیعت با عبد الملک بن مروان کنی دست من از بیعت تو باز داشته شده
اینک پای من حاضر است انتہی تقریر می گوییم که روایت تقاعد عبد الله بن عمر از بیعت جناب امیر المومنین
بسبب کثرت شہرت محتاج استشہاد نیست حتی که شاه ولی الله در ازالة الخلفا اقرار آن کرده و از
بیعت کردن حضرت عبد الله بن عمر با حضرت یزید و حجاج با این تشدد و احتیاط رتبه یزید و یزیدیان
در اطفاء شرع مبین حمیدی و رضا مندی امام مظلوم با چنین و چنان ملاحظه کردنی است بقول لے
چہ نسبت دیکھی دوستی داشتنا نہوا ہنسل سگ اسکو دربدر کیا یعنی در پیر یزید کے پایا ابن یوسف کے پاؤں
پہ کیا قال المخاطب اور بیان اپنی عقل سے پوچھو کہ اس تعزیہ کے بنانے اور مرثیہ کے گانے سے کیا
حاصل ہوتا ہے سوا ذلت اور شکست اور ہتک ناموس امام کے اور کچھ نکلتا ہے اقول و به نستعین
استدلال او شده مردود است بچند وجه اول آنکه در بنا ساختن تعزیه و خواندن مراثی اظہار صبر و شجاعت
جناب امام مظلوم و ظلم ظالمان می باشد و آن نوعی من الانواع موجب ذلت نیست دوم

غنا

آنکہ غنا اگرچہ در مذہب اہل بیت رسالت حرام است و دامن مومنین متقین از ارتکاب آن مبرا است
لیکن اگر احیاناً از عوام کسی مرتکب خواندن مراثی بہ غنا شود اہل سنت و جماعت را تشنیع بر آن نمی رسد
تغنی بقرآن نیز در مذہب شان جائز است کما فی مدارج النبوۃ سیوم آنکہ ساختن تعزیہ و خواندن
مضامین واقعیہ و گریہ نمودن در مصائب جناب امام مظلوم باعث ثواب بلا است کہ زبان قلم
از بیان آن معترف بہ عجز است و در محزون و مغموم بودن اقتدا است بجناب سرور انبیاء و علی مرتضیٰ علیہما
الصلوٰۃ والسلام و من الملک المتعال کما مر انفاً قبل ذکر قال المخاطب کوئی جاہلین اپنے مربی اور
دوست کی فتح اور بہتری دھوم دھام سے بیان کرتا ہے یا شکست اور رسوائی تاشے اور ڈھول سے
سربازار بیچ کے نام لے ہندو اور مسلمان کے سامنے زبان پر لاتا ہے اور اسطرح ایکبار کہنے نہیں
ٹھہراتے ہیں پھر برسوں گذرے تمہیں شرم نہیں آتی بڑے بےشرم ہو لعنت ایسی بےحیائی پر سچ ہے
ایسے ہی لوگ یزید کے بھاٹ ہیں اقول و بہ نستعین مخدوش است بچند وجہ اول آنکہ تذکار مصائب
انبیاء علیہم السلام و دیگر گذشتگان در کلام اللہ و احادیث و تفاسیر و کتب تواریخ اہل اسلام موجود
است و احدی از مسلمانان تذکار مصائب انبیا علیہم السلام را موجب قدح شان جناب شان
نگفتہ و پیداست کہ اگر بیان مصائب موجب ننگ و ذلت انبیا بودی خداوند کریم در قرآن مجید ذکر
آن نفرمودے دوم آنکہ در فرقان حمید و تفاسیر آن نام ازواج انبیاء علیہم الصلوٰۃ و جناب مریم مادر
عیسیٰ علیہ السلام مرقوم است حتی کہ ذکر تہمت زنا بجناب معصومہ و واعظان بر بالائے منبر پیش
ہزار ہا مردم بیان می کنند و ہزار ہا در ہزار نسخہ ہائے تفاسیر مطبوع گردیدہ بمطالعہ دوست و دشمن میرسد
و کسے از آن موجب شرم و بےحیائی نمی داند سیوم آنکہ در کلام باری عز اسمہ ذکر خواستگاری زلیخا برائے
زنا از حضرت یوسف علیہ السلام مندرج با آنکہ زلیخا زان بعد بشرف ازدواج آنحضرت رسیدہ اگر
کسی از اہل زمانہ ذکر بداطواری سابقہ زوجہ کسے درج کتاب نماید آنکس بالبدیہہ بر جفا [illegible]
سازد و حضرت باری عز اسمہ و مفسرین نسبت حضرت یوسف بیان امر مذکور را جائز داشتہ لیکن قیاس
اہل زمانہ نسبت باصحاب خدا قیاس مع الفارق است چہ در حق اصحاب خدا حال واقعی [illegible]

تعرض باهل بیت نبوت روا کند که امام مظلوم نعره برکشید و نعرهٔ ویحکم یا شیعة الشیطان زده فریاد کرد که من با شما
می جنگم اینچه نامردیست که بزنان بیگناه می تازید بمجرد اصغای این صدای مهابت انتمای شمر از تعرض خیمه
سراپردهٔ عصمت و طهارت دست کشیده با همراهیان خودش متوجه بآنحضرت گردید پس از طرفی جماعه
شمر و از طرفی دیگر فوج آخر حمله آورده جناب سیّد الشهدآء را پس و پیش درمیان گرفتند آنقدر باران تیر و نیزه
از هر دو سو بر سر وقت امام مظلوم باریدند که آن یکتاز میدان وغا لجام تسلیم و رضا بدست گرفته از پشت
اسپ بر زمین شهادت افتاد و عنان عزیمت از حیات اینجهان بی ثبات بیکسو کشیده رخت اقامت
بفردوس اعلی کشاد و گویند که این سانحه بعد زوال شمس از نقطهٔ دایرهٔ نصف النهار رسیده که حین اول ابتدای
وقت نماز پیشین است و گویا اینحال دال بر آنست که تکبیر افتتاح بر پشت اسپ و رکوع بعد از افتادن از اسپ
و سجده هنگام وصول بر زمین دست داده و باین صورت و هیئت مجموعی نماز ظهر رفت طهور یدهم را بجای
کشاده و اختلافیکه در قاطع سر مبارک است در اصل رساله روبیست واضح همین است که این شقاوت
را اورازل بناصیه حال خولی بن یزید قال نوشته اند اگرچه بادی این شناعت لعین خبیثه گفته
اند در روایتیست که چون تن مبارک بکثرت جراحات سهام و رماح غربال شد شمر ملعون بخفیه باصحاب
خود کرد که با وصف منشبک شدن بدنش بزخمهای تیر و نیزه هنوز زنده گذاشته اید که ناگاه تیری از دست
بدبختی از بدبختان بکام حضرت امام حسین رسید که کار او را تمام کرد و از پشت اسپ بر زمین افتاده
در همین حال شمر نامرد شمشیری بر روی مبارک حواله کرد و سنان بن انس نخعی از پی رسیده نیزه بر
نیزه مجروح ساخت و خولی بن یزید از اسپ فرود شده خواست که بقطع سر بپردازد که رعشه لرزید و شبل
بن یزید بسگ زرد برادرش حال از اسپ فرود آمده سر مبارک را از تن بریده پیش برادر خود خولی انداخت
و بعد از آن انچه از دست بیداد لشکریان شمر و ابن سعد بر بقیهٔ آل طه و یسین رفت بیان نمی رود بالجمله
چون سر حسین مظلوم را بخنجر بیداد از تن جدا کردند شجرهٔ رسالت و دوحهٔ نبوت و نبالت را تیشهٔ ظلم برید
گویند قیس بن اشعث پیرهن از تن بی سر کشید و جنب بن بدیل شمشیر او بگرفت و شمر با همراهیان خود
قصد خیمهای اهل بیت عصمت و طهارت نموده تاراج پرداختند علی بن حسین که در بستر بیماری افتاده بود بر

که نظر شمر بر بالش افتاد خواست که او را بکشد که شخصی دستش گرفت و گفت که مسلمانان اطفال کفار را
نکشند و تو این بیمار مسلمان را میکشی شمر جواب داد که امیر عبیدالله ابن زیاد فرموده است که هیچ یک از آل عبا
نباید گذاشت او گفت که این همه را پیش امیر باید فرستاد تا هر چه خواست او باشد بعد از آن پسر سعد شمر
و ابن سعد گفتند که اسپان بر تن حسین دوانند چنانچه بیست کس از سواران حسب فرموده تن لطیف
حسین را پامال سم اسپان ساختند چنانکه استخوان تن مبارک ریزه ریزه شده شکست و سرهای
را بر نیزه کرده با شمر بن مالک و خولی بن یزید بکوفه پیش ابن زیاد فرستادند و زنان اهل بیت را بشتران
بی پرده سوار کرده و علی بن حسین بیمار را بر شتری انداخته روانه بکوفه ساختند و گویند که ابن سعد یک روز
در کربلا مقام کرده کشتگان خود را در گور نموده و تن حسین و همراهیانش تا سه روز همچنان افتاده
ماند و کسی دفن نمیکرد تا آنکه قوم غاضریه که قریه ایست بر کنار فرات فراهم شده تن حسین را در یک گور
و دیگر بنی هاشم را در جنب او و باقی شهدا را یکجا کرده دفن کردند حالا تفصیل اسامی شهدای اهل بیت
که با جناب سید الشهدا در کربلا شهید شدند باید شنید و سرشک غم از دیده چشم در ماتم این اخیار اهل عالم
باید بارید بعد فاصله نقلاً از بعض مکاتیب مصنف رساله سر الشهادتین آورده و از فرزندان عبدالله بن
جعفر طیار برادر حضرت علی کرم الله وجهه دو پسر همراه حضرت امام شهید شدند که محمد و عون نام داشتند
خواهرزاده های حقیقی حضرت امام بودند و مادر ایشان حضرت زینب که دختر حقیقی حضرت امیرالمؤمنین
علی علیه السلام از بطن حضرت بتول بودند خواهر حقیقی حضرت امام بودند و با عبدالله بن جعفر طیار نکاح
شده بود و حضرت امام زین العابدین   عمر بن الحسن و محمد پسر عمر بن علی و دیگر صاحبزادها و بعضی
[illegible] شهید یافتند و حضرت زینب خواهر حقیقی حضرت امام و شهربانو زوجه حضرت امام و حضرت سکینه دختر
حضرت امام و دیگر زنان اهل بیت که همراه بودند به سلامت به شام رفتند انتهی کلامه الشریف اینست حال
همراهیان کربلا که همراه سید الشهدا بودند و پوشیده نخواهد بود که شهادت جناب سید الشهدا در دشت کربلا روز [illegible]
جمعه دهم محرم روز جمعه بعد زوال آفتاب سال شصت و یکم از هجرت اتفاق افتاد و سن شریف در آن روز
پنجاه و شش سال و پنج ماه و پنج روز رسیده بود و چه ولادت با سعادت پنجم شعبان سال چهارم از هجرت

گفتند سخن زنان را اعتباری نیست پس نگاه ابن زیاد بر علی بن حسین افتاد پرسید که این پسر
کیست گفتند که پسر حسین بن علی است گفت این پسر را نیز بکشید که دوست ندارم که از نسل فاطمه هیچ
باقی ماند شخصی شمر خواست که علی بن حسین را کشیده ببرد و بیرون آن شهر بکشند زینب او را در کنار گرفته
خود را سپر کرد و گفت اگر میکشید مرا بکشید که بنی فاطمه یک کس باقی مانده است که همراه زنان اهلبیت
است اگر او را هم بکشید با جمله زنان بیرون هم ما نیم ابن زیاد را از کلام حضرت زینب بیخودی در گرفت
و از سر خون علی بن حسین در گذشت گویند که چون زنان اهل بیت بر شتران بی پرده پیراهن دریده
در کوفه رسیدند کوفیان حال خرابی دودمان نبوت دیدند و گریستند ام کلثوم گفت ای مردم کوفه
حالا برای چه گریه میکنید این همه بیداد که بر سر ما رفت از دست شما رفت ما را شما کشتید و بر ما ستم کشیدید
ابیات بر زبان همت بیان راند ابیات ماذا تقولون اذ قال النبی لکم ماذا فعلتم و انتم آخر الامم
بعترتی و باهلی بعد مفتقدی منهم اساری و منهم ضرجوا بدم ما کان هذا جزائی اذ نصحت لکم ان تخلفونی
بسوء فی ذوی رحمی حاصل ابیات جواب چیست شما را اگر سوال کند محمد عربی از شما در روز جزا
که آن چه بود که با اهلبیت من کردید که چنین بلا کشیدند از سرای فنا چه جزای آنکه شما را حق نموده
راه پر درد آن بود که چنین با ما بسر زدید اختصار ابن زیاد بعد ملاحظه حال اسیران اهل بیت حکم داد که ایشان
را در زندان نگاه دارند و سر حسین را بر نیزه گذاشته در کوچه های کوفه بگردانند چنانچه دست علی ابن الحسین
بسته و زنان اهل بیت را گرفته داخل زندان خانه کردند و سر حسین را بر نیزه سوار کرده خانه بخانه
در سکک و شوارع کوفه گردانیدند بعد از آن ابن زیاد سر سید الشهداء و دیگر شهیدان دشت کربلا
و جمله اسیران اهل بیت را با شمر ذی الجوشن بسوی دمشق پیش یزید بن معاویه فرستاد پس قافله
زنان و یتیمان اهل بیت بر شتران بی پرده سوار و سر حسین بر سر نیزه در هر شهر و دیار که می رسید
فریاد و واویلا و واحسینا از زمین تا آسمان سر میکشید تا آنکه بعد قطع منازل و طی مراحل قافله بیابانی
اهل بیت بدمشق رسید چونکه یزید پلید استماع خبر شد شهر را بیت آراسته [illegible]
[illegible] در زمانیکه جمله عقلای شام پیش او حاضر بودند حکم باحضار اسیران داد با غرور سر [illegible]

را با زنان و یتیمان اهل بیت بحضور پیش آورند خیانت پیشه سر یکیک را از شهیدان دیدن و حال صاحب
آن سر را پرسیدن آغاز کرد چندانکه شمر ذی الجوشن سر مبارک حضرت سید الشهدا علیه السلام را
پیش او گذاشت به اظهار ماجرای جنگ با مباهات و افتخار پرداخت با صغای واقعه کربلا و مشاهده حضور
حال سرهای شهدا المعان استبشار و فرح و انبساط از ناصیه حال آن خسران مآل هویدا بید چنانچه
ابیات ابن الزبعری یعنی مصرع لیت اشیاخی ببدر شهدوا تا آخر می خواند و از کمال اشتهار و انبساط بچوب
می بالید و بچوب خیزران لب و دندان شاه شهیدان را میزد و میگفت که ای ابو عبد الله التقدم الحمان خود که
سنین عمرت تا اینجا رسید و سر و ریش تو از خضاب مخضوط باشد و بمناقب السادات منقول است که
در آن ساعت که سر مبارک حسین پیش یزید پلید بود ملعون و شادی می شد و خمر می خورد و سر مبارک را
بانواع اهانت میکرد و چون بعضی صحابه رسول الله صلعم برفتند گریان آمدند گفتند ای ملعون چه میکنی النتیا
حکم قتل کرد و هفت صحابه را آنروز گردن زد گویند که سمرة بن جندب از صحابه که حاضر آن مجلس بود چون
ضرب خیزران بر لب و دندان شاه شهیدان ملاحظه کرد از دست طاقت برآمده با یزید پلید مخاطب شده
گفت قطع الله یدیک که چوب بر لب و دندان میزنی که بوسه گاه رسول خدا علیه الصلوة والثنا بوده
است یزید ملعون بغضب رفته گفت ای سمره اگر شرف صحبت تو با رسول خدا مانع نمی شد اینوقت
گردنت می زدم سمره گفت سبحان الله که در حق من ملاحظه صحبت رسول میکنی و با جگر گوشگان رسول
و فرزندان بتول چنان معامله کردی که هیچ کافری با مسلمانی نکند این بگفت و از آن مجلس برخواست
بعد از آن بفاصله قلیل می نویسد یزید جواب رسول قیصر بچه سکوت شنیده متوجه بطرف زنان و یتیمان
اهل بیت شده زینب و کلثوم و علی بن حسین را نزدیک طلبید چشم حضرت زینب چون بر سر مبارک
شاه شهیدان افتاد گفت وا جداه وا محمداه بعد از آن خطاب به یزید کرد و گفت که هیچ میدانی که زنان
خود را در سراپرده عزت و حجاب نشاندی و دختران رسول خدا را این بی پردگیها بنظر آن مردم آورده
کردی و در مجمع مردان پیش خود طلبیدی فردای قیامت از عهده خود چه جواب توانی داد یزید پرسید
که این کدام است گفتند زینب خواهر حسین علیه و دختر فاطمه زهرا است پس از آن کلثوم برخواست

و بر سر حسین افتاد لب و دندان خود را بر آن لب و دهان چندان مالید که بیهوش بر زمین غلطید
چون بهوش آمد دعای بد در حق یزید کرده گفت ای یزید تمتع از دنیا نیابی و چنانکه ما را در بلا افگندی
تو هم در دنیا و عقبی روی راحت نه بینی یزید پلید گفت مگر این زن هم خواهر حسین است گفتند آری این
کلثوم دختر فاطمه است پس توجه بسوی امام زین العابدین کرده پرسید که پسر کیست گفتند که این علی بن حسین
پسر حسین بن علی است گفت که شنیدم که علی بن حسین کشته شد گفتند که حسین را سه پسر بود علی اکبر و علی اوسط
و علی اصغر علی اکبر و علی اصغر هر دو کشته شدند و علی اوسط که بیمار بود او را اسیر کرده آورده اند یزید گفت ای
کودک بیدانی که پدرت میخواست که بر مسند خلافت نشیند و بر سر منبر با خطبه بنام او خوانده شود در آن مقصد
که همراه خود ترسید علی بن حسین گفت که ای یزید بگو این منبر را پدران ما نهاده اند یا پدران تو و خلافت
و امامت از آن پدران ما بوده است که در راه خدا جهاد کرده اند یا از پدران تو که شرک با خدا می نمودند روز
جزا معامله ما و شما فیصل شدنی است و کریمهٔ و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون خوانده ختم کلام
فرمود پس یزید حکم داد که سرهای اهل بیت را بر دروازه ها بیاویزند و سر حسین را بر دروازه دمشق آویزان
نمایند چنانکه گویند که تا سه روز سر مبارک بر دروازه دمشق آویزان ماند بعد از آن زینب سر حسین را با سر
مبارک او روانه مدینه کرد منقول است چون یزید پلید را شقیقه اهل بیت رسول و زینب بتول را عزم
مدینه نمود نعمان بن بشیر را با جماعتی از سواران مقرر کرد که ایشان را به مدینه رسانند چنانچه امام علی بن حسین
سید الشهدا و سرهای دیگر شهیدان دشت کربلا فراگرفته همراه زنان و یتیمان اهل بیت روانه مدینه منوره
شد و این روانگی هم عاری از حلیه ذلت و خواری نبوده چنانکه کلام ابن جوزی محدث دال بر آنست چنانکه
گفته که از جور عبیدالله ابن زیاد که نسبت اهل بیت نبوی بعمل آورد عجب نیست که او بحکم و اعتقاد یزید بود
لیکن از گمراهی یزید جنبیت عجب است که چوب بر دندان حسین زده و اهل بیت را بر شتران بی پرده
و خواری سوار کرده با سر مبارک بطرف مدینه فرستاد پس گفته که هیچ مقصود از این نبوده مگر فضیحت
کردن اگر در دل او کینهٔ جاهلیت و عداوت کشته شدن اقربای او که بروز بدر از کفار کشته شدند نبود
هرآئینه تعظیم و تکریم سر مبارک میکرد و کفن میداد و دفن میساخت و نیکوئی با آل رسول و زینب بتول

ثناخوان یزید فرقہ ایست کہ او را خلیفۃ الرسول و مع وہ بہ خلفاء راشدین شمار نمایند کما قال القاضی عیاض و ابن الحجر نہ آنکہ او را کافر می دانند **قال** المخاطب خدا جانتا ہے سب شیعہ کو سنا ہے کہ کہتے ہیں کیا امام سلمانوں کی بھی ہیں جنکی یہہ گت ہوئی **اقول** وہ سنتیں از شیعیان شیعہ نصب و خروج مخاطب بکمال ظہور واضح است حق تعالے جزار ان دہاد سمی بجیہ کہ بجد بیت خدام جناب امام مظلوم علیہ السلام چہا بی ادبی می کند بلکہ حضرات وہابیہ اہانت و استحقار آنحضرت صلعم را ذریعہ تفاخر انگاشتہ اند چنانچہ صاحب رسالہ غایۃ المرام مخاطبا بمولوی نجم الدین قنوجی بہ صفحہ ۹ می فرماید علم فندین راد کاان اشعار سے ظاہر ہوگیا کسی ملحد کے یہہ اشعار ہیں لائق دلیل و سند پکڑنی کی نہیں ہے اور ایسے ہی شعرا کے حق میں حق تعالے فرماتا ہے والشعراء یتبعہم الغاون ان اشعار میں تفضیل و تفسیق جملہ فقہا و محدثین و اولیاء کرام متقدمین و متاخرین مستحسنین کے اور اہانت اور استحقار آنحضرت صلعم کے سراسر مذکور ہے اور اطلاق بت کا نسبت آنحضرت صلعم کے کیا ہے مولد خانہ و بتی خانہ کو بتخانہ قرار دیا ہے جیسا کہ پیشوای اہل ضلالت عبدالوہاب نے صنم اکبر قبر شریف آنحضرت صلعم کا نام رکہا انتہی مخاطب چاہیے خدا کو برا کہے چاہے جناب پیغمبر صاحب بے ادبی و گستاخی کرے کوئی پوچھنے والا نہیں ہے و بجدا سے کعبہ اکثر ہنود لعبد سماعت احوال مصائب جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا روبروی فقیر بکمال تصدیق و خضوع و خشوع بیان کردند کہ از اوتاران ما چنین امر جلیل جلوہ ظہور نگرفتہ فی الواقع شہید کربلا آئینہ حق نما است ورنہ انسان ضعیف البنیان را چہ یارا کہ در گرسنگی و تشنگی سہ روز بکمال شجاعت داد مردانگی دادہ و مرگ نونہالان خاندان نبوت گوارا نمودہ بصبر و استقلال جمیل شربت شہادت نوش فرماید **قال** المخاطب اگر تمہارے باپ بہائی کا کوئی ایک تابوت بنا کر تمام شہر میں نکالے اور آگے آگے اوسکے مار اور گالی کہانے کا بیان کرے اور تمہارے عورتوں کے نام لی تو تم پیٹ مارنے کو موجود ہو اور شرم میں ڈوب مرو اب حضرت امام کا اپنے ہاتھ سے یہہ حال کرتے ہو کیا انصاف سے جیسا ہی ذلت ہوا ہمین امام کی [illegible]

پوچھو اور جو کام یزید مردود نے ایک سال کیا تھا تم ہر سال ہر شہر میں کرتے ہو ذرا خدا سے ڈر کر کہو
یہہ کام یزید کا ہے یا امام کا اقول وبہ نستعین آنچہ افادہ نمودہ تحقیقی پیش نیست چہ بقول کار پاکان را
قیاس از خود مگیر گرچہ ماند در نوشتن شیر و شیر چہ بالبداہہ معلوم است کہ اگر کسے حال شخصے کہ
موجب کسر شان ظاہری او باشد باخبار و چھاپہ در آرد آنشخص بسیار از بسیار تنگدل و رنجیدہ خاطر
خواہد بود و احوال جناب امام حسین ع در صدہا کتاب درج نمودن و بار بار آنرا بچھاپہ سپردن کار اہل ایمان است
نہ یزیدی ایمان فلا تکن من الغافلین قال المخاطب اور ہم تم سے پوچھتے ہیں کہ یہ تم تابوت اور نعش بنا کر
اور کوچہ بازار میں لیجا کر کسکو دکھاتے اور سناتے ہو اقول وبہ نستعین بنا ساختن تعزیہ و تابوت برائے
گریہ در مصائب امام مظلوم و اظہار شجاعت و صبر آنحضرت و ظلم ظالمان می باشد قال المخاطب
اگر کسی سے فریاد کرتے ہو تو یزید یہی نہیں ہے کہ ہم اسوقت اوس سے جا کر لڑیں اور اگر ناواقفوں کو
سناتے ہو سیکڑوں برس سے فضیحت کرتی ہو کوئی ایسا نہو گا او مسلمان اب باقی نہیں ہے کہ اسکو
نہ جانتا ہو کیا سال بھر میں بے نقشتی محرم کی بھول جاتے ہیں اقول وبہ نستعین آنچہ مخاطب افادہ نمودہ
معارض است باینکہ احوال مصائب جناب امام حسین ع در کتب سابقہ درج بود والحال سر الشہادتین
و تحریر الشہادتین و غمکدہ و شہادت نامہ وغیرہ تالیف نمودن و چھاپہ کنانیدن برای چیست اگر بکسے
فریاد می کنید حالا یزید کجاست و اگر برای شنوانیدن ناواقفان است آن ہم بیجا چہ از کتب سابقہ واقفیت
حاصل گردیدہ فالجواب الجواب و اگر تکرار تذکار مصائب آنحضرت موجب ثواب اخروی است فہو المقصود
قال المخاطب اور جو غم کے واسطے ہے اقول وبہ نستعین نعم ہکذا ولا قباحۃ فیہ کما سیتضح لک قال
المخاطب تو اسکے دو صورتیں ہیں ایک تو یہہ کہ رونے اور غم کے لیے عقل اور شرع کی رو سے کوئی
چیز بنانی درست نہیں اقول وبہ نستعین این ادعا محض است بدون قیام دلیل قابل اصغا نیست قال
المخاطب دوسری یہہ کہ اکیلا کیا خیال کر کے رویا نہیں جاتا اقول وبہ نستعین در تنہائی نیز بعد تصور
معرکہ کربلا مومنین دریا دریا گریہ می سازند لیکن چون تصور کامل بوقت سماعت روایات مقتل جناب
امام حسین ع دست می دہد و خواندن و شنیدن روایات مذکورہ ہر یک دشوار لہذا در یکجا جمع گردند

می شوند و گریه می سازند کدام امر باعث ہجران گردیده که گریه نمودن در تنہائی جایز باشد و در مجمع
ناروا من ادعی فعلیه البیان قال المخاطب اگر یون کہو کہ ہمارے دل سخت ہین ہمکو اسطرح رونا نہین
آتا تو پہر رونا تمہارا کیا ہوا بڑی مشکل بات ہوئے اقول و بہ نستعین مومنین ہم در مجمع و ہم در تنہائے
گریه بر مصائب جناب شہید کربلا می نمایند کما ہو ظاہر کال الظہیرہ ومن لم یجعل الله له نورا فما له من نور
قال المخاطب کہ جب ایک امام بارہ بنی اور مرثیہ اور کتابین اور تاشے اور ڈہول بہت سی روشنی اور آئین
ایک ڈہانچا بہی ہو تب کہین تمہین رونا آوے گا اور جو یہ ٹہاٹہ تمکو ملے تو تم رو چکے اقول و بہ نستعین
درین ولا بہ شہر لکہنؤ قریب ہفتاد مجلس بعشر محرم الحرام ہر روز منعقد می شوند که دران سوای روایات
صحیحہ دیگر نظم و نثر خوانده نمی شود و چیزی از لوازم تعزیه داری در آنجا نمی باشد و الوف الوف مومنین
جمع میشوند و گریه می نمایند اگر بصدق دل اراده دیدن مجالس شما یک شو و گریه نماو یک رساله در باب
استحسان انعقاد مجلس محرم تحریر کرده برای خواندن روایت صحاح محرقہ مقتل فاضل دہلوی مولوی
سلامت الله صاحب اجازت فرموده مقصود وی که ملاقات حزن و مصائب خامس آل عبا ست صاف
صاف تحریر نموده بلکه باقتدا حضرت غوث الاعظم روز عاشوره را منجمله اعیاد تجویز فرموده جواب تفصیلی تعریض
این مقوله سابق گذشته فتذکر قال المخاطب افسوس ہمکو تمہارا حال خیال کرنے سے رونا آتا ہے اور
تم سنگدلون چہوٹون صرف اپنے دلکی چاؤ لگا لینے والونکو حضرت امام علیه السلام کا خیال کرنے سے
رونا نہین آتا اقول و بہ نستعین مخاطب الاستقام خدا را حاضر ناظر دانسته راست راست بگوید که گاہی
خیال مصائب حضرت امام حسین ع نموده گریه کرده است یا نه در صورت اولی کدام کدام علما او شان ہمچنین
خیال بندی را اجازت داده اند آیا او ان واجب است یا سنت و مباح است یا مستحب و دلایل آن چه است
و بافاده مخاطب که در فصل ثالث گفته اند جب مار ڈالا شہید ہوگئے تو گیا اور مقدمہ برعکس ہوا کہ دشمن کو خوشی کیسے
اور دوست سرفراز ہوے پہر ماتم اور مرثیه دشمنونکی نصیب ہی خدا دوستونکو خوش رکہے مخاطب را
بتصور حال جناب امام مظلوم خوشی و نشاط کردن باید نه حزن و بکا شاید در صورت ثانیه افسوس
ہمکو تمہارا حال خیال کرنے سے رونا آتا ہے الخ فالجواب الجواب قال المخاطب او تعجب ہے کہ یہ سوتے

رونق ہوا ب تک اس قدر شوق نہیں ہوئی کہ ایکیلے بیٹھا مونہہ جب چاہو تب رولو اقول و بہ نستعین
بملاحظہ روایات شہادت جناب امام حسینؑ و بلا ملاحظہ اخبار محض تصور مصائب آنحضرت گریہ مے
توانیم ساخت اما انعقاد مجالس و اجتماع مومنین ثواب عظیم وارد و امر مذکور ثابت کنم بدو طریق
اول احادیثی کہ بطریق امامیہ درین باب وارد گردیدہ بیرون از حد و حصر اند مگر بحکم ما لا یدرک کلہ
لا یترک کلہ بنقل دو حدیث اکتفا می رود در کتاب اخبار الاحزان مسطور ہست صاحب قرب الاسناد
عن الازدی عن ابی عبد اللہ علیہ السلام قال قال لفضیل تجلسون و تحدثون قال نعم جعلت
فداک ان تلک المجالس احبہا فاحیوا امرنا یا فضیل فرحم اللہ من احیا امرنا یا فضیل من ذکرنا
او ذکرنا عندہ فخرج من عینیہ مثل جناح الذباب غفر اللہ ذنوبہ ولو کانت اکثر من البحر یعنی صاحب قرب الاسنادؒ
روایت کردہ ہست از ازدی و او از ابی عبد اللہ علیہ السلام گفت کہ فرمود ابو عبد اللہ فضیل را کہ شما
می نشینید و ذکر حدیث در مجالس خود می کنید گفت فضیل کہ آری قربانت شوم ذکر حدیث می کنم
گفت ابا عبد اللہ علیہ السلام کہ بتحقیق کہ آن مجلس حدیث را دوست می دارم پس زندہ دارید امر مارا
ای فضیل پس رحم کند خدا تعالی کسے را کہ زندہ دارد امر مارا ای فضیل ہر کس کہ ذکر کردہ مارا یا ذکر کردہ
شویم نزد او پس بیرون آید از چشم او مثل پر مگس بخشد خدا تعالی گناہان او را اگرچہ باشند گناہان او
در کثرت مثل کف دریا و الشیخ الثقۃ محمد بن عمر بن عبد العزیز الکشی فی کتاب رجالہ عن زید الشحام قال کنا
عند ابی عبد اللہؑ و نحن جماعۃ من الکوفیین فدخل جعفر بن عثمان علی ابی عبد اللہؑ فقربہ و ادناہ ثم قال یا جعفر قال
لبیک جعلنی اللہ فداک قال بلغنی انک تقول الشعر فی الحسینؑ و تجید قال نعم جعلنی اللہ فداک قال فانشدتہ
فبکی و من حولہ حتی صارت الدموع علی وجہہ و لحیتہ ثم قال یا جعفر واللہ لقد شہدت الملائکۃ المقربون ہہنا
یسمعون قولک فی الحسین و لقد بکوا کما بکینا و اکثر و لقد اوجب اللہ تعالی لک یا جعفر فی
الساعۃ الجنۃ باثرہا و غفر اللہ لک فقال یا جعفر الا ازید قال نعم یا سیدی قال ما من احد قال
فی الحسین شعرا فبکی و ابکی بہ الا اوجب اللہ لہ الجنۃ و غفر لہ شیخ ثقہ محمد بن عمر بن عبد العزیز کشی در کتاب رجال از زید شحام
روایت کردہ ہست کہ گفت زید کہ بودیم نزد ابو عبد اللہ و ما جماعتی بودیم از کوفیان پس آمد

جعفر بن عفان بخدمت اباعبد اللہ علیہ السلام پس قریب و نزدیک نشانید آنحضرت او را پس
گفت فرمود که ای جعفر جعفر گفت فدایت شوم حاضرم گفت آنحضرت علیہ السلام که شنیده ام
که تو شعر میگوئی در حسین یعنی مرثیه می گوئی و خوب می گوئی گفت جعفر آری حق تعالی مرا فدایت گرداند
گفت آنحضرت که بگو یعنی بخوان پس خواندم شعر پس گریست آنحضرت و هر کس که دور آنحضرت نشسته
بودند تا آنکه رسید اشکها بر روی و ریش مبارک آنحضرت پس بعد از آن گفت که ای جعفر قسم بخدا است
که هر آئینه حاضر شدند ملائکه مقرب و اینجا که میشنوند گفتار ترا در حسین به تحقیق که گریه کردند آن ملائکه چنانکه
ما گریه کردیم و بسیار گریستند باستماع شعر تو که در مرثیه حسین گفتی و تحقیق که واجب کرد خدا تعالے
درین ساعت برای تو بهشت السبب تاثیر آن را آمرزید ترا پس گفت آنحضرت که ای جعفر آیا زیاده
بیان بکنم گفت جعفر که آری زیاده تر بیان فرما گفت آنحضرت که نیست کسی که گفت در حسین شعری پس
گریست و گریانید بان شعر مگر اینکه واجب کردانید خدا تعالی برای او بهشت را و آمرزید او را انتہے
ثانیا بطریق اہل سنت و جماعت اگرچه دلائل این ہم بسیار اند مگر بنظر طوالت کلام ہر چند احادیث و
اقوال اکتفا می رود در رسالہ غایۃ المرام صفحہ ۱۰۲ نوشتہ اور یہہ بھی حدیث قدسی میں آیا ہے کہ حق تعالی
فرمایا انا جلیس من ذکرنی یعنی میں ہمنشین اوس شخص کا ہوں کہ مجکو یاد کرتا ہے کذا فی شرح سفر السعادۃ
لمولانا المحدث الدہلوی علیہ الرحمہ اور تنبیہ الغافلین ابو اللیث محدث و فقیہ سمرقندی میں یہہ
حدیث مروی ہے و عن ابی ہریرۃ او عن ابی سعید الخدری رضی اللہ عنہما ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال ان للہ
ملائکۃ سیاحین فی الارض فاذا وجدوا قوما یذکرون اللہ تعالی ینادون فیقولون ہلموا الی بغیتکم فیجیئون
فیحفون بہم فاذا صعدوا الی السماء یقول اللہ تعالی علی ای شئ ترکتم عبادی ماذا یصنعون وہو اعلم بہم فیقولون
ترکناہم یحمدونک و یمجدونک و یذکرونک فیقول فای شئ یطلبون وہو اعلم بہم فیقولون الجنۃ فیقول
اللہ ہل راوہا فیقولون لا فیقول کیف لو راوہا فیقولون لو راوہا لکانوا اشد لہا طلبا و اشد لہا حرصا فیقول من
ای شئ یتعوذون وہو اعلم بہم فیقولون انہم یتعوذون من النار فیقول لہم ہل راوہا فیقولون لا فیقول کیف لو راوہا
فیقولون لو راوہا لکانوا اشد منہا خوفا فیقول فانی اشہد کم انی قد غفرت لہم فیقولون ان فیہم فلانا الخاطی لم یردہم انما

جائتم لحاجته فیقولون هم قوم لا یعنی ابی ہریرہ یا ابی سعید خدری رضی روایت ہی کہ آنحضرت صلعم نی فرمایا
کہ اللہ تعالی نے فرشتگان سیاحین کو زمین پر مقرر فرمایا ہی جسوقت وہ پاتی ہین کسی جماعت کو
بحالت ذکر کرنے حق تعالی کے وہ پکارتے ہین اوس جماعت کو کہ جلد لو مقصود و مطلب اپنا
پس وہ فرشتی آتے ہین محفل مین اور صحبت کرتے ہین ساتھہ اونکے پس جسوقت وہ فرشتی آسمان پر
جاتی ہین حق تعالے اونسی پوچھتا ہے کہ کس حالتمین تم ہماری بندونکو چھوڑ آتی ہو اور وہ کیا کرتی ہین
پس فرشتے عرض کرتے ہین وہ لوگ تکبیر و تحمید و ذکر تیرا کرتی ہین پس حق سبحانہ پوچھتا ہی اون فرشتو سے
وہ کیا مانگتی ہین فرشتے جواب دیتی ہین کہ بہشت مانگتی پس کہتا ہے اللہ تعالی کہ کیا بہشت وہ دیکھا ہے
فرشتی جواب دیتی ہین کہ نہین دیکھا پس کہتا ہے اللہ تعالی کہ کیونکر دیکھین گے اوسکو کہتی ہین فرشتے
اگر دیکھتی بہشت کو پھر آئینہ ہوتی وہ لوگ طالب تر واسطے بہشت کی پھر اللہ تعالی استفسار فرماتا ہی
کہ پناہ کس چیز سی مانگتی ہین وہ کہتے ہین دوزخ سی پس کہتا ہے اللہ کیا دیکھا ہی دوزخ کو فرشتے
کہتے ہین کہ نہین دیکھا پھر کہتا ہی اللہ تعالے کہ کیونکر دیکھین گے فرشتی کہتی کہ اگر دیکھتی ہوتے وہ
لوگ خائف تر اوس سے پس فرماتا ہی اللہ تعالی تمکو گواہ کرتا ہون مین اس بات پر کہ مین نے مغفرت
اونکی کی پس فرشتے عرض کرتے کہ فلان گنہگار اوس مجلس مین اور کسی مطلب کو آیا ہے اوس جماعت مین
نہین ہے حق تعالی فرماویگا کہ ذاکرین ایسی قوم ہین کہ نا امید نہین ہوتا ہمنشین اونکا اور حدیث دوسری
یہہ ہی روی عن النبی صلعم انہ قال ما جلس قوم یذکرون اللہ الا ناداہم مناد من السماء قوموا فقد بدلت سیئاتکم
حسنات وغفر لکم جمیعا وما قعد عدة من اہل الارض یذکرون اللہ تعالی الا قعد معہم عدة من الملائکة
یعنی فرمایا ہی رسول صلی اللہ علیہ وسلم نی نہین بیٹھتے ہین گروہ ذکر کرنی والا اللہ تعالی کا مگر منادی
ندا کرتا ہی آسمان سے کھڑی ہو پس تحقیق تبدیل ہو گئین بدیان تمہاری ساتھہ نیکی کے اور تم سب کے
مغفرت ہوتی اور نہین بیٹھتے ہین جسقدر آدمی زمین مین کہ ذکر کرتے ہین اللہ تعالی کا مگر بیٹھتے ہین
اونکی ساتھہ اوسی قدر فرشتی انتہی چون مراتب و مدارج ذاکرین از قسم شریک بودن فرشتگان
و صحبت نمودن با ایشان و تبدیل شدن سیئات شان بحسنات و مغفرت نمودن جناب باری

غرض سماع ایشان را اگرچه گنہگاری در آن مجلس بود کار دیگر نیز آمدہ شریک ذاکرین شدہ باشد
وہم نا امید نمی ماند و مغفور می شود و دریافتی اکنون بر آن کہ ذکر جناب سرور کائنات صلعم عین
ذکر خدا است یعنی بوجہ کمال ظہور رجحان استدلال نیست اما بنابر اطمینان قلب ناظرین
بنقل یک حدیث اکتفا می رود مولوی سید رؤف احمد در رسالہ غایۃ المرام بصفحہ ۱۰۱ و ۱۰۲ و ۱۰۴ ونیز
می فرماید اور حق تعالے نے اطاعت اور نافرمانی رسول مقبول کی اطاعت اور نافرمانی
اپنی اور ذکر رسول کریم کا بعینہ ذکر اپنا فرمایا ہے اور کتب احادیث اور سیر میں متواتر آیا ہے
کہ جس مجالس میں مسلمان ذکر خدا اور رسول کرتے ہیں فرشتگان الٰہی حاضر ہو کر اونپر سایہ
کرتے ہیں اور تا اتمام حاضر رہتے ہیں اور اونکے حق میں دعا کرتے ہیں اور سفارش اونکے
جناب حق تعالے کرتے ہیں اور اون مسلمانوں کو رحمت الٰہی احاطہ کر لیتی ہے اور گناہ
اونکے مرتفع ہوتے ہیں اور جس مقام میں درود پڑھا جاتا ہے فرشتگان سیاحین جناب آنحضرت
صلے اللہ علیہ وسلم حاضر ہو کر عرض کرتے ہیں کہ فلانے شخص نے درود پڑھا اور ظاہر ہے
کہ ذکر اللہ تعالے اور رسول صلی اللہ علیہ وسلم جس محفل میں ہو وہاں خود اللہ ہمنشین ہوتا ہے
اور فرشتے حاضر ہوتے ہیں اور تصور آنحضرت کا ہوتا ہے اور روح نبی کریم حاضر ہوتی ہے
کما فی فتوی علماء مکۃ المنقولۃ انفا وفی ہدی الانام فی مسئلۃ القیام وہاں سب مغفور ہوتے ہیں
اور حاجات اونکی بباعث برکت برآتی ہیں اور محل استجابت دعا ہو انتہی ما اردنا نقلہ منتخبا
چنانچہ در ترجمہ صواعق محرقہ آوردہ ابن سعد روایت کرد کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود
انا واہل بیتی شجرۃ فی الجنۃ واغصانہا فی الدنیا فمن شاء اتخذ الی ربہ سبیلا من واہل بیت من درخت یک شجر ایم در جنت وشاخہای
آن شجر در دنیاست پس ہر کس کہ خواہد کہ فراگیرد بقرب آفریدگار خود راہے بحبل طاعت گو فرا گیرد
بجائے دیگر نوشتہ چون حق سبحانہ وتعالی دنیا را بطفیل حضرت رسالت پناہ صلعم
آفریدہ دوام دنیا بدوام آنحضرت واہل بیت است چنانچہ کہ امام رازی بعضے از ان روایت
کردہ ہم مساوی آنحضرت اند در پنج چیز دیگر آنکہ در حق ایشان فرمودہ اللہم انہم منی وانا منہم

بار خدایا اہل بیت از من اند و من از ایشانم و دیگر آنکہ چون فاطمہ رض کہ مادر ایشانست بضعہ یعنی جزوی از رسول صلعم ہست ایشان نیز جزوے از رسول اللہ اند بنابرین اہلبیت قائمقام آنحضرت اند در امان انتہی و بفاصلہ چند اوراق باز میفرماید و از احادیث سابقہ وجوب محبت اہل بیت و تحریم بغض و عداوت ایشان معلوم شد و بیہقی و بغوی تصریح بلزوم محبت اہل بیت چنانچہ قبل ازین مذکور شد کہ محبت ایشان از فرائض دین ہست کردہ اند و شافعی رض نص برین معنی کردہ است در شعرے از وی منقولست شعر یا اہل بیت رسول اللہ حبکم * فرض من اللہ فی القرآن انزلہ * و در توثیق عری الایمان بارزی از امام حرامی کلامے نقل کردہ کہ حاصل آن کلام آنست کہ خواص علماء در دل خود میبینی نامہ از جہت پیغمبر صلعم می یابند باز از جہت محبت ذریت آنحضرت بواسطہ علم ایشان بپاکیزگی و برگزیدگی کریمہ آنحضرت انتہی بعد ازان بفاصلہ یسیر نوشتہ و این شعر نیز از شافعی است در مدح اہل بیت رض آل النبی ذریعتی * وہم الیہ وسیلتی * ارجوہم اعطے غدا * بید الیمین صحیفتی * یعنی اہلبیت پیغمبر صلوٰۃ اللہ و سلامہ علیہ باعث وسیلہ من خواہند بود نزد پیغمبر صلعم و امید آن دارم کہ بسبب ایشان در روز قیامت نامہ اعمال مرا بدست راست می دہند و حساب من بآسانی بگذرد انتہی بملاحظہ روایات مذکورہ کسے از اہل ایمان تواند گفت کہ برائے ذکر خدا و رسول محفل نمودن مستحسن است و باعث ثواب اکبر و برای ذکر جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ و الثنا کہ در جناب شان حضرت پیغمبر خدا فرمودہ حسین منی و انا منہ گو ذکر مذکور موافق روایات صحیحہ باشد و بر ضمیر مہر منیر روشن و ہویدا است کہ چنانچہ ذکر رسول کریم عین ذکر خدا است ہمچنان ذکر اہلبیت آنحضرت بعینہ ذکر رسول مقبول است چنانچہ در مواقع خواجہ نصیر اللہ کابلی مسطور است قال الشیخ الجلیل فرید الدین احمد بن محمد نیشاپورے من آمن بمحمد و لم یؤمن باہلبیتہ فلیس بمؤمن و آنحضرت صلعم جا بجا اہل بیت نبوت را باکثر اوقات مساوی ذات بابرکات خود فرمودہ کما فی الکتب المعتبرۃ فتبصر و لاتکن من الغافلین قال المناطب

مہر و ناکیا ڈفالیونکا گانا ہوا کہ بے زبانی گا ہی نہیں سکتے پھر بھی مستے کا ناڈفالیونکا گوانا اہل حق کا ایک فقط رہانا در کار ہے اور تمکو عجب بڑے ڈھول اور تاشے اور مرثیہ اور کتاب اور تعزیے والے

لطیفہ

[illegible]

تب تم رونیکے قابل ٹھہر بلکہ اسمین بھی شبہہ ہے کہ ہر مرثیہ پڑھنے والے سے رونا اور رقت حاصل نہین
ہوتی جب کوئی بند سوز اور نئے مضمون کا مرثیہ اور پیر علی سا پڑھنے والا ہو تب کہین تمہارے آنسو
نکلین تو نکلین پناہ رب کی رونیمین تو کچھ اسباب کار ہے ہی ہے تو کیا جانئے کیا کرو اقول و
بہ نستعین انچہ افادہ نمودہ مردود ست بچند وجہ اول آنکہ سابقا بمعرض بیان آمدہ کہ در مذہب حق
غنا و مزامیر حرام ست و ہیچک سامان بجز تصور جناب امام حسین علیہ السلام و تذکار مصائب آنحضرت
برای گریہ در کار نیست و فرش کردن و روشنی نمودن و غیر ذلک برای مومنین متمعین از قبیل
مہیجہ گریہ بودہ است و نظم نمودن روایات صحیحہ و خواندن آن بحسن صورت محذوری ندارد و حکایات
روایات کاذبہ موضوعہ مطلقا حرام ست خواہ بہ نظم باشد یا نثر و روایت مقتل حسین باشد و یا دیگر
صحابہ لیکن امام غزالی بجرم علی الواعظ و غیرہ روایۃ مقتل الحسن والحسین مطلقا منع فرماید جناب سلطان العلما
تاج الفقہا مجتہد العصر والزمان حضرت سید محمد صاحب دام ظلہ در رسالۃ الثمرۃ الخلافۃ متعلق باحکام
پنجم آنکہ انچہ مفتی ممدوح افادہ فرمودہ اند کہ از قول غزالی بجرم علی الواعظ و غیرہ روایت مقتل
الحسن والحسین نفی شہادت جناب ممدوح ثابت نمیشود مقدوح ست بلکہ تحریم روایت
مقتل از موئدات نفی شہادت ست زیرا کہ اگر شہادت امری مطابق واقع و حق و صدق
می بود پس در بیان حق و صدق منع و تحریمی از طرف شارع نمی تواند شد و انجا است کہ غزالی
و امثال انہا تحریم روایت وفات حضرت سرور کائنات و روایت شہادت فاروق و ذی النورین
نفوسی خواہند داد پس تحریم روایت مقتل آنحضرت موید نفی شہادت خواہد بود و اگر این منع و تحریم
از حیثیت تہیج بغض صحابہ عارض گردید پس معلوم می شود کہ سلسلہ علل معدات این واقعہ
ہائلہ بتوسط یزید منتہی بطرف خلفای راشدین ہم میشود پس ضرورت ابقای عداوت صحابہ
داعی نفی شہادت آنحضرت خواہد بود و موید این معنی ست تعبیر غزالی بنظر اینکہ او بطریق کنایہ
و اشارہ از شہادت بلفظ قتل و مقتل و القاتل تکفیر الانسان نا انچہ امر عبارت سوا مخوف ترسانیدہ
امر تحریم [illegible] می شود کہ مراد از ان اینست کہ اکثر حیلہ و خطا از اخبار کاذبہ موضوعہ باشد ان

نقل میسازند و محامل و تاویلات آن را بیان نمی کنند و اینمعنی باعث میشود بر بغض و عناد
صحابه پس تاویل علیل ست زیرا که غزالی منع از نقل روایت مقتل فرموده ست مطلقاً
روایات کاذبه فقط کیف و کذب فی الروایه مطلقاً ممنوع و حرام ست اختصاص بروایت
مقتل حسین ندارد و علاوه آنکه درینصورت تعلیل به تهییج بغض صحابه لغو می افتد زیرا که حکایات
روایات کاذبه موضوعه مطلقاً حرام ست خواه مهیج عناد با صحابه باشد و خواه مورث محبت
با ایشان معهذا جواز روایت اخبار موضوعه محتاج بمحامل و تاویلات نمی باشد مگر اینکه مراد
از ان نشان آن روایات باشد که غیر موضوعه باشد درینصورت هم بار تخصیص بمقتل حسین لغو
می شود انتهی بالفاظه الطیبه دوم آنکه اهل سنت و جماعت اولاً بیعت ارادت را اختراع نمودند ثانیاً
اذکار خفی و جلی وغیره ایجاد کردند و باز برین قدر هم اکتفا نکرده طالب قوالان خوش آواز و قوالان
علم موسیقی و ماهران غنا با ساز و مزامیر گردیده طریقه وجد و تواجد احداث نمودند آیا نمی بینی که برای
وجد طنبوره کلان کلان و ستار خوش نوا و مغنی خوبصورت و خوش آواز و غزل های مضامین
نو احداث مثل شعر خود کوزه و خود کوزه گر و خود گل کوزه شود و بسر بازار خریدار بر آمد بشکست و
روان شد باید تا هم سوار بار از وجد نصیبی حاصل نمی شود و با این امام غزالی در احیاء العلوم
می نویسد و منها موافقه القوم فی القیام اذا قام واحد فی وجد صادق من غیر ریاء و تکلف او قام
باختیار من غیر اظهار وجد و قامت له الجماعة فلا بد من الموافقه و با وصف اینهمه ساز و برگ در چند از محلات امروهه
یک قبر بلا سبب و در شاه جهان پور یک جهنڈا و همیشان در دیگر شهرها ازان غوث الاعظم صاحب
پرستش باید تا هم وجد آید یا نیاید العیاذ بالله برای رقص این قدر اسباب درکار ست فاعتبروا
یا اولی الابصار **قال** المخاطب لوگ تو بہت روتے ہیں لیکن اس ماتم سے کوئی
نہیں روتا **اقول** الحمد لله که مخاطب والا مقام گریه اکثر اشخاص قبول نمود و قرینه مقام دال است
بر اینکه مراد از اکثر اشخاص در قول مخاطب انبیاء و صلحاء و اولیاء و علماء دیندار هستند پس مخاطب را
باید که باقتدار اکثر اشخاص موصوفین گریه را شعار خود سازد حضرت یعقوب سالها سال چندان

ثابت شد که گریستن بر آنحضرت موجب ثواب عظیم است به نیت قربت از جمله عبادات متصور
خواهد بود و همچنین هر ضمیمه که دخل در گریستن داشته باشد مثل انعقاد مجلس مومنین و فرش
کردن از برای نشستن ایشان و اطعام ایشان و امثال آن اما اگر آن وسیله از جمله محرمات
الهی باشد مثل آنکه زنهای نامحرم مرثیه خوانند و مردان بآواز گریستن گوش کنند پس شک
نیست که از جمله بدعات محرمه خواهد بود و چه ظاهر است که آنچه موجب دوری از حقتعالی باشد
موجب نزدیکی او نمی تواند شد و هم دلالت می کند برین معنی بعضی از اشعار جناب امیر المومنین
صلوات الله علیه و آله بمعاویه نوشته و حاصل مضمون آن اینست که باستماع رسید که از اموال
مسلمین مسجدی بنا کردی پس مثل تو مثل آن زنیست فاحشه زری که از فجور حاصل کرده بود در پرورش یتیمان
نماید وای بر تو ای معاویه نمیدانی که حضرت رسول خدا در حق چنین زنی فرموده زنا کنی و همچنین
مال بکسی دهی و از جمله ضمیمه خیرات است ساختن مدرسه ها و پل ها و غیر آن از جهت آنکه معلوم است
که تحصیل علم واجب است و مدرسه وسیله تحصیل علم است و ایصال نفع بخلق الله از اسباب
قرب الهی و پل از اسباب نفع خلق الله و دفع مضرت ایشان از غرق و هلاک و غیر آن است

قال المخاطب اور مخفی نہ رہے کہ ایسے مقام میں قرآن کا پڑھنا بہت ثواب رکھتا ہے
یا مرثیہ گانا **اقول** و به تحقیق آنچه افاده نموده مردود است بچند وجه اول آنکه خواندن قرآن
هم ثواب دارد و ذکر روایات شهادت جناب امام حسین خواه به نظم باشد و یا به نثر نیز موجب
اجر است و از بجا آوردن یک از دو امر ثواب ترک دیگر لازم نیست من ادعی فعلیه البیان
دوم آنکه اهل سنت و جماعت نام خلفاء اربعه در خطبه جمعه که بالعوض دو رکعت ظهر میباشد
درج کرده اند آیا این بدعت و تشریع را افضل از خواندن قرآن می دانند یا نه در صورت اول
ماتم ایمان خود گیرند و در صورت ثانیه نام خلفاء که گویا در نماز داخل کرده اند حک ساخته بجا
آن خواندن قرآن عادت سازند سوم آنکه غنا اگرچه در مذهب امامیه حرام است مگر اهل سنت
جماعت آورده اند که آنحضرت صلعم فرموده لیس منا من لم یتغن بالقرآن و شیخ عبد الحق دهلوی

در مدارج النبوت نوشته واختلاف کرده اند علما در مسئلہ تغنی بقرآن بعضے مطلق جائز دارند یعنے اگرچہ لازم آید افراط در مدو اشباع حرکات و مانند آن و اگرچہ بقوانین موسیقی باشد و بعضی مطلق منع کنند الخ و ہرگاہ کہ بتصریح سابق تغنے بقرآن امر ضروری و یا جائز باشد یعنی بمنطوق روایات مصاحبات اہل بیت نبوت سلام اللہ علیہم چرا مستحق جواز نداشته باشد **قال المخاطب** اگر کوئی کہ مرثیہ گانا تو ایمان میں خلل ہے اور اگر قرآن کا پڑھنا کہو تو مرثیہ کے عوض قرآن ہی پڑہا کرو کہ تمکو اور حضرت امام کو ثواب ملے **اقول** در ہمین ہمین مذاق بتوان گفت مخاطب والامقام افادہ نماید کہ در مقام ذکر ولادت آنحضرت صلعم رسالہا مولد خواندن انسب و افضل است یا قرآن در صورت اولی بے ایمان گشتید و در صورت ثانیہ قرآن باید خواند فما ہو جوابکم فہو جوابنا **قال المخاطب** اگر کہو کہ قرآن سے رونا نہیں آتا ہے تو ابوجہل ہو قرآن میں تو ایسی مصیبتیں بیان کی ہیں کہ جس سے پہاڑ رو دین تمام پیغمبر اور ولی اور امام قرآن کو پڑہ پڑہ کر روتے آئے ہیں **اقول** در ہمین مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ نواب مولوی محمد حسن رضا خان بریلوی در شہادت نامہ نوشتہ کہ جب حق تعالے جل جلالہ نے ابراہیم علیہ السلام کو واسطے ذبح کرنے حضرت اسماعیل کے حکم فرمایا فرشتوں نے عرض کیا کہ خداوندا نور فیض منشور جناب سرور عالم فخر موجودات حضرت عالمیان و صفوت آدمیان ختم دور زمان احمد مجتبی محمد مصطفے صلی اللہ علیہ وسلم کا پیشانی نورانے اسماعیل علیہ السلام مین ہی پس اگر وہ ذبح ہوگا ظہور نشور حضرت خاتم النبیین شفیع المذنبین کا کیونکر ہوگا ارشاد ہوا کہ اگر کوئی اور بدلہ اسماعیل کے قربانی ہماری قبول کرے تو یہ امر موقوف رہے کسی نے پاؤن جرأت کا میدان شجاعت مین نرکھا مگر روح پرفتوح امام حسین عم نے اس امر کو قبول کیا کہ عوض حضرت اسمعیل دشت کربلا مین بھوکے اور پیاسے خنجر ستم اور تیغ ظلم سے شہید ہوئے چنانچہ وفدیناہ بذبح عظیم بقول صاحب کشاف اور مصنف معارج النبوۃ کے اشارت شہادت حسین علیہ السلام ہی ہے شاہ است حسین بادشاہ است حسین ۞ دین است حسین دین پناہ است حسین

سر او و نیا او دست بر دست یزید و اللہ کہ نیامدے الا در دست حسین انتہی الغرض بتصریح
مذکورہ ثابت گشت کہ مراد از آیہ و فدیناہ بذبح عظیم مراد شہادت جناب امام حسین
علیہ السلام ست و در صورتیکہ کسے قرآن را با معنی و تفسیر خواند و باین آیہ رسد مضمون خواندن
روایت شہادت جناب امام مظلوم بر صادق خواہد آمد و مخاطب را تاسف را ہمین مقصود
از ذکر شہادت آنحضرت نباید یا آنکہ حق جل وعلے در قرآن مجید ذکر شہادت آنحضرت بیفرماید
فاعتبروا یا اولی الابصار اگر گوئی کہ خواندن قرآن جائز ست اگر دانستن و خواندن تفسیر قرآن
غیر جائز گوئیم علم تفسیر از علوم دین ست وجہ ناجائز بودن آن چیست مزادعی فعلیہ البیان
دوم آنکہ مولوی سلامت اللہ در رسالہ تحریر الشہادتین میفرماید و در تفسیر سورہ انا انزلناہ
فی لیلۃ القدر بذیل لیلۃ القدر خیر من الف شہر از حضرت امام حسین علیہ السلام مرویست
کہ مراد از ہزار ماہ مدت سلطنت بنی امیہ ست بظہور آمدہ حالے و بطریق عامہ و خاصہ مرویست
کہ مراد از شجرہ ملعونہ بنی امیہ اند چنانچہ نیشاپوری و بخاری تفسیر آیہ کریمہ وما جعلنا الرؤیا التی
اریناک الا فتنۃ للناس والشجرۃ الملعونۃ فی القرآن بنی امیہ را مراد گرفتہ و در ترجمہ عبد الحق محدث نوشتہ قال رسول اللہ
ان اھل بیتی سیلقون بعدی من امتی قتلا و تشریدا وان اشد قومنا لنا بغضا بنو امیۃ وبنو المغیرۃ و بنو
مخزوم پیغمبر صلوات اللہ علیہ فرمود بدرستی کہ اہل بیت من خواہند رسید از امت من
قتل و نافرمان برداری و تحقیق کہ دشمن ترین قوم ما نسبت با اہل بیت ما بنو امیہ و بنی مغیرہ
و بنی مخزوم اند انتہی الحاصل بشواہد مذکورہ ثابت گشت کہ اگر کسے قرآن را با تفسیر و معنی خواند ہمان
آتش در کاسہ میباشد یعنی از تلاوت قرآن مجید و فرقان حمید ذکر مصائب آنحضرت
لازم می آید و چگونہ نباشد کہ جدائی از احد الثقلین نا ممکن ست سوم آنکہ باعتراف مخاطب گریہ
از سعادت پیغمبر جلیل و امام ہمام و اولیاء کرام بودہ ست وھو المطلوب چہارم آنکہ اولیاء مخاطب
بجائے ذکر فضائل و مصائب رسول مقبول بمحافل میلاد چرا قرآن نمیخوانند فما ھو جوابکم
فھو جوابنا قال المخاطب تعزیہ بنا کر اور رکھنا کوئی نہیں روا آدم سے ہمارے پیغمبر تک

میلا سجاد روتی ہیں کسی کی نہیں سنتے کفو روتی کی تدبیریں خوب سوجھیں اقول فیہ تحقیق ما سبق
تکرار ذکر یافت کہ بنا ساختن تعزیہ امریست مباح و مرثیہ گفتن سنت اہل بیت کرام و صحابہ عظام
کا ہے مگر آپ بسبب تشیع برین راجع باقوال و تقاریر این حضرات ست وہ کانوں دو غنا در
مذہب امامیہ حرام است مگر اہل سنت را آن تشنیع نمی رسد چہ شیخ عبدالحق در مدارج النبوۃ جلد اول
صفحہ ۴۶۴ نوشتہ کہ در حدیث صحیح آمدہ است کہ آنحضرت فرمود لیس منا من لم یتغن بالقرآن
و بعد فاصلہ بسیار آوردہ و اختلاف کردہ اند علما در مسئلہ تغنی بقرآن بعضی مطلق جائز دارند یعنی اگرچہ
لازم آید افراط در مد و اشباع حرکات و مانند آن و اگرچہ بقوانین موسیقی باشد و بعضے مطلق منع کنند
و ہر کہ او فی بتصیر مجوز اند و میداند کہ مراد از تغنی در حدیث مذکور حسن صوت است مگر اولیاء مخاطب بقوانین
موسیقی خواندن قرآن شریف جائز دارند و مقصود آوردن حدیث لیس منا الخ درین مقام ہمین است
کہ آنحضرات لفظ تغنی را بر قوانین موسیقی حمل کردہ اند و با ہمہ بر خواندن مرثیہ تشنیع می نمایند
لستحیی فاصنع ما شئت ازینجا است کہ حفاظ این فرقہ خواندن قرآن بقواعد موسیقی عادت گرفتہ اند
گر ترا ذوق خدا داد نے بود ؎ حضرات شیعہ را چہ رسانے بود ؎ در تلاوت تو بسیار یحیی سبکے
بیتک با اوقات سبکی ؎ با ادب بر خوان ترانہ نیست این ؎ محفل چنگ چغانہ نیست این
در پی ترجیع دو از سطلے ؎ فکر ہم تو فاسد و باطلے ؎ سورۂ قرآن با عجاز ہست
یا کلام حافظ شیرازیست ؎ کی تو آن در خواندنش تحریر کرد ؎ مینش باید بدل تحریر کرد
میروی دور از رہ شرع قویم ؎ در صراط انا اعلی المستقیم ؎ خواند رب العالمین و رجع الاعلین
یا کہ رب العالمان ان المبین ؎ ہست ایہم با خود خود ستا ؎ چیست ایداہی یہی ایہم
گر تو پنداری کہ دیر خواستی زبور ؎ چون سلیمان حلم راستی طیور ؎ قال المخاطب اور جو کچھ معنی نہیں
نہیں جانتی تو ترجمہ قرآن شریف کا تھوڑی دو منٹ مرثیہ اور تعزیہ کی عوض کیون نہیں پڑہتے کہ جس سے
دین اور دنیا کا کام بنجاوے اور رونا ہنسنا سب کچھ آوے اور اوسکو حضرت امام علیہ السلام
پڑھتی رہتے ہیں اقول فیہ تعقیب اینجا افادہ فرمودہ مردود سبب چند وجہ اول آنکہ قرآن

ظاہر از شدتِ عجب و ریا ، عارضش گردید مالیخولیا ، بسکہ وہمش ہر دمی پیش نظر
صورتے ساخت از حق جلوہ گر ، نفس از سوء مزاج آن شقے ، کرد تلقینش کہ تو عین اے حقے
سر بسر دعوای جیلانے غلط ، از سگ ناپاک سجانے غلط ، گفت عاشورا بود روز طرب
ہیچ بود آہ و افغان را سبب ، گریہ گر بر بادشاہ کربلاست ، فعل نا زیبا و کار نا رواست
چون از و صدیق اکبر بہتر است ، روز مرگش لائقِ شور و شر است ، کین این صوفی ناری ببین
میکند منع از عزاداری ببین ، کیف لا نبکی علی ذاک الامام ، وھو مقتول علی جرّ الاوام
کیف لا نبکی حبوّان اکبہ ، کم علیہا من عیون باکیہ ، کیف لا نبکی عطاشًا جیّعًا
لم یزالوا سجدًا او رکعًا ، لہف نفسی من شفاہ ذابلات ، اہ من صرعی علی شط الفرات
قد وھاھم قادح لا یوصف ، قاتل اللہ العدی ما انصفوا ، کیف لا نلحی
لسبط المصطفی ، وھو مذبوح ومحزوز القفا
جزّہ سیف الشقی الارذل ، وھو منھل دمًا کالجدول
احمدش ریحان جنت گفتہ است ، سیدِ شبّان جنت گفتہ است ، ماتمش نور عینان احمد است
بر عزاداریش جنت واجب است ، آسمان بر حال او گریان شدہ ، سینہ چین فلک بریان شدہ
این روایت را ز من گر نشنوی ، بشنو از عبد العزیز دہلوی ، ریخت گردون خون بہ اظہار تعزیت
تازہ ہمچو شہید خونے از زمین ، کردہ نقلش مسلم شان در صحیح ، کی بود دعوای این کافر صحیح
اسمعوا عن سعد نفقنا از انکم ، انہ قد عد من اعیانکم ، گفت رنج و محنت آل کرام
منتشر گشتہ است در عالم تمام ، گرد ہر حیوان گواہی داد نیست ، وانکہ انکارش کند معذور نیست
بود زیبا سرزنش افلاک را ، منع می بایست کرد افلاک را ، استحلوا قتل نجل المرتضی
لم یراعوا فیہ حق المصطفی ، ثم ھم غاروا علی الآل الکرام ، منہم احرقوا تلک الخیام
اخرجوا عنہا النساء الطاہرات ، باکیات نائحات حاسرات ، راسہ یہدی الی الشام المشوم
عترتش چون بندیان ترک و روم ، عترت پاک نبی آوارہ بود ، خلق عالم محو در نظارہ بود

او هم عجم و هذا ایضاً احمد یبکی و هذا ایضاً آه از ان وقتیکه در پیش یزید * گشت حاضر عترت شاه شهید *
آن لعین مصروف عیش باده بود * راس اطهر زیر تخت افتاده بود * ناکتا بالعود فی اسنانه *
ناظرا طوراً الی نسوانه * صوفیان هم بطریق آن لعین * شادمی باشند در روزی چنین
یوم عاشورا من اعیادهم * آه منهم آه من الحادهم * انه یوم الاسی والمحنة *
فیه اقطار السماء اغبرت * کم اراقت فیه اسیاف اللئام * من دماء الفاطمیین الکرام *

قال المخاطب اور اگر کسی کو اس مقدمہ مین شبہہ گذرتا ہو کہ مرثیہ تو درست ہی دیکھو حضرت بی بی فاطمہ نی اپنی باپ کی غم مین کئی بیتین کہین تہین اور حضرت امام کی غم مین بھی جن وغیرہ سی روایت ہی مرثیہ اسکا جواب یہہ ہی کہ تمہاری اور اونکی درمیان اسباتمین اتنا فرق ہی جسقدر رونی اور ہنسنی مین اسکی اتنی حقیقت ہی اپنی تنہائی کی بیان اور میت کی اوصاف مین دو ایک شعر بی اختیار بیسے بلا قید کبھی منہ سی نکل گئی کچہ اونکی گھر مرثیہ کی بیاضین نہ تہین اور نہ اسکی واسطی تال اور سر اور گٹکری اور سارنگی اور تاریخ اور دن جوالی اور سوالی مقرر تہی نہ اسمین حلقہ باندہ کر بازار اور مکانون مین پڑہتا تہا نہ اسمین خلت اور شکست مردی کی بیان ہی اور نہ کسیکی نعش اور تخت بنا کر اوسکی آگی پڑہتی تہی اور نہ اوپر سی پھول اور تاشی بجتی تہی علی ہذا القیاس مرثیہ اسکو کہتی ہین جسمین میت کی اوصاف ہون اور تم جو گاتی ہو اسمین میت کی رسوائی اور شکست سر اور تال سی نکلتی ہی غرض جو تمہاری جو مرثیہ مین اسکا نام ہجو ملیح ہی لغت کی موافق اسکو مرثیہ نہین کہتی جسطرح تمہارا کام غلط اسطرح تمہارا نام بھی غلط **اقول** وبہ سخنین انچہ افادہ نمودہ مردود است بچند وجہ اول آنکہ قولہ اسکی اتنی حقیقت ہی کہ اپنی تنہائی کے بیان اور میت کی اوصاف مین دو ایک شعر بی اختیار بیسے بلا قید کبھی منہ سی نکل گئے درخیر منع است چہ در کتب تواریخ اشعار کثیرہ موجود ہستند شیخ عبد الحق دہلوی در مدارج النبوہ جلد دوم صفحہ ۵۲۵ می نویسد و ہر کدام از اہل بیت آنحضرت و صحابہ عظام مرثیہ در وفات آنحضرت در سلک انتظام کشیدند اول ایشان فاطمہ زہرا رضی اللہ عنہا بود کہ چون بعد از دفن بزیارت قبر شریف رفت خاکی از آنجا برداشت و بدیدہ عدیدہ

دگریه گرد و این شعر انشا نمود ماذا علی من شم تربة احمد + ان لا یشم مدی الزمان غوالیا
صبت علی مصائب لو انها + صبت علی الایام صرن لیالیا بعضی گفته اند که این مقوله علی مرتضی
ست کرم الله وجهه که فاطمه زهرا انشا نمود نیز در وقت زیارت پیغمبر گفته است اذا اشتد شوقی زرت قبرک
باکیا + انوح واشکو لا اراک مجاوبی + فیا ساکن الغبرا علمتنی البکا + و ذکراک انستنی جمیع المصائب
فان کنت عنی فی التراب غائبا + فما کنت عن قلبی الحزین بغائب و از جمله مراثی که منسوب بحضرت
زهراست این دو بیت ست نفسی علی زفراتها محبوسة + یا لیتها خرجت مع الزفرات
لاخیر بعدک فی الحیاة و انما + ابکی مخافة ان تطول حیاتی انتهی و بر متامل خبیر مخفی نیست که قول
صاحب مدارج النبوة و از جمله مراثی که منسوب بحضرت زهراست این دو بیت ست الخ ادل
دلیل ست برینکه مراثی جناب فاطمة الزهرا صلوات الله علیها بکثرت اند فضلا عن سائر اهل البیت
والصحابة العظام دوم آنکه مجلد نمودن مراثی در آن زمان قباحتی ندارد چه در آن اوقات احادیث
هم مجلد نبودند سوم آنکه غنا و مزامیر بمذهب امامیه حرام ست از همین جاست که خواص آن اجتناب
دارند و اگر از عوام احدی مرتکب شنیدن مراثی بغنا شود اهل سنت و جماعت را تشنیع آن نرسد
چه شیخ عبد الحق در کتاب مدارج النبوة جلد اول صفحه ۵۴ نوشته و اختلاف کرده اند علما در مسئله تغنی
بقرآن بعضی مطلق جائز دارند یعنی اگرچه لازم آید افراط در مد و اشباع حرکات و مانند آن و اگرچه بقانون
موسیقی باشد و بعضی مطلق منع کنند الخ و بصفحه ۹۴ می فرمایند بدانکه صاحب امتاع ذکر کرده است
در سماع سه قول را حرمت و کراهت و اباحت و ذکر کرد دلائل هر مذهب را و ترجیح کرد مذهب اباحت را
چنانکه مدعای اوست و جواب داد از استدلالات و تمسکات حرمت و کراهت و اطناب کرد
در اثبات مذهب اباحت و اثبات کرد آنرا بکتاب و سنت و اجماع و قیاس و وجه قیاس آنکه چون
ثابت شده در سنت صحیحه جواز تغنی بقرآن پس در شعر نیز جائز باشد و بصفحه ۹۶ نوشته و نقل کرده است
فاکهی در تاریخ مکه معظمه بسندی که وارد از موسی بن المغیرة الجمحی که خواند که عطاء بن ابی رباح را پس در آمد
و بودند در آنجا قومی که میسرودند عود را و تغنی میکردند چون دیدند عطا را که در آمد باز آمدند از آن پس گفت

نمی نشینم تا عود بکنند یا بچه میکردند پس نشست و تغنّی کرد و صاحب متاع همین عود را اصل
ساخته و عزا میر دیگر را بر آن قیاس کرده انتهی المختصر بشهادت مذکوره کالشمس فی وسط السماء
روشن و منجلی گشت که تغنّی بتجرید تجمیع و رعایت بقوانین موسیقی و نواختن عود و طنبور
و نقاره و تاشه بمذهب اهل سنت و جماعت مباح ست و هو کما تری و لنعم ما قیل نظم
رفت مردی در حضور شاه دین جعفر صادق امام المتقین ٭ گفت چون من میروم بیت الخلا
میرسد در گوش من بانگ غنا ٭ مردم همسایه ام بر صوت عود ٭ می کشند از سینه آواز سرود
می نشینم خویش چون آید مرا ٭ می دهم گوشی صدای نغز را ٭ منع فرمودش امام راستین
گفت سائل چیست وجه منع این ٭ من که آخر پیش ایشان میروم ٭ چیست عیبش خود بخود گر بشنوم
شاه دین فرمود قرآن خوانده ٭ امر و نهی حق سبحان خوانده ٭ در قیامت گفت حق لایزال
میشود از چشم و گوش و دل سؤال ٭ چون امام این آیه را تذکار کرد ٭ سائل از کار خود استغفار کرد
گفت سر در گر تو میماندی برین ٭ حال تو بد بود در روز پسین ٭ سنّیان این فعل اکثر می کنند
افترا بر پیغمبر می کنند ٭ هیچ دم بعد از نماز این همه ٭ جای تسبیحات باشد زمزمه
امردان غلغل کنان با ساز و دف ٭ صوفیان در پهلوشان بسته صف ٭ در هوای شاهدان شوخ و شنگ
نغمه پردازند با طنبور و چنگ ٭ بزم شیطانی و نفسانیست این ٭ یا مقام ذکر ربانیست این
حال کی در هیچ جا حاصل شود ٭ کی حضور دل درین محفل شود ٭ با غنا قرب الهی را مجو
کی روا باشد نماز بی وضو ٭ دور می سازد ز یارت قول زن ٭ می کند منع از زیارت قول زن
سینه را باید که باشد درد و جوش ٭ و هکه باشد حلق مجروح از خروش ٭ کن نمازی با بکا و تلبیه
کی روا باشد مکاء و تصدیه ٭ یاد خالق در دل شبها بکن ٭ اوست تنها ذکر او تنها بکن
چهارم آنکه تعیین تاریخ و روز در شریعت ثابت نیست پس زبان طعن بر آن کشودن تیشه بر پای انصاف
زدن ست مولوی سید رؤف احمد در رسالهٔ غایة المرام بر صفحه ۳۶ نقلا عن بعض الفتاوی می فرماید
الحاصل حضرت ما را از زمان و مکان شرفی حاصل نیست بلکه زمان و مکان از آنحضرت صلعم

شرفی ست قال الشیخ احمد بن الخطیب القسطلانی فی المواهب اللدنیه واذا کان یوم الجمعة التی خلق
فیه آدم مخصص بساعة لا یصادفها عبد مسلم یسأل الله فیها خیرا الا اعطاه ایاه فما بالک بالساعة التی ولد فیها
سید المرسلین ولم یجعل الله فی یوم الاثنین یوم مولده من التکلیف بالعبادات ما جعل فی یوم الجمعة المخلوق فیه
آدم من الجمعة والخطبة وغیر ذلک اکراما للنبی صلعم بالتخفیف عن امته بسبب عنایة وجوده قال الله تعالی وما
ارسلناک الا رحمة للعالمین ومن جملة ذلک عدم التکلیف عن قتادة الانصاری انه سئل عن صیام یوم الاثنین
قال ذلک یوم ولدت فیه وانزلت علی فیه النبوة رواه مسلم وفی المسند عن ابن عباس قال ولد یوم الاثنین واستنبئ
یوم الاثنین وخرج مهاجرا عن مکة الی المدینة ودخل المدینة یوم الاثنین ورفع الحجر یوم الاثنین انتهی وکذا
فتح مکة ونزول سورة المائدة یوم الاثنین حالا آن روایات که در استحسان این عمل محمود در کتب معتمد قوم است نوشته
می شود قال القسطلانی فی المواهب اللدنیه ناقلا عن ابن الجزری والشیخ عبد الحق المحدث
الدهلوی فیما ثبت بالسنة فی ذکر رضاعه صلعم ولا زال اهل الاسلام یحتفلون
بشهر مولده ویعملون الولائم ویتصدقون فی لیالیه بانواع الصدقات ویظهرون
السرور ویزیدون فی المبرات ویعتنون بقراءة مولده الکریم ویظهر علیهم من برکاته
فضل عظیم انتهی وقال الامام الحافظ ابو الخیر بن الجوزی ومن خواصه انه امان فی ذلک
العام وبشری عاجلة لنیل البغیة والمرام فرحم الله امرءا اتخذ لیالی شهر مولده المبارک
اعیادا لیکون اشد علة علی من فی قلبه مرض وعناد انتهی
پنجم آنکه حال واقعی جناب سید الشهداء علیه التحیة والثناء در شهر خواه نظم بیان نمودن مستلزم توهین
آنجناب نیست ایا نه بینی که شاه عبد العزیز دهلوی در رساله سر الشهادتین می فرماید ثم دخلوا
علی الحرم واسروا اثنی عشر غلاما من بنی هاشم ومن کان من النساء وامر ابن سعد وشمر نفرا
فرکبوا خیولا واوطئوا جسد الحسین وارسلوا الراس المکرم فدیر به فی سکک الکوفة ثم ارسلهم مع رؤس
سائر الشهداء وسبایا اهل البیت الی یزید بن معویه مع شمر بن ذی الجوشن وکان یشتم الخ
الخ ویا ورم نمی آید که مخاطب چنان بیان فرماید که شاه صاحب برای ذلت و رسوائی جناب

مظلوم کربلا انہمہ خامہ فرسائی نمودہ فافہم ولا تکن من الغافلین قال المخاطب اور ایک
غلط در غلط ہمکو یہہ ہی کہ جسکو تم تعزیہ کہتی ہو اسکی کیا معنی تعزیہ لغت مین مصیبت زدی کو صبر
اور دلاسا دینی کے تئین کہتی ہین اور عزا کی معنی صبر کی ہین بہلا سمجہو کہ اس تعزیہ مین صبر اور
دلاسا دینی کا کہین نام اور نشان بہی ہی اور کوئی کسی سید کے گہر آکی کبہی صبر اور دلاسا دیتا ہی
بلکہ کمبخت ہر سال بچاری سیدونکو نئی نئی مضمون کی مرثیہ سنا کر رلاتی پٹاتی ہین اور ایسی جگہہ اگر
کوئی کہے ایصاحب چپ رہو اور صبر کرو تو پہر تعزیہ دار اپنی چہاتی چہوڑ کر اوسکی چہاتی پر کوٹنے
لگاتی ہین اب سچ کہو یہہ اولٹا نام کن الٹی نے رکہا ہی اور نام رکہنیکو تعزیہ کس لغت مین لکہا ہے
کیا قدرت خدا کی ہی جسکا سری سے نام غلط اوسکی اور کام کا کیا ذکر یہہ وہ مثل ہوئی نحو غلط
املا غلط انشا غلط مثلا اگر کسی کا باپ کچہہ مصیبت مین مر گیا ہو اور کوئی اوسکی اولاد اور دوستون سے
یہہ کہی کہ تم بہی کیا کرتی ہو باپ تمہارا ایسی خرابی اور آفت سی مارا گیا کہ کسی پر ایسا ظلم نہین ہوا ہوسکے او
مرتی تمہاری بہن کو ننگے پاؤن ننگی سر گلی مین طوق ڈال کر پہرا دی گئی سیٹے کچہری مین لیگئی اور تمہاری
ماں کی چادر سر سی اوتار لی تمکو لازم ہی کہ ہمیشہ یہہ حال بار بار سنو اور خوب روؤ پیٹو غرض سمجہو تو کہ کون
اسکو تعزیہ کہیگا اگر کسی دن کا حال اسکے قریب کے سامنی اس وضع سی کہو تو وہ برا مانے بلکہ منہہ پر
مار ہی چہاتی بڑے آدمی کا حال سربازار ڈہول اور تاشی سے نقل اللہ اکبر یہہ ہمارا جگر اور صبر ہے
کہ ہمارے باپ دادا کو کیا کچہہ یزید لوگ اور بعضی ناخلف ہماری روبرو پر پردہ فضیحت کرتی ہین
اور ہم اپنی سلف صالح کیطرح صبر اور سکوت اختیار کرتی ہین حضرت حسن حسین ع کی وقت مین
ایک یزید تہا اب اولاد حسن حسین ع کے وقت سیکڑون یزید ہوئی خیر بہر حال صبر اور برداشت سے
کیا جاتی ان اللہ مع الصابرین اقول در ینتیجین مدفوع ست بچند وجہ اول آنکہ اطلاق تعزیہ
بر نقل قبر و مقبرہ باصطلاح خاص ست ولا مشاحۃ فی الاصطلاح دوم آنکہ متعارف ست کہ
مؤمنین و سادات در عشرہ محرم الحرام ہمہ گریہ صبر و دلاسا تلاوت آیہ وافی ہدایہ انا للہ وانا الیہ
راجعون و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون می نمایند و خود گریہ کردن و دیگری را

گریہ کنانیدن منافی صبر نیست ازانجا کہ حضرت یعقوب علیہ السلام بفراق حضرت یوسف علیہ
آنقدر اندوہ نمود کہ ہر دو چشمہای آنحضرت سفید شد چنانچہ او سبحانہ تعالی و تقدس در بیان
حال حضرت یعقوب پیغمبر میفرماید قال یا اسفا علی یوسف وابیضت عیناہ من الحزن فہو کظیم
و فخر المتکلمین مدظلہ العالی در رسالہ فتوحات حیدریہ میفرماید در تفسیر حسینی از کشاف نقل نمودہ
کہ او روایت کردہ کہ حضرت رسول خدا از جبرئیل پرسید کہ اندوہ و حزن یعقوب در مفارقت پسر
بچہ مرتبہ بود جبرئیل گفت برابر ہفتاد مادر حضرت فرمود کہ او را چہ مقدار اجر دادند گفت قدر صد شہید
و بعد از نقل این کلام ملا حسین واعظ گفتہ آرے ہیچکس در آتش مفارقت برابر یعقوب نسوختہ
یعقوب چہل سال و بقولے ہشتاد سال از وقت فراق یوسف علیہ السلام تا زمان وصال او
چشم یعقوب از گریہ خشک نشد و از بار فراق جگر گوشہ پشت مبارکش خمیدگی گرفت و پسرانش
مشاہدہ اینحال از آنحضرت گفتند تاللہ تفتؤا تذکر یوسف حتی تکون حرضا او تکون من الہالکین
یعنی بخدا کہ ہمیشہ باشی کہ بنالہ و زاری یاد کنی یوسف را تا وقتیکہ بیمار شوی بہ بیماری مشرف بر موت
تا باشی از جملہ ہلاک شوندگان یعقوب علیہ السلام در جواب گفت انما اشکو بثی و حزنی الی اللہ
یعنی جز این نیست کہ شکایت کنم غم و اندوہ خود را بخدای نشما و نہ بغیر شما انتہی سوم آنکہ شاہ عبد العزیز
دہلوی در جواب سوالات مولوی شیخ الدین خان مرادآبادی نوشتہ اگر در مرثیہ و کتاب
اقوال واقعی باشد پس شنیدن این قسم مرثیہ و کتاب فی نفسہ مضائقہ ندارد انتہی پس تشنیع
بر مرثیہ و کتاب احوال واقعی ناشی از جہل یا تجاہل مخاطب لا ثانی ست و کذب در روایات
بالاتفاق حرام فافہم و استقم چہارم آنکہ پاپوش کاری بر مخالفت کنندگان تعزیہ داری نہایت
بجا و مستحسن ست و حال ماتم سابق گذشت فتذکر طرفہ آنکہ ابن عبد البر در کتاب استیعاب
در ترجمہ حفصہ دختر عمر گفتہ عن عقبۃ بن عامر قال طلق رسول اللہ حفصۃ بنت عمر فبلغ ذلک عمر فحثی علی راسہ التراب
یعنی از عقبہ بن عامر مرویست کہ رسول خدا صلعم طلاق داد حفصہ دختر عمر را و رسید این خبر
عمر را پس بیخت بر سر خود خاک انتہی در رسالہ سرور المحزون نوشتہ روایتی آمدہ کہ حضرت رسول خدا

صلعم حفصہ دختر عمر را طلاق داد ند پس صحبت کردہ منکاح آوردند الخ یعنی ہرگاہ عمر را ریختن خاک بر سر خود بسبب شنیدن خبر طلاق یافتن دختر خویش جائز باشد شیعیان اہلبیت را چگونہ سر کوبیدن تشبیہ نما افغان ہنگام اطلاق بت پرستی تعظیم تعزیہ کہ باعتراف فحول علماء اہل سنت واجب نباشد وانتیوالا ہنجم آنکہ مولوی سلامت اللہ در رسالہ تحریر الشہادتین حال واقع کربلا بہ تفصیل تمام نگاشتہ جملہ وقائع ہتک اہلبیت عصمت وطہارت بقلم سپردہ کہ بندی از ان بین رسالہ معرض بیان آمدہ بمذاق مخاطب شاہ صاحب مداح یزید و ہجو کنندہ خاندان نبوت باید گفت حق اینست کہ مرثیہ و کتاب احوال واقعی شنیدن ثواب وارد و حال واقعی را کہ از ان ظلم یزید و یزیدیان ظاہر میگردد در اخفا نمودن فی الحقیقت حمایت یزید ساختن ست ولنعم ماقیل سہ کار پاکان را قیاس از خود مگیر گرچہ ماند در نوشتن شیر و شیر، بالجملہ ذکر قصص انبیا و اولیاء خدا کہ متضمن ذکر مصائب و محن ایشان باشد نیکو ترین اذکار ست چنانچہ حق تعالے شانہ در قرآن مجید مجیب حضرت یعقوب با حضرت یوسف و افگندن برادران حضرت یوسف آنحضرت را در چاہ و گریستن حضرت یعقوب ع ازان سبب تا اینکہ ہر دو چشم آنحضرت سفید شدند و فروختن برادران تاجر حضرت یوسف ع را و فریفتہ شدن زلیخا بر آنحضرت و رسیدن حضرت یوسف بمرتبہ بلند بادشاہی مصر ببرکت عفت و تقوی بشرح و بسط تمام بیان کردہ آن را احسن القصص نامیدہ چنانکہ فرمودہ نحن نقص علیک احسن القصص بازحیرتم می ربایدکہ تذکار مصائب واقعی جناب امام حسین ع چرا مخاطب گوارا نمی کند العیاذ باللہ آیا از افضائح آنحضرت و حمایت یزید قرار دادہ از ذکر آنہا اعراض می نماید یا آنکہ جناب باری عز اسمہ ذکر مصائب انبیا را احسن القصص خواندہ و اگر تذکار روایت مقتل جناب شہید مظلوم باتباع امام غزالے باشند نتوانند شد لیکن علت ممانعت را یاد باید داشت و مجرد تذکار خون ناحق امام مظلوم را خیال باید ساخت کہ چسان باحقاق حق و ابطال باطل یا بعض صحابہ باعتراف امام ایشان کشان کشان میرساند قل جاء الحق وزھق الباطل ان الباطل کان زھوقا قال المخاطب عجب حیرت ہی کہ خدا اور رسول کے فرض اور سنت سیتی بہر اسکے نہ پٹکری نہ سکگر یلانی پڑی نہ بانس ایرک منگانی نہ تاشے ڈہول بجانہ دہوم دہام

چھاپی نہ لینے کی حاجت نہ کاغذ کی ضرورت سو سیکڑوں بار لوگوں سے قضا ہوتے ہیں اور جسمیں
یہہ کچہہ بال اور جنجال چاہیے اُسکو ایک سال قضا نہیں کرتی اور اسکی جتنی فرض ہیں سب پر مقتضی
موقوف ہیں کو تب دی جب بال ہو اور روزہ تب کہی جب بیمار نہ ہو لیکن ہر چند محتاج ہو اور خدا
تعزیہ جو بنانا ہو ضرور ہی کہ بناوی سبحان اللہ امام کی روح سلطنت کیا خوش ہوگی کہ ہمارے دوستوں کے
نزدیک اللہ کے حکموں کی کچہہ قدر نہی اسکی فرض اور واجب پر حاشیہ چڑہایا ایسی مقام خدا کے
غضب سی پناہ مانگنا چاہیئے اللّٰھم احفظنا قول دو شقین مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ
جواز بنا ساختن تعزیہ از اباحت اصلی و ارشاد آنحضرت بساختن نقل قبور الدین بر اسائلی
مستنبط است پس بر امر مقتبس از اقوال رسول مقبول زبان طعن و تشنیع کشادن خود را مردود
ساختن است و انعقاد محفل ذکر مصائب جناب امام حسینؑ موجب احکام ہمہ اہل بیتؑ است و
تمسک بعروۃ الوثقای ایشان موجب ایمنی از ضلالت و اقتدا و اتباع ایشان باعث فوز درجات
و سبب رستگاری از عواقب است لطف کلک طعان تو بگاہ جدال + بہر طعن بر پیمبر و آل +
قول تو جملہ حشو و طامات است + نزد تو گرچہ از کرامات است + گر نہ حجی بگویم ای خبیثان +
ہست قول تو لعبت صبیان + نی غلط ہست پایہ تلبیس + مقتبس از وساوس ابلیس +
مرحبا مرحبا ز راہ غرور + گشتہ از رہ ہدایت دور + گشتی از راہ کبر و نخوت و جہل +
باہمہ فضل نائب بوجہل + متصدی شدی معارضہ را + با جناب شہید ہر دو سرا +
قول او را کہ ہست وحی تمام + می شماری تو از فضول کلام + آنچہ آن مقتبس ز قول نبی است +
طعن بر وی نمودن از دغلی است + طعن آن طعن بر رسول خدا است + قدح آن قدح آن شفیع وراست +
قول او را بضحکہ انکاری + باز دعوی دین او داری + دین تو طعن سرور دین است +
این چہ دین است اینچہ آئین است + رد وحی است رد قول رسول + کے بود قول اہل رد قبول +
الحذر الحذر ازین گفتار + وقنا ربنا عذاب النار + دوم آنکہ اگرچہ محب کامل متبع
جمیع احکام شرع می باشد مگر فی الجملہ محبت با فسق ہم جمع می شود کما مر فتذکر سوم آنکہ

اہل سنت وجماعت با آنکہ واجبات شرعی پس پشت می اندازند لیکن در انعقاد محفل میلاد
غفلت نمی سازند قال المخاطب بڑی عجب اور دوستدار امام کی اس بات مین اپنی تئین وہی
لوگ جانتے ہین کہ خلاف خدا اور رسول کے سارنگی نوازی اور رقاصی زناکاری اور مال
مردم خوری وغیرہ افعال شنیعہ کرکی تعزیہ داری کرتے ہین اور پھر عوام الناس بھی کھانی اور تماشے
اور فائدہ دنیوی کی لالچ انکے یہان جاکر شریک مجلس ہوتی ہین بلکہ ان فاسقون کو مومن اور مومنکا
خطاب دیتی ہین اور بعضے جو ظاہر مین اچھی بھلی آدمی اور بڑے کہلاتی ہین اور باطن مین فاسق اور ریاکار
وہی بھی انکے یہان دوڑی جاتی ہین کبھی یہہ غیرت نہ آئی کہ ایسی لوگ تو صرف اپنی نام کے لئی یہہ کام
کرتی ہین انکو امام سے کیا نسبت ایسون کے یہان نجائی اور انکا کھانا نہ کھائی بلکہ انکو سمجھا کر ایسی حرکت
سے باز رکھے کیونکہ اگر امام برحق سے محبت ہوتی تو ان حرام کامون سے کنارہ کرتی نہ کی ایسی کمائی
جسکو شیطان جاکری امام کی واسطے خرچ مین لاتے اور اوسی پیشی کو اپنی کئے جاتی ہین اس سے معلوم ہوا
کہ ان لوگون نے شاید کسی کا نام اپنی خیال مین امام رکھہ لیا ہی نہین تو امام پاک کو اس ناپاک کمائی اور ایسے
ریاکاری سے کہ جس سے اللہ اور رسول ناخوش ہون کیا علاقہ چونکہ اللہ تعالے اپنی حبیب کیطرف
انیسوین ۱۹ سیپارہ کی دوسرے رکوع آیہ ارأیت من اتخذ الٰهه هواه افانت تکون علیه وکیلا ام تحسب ان
اکثرهم یسمعون او یعقلون ان هم الا کالانعام بل هم اضل سبیلا یعنی بہلا تو دیکھہ تو
جسنے پوجنا اختیار کیا اپنی چاؤ کا کہین تو لی سکتا ہی اسکا ذمہ یا تو خیال رکھتا ہی کہ بہت ان مین سنتے ہین
یا سمجھتے ہین اور کچھہ نہین وے چوپایون کی برابر ہین بلکہ وہ زیادہ بھٹکی ہین اوسی سے ان لوگون کا حال ایسا ہی
کہ شیطان اور نفس کے فریب آگی کسی کے سمجھانے کو نہین سنتے بلکہ ضد کرکی اور زیادہ بھٹکتی ہین خیر ہم اپنا کام
کر لیا اپنا کہی وہی مانین یا نہ مانین ہدایت اللہ کی فضل پر موقوف ہے جسے چاہے دیوی جسی چاہے
یا نہ کہی اور یہہ بھی سننے اور دیکھنے مین آیا ہی کہ جب ایسی ریاکار بد اطوار جھوٹے دوستدار دنیا کی حرام کمائے
حاصل کرکے اور اپنی ناموری کی کامون کے ساتھہ یہ کام بھی کرنے لگے ہین اور اس جناب پاک کے
نسبت اسکے روشن طرحکی سے برائیان عمل مین لاتی ہین تو امام کی خاطر سے جو پیارے بندے اللہ کے ہین

اوسکی غضب مین کبھی گرفتار ہوکر آخرت کی عذاب الیم کی سوای دنیا مین بھی جلد خانہ برباد ہوجاینگی اور بہتونکو موجب اس آیت کے فلما نسوا ما ذکروا بہ فتحنا علیہم ابواب کل شئ حتی اذا فرحوا بما اوتوا اخذناہم بغتۃ فاذا ہم مبلسون فرمایا اللہ صاحب نے سورہ انعام مین یعنی جب بہول گئی تو نصیحت کی تہی انکو کہولدی ہم نی اپنی دروازی ہر چیز کی یہانتک کہ جب خوش ہوی پکڑ لیا ہم نی انکو بیخبر پس وی رہ گئے ناامید گناہ کرنے کی فرصت دینا ہی پہر ایک مرتبہ ایسا پکڑیگا کہ اوسکا گڑگڑانا اور توبہ کرنا کچھ فائدہ نہ کریگا اورکسی کی سفارش کا اپنی خیال ناقص مین اوسپر بہول رہی ہین کام نہ آویگی ہان اگر پہلی سے خبردار ہوکر اپنی بڑی کامون سی باز آئے تو چہوٹی اوپچے اللہ تعالے ہمکو اور جمیع مسلمانون کو ایسے بری کامون سے بچاوی آمین یا رب العالمین اقول وبہ نستعین برکات و ہدایت مرہباقتی کہ انعقاد مجالس مع تذکار مصائب جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا و گریہ کردن بر شہید مظلوم سنت و اطعام مومنین مسنون و بنا ساختن تعزیہ امر لیست مباح و ذریعہ سنت گریہ و بکا و برظاہر کرتے سنت ثواب اطعام و بنا ساختن تعزیہ موقوف سنت بر صرف مال حلال و اشیاء طاہر گیران اہل و جماعت را دیدیم کہ از خانہ مریدان رشوت خوار دعوت ہا می خورند و ہزارہا روپیہ حاصل می نمایند و ذمہ داری از غضب حکام بتوجہ باطنی بیان می سازند فاعتبروا یا اولی الابصار و ایضا ثواب ہرکس کہ مال حرام و اشیاء غیر طاہر در اطعام مومنین و تعزیہ داری صرف میکند آنکس با تطمع بخدمت جناب امام مظلوم گستاخ و بی ادب سنت وهو کا ثن سے قال الخاطب

فصل

دوسری عجب معاملہ ہے کہ جب جاہلون کو اسطرح کی کامونسی منع کیا جاتا ہی تو عجب طرح طرح کے واہی تباہی اعتراضین و سوال کرتے ہین سب خرافات و اہل انکو کون بیان کری یہان چند باتون کا مذکور کردیتی ہین باقی اگر خدا نے بوجہ دی ہی تو اسی پر اوسکا بھی قیاس کرلینا بعضے جاہل یون کہتی ہین کہ تعزیہ بنانا بادشاہون کے وقت سی چلا آتا ہی بڑی بڑی عالم فاضل گذری کسی نے منع نہ کیا نہین بہت پڑہی ہوا ورکوئی کیا پڑہا نہ تہا دیکہو فلانے میان کی پاس ہم مدت تک رہی اونہون نے کبھی منع نہ کیا اور جتنکی ہماری باپ دادی ہم مرید ہین وی حضرت تو ایسا

تعزیہ بناتے ہیں جواب یہہ ہی بقول تمہاری بادشاہوں کے وقت سی چلا آتا ہی بہلا پیغمبر اور امام
کے وقت سی تو نہیں بنتا آتا ہی اقول و بہ نستعین در رفقہ احمدی ہی نقلا عن جامع المتفرقات
آوردہ مسئلہ ماں باپ کی قدم چومنا مباح ہی حدیث میں آیا ہی کہ ایک شخص نے جناب
رسالت مآب صلعم کی پاس آکر عرض کی یا رسول اللہ صلعم میں نے قسم کہائی تہی کہ آستانہ جنت
اور حور العین کی رخسار پر بوسہ دونگا آپنے فرمایا کہ ماں کے پاؤں اور باپ کے پیشانی پر بوسہ دو
اوسنے پوچہا کہ اگر ماں باپ نہوں حضرت نے فرمایا کہ اونکی قبر چومی اوسنے کہا کہ اگر اونکی قبر بہی معلوم
نہو ارشاد کیا کہ دو خط کہینچکر ایک کو باپ کی قبر اور دوسری کو ماں کی قرار دی کر بوسہ دے تاکہ حانث
نہو کذا فی جامع المتفرقات و این حدیث دلالت میکند برانیکہ در صورتیکہ وصول باصل قبر متعذر
یا متعسر باشد بعمل آوردن بوسہ بر نقل قبر تخلیص از حلف شرعی حاصل میشود و نیز این حدیث دلیل
اباحت نقل قبر ست زیرا کہ آنحضرت صلعم امر بوفای نذر بآن فرمود و مقرر شدہ کہ نذر نمی شود مگر
بچیزی کہ از جنس طاعات باشد و نذر بمعصیت جائز نیست و چون ثابت نگردد حرمت ثابت
نشود حلت و اباحت بدلالت قول وی سبحانہ واحل لکم الطیبات و ہرگاہ بدلائل شرعی
اباحت ساختن تعزیہ کہ عبارت از نقل قبر و مقبرہ ست ثابت گشت و تعامل بآن از
زمان بادشاہان اسلام و متشرع مانند عالمگیر بلا نکیر بوضوح پیوست پس این تعامل کاشف
سیرت سلف ست و ہو المقصود اگر گفتہ شود کہ این اجازت برای سائل مخصوص بود جواب اینست
کہ چند آیۂ افک در حق ام المؤمنین عائشہ یا در حق ماریۂ قبطیہ نازل گردیدہ و در ذیل آن آیہ
والذین یرمون المحصنات لعنوا فی الدنیا والآخرہ ست باید کہ مخصوص ہمان قصہ باشد و الحال
اگر زنان محصنات را کسی متہم سازد در وعید داخل نباشد و علی ہذا القیاس در جمیع وعد و وعید
غائبین شامل نباشند و اگر گوئی کہ ازین حدیث نقل قبر والدین مستنبط میشود نہ دیگران جوابش
اینست کہ نقل قبر شیخین و حضرت رسول خدا صلعم کہ در دلائل الخیرات مکتوب ست ممنوع باشد
و اذ لیس فلیس و اگر کسی گوید کہ این حدیث ضعیف ست در جواب گفتہ خواہد شد کہ اگر این روایت

ضعیف می بود فقہاء اہلسنت در استنباط و اخراج مسائل فقہ بر آن اعتماد نمی نمودند و دیگر آنکہ
بالفرض و التسلیم علماء اہل سنت در کتب خود تصریح کردہ اند کہ در فضائل اعمال مستحبہ تمسک و
استدلال باحادیث ضعیفہ جائز است **قال** المخاطب اب کہو تم کہ بادشاہوں کی امت ہو یا پیغمبر کے
اقول در بستجیبین باصول موضوعہ اہل سنت و جماعت اطاعت پادشاہان اسلام بمنطوق
اطیعوا اللہ واطیعوا الرسول واولی الامر منکم تالی اطاعت رسول خدا است و ہرگاہ اطاعت
پادشاہان مثل اطاعت خدا و رسول باشد پس بجا آوری احکام ہمہ پادشاہان واجب و لازم
وھو المطلوب **قال** المخاطب اور بادشاہان کے ساتھ اور وقت سیکڑون بری کام ہوتی آئے ہیں یا
اونکی وقت کی ہونے سے یا اونکی کرنے سے وہی کام اچھی نہیں ہو گئے اور بادشاہ کیا بال پیغمبر کے
وقت سے بت پرستی چلی آتی ہے اور حرامکاری اور دغابازی اور چوری سب ہوتی آتی ہے
کہدو کہ یہہ سب کام بھی درست ہیں کہ آگے سے ہیں اور جو یہہ کہو کہ ان کاموں کو آگے سے منع کرتے
آئی ہیں مگر سب لوگوں نے چھوڑا تو یہاں بھی اسیطرح سے سمجھو کہ تعزیہ کو بھی منع کرتے آئے ہیں
مگر لوگوں نے چھوڑا **اقول** در بستجیبین بنا و ترتیب و غیرہ امور بجھتہ اند و اجماع بر این
منعقد گردیدہ و خلاف آن منقول نیست و ممانعت بنا کردن تعزیہ اجماع ثابت نیست
اینکہ اجماع در فن اصول عبارت ست از اینکہ اہل حل و عقد در زمان مخصوص ما ورای منعقد
بر امر مشروع اتفاق نمودہ حکم باباحت یا حرمت چیزی نمایند و بنا کردن تعزیہ و نقل قبر مطہرہ
ازان قبیل نیست کہ گاہی در زمان واحد یا از منہ متعددہ بر آن اتفاق اہل حل و عقد گردیدہ
باشد و من ادعی فعلیہ البیان **قال** المخاطب او نمی کسیطرح سے کسی عالم او نا صحی
آگی منع نہیں کیا یا اب نہیں کرتے **اقول** در بستجیبین بالفرض اگر کسی [illegible] از راہ تعصب و عناد
بامتناع تعزیہ داری زبان درازی کردہ باشد علاجے ندارد لیکن مولوی عبد الواحد خان
نبیرہ مولوی عبد العلی در رسالہ ازالۃ الاوہام تصریح نمودہ کہ علماء صالحین اینہمہ امر مذکور را
از شعار اسلام تصور فرمودہ قطعاً فتوا برای ترویج و قیام آن دادہ اند در خزانۃ المفتین

که مفتی را باید که بنظر حال و عصر زمان فتوے دہد پس درین عصر و ازمان علماء صالحین فتوے
ترویج و قیام تعزیہ امام مظلوم کرده اند نہایت بجا و مناسب ست و ترویج آن موجب ثواب
واجر عظیم و فتواے علماء صحیح و صواب ست و ہمچنین علماء یقینا مناسب خواہد شد علاوه برآن
این مراسم تعزیہ داری امام علیہ السلام از صدہا سال جاری و مروج ست و در زمان سلاطین
اہل اسلام و متشرع مانند جلال الدین اکبر و جہانگیر و شاہجہان و عالمگیر اورنگ زیب وغیره
که در تمامی ملک خود نافذ الامر کلی بودند لوازم تعزیہ داری بوجه احسن بتقدیم میرسید و نواب سعد الله خان
وزیر اعظم شاہجہان عالم متبحر و قاضی القضات مستند خان و دیگر که ہر یک حنفے المذہب بودند
و دیگر علماء آن زمان اگر مراسم مذکوره را خلاف شرع دیده می بودند اشتند بحضور سلاطین عرض
ساخته در تمامی ملک موقوف می کنانیدند که در سرکار پادشاہان اختیار کلی می داشتند
و پادشاہان ہم متشرع بودند بذات خود در تمامی ملک تحت حکومت خود ہا موقوف میکردند
و در ان عہد عموما و خصوصا مروج بود و تا حال جاریست و انشاء الله تعالے تا قیامت
جاری خواہد ماند و کسی از عوام و خواص از زمان تا حال انحراف از ان نکرده درینصورت
ترویج از ان باجماع امت نبی صلعم ثابت و متحقق گشت و بتواتر رسید و در حدیث شریف
واقعست لن یجتمع امتی علی الضلالة ہر چه ایشان برآن اجماع کنند و اتفاق نمایند
حق بود پس درین عصر اگر کسی انکار نماید و این مراسم را خلاف شرع و مکروه داند خلاف اجماع امت
و انکار از تواتر ست و انچنین بموجب اصول فقه نہایت ممنوع انتہی فافہم و استقم
قال المخاطب جہان عالم فاضل ہوتے آئے ہین وہان ضدی جاہل بہی ہوتے آئے ہین
تمام جہان منہ کے سمجہانے سے عالم فاضل کہیں نہین ہوتا ہے اور عالم جانتی ہو کسی کہتے ہین
حقیقت مین عالم وہ ہے جو قرآن حدیث سے خوب واقف ہو اور الله سے ڈرے اور دنیا کی محبت
مین نپڑے اور خدا اور رسول کے خلاف نکرے ایسے کو بڑا کہتے ہین اور جو عربی اور فارسی کتابین
پڑہ کر لکہے دنیا کمانی اور نام و عزت کی لیے اور جاه و حشمت کیواسطے جیسے کہانی وکیر ڈنکی خواہ اہ

موت اور عاقبت کو بھول کر کافرون اور فاسقون اور بدعتون کی خوشامد کری اور انکا تابعدار بنے
اور دین کے کامون مین انکی خاطر اور دہشت سے سستی ڈالے آپ بہت پابند ہی نہ اور دنیا مین بہت بندے ہوا
بلکہ دین کے جو تونکی طرح جیسے دنیا کی طمع سی کونی مین منہ چھپاوی اور دیندار مولویونکی شرعی سچے
باتونکو جو عوام کو شرک و بدعت سی بچنے کے واسطے کہتی ہین اپنی برای اور خود پسندی کی راہ سے
اسمین عیب منطقے نکال کر بیچاری نادانون کو اچھی راہ سے بہکا دی سوا ایسے جھوٹے دغاباز مولویون نے
خصوصا اس زمانے مین ظاہر شرع کے لباس سی اپنے تئین آراستہ کر کی ہزارون عوام مسلمانونکو
راہ سی بہکا کر شیطانونکو مسطل کر دیا پچ تو یون ہے کہ باطن مین آپکی سواے طالب نام اور جاہ اور حسد
اور کینہ اور فسق اور بدنیتی اور فساد کی دینداری اور خدا پرستی سے مطلق بو نہین غرض ایسے
لوگ حقیقت مین نفس اور شیطان کے استاد ہین اور پیاری اور اللہ اور رسول کی درگاہ سے
راندے اور پھٹکاری اللہ تعالے اپنے فضل و کرم سے ایسونکی صحبت بد سی بچاوے اور انکی
دہوکے کی ٹٹی کے پہندے مین نہ پہساوے غرض نہ خدا سے ڈرنے نہ قرآن و حدیث کی موافق کام کرے
ایسے عالمونکو خدا نے قرآن مین گدہا فرمایا ہے جسپر کتابین لدی ہین پڑہا اور سمجہا اور کیا اور
البتہ جو ایسا ہوگا وہ اور کو کیا نصیحت کرے گا خود فضیحت دیگرے را نصیحت بہلا تعزیہ کے
بات ایکطرف سیکڑون مرد اور عورت مسلمان مدت سے ظاہر بت پوجتے ہین اور چوٹیان
رکہتے ہین اور ہندوونکی میلے مین پوری کچوری پکوان لیجا کر چڑہاتے ہین اور سیکڑون لوگ
اسطرح سے جوئی و شراب مین گرفتار ہین اور ہزارون خلاف شرع کام کرتے ہین اور کوئی
انسے مزاحم نہین ہوتا اور بہتیرے مولوی جیتی ہین اب یہہ لوگ ہی کہین کہ ہماری سب کام
حلال ہین کہ مولویون کے وقت مین ہم کرتے ہین نعوذ باللہ منہا **قول** وہ نسبتین قبایح
ارتکاب محرمات شرعیہ کہ خلاف قرآن منقول نسبت بر بنا ساختن تعزیہ کہ باعتراف عبد الوہاب
خان علماء صالحین آنرا از شعائر اسلام تصور کردہ برائے ترویج و قیام آن فتوا دادہ اند
قیاس مع الفارق ست **قال** المخاطب اور فلانے میان تمکو تعزیہ سے منع کرتے اور کسیکا

سے اونہون نے منع کیا تھا وہی میان بی بی سے بدتر ہین کہ یہہ عالم و فاضل نہ تہی جیسے تم ویسے وے
ستوا کہین سوتے کو جگاتا ہے اور جنکے تم اور تمہارے باپ مرید ہوئے کیون نہ تعزیہ بنا دین اگر ایسی باتون کو
مریدون کو منع کرتے اور خود بہی باز رہتی تو مرید چادر پلیدہ پر یوری گنا کسطرح سے لاتی اور بڑی حویلے
اور دادا کا گنبد کہانسے بنتا جیسے تم مرید ویسے پیر جیسی روح ویسے ہی فرشتی اقول و بہ نستعین
اینچہ افادہ فرمودہ مدفوع ست بانکہ صدہا پیر و مرشد مسلم الثبوت اہل سنت و جماعت تعزیہ داری
و تنظیم تعزیہ نمودہ اند و تفصیل آن کتابے ضخیم باید لہذا از ان طے کشیح نمودہ بذکر دو سہ پیر می پردازم
اول سید عبد الرزاق صاحب ہانسوی ست کہ بدولت خانہ خود بدست خاص تعزیہ بناکردہ سر و پا
برہنہ ہمراہ تعزیہ تشریف بروز عاشورہ گریان می بودند چنانچہ نواب زادگان شاہجہان پور
مریدان اولاد حضرت پیر میان در جد تعزیہ داری میکردند دوم شاہ نیاز احمد صاحب بریلوی است
کہ ہرگاہ بروز عاشورہ محرم تعزیہ قرب مکان آنجناب میرسید بدوش خود گرفتہ تا مسافت بعیدہ
می رسانند و تا آخر روز محزون و مغموم ہمین کار مصروف می ماند فضائل این ہر دو مرشد مستغنی
عن البیان ست قال المخاطب و پیرجی کی کسبیان بہی مرید ہوتی ہین اور اپنا کسب کئے
جاتی ہین اور خرچی سے پیر کا خرچ بہی نکالتی ہین اب تمہاری طرح کسبیان بہی کہین کہ ہمارا کسب بہی
حلال ہے کہ پیرجی کمائی کہاتے ہین اور ہم سے حرام ہین تم کو غرض ایسی ہی بہڑوی پیرون نے تو
جہان کو خراب کیا ہے خدا انہین خراب کری اور ان ٹہگون سے اپنی پناہ مین بچا رکہے اور ہال
ہین او دہرا ایمان اقول و بہ نستعین امین ثم امین قال المخاطب اور بعضے جاہل یون
کہتے ہین کہ اگر تعزیہ بنانا منع ہوتا تو ہمکو کچہ امام سزا دیتے اسکا جواب یہہ ہے کہ تم بڑے جاہل نہین
جانتے کہ اگر امام کے ہاتہہ سزا ہوتی تو پہلے یزید کو سزا دیتے آپ کیون مصیبت اوٹہاتے سزا خدا کے
ہاتہہ ہی اور وہ موقوف ہی قیامت پر دنیا جزا و سزا کا گہر نہین ہے یہان کرلو وہان بہگتو گے مثل
مشہور ہے جیسی یہان کرنی ویسے وہان بہرنی اور بالفرض بہت کام تم بہی حرام جانتے ہو جیسے
چوری حرامکاری شراب پینا جوا کہیلنا اور ان کامون کو ہزار لوگ کرتے ہین جنکی بہلے ہو جو ہین کچہ

سنا نہین ہوتی کیا اما کم بہہ کام بہی اچہی معلوم ہوتی ہین **اقول** وبہ نستعین تخاطب اپا بطرف شود
سوال وجواب تراشیدہ ماربان سروکاری نیست **قال المخاطب** اور بعضی بیوقوفیون نے شعر
خالی کرتے ہین کہہ باتین نئی نکالی ہین ہمنے اپنی پرکہو نسی نہین سنی کیا جانے کون کتاب کہان سے
نکلی ہے جسمین یہہ کچہہ لکہا ہے اسکا جواب یہہ ہے کہ تم جو تعزیہ بناتے ہو تو پیغمبر اور اماموں کے بعد دنیا دارون نے
مقرر کیا ہے **اقول** وبہ نستعین لا نسلم کہ دنیاداران رسم تعزیہ داری مقرر کردہ اند بلکہ علما و مجتہدان
باصول مشروعہ بنائے تعزیہ داری استخراج کردہ اند مثل مجلس میلاد فافہم ولا تغفل
قال المخاطب اور رسم جو کہتے ہو اور کرتے ہین پیغمبر اور امام کی وقت کا کہا اور کیا ہے **اقول** وبہ نستعین
اینہمہ دروغ نیست بلکہ آنچہ ما میگوئیم یا میکنیم ہمہ فرمودہ پیغمبر خدا و ائمہ ہدا است و یا مستخرج از ارشاد
آنحضرت ست **قال المخاطب** ہماری کتاب قرآن اور حدیث ہے خدا اور رسول کا کہا ہوا ہے اور
تمہارا مرثیہ و کتاب دلگیر اور مسکین اور میان فلانے کا کہا ہوا ہے اور ہر سال نئی مضمون اور
سور کے مرثیہ گائی جاتے ہین اب سچ کہو پرانی بات اور کتاب کسکی ہے اور نئی کسکے اور دلگیر اور مسکین
کسکے طرف اور خدا اور رسول کسکے طرف **اقول** وبہ نستعین آنچہ افادہ نمودہ مردود ست بچند
وجہ اول آنکہ قرآن و حدیث کتاب ماست و اگر شاعری مضمون قرآن و حدیث را نظم کند مخالفت
قرآن و حدیث لازم نمی آید نمی دانے کہ جناب رسالت مآب صلعم را شعرا بودند کہ مدح آنحضرت
و ہجو کفار می نمودند چنانچہ شیخ عبدالحق در مدارج النبوۃ بصفحہ ۷۶ نوشتہ اما شعرای آنحضرت
صلعم از آنہا کہ دفع میکردند و باز میداشتند ہجو کافران را از اسلام و اہل آن در مدح رسول
صلی اللہ علیہ وسلم و ہجو کفار لعنہم اللہ میکردند سہ کس شمردہ اند حسان بن ثابت و کعب
بن مالک و عبدالرحمن بن رواحہ صاحب روضۃ الاحباب میگوید کہ شاعران و خادمان رسول اللہ
از مردان صد و شصت بودند و از زنان دوازدہ بودند انتہی و از مشاہیر شعرا یکے ابن
سہ کس بودند مثل نابغہ کہ شاعر جاہلے طویل العمر و بیست سال یا صد و ہشتاد سال بودہ
و حکایات وی از عجائب و غرائب ست و ہند بن ربیعہ کہ شریف بود در جاہلیت و اسلام

وصد و چهل سال یا صد و پنجاه و هفت سال عمر داشت و سحبان وائل که مشهور است و زده مثنوی
بوستان در فصاحت و در صفحه ۹۷۶ نوشته و گفته که هر که خدا تعالی او را زبانی عطا کند
و بر تکلم قدرت بخشد باید که در مدح آنحضرت صلعم و هجو دشمنان او تقصیر نکند که بهترین کارها این است
و گفته اند که کار حسان بن ثابت آن بود که معارضه میکرد مشرکان را در وقائع و ایام و مآثر
و هجو میکرد ایشان را و ذکر میکرد قبائح و مثالب ایشان را و گذشت عمر بن الخطاب رضی
بر حسان و حال آنکه او شعری میخواند در مسجد پس نگاه کرد عمر بجانب حسان و گفت شعر میخوانی
در مسجد پس گفت حسان مر او را می خواندم من شعر در مسجد نزد کسیکه بهتر از تو بود یعنی پیغمبر صلی الله علیه
و آله وسلم پس خاموش گشت عمر انتهی دوم آنکه در رساله تحریر الشهادتین مرقوم است و در روایت
است که چون تن مبارک بکثرت جراحات سهام و رماح غربال شد شمر ملعون بعضی با اصحاب
خود گفت که با وصف خشک شدن بدنش از زخمها تیر و نیزه هنوز زنده گذاشته اید که ناگاه تیری
دست بهم رسید از بدبختان بکام حضرت امام رسیده کار را اتمام کرد که از پشت اسپ بزمین
افتاد و در همین حال شمر نامرد شمشیری بر روی مبارک حواله کرد و سنان بن انس نخعی از
پی رسیده بزخم نیزه مجروح ساخت و خولی بن یزید از اسپ فرود شده خواست که قطع
سر پر انور کند دستش لرزید و سهل بن یزید سگ زر و برادر شغال از اسپ فرود آمده
سر مبارک را از تن بریده پیش برادر خود خولی انداخت و بعد از آن انچه از دست بیداد
لشکریان شمر و ابن سعد بر بقیه آل طه و یسین رفت بیانش بیرون ثم دخلوا على الحرم و اسروا
اثنی عشر غلاما من بنی هاشم و من کان من النسآء و امر ابن سعد و شمر نفرا فرکبوا
خيولا واوطئوا جسد الحسين عليه السلام وارسلوا
الراس المكرم مع بشير بن مالك و خولی بن یزید الی ابن زیاد پس در آمدند بر حرم محترم و اسیر کردند دوازده
کس از جوانان بنی هاشم و هر کس را که بود از زنان و حکم کرد ابن سعد و شمر گروهی
را پس سوار شدند بر اسپها و پی سپر ساختند تن حسین علیه السلام را و فرستادند

سر مکرم امام علیه السلام را با بشیر ابن مالک و خولی بن یزید بسوی ابن زیاد با محمل
چون سر حسین مظلوم را آن شمر پلید از تن جدا کردند شجرهٔ رسالت دوحهٔ نبوت و ولایت
را به تیشهٔ ظلم پی بریدند گویند که قیس بن اشعث پیرهنش از تن بیرون کشید و حبیب بن بدیل شمشیر او
گرفت و شمر با همراهیان خود قصد خیمهٔ اهل بیت طهارت نموده تاراج پرداخت علی
بن حسین که در بستر بیماری افتاده بود چون که نظر شمر بر حال او افتاد خواست که او را بکشد
کسی شخصی پیشش گرفت و گفت که مسلمانان اطفال کفار را نکشند تو این بیمار مسلمان را بکشی
شمر جواب داد که امیر یعنی ابن زیاد فرموده است که هیچ یک از آل عبا نباید گذاشت او گفت
که این بیمار را پیش امیر باید فرستاد تا هر چه خواسته او باشد عمل آرد پس شمر و ابن سعد گفتند
که اسپان را بر تن حسین بدوانند چنانچه بیست کس از سواران جسم شریف و عنصر لطیف
حسین علیه السلام را پامال سم اسپان ساختند چندانکه استخوان تن مبارک ریزه ریزه
شده شکست و سر مبارک را بر نیزه کرده با بشیر بن مالک و خولی بن یزید پیشتر پیش ابن زیاد
فرستادند و زنان اهل بیت را بر شتران بی پرده سوار کرده علی بن الحسین بیمار را بر شتری انداخته
روانهٔ کوفه ساختند و امر الشقی ابن زیاد بالرأس المکرم فدیر به فی سکک الکوفة ثم ارسله
مع رؤس سائر الشهداء و سبایا اهل البیت الی یزید بن معویة مع شمر بن ذی الجوشن
وکان بدمشق و بحکم ابن زیاد شقی در خصوص سر مکرم امام اکرم گردانیده شد و
در کوچهای کوفه پس فرستاد و سر مبارک را با سرهای باقی شهیدان و اسیران اهل بیت
بسوی یزید بن معاویه با شمر ذی الجوشن بود و یزید بدمشق بود ناظرین کتب سیر و اخبار
و با هرین اسفار آثار اخبار مخفی و محتجب نبوده باشد که هر گاه اسیران اهل بیت رسالت و بندیان
دودمان نبوت و ولایت با سرهای مبارک سید الشهداء و سایر شهیدان دشت کربلا
داخل کوفه شدند ابن زیاد لعنه الله الی یوم التناد قصر دار الاماره را بیاراسته با بهجت و وقار در گوشه
نشسته دیوانخانه را بار عام کرد و چون وضیع و شریف از مردم کوفه حاضر آمدند سبایای اهل بیت

مصطفی صلعم دور گو روا نباشد ذریت رسول خدا را با سر مبارک سید الشهدا بحضور خود طلبید
همین که سر مبارک حضرت امام حسین علیه السلام پیش نظرش رسید بار بار می دید
تبسم می کرد و چوبکی بدست داشت بر لب و دندان مبارک می زد المختصر ابن زیاد
بعد ملاحظه حال اسیران اهل بیت حکم داد که آنها را در بند بخانه بدارند سر حسین ع
را بر نیزه گذاشته در کوچهای کوفه بگردانند چنانچه دست علی بن حسین علیه السلام
بسته و زنان اهل بیت را گرفته داخل زندان خانه گردند و سر حسین علیه السلام را بر نیزه
سوار کرده خانه بخانه در سکک و شوارع کوفه گردانیدند بعد از آن ابن زیاد سر سید الشهدا
و سائر شهیدان دشت کربلا و جمله اسیران اهل بیت را با شمر ذی الجوشن سوی دمشق
پیش یزید بن معاویه فرستاد پس قافله زنان و یتیمان اهل بیت بر شتران بی پرده
سوار و سر حسین علیه السلام بر سر نیزه در هر شهر و دیار که می رسید فریاد واویلاه و وامصیبتاه
از زمین تا آسمان سر می کشید تا آنکه بعد قطع منازل و طی مراحل قافله سبایای اهل بیت
بدمشق رسید همین که یزید علیه ما یستحقه را خبر شد قصر امارت آراسته و به تزئین قماش
خود پرداخت و در آنکه جمله علمای شام پیش او حاضر آمدند حکم باحضار اسیران داد
بالفور سرهای شهدا را با زنان و یتیمان اهل بیت بحضورش آوردند چنانچه سر یک یک
را از شهیدان دیدن و حال آن صاحب سر را پرسیدن آغاز کرد چندانکه
شمر ذی الجوشن سر مبارک حضرت سید الشهدا علیه السلام را پیش او گذاشت و
با اظهار ماجرای جنگ با مباهات افتخار پرداخت باصغای واقعه کربلا مشاهده صورت حال سبایا
سرهای شهدا الملعون آثار استبشار و فرح و انبساط از ناصیه حال آن خسران مال می تابید
چنانچه ابیات ابن الزبعری یعنی لیت اشیاخی ببدر شهدوا تا آخر می خواند و از کمال اهتزاز
و نشاط بر خود می بالید و بچوب خیزران لب و دندان شاه شهیدان را می زد و می گفت
که ای ابو عبدالله مرا گمان بود که سخن حضرت تا این حد رسد و سر و ریش تو از خضاب مخضوب باشد

در مناقب السادات منقول است که در آن ساعت که سر مبارک حسین پیش یزید پلید
بردند لعین شادی می شد و خمری می خورد و سر مبارک را بانواع اہانت میکرد انتہا
حال حسین دیکھ کر روتے تم ہو اندھے ہو انکے حال کا ذکر رو تم ہو گل کر دیا نبی کا چراغ فرات
اونکا چمن علی کا ہرا [illegible] جب ذبح گوسفند کو قصاب کرتے ہیں معمول ہے کہ پانی سے سیر [illegible]
قطرہ دیا نہ شاہ کو کتنا ظلم کیا پیاسا ہی مار ڈالا کیا غضب کیا [illegible] جو بوسہ گاہ رسالت تھا
نیچے عدو کی تیغ کے وہ بوسہ گاہ تھے وہ سر کہ جس کا تاج اٹھا [illegible] پر کربلا میں گیا شام کیطرف
اکنون مخاطب براہ انصاف بیان آرد کہ این شعر و کتاب منقول [illegible] موافق حدیث [illegible]
یا نہ در صورت اولی قرآن و حدیث با کتاب موافق ست و ہو المطلوب و در صورت ثانیہ
وجہ آن بیان باید ساخت و دلائل کذب و بہتان مولوی شاہ عبد العزیز و شاہ سلامت اللہ
باید آورد و اگر گوئی کہ فی الواقع این روایات صحیح ہستند مگر خواندن آن بصوت و غنا [illegible] خلاف [illegible]
گوییم این امر دیگر است کہ تذکار روایات شہادت جناب امام حسین ہر چند صحیح باشد گوارا نیست
سوم آنکہ کذب در روایت و غنا در مذہب امامیہ حرام است مگر نزد اہل سنت و جماعت غنا
جائز است قال المخاطب و بعضے جواب آپ کو قائل [illegible] کیوں قابلیت جہالت [illegible]
کہ قرآن اور حدیث تو ہمیشہ سنتے ہی اور [illegible] لیکن [illegible] آیت اور حدیث
کی کبھی نہیں سنتے تھے اسکا جواب یہ ہے کہ قرآن اور حدیث کے لفظ کی معنی تم پوچھتے ہو یا نہیں اگر
پڑھی ہو تو ہمارا ہاتھ پکڑ کر کہو کہ اس لفظ کے [illegible] ہو اسطرح [illegible] ورنہ تم
طوطی کیطرح سوا لفظ کے نہیں جانتے ہو [illegible] کیوں کسی عالم معتبر سے پوچھا
تھا کہ اوسنی اس لفظ کی معنی کچھ اور ہی ہے اقول و بہ [illegible] گریہ و زاری و تعزیہ داری
جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ و الثنا مخالف قرآن و حدیث نیست [illegible] مخاطب
بیہودہ سرائی میکند و سوال و جواب از طرف خود می تراشد قال المخاطب یعنی [illegible]
جب سب طرف سے ہار مانتے ہیں تو لوگ کہتے ہیں کہ ہم کچھ نہیں جانتے ہمارے بزرگوں نے

یہہ بات چلی آئی ہے کہ ہم اپنی باپ دادا کی لیک پر چلینگے اسکا جواب یہہ ہی کہ پیغمبر خدا صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم کے وقت کی کافر بھی حضرت کی مقابلہ مین یہی کہتی تھے جو تم ہمسی کہتے ہو
بھلا ہم تمسی پوچھتی ہین کہ اگر تمہارا باپ دادا اندہا ہو یا ایکبار رستا چلنے مین کوئین جا رہا
یہہ سنکر تم بھی اپنی آنکھین پھوڑ لوسگے اور کوئین جا کر پڑوگی کہ یہہ ہماری باپ دادا کی صورت
اور سیرت ہی آخر یہہ چال باپ کی ہرگز نہ چل سکوگے بڑا تعجب ہے کہ دنیا کی نقصان مین باپ دادا
شریک نہین اور دین مین اونکی لیک پر چلا چاہتے ہو ذرا تو شرماؤ کیسے کفر کا کلمہ کہونی کا
اور لیک پر چلو اپنی باپ دادا کے اقول وبہ نستعین اینہہ سوال وجواب مخاطب از طرف
خود جواب دیدہ بارا ازان تعرضی نیست قال المخاطب بعضی جاہلون مین ملا مخدوم بھی ہین
وہی یون مسئلہ بہارتے ہین سنو صاحب امام نے امت کے واسطی سر دیا اسواسطے یہہ امت انکا
تعزیہ بناتے ہین اسکا جواب یہہ ہی کہ یہہ تمہارا ازٹل قافیہ جسکا کہین نہ ہو نہ ٹھکانا اسکے کیا معنے
کہ امت کے لئی سر دیا جو کوئی کسیکے واسطی سر دیتا ہی تو چاہئے کچھ دنیا مین اوسکا بچاؤ ہوا
یا عقبے مین بھلا ہم تمسی پوچھتے ہین کیا اوسوقت یزید پلید تمام امت کا سر کاٹی ڈالتا تھا کہ
امام نے اونکے سر کی عوض اپنا سر دینا قبول کیا اور عاقبت مین بھی امام کے سر دینے سے ہمارے
گناہ کی سند معافی کے نہین ملی کہین قرآن اور حدیث مین ہی کہ قیامت کو تمہاری گناہ
امام کے سر کی عوض بخشی جاوینگے جہان خدا اور رسول نے اسکا ذکر کیا ہی یہی لکھا ہی کہ جو
کوئی ایمان لاوے اور بھلے کام کری اوسکو خدا بخشیگا بھلا اتنا سمجھو کہ دنیا اور دین مین
کوئی اونا کسی دوسرے کے گناہ مین مارا دہاڑا نہین بچاتا اللہ ہماری عوض امام کو کیون مارتا ہے
ہمارے ہزار ہزار توبہ گناہ ہم کرین اور امام مار کھاوین اقول وبہ نستعین اینچہ افادہ نمودہ
مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ بر فرض تسلیم کہ قائلے گفتہ باشد امام نے امت کے واسطے سر دیا
میگوئیم کہ این مقولہ ما است بقول اہلسنت کہ جناب امام حسین ع بعوض حضرت اسمعیل ع
شہادت یافتہ اند چنانچہ مولوی محمد حسن رضا خان بریلوی در شہادت نامہ مولفہ خود

سیفر مایہ پوشیدہ نہ رہی کہ شہادت میں اوس جناب کے چند نکات واقع ہیں اول نکتہ یہ ہے
کہ جب حق تعالی جل جلالہ نے ابراہیم کو واسطے ذبح کرنے حضرت اسماعیل کے حکم فرمایا فرشتوں نے
عرض کی کہ خداوندا نور فیض گنجور جناب سرور عالم فخر موجودات رحمت عالمیان صفوت
آدمیان و تتمہ دور زمان احمد مجتبی محمد مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم کا پیشانی نورانی اسماعیل
علیہ السلام میں ہے پس اگر وہ ذبح ہوگا ظہور پر نور حضرت خاتم النبیین شفیع المذنبین کا کیونکر ہوگا
ارشاد ہوا کہ اگر کوئی اوس کے بدلہ اسماعیل کے قربانی ہماری قبول کرے تو یہ امر موقوف رہے کسی
پاوں جرات کا میدان شجاعت میں نہ رکھا مگر روح پر فتوح امام حسین نے اس امر کو قبول
کیا کہ عوض حضرت اسماعیل کے دشت کربلا میں بھوکے اور پیاسے خنجر ستم اور تیغ ظلم سے شہید
ہوئے چنانچہ وفدیناہ بذبح عظیم سے بقول صاحب کشاف اور مصنف مدارج النبوت کے
اشارت شہادت حسین علیہ السلام سے ہی دوم آنکہ در کنز الغرائب نوشتہ کہ امام طبری
در سیر کبیر خود آوردہ کہ جبرئیل گفت ای سید این دو میوہ باغ ترا شربت شہادت چشانیدہ یکی
را بزہر و دیگری را بتیغ بیدریغ خواہند کشت و این مصیبت ترا سبب زیادتی شفاعت امت
است انتہی و شاہ عبد العزیز دہلوی در سر الشہادتین نوشتہ کہ شہادت جناب حسنین علیہ السلام
تتمہ کمالات جناب سرور کائنات صلعم واقع شدہ و کمالی فضیلت زیادہ ازین خواہد شد
و امت چہ چیز است جناب ایشان ہمین بالعوض جناب خاتم النبیین صلعم شہادت یافتہ اند
سوم آنکہ صاحب دہ مخزن در کتاب مذکور نوشتہ کہ در حدیث آمدہ کہ روزی حضرت رسول
صلعم میرفتند و عثمان بن عفان ہمراہ آنحضرت صلعم بود کہ فرشتہ از آسمان در رسید و گفت یا رسول اللہ
صلعم عثمان بن عفان را قوم او قتل خواہند کرد و بسبب شفاعت عثمان ہفتاد ہزار مردم
کہ قابل جہنم باشند مغفرت خواہند یافت الخ پس ہمچنان می توان گفت کہ جناب امام حسین
را بوجہ شہادت تتمہ شفاعت بخشیدند و بسبب شفاعت آنجناب ملوک ہا مومنین گنہگار
مغفرت خواہند یافت قال المخاطب ای نادانون حضرت امام علیہ السلام نے اپنا سر

وجماعت ایشان کو امی منصب نیست واطلاق امام برحنفیہ جواز ندارد وکما اعترف بہ الفاضل
الدهلوی فی التحفة چهارم آنکه شیخ عبدالحق دهلوی در مدارج النبوة صفحه ۱۴۳ نوشته و در حقیقت
محبت نور ست و معصیت ظلمت و نور با ظلمت جمع شدنی نیست گفته اند که نیست هیچ مقامی اشرف
و افضل از متابعت حبیب لیکن باید دانست که این اقوی و اکمل انواع محبت ست و
هر که متصف ست بصفات متابعت کامل المحبة و اعلی الرتبت ست و هر که مخالف ست
در بعضی امور ناقص المحبة او فی الدرجه ست ولیکن از اصل اسم محبت و اتصال بدان
بیرون نیست و دلیل آن قول آنحضرت ست در آن شخص که حد زده است در شرب خمر و مکرر
واقع شده این فعل از وی پس لعنت کردند او را بعضی مردم فرمود لا تلعنوه فانه یحب الله و رسوله
و آن شخص بود از اهل بدو نام او زاهر نام نزد آنحضرت می آمد و چیزی از اشیای بدو مثل تره و سبزه
و مانند آن می آورد و آنحضرت علیه السلام نیز از چیزهای شهر از جامه و زر و مانند آن بوی
عطا می فرمود و میفرمود زاهر روستای ماست و ما شهری اویم و از بعضی کتب معلوم می شود
که نام این شارب خمر عبدالله ست ملقب بحمار و زاهر دیگرست والله اعلم و اینجا معلوم می شود
که اصل همان میل و انجذاب ست اگرچه در متابعت تقصیری رود و نیز معلوم می شود که مرتکب
کبیره کافر نیست چنانکه مذهب اهل سنت و جماعت ست لیکن باید دانست که استمرار بقای
محبت الله تعالی در دل عاصی مشروط و مقید ست بآنکه نادم باشد بر وقوع معصیت
یا اقامت کرده شود بروی حد پس کفارت کند گناه را بخلاف آنکه واقع نشود ندامت
از وی و ترس نیست که بتکرار ذنوب و اصرار بر آن مرتبه طبع و رین و ختم کشد و سلب کرده شود
از وی ایمان والعیاذ بالله و از علامات محبت آنحضرت صلی الله علیه وسلم کثرت ذکر شریف
اوست چه کثرت ذکر از لوازم محبت ست من احب شیئا اکثر ذکره انتهی بتصریح محدث دهلوی
کثرت ذکر از لوازم محبت ست و آن در تعزیه داران موجود فمنصف و لا تکن من المستهزئین
قال المخاطب یکہ نماز کے امام کی اگر نماز میں کوئی پیچھے موافقت نہ کرے تو اپنی نماز ہی کہو

اور اوسکو امام سے مخالفت ہو لی بہلا جب نماز مین امام کی موافقت فرض ہے تو ایمان کے امام
کی اوس سے اولی تر ہے اب ذرا تو آنکھین کھولو ہوش مین آ و کہ پھر ایسے امام کی کیا کرے ہو
موافقت یا مخالفت **اقول** وبہ نستعین الحمد للہ کہ مخاطب جناب امام حسین علیہ السلام را امام
قرار دادہ و پر ظاہر کہ بنا ساختن تعزیہ و گریہ و زاری در ماتم آنحضرت و تذکر مصائب آنجناب امور
موافقت است نہ مخالفت **قال المخاطب** و بعضے جاہل جو آپ کو دلیل مین پڑا بچا بوجہتے ہین وہ
یون طوطے زیر رنگ ہانکتی ہین کہ دیکھو صاحب تعزیہ کی بڑی مقبولیت ہے محرم کے دو روز باقی
تہی کہ ایک رات مین اپنی چچا کی اٹاری پر لیٹا ہوا تہا کیا دیکھتا ہون کہ امام کے چبوترہ پر بہت سے
مشعلین روشن ہین اور کچھ اسمین صحابہ سا معلوم ہوا بعد تہوڑی دیر کے غائب ہو گیا آپ ہی
امام صاحب تہے اندنون آپ کا گذر ضرور ہوتا ہے بڑی قسمت ہماری جو ہمکو دکہائی دیگئے
اسکا جواب یہہ ہے کہ بہلا تو تم بڑی بچے ہو دوسری تمنے کیونکر جانا کہ وہ امام صاحب کی روشنی تہے
سیکڑون جن اور شیطان آدمی کے بہکانے کو مارے پہرتے ہین جو کوئی قرآن اور حدیث اور امام
زندگی کے وقت کی بات چہوڑ کر خواب و خیال آپ پہ اپنا دین مضبوط کرے اسکو جن اور شیطان ایسے
طلسمات دیکہا کر خراب کرتے ہین تمنے اپنے چچا کی اٹاری پر یہہ تماشا دیکہا اور عجب تماشا ہے
کہ ہمکو سب چہت کے اٹاری پر سے ایک چراغ بہی کبہی نہ دکہائی دیا کیون نہ شیطان اور جن خوب جانتے ہین
کہ یہہ لوگ ایسے تماشے دیکہکر ہرگز بہلین گے قرآن اور حدیث کے خلاف نہین مانتے ہین ہم ہزارون
مشعلین دیکہا دین تو کیا بلکہ الٹا لاحول پڑہین گے کہ بیوقوف لوگ ہماری آس پر ہین ایسون کو
دکہانا ضرور ہے **اقول** وبہ نستعین مخدوش است بچند وجہ اول آنکہ شیخ عبد الحق در جلد دوم
مدارج النبوۃ صفحہ ۴۴۳ نقل از شیخ علاء الدین قاضی میفرماید و ہمچنین در میان قبور سائر مؤمنین
و ارواح ایشان نسبت خاص است کہ بدان آن را آن را ہمی تنا شنید بدلیل استحباب
زیارت در جمیع اوقات بعد از آن احادیث کثیرہ می آرد و میگوید کہ جمیع این احادیث دلالت
دارد بر آنکہ اہل قبور را ادراک و سماع حاصل است و شک نیست کہ سمع از اعراض است کہ مشروط است

بحیات پس همه حی اند ولیکن حیات ایشان در مرتبه بکثرتست از حیات شهدا و حیات انبیا
کامل تر از حیات شهداست انتهی پوشیده نماند که بعد از اثبات حیات حقیقی جسمی دنیاوی اگر
بعد از آن گویند که حق تعالی جسد شریف را حالتی و قدرتی بخشیده است که در هر مکان که خواهد
تشریف بخشند خواه بعینه یا بمثال خواه بر آسمان یا بر زمین و خواه در قبر شریف یا غیر وی صورتی
دارد با وجود ثبوت نسبت خاص بقبر در همه حال انتهی ملخصا سخن آنکه بسند ناکو مشرف شدن
همین بهر مکان بزیارت جناب امام مظلوم علیه السلام ممکن است و در مکانیکه ذکر آنحضرت اکثر
باشد خصوصیت دارد پس با وصف خصوصیت مذکوره و ملاحظه انوار بدگمانی نمودن کار سفها
نیست فاعتبروا یا اولی الابصار دوم آنکه عبدالرحمن جامی در کتاب نفحات الانس در ترجمه عمر رخا
آورده گویند در موسم حج عجمی پیش وی آمد که برات من بمن ده که حج گزارده ام و یاران تو مرا بتو
نشان داده که برات حج از تو ستانم شیخ سلامت صد رو سادگی وی را دید دانست که یاران با وی
مزاح کرده اند بطرم اشارت کرد و گفت که اینجا برو و بگوی یا رب اعطنی البراءة ساعتی بر نیامده
که آن عجمی بازگشت و بدست وی کاغذی بود بخط سبز بر آن نوشته که بسم الله الرحمن الرحیم هذه
براءة فلان بن فلان من النار حالا افاده رود که این تحریر از پیشگاه رب جلیل باشاره ابو عمر در حالی
چگونه بر عجمی نازل گشت الحاصل این را از طرف حق جل و علا شمردن و مشاهده انوار را کار
شیاطین گفتن از اعجب عجابست سوم آنکه مشرف شدن مخاطب بزیارت جناب امام
مظلوم بوجه فقدان محبت و حسن عقیدت و صلاح و تقوی است چهارم آنکه مولوی عبدالحکیم
در رساله صراط در ضمن حال احمد پیرزاده می نویسد القصه طهارت جبلیه در صدر طبیعت ایشان
پیدا و انوار سعادت ازلیه بر جبین مبارک ایشان هویدا بود تا آنکه مفتاح کنوز سعادت که ابواب
مغلقه هر دو طریق یعنی طریق نبوت و طریق ولایت باعانت آن کشاده کرد و حضرت ایشان را
بدست آمد و آن حصول ملازمت جناب هدایت مآب قدوه ارباب صدق و صفا زبده
اصحاب فنا و بقا سید الاولیا سید العلما حجة الله علی العالمین وارث الانبیا والمرسلین

مرجع کل ذلیل و عزیز مولانا و مرشدنا الشیخ عبد العزیز نفع الله المسلمین بطول بقائه و عزنا
و سایر المسلمین بمجده و علاء است حضرت ایشان را موجب ایشان در طریقه نقشبندیه شرف بیعت
حاصل شد و این حصول دولت و برکت توجهات آنجناب سعادتی بس تشکر نمود
که بسبب همان وقایع عجیبه کمالات طریق نبوت که مجملا در بدو فطرت مندرج بوده بتفصیل و بشرح
انجامید و مقامات طریق ولایت بر احسن وجوه جلوه گر گردیده اول و افضل المقامات ایست
که حضرت ایشان جناب رسالت مآب را صلوات الله و سلامه علیه در مقام دیدند و آنجناب خرما
بدست مبارک خود گرفته در دهن حضرت ایشان را خورانیدند بوضعیکه یک یک خرما بدست مبارک
خود گرفته در دهن حضرت ایشان می نهادند و بعد ازان بیدار شدند و در نفس خود اثری از رویا
حقه ظاهر و باهر یافتند و همین واقعه ابتدای سلوک طریق نبوت حاصل شد و بعد ازان جناب
ولایت مآب حضرت علی مرتضی کرم الله وجهه و جناب سیدة النساء فاطمه زهرا رضی الله عنها را
بخواب دیدند پس حضرت علی مرتضی علیه السلام حضرت ایشان را بدست خود غسل دادند
و ایشان را خوب شست و شو کردن ایام اطفال خود را و جناب حضرت فاطمه الزهرا لباسی
نفیس فاخر بدست مبارک خود ایشان را پوشانید پس بسبب همین واقعه کمالات طریق ولایت
جلوه گر گردیده و اجتنابی از آنکه در ازل الازل مکنون بوده منصه ظهور رسیده و عنایت رحمانی
و تربیت یزدانی بلا واسطه احدی متکفل حال ایشان شد و معاملات متواتره و وقایع متکاثره
پی در پی بوقوع آمد یا آنکه روزی حضرت جل و علا دست راست ایشان را بدست قدرت
خاص خود گرفته و چیزی را از امور قدسیه که بس رفیع و بدیع بود و پیش روی حضرت ایشان کرده
فرمود که ترا این چیزها داده ام و چیزهای دیگر خواهم داد و یا آنکه شخصی بجناب حضرت استدعای
بیعت نمود و حضرت ایشان در آن ایام علی العموم احدی بیعت نمی کردند بنا بر علیه ملتمس آن شخص را
هم قبول نفرمودند آن شخص بیش از پیش الحاح کرد حضرت ایشان با آن شخص فرمود که یک دو روز
توقف باید بعد ازان هر چه مناسب وقت خواهد بود همان بعمل خواهد آمد بار حضرت ایشان نبا

استفسار و استمداد ان بجناب حضرت حق متوجه شدند و عرض نمودند که بنده از بندگان تو شیطان
میکند که بیعت من نماید و تو دست مرا گرفته و هر که درین عالم دست کسی گیرد پاس دستگیری همیشه
می کند و اوصاف ترا با خلاق مخلوقات هیچ نسبتی نیست بس درین معامله چه منظور است از لطف
حکم شد که هر که بدست تو بیعت خواهد کرد کو لکها باشند هر یک را کفالت خواهم کرد چیزیکه می باید که از کجا
معلوم شد که حق تعالے دست راست او شان گرفته و شیاطین همیشه در تضلیل بندگان خدا
می باشند غالبا شیطان خود را نموده باشند و پیر صاحب با بنا شیطان عمل نموده لکوک ها مردم
را تابع خود ساخته و از و سان بیعت گرفته بجهنم برده فالجواب الجواب از لطائف مقام اینکه
وهبی که از اعاظم علماء اهل سنت است تمامی اکابر صوفیه را از اهل بدعت شمرده و شیخ عبد الحق
دهلوی در ترجمه مشکوة گفته که ابن جوزی را کتابے است مشهور به تلبیس ابلیس بهمان کرده است
درو طریقه ها که راه یافته است شیطان بر طوائف مردم و واقع شده اند در بدعت و خلاف
سنت خصوصا بر طائفه صوفیه و مبالغه کرده در رد و انکار بر ایشان و نیز شیخ دهلوی تصریح نموده
بانکه ابن جوزی معصر شیخ عبد القادر جیلانی و منکر بزرگے ایشان بوده و ابن جوزی در تلبیس
ابلیس گفته که در زمان رسول صلے الله وسلم بجز نسبت اسلام و ایمان نسبت دیگر نبوده و محققین
اهل سنت و جماعت گفته اند و ان الذی تعتاده الصوفیة من متابعه المتصوفة فمن تلبیس ابلیس نفسے و ابن جوزی
در کتاب تلبیس ابلیس گفته ولم یتجاسر الزنادقة ان یرفضوا الشریعة حتی جائت المتصوفة فوضعوا اسما
و قالوا حقیقة و شریعة وهذا قبیح لان الشریعة وضعه الخالق بمصالح الخلق
فکل من رام الحقیقة فی غیر الشریعة فمغرور مخادع
انتهی و در رساله قشیری ابو سعید خرازی آرد گفت دیدم آنحضرت صلعم را در منام و گفت یا رسول الله
معذور دارم که محبت خدا باز داشته است مرا از محبت تو الخ و دیگر میگوید نیچه بانچه خدا دارم من
چه پرواے مصطفی دارم و مثل این از رابعه بصریه نیز نقل میکنند قال المخاطب اور ایک روز
ایک جاہل یوں نقل کرنے لگا کہ دیکھو صاحب کل فلانے ڈہارے سنے عجب خواب دیکھا

کہ ایک شخص بزرگ آئی اور اوسکے ایک طمانچہ مارا اور کہا کیوں مردود تونے دو سال سے
تعزیہ نہیں بنایا وہ بیچارا ڈر گیا بولا کہ مجھسے حضرت بہول چوک ہوئی ایکی دو سال کا تعزیہ بنالونگا
اوسکا جواب یہ ہے کہ ڈہاری کا خواب ہے تال سر کا ہی قربان جاے تمہاری بوجھ کی بوجھا
رات دن شراب پیگا اور کسبیوں کو نچاوے سو حضرت امام کو دیکھا **اقول** وبہ نشتین مردود است
بچند وجہ اول آنکہ این خواب شیخ محمد فرخ آبادی بعد توبہ از معاصی جلوہ ظہور پذیرفتہ پس تشنیع
بافعال سابق محض بیجا است دوم آنکہ ہر گاہ نزد اہل سنت وجماعت تغنی بقرآن واشعار
جائز است تعریض بآن سراسر نارواست چنانچہ در جلد اول مدارج النبوۃ ص ۴۹۴ نوشتہ بدانکہ
صاحب امتاع ذکر کردہ است در سماع سہ قول را حرمت وکراہت واباحت وذکر کرد دلائل
ہر مذہب را و ترجیح کرد مذہب اباحت را چنانکہ مدعی اوست وجواب داد از استدلالات متمسکان
حرمت وکراہت واطناب کرد در اثبات مذہب اباحت واثبات کرد آن را بکتاب وسنت واجماع
وقیاس و وجہ قیاس آنکہ چون ثابت شدہ در سنت صحیحہ جواز تغنی بقرآن پس در شعر نیز جائز باشد
انتہی سیوم آنکہ بنا ساختن تعزیہ امریست مباح و ذریعہ است برای گریہ وبکا وگریہ در مصائب انبیا
واوصیا معمول خاصان خدا است چنانچہ مولوی عبد الواحد خان در رسالہ ازالۃ الاوہام فی نوشتہ
پس درین عصر زمان علماء صالحین فتوے برای ترویج وقیام تعزیہ امام مظلوم کردہ اند بہا
بجا ومناسب است و ترویج آن موجب ثواب واجر عظیم وفتواے علماء صحیح وصواب است
ہمچنین علما یقینا مثاب خواہند شد الخ وشیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ جلد اول ص ۳۴۴ نوشتہ
واز عبدہ بنت خالد بن معدان آوردہ اند کہ گفت نبود خالد کہ بنا سے میکرد بجانب خواب خود مگر آنکہ
ذکر میکرد شوق خود را برسول خدا واصحاب وے از مہاجرین وانصار ونام می برد ایشان را و
می گفت ہم ہستے وفقلے ایشان اصل من اند وبسوے ایشان آرزو میکند دل من دراز شد
شوق من بسوے ایشان زود کن ای پروردگار من قبض روح مرا بسوے خود وگریہ میکرد
تا بالیدہ گفتے این کلمات را تا غلبہ میکرد او را خواب الخ وعلی محمد خان فاروقی حنفی المذہب

در رساله عمده از مفتاح الجنان و معارج النبوة نوشته که طراح ابن عدی روایت می کند که من از شهدای
کربلا در حالت غشی بروز شهادت امام حسین افتاده بودم وقت شام هرگاه قوم اشرار از کربلا
روانه شدند بهوش آمدم و اراده رفتن از انجا ساختم مگر رفتن نتوانستم درمیان لاشهای شهدا افتاده
ماندم در انجا دیدم که بیست سوار بلباس سفید که بوی مشک عنبر می آید در در آمدند من دانستم
یاران عبدالله بن زیاد در جستجوی لاش حسین علیه السلام آمدند که درین اثنا سواران مذکور
از اسپهای خودها فرود آمدند و از جمله اینها یک بزرگ لاش حسین علیه السلام بر داشته نشانید
و بطرف کوفه اشاره کرد بمجرد اشاره سر حسین ع رسیده ملحق بجسم گردید چنانکه در زندگی بود همان سان
شد من که بعد تامل دیدم آنحضرت بزرگ محمد رسول الله صلعم بودند مگر یارای گفتگو درخود نیافتم
که بحضور نبوی چیزی گفتگو نمایم باز جناب نبوی صلعم از دیگر بزرگان که درانجا حاضر بودند فرمودند
ای آدم پدر من و نوح و ابراهیم و اسمعیل و ای برادر من موسی و عیسی شمایان دیدید که امت من
بعد من چه کردند و بر سر لاش حسین علیه السلام بوسه میدادند و گریه میکردند الخ و در غنیة الطالبین
مرقوم ست که از روز شهادت امام مظلوم بر قبر حسین علیه السلام از فرشتگان خالی نمی باشد
انتهی چهارم آنکه بتقدیر تنزل و فرض تسلیم اگرچه مماثل فرض وجود عنقا ست که گویم اینجا
قبل وقوع توبه مشاهده شده مگر چون رقص و وجد و طرب نزد اهل سنت از محرمات شرعی نیست
لهذا قابل طعن نباشد زیرا که در تحفة العشاق نوشته که رقص و وجد و طرب را از محرمات شرعیه
قرار دادن افترا ست بر خدا و رسول خدا صلعم زیرا که دلیل حرمت این در قران مجید ست
نه در حدیث و نمی رسد کسی را که حلال و حرام گرداند چیزی را در دین بغیر سند و نص از جانب شارع
بقوله تعالی و من اظلم ممن افتری علی الله الکذب او کذب بآیاته انه
لا یفلح الظالمون و بالفرض اگر طرب و وجد لعب باشد هر لعب که حرام ست
و رقص و طرب سالکین مستمعین سماع از خوف و دهشت خدا و عشق و محبت الهی رو میدهد نظر از رقص
و لعب حبشیان نخواهد بود که در مسجد نبوی واقع گشته و جناب نبوی تا به باز وجه محبوبه خود عائشه

صدیقه تا دیر متوجه مشتابه آن می ماند نه آنکه بالفرض والتسلیم چنانچه بعض صحابه
را شرب خمر و زنا وغیره از رتبه صحابیت دور نساخته و هیچک فسق و بدعت و معصیت ساکنان
مدینه طیبه را از حسن خاتمه و مغفرت محروم نسازد و همچنان محبت جناب امام حسین ع نیز بر جمیع
معاصی غالب آمده انجام محب به عفو و مغفرت نماید اسناد ارتکاب صحابه بمعاصی بسیار اند
و بعضے ازان درین رساله بتقریب ذکر دیگر گذشت لهذا ازان طے کشح نموده میگوییم در جذب القلوب
آورده و از جمله آداب مهمه که در حرم بسبب بعضی عوارض رعایت آن تقصیرے و تهاونی واقع
میشود دانست که در محبت ساکنان مدینه مطهره و رعایت تعظیم ایشان علی حسب مراتبهم تقصیر را
بخود راه ندهد تا بحدیکه زیاده بر نسبت جوار صوری مرتبے و فضیلتے نداشته باشند بلکه هرچند
بفسق و بدعت و سائر اقسام معصیت منسوب و مطعون باشند زیرا که شرف جوار حضرت سید مختار
صلعم کافیست و این شرف بهیچ معصیتی و بدعتے نرود و از حسن خاتمه و عفو و مغفرت محروم نسازد
الخ ثانیهم آنکه شراب خوار بودن قوال مذکور فرض کردیم مگر اهل سنت را بایان تشنیع نمیرسد چه فقیه
شرف الدین صاحب رام پوری تحلیل شراب ساخته قند سیاه و پوست درخت مغیلان وغیره
متعارفه هندوستان فتوی نوشته اند و در هدایه مرقوم ست که ابو حنیفه کوفی فقط چهار شراب یکی خیسانیده
انگور دوم جوشانیده انگور سوم آب زبیب چهارم آب خرما حرام میداند و تفصیله فی الهدایه **قال**
المخاطب سوچو تو ایسا ڈہاری بهڑوا کیسے بهڑوی شیطان کو خواب میں دیکھیگا یا حضرت امام کو
اور عجب ہی کہ امام نے اسپر کبھی آکر تماچا نہ مارا کہ شراب نہ پی اور گیسو کی نوک سے نکرا اور نماز اور
روزہ کیوں نہیں ادا کرتا **اقول** و بہ نستعین سابقاً دانستی که این خواب بعد توبه وقوع یافته و
گوئی برائے سابق ترک دیگر اعمال ناقص چه اهانت نفرمودند گوییم بزبان سابق فتح محمد مذکور بانواع
معاصی مبتلا بوده اکثر اوقات از فاسقان معاین بوجه شدت معروفیت بفسق و مشغولیت بفجور
سلب توفیق میشود لهذا از دولت رویت و هدایت آنحضرت محروم بود و چون رویت جناب امام
مظلوم موقوف ست بحسن عقیدت و لطف محبت و صلاح و تقوے هرگاه فتح محمد بعد توبه بتقوے

را پابند شد این دولت عظمی نصیب او گشت **قال المخاطب** اور مار اتوا برک بالسس کے لیے
اقول و بہ نستعین چون بنا ساختن تعزیہ از شعائر اسلام است و رواج دہندہ و بنا کنندہ
آن مثاب کما اعترف بہ المولوی عبد الواحد خان فی رسالتہ المسماۃ بازالۃ الاوہام پس اگر برای
بنا ساختن امر شعائر اسلام کہ در آن برای بنا کنندہ ثواب باشد از جانب امام مظلوم ہدایت
رود بعید نیست و در آن چہ مخذور **قال المخاطب** اور ایسے ایک خواب پر اعتماد کر لیتے ہو اور
ہماری سیکڑون دلیلون عقلی و نقلی سے ایسی کا مومنین شبہہ بھی نہین لاتے **اقول** و بہ نستعین
معاضد جواز تعزیہ داری ہزارہا دلیل عقلی و نقلی ہستند و بعضی از ان دربن رسالہ گذشتہ و می آیند
من شاء التفصیل فلیرجع الی المطولات و آنچہ مخاطب گفتہ ہمہ مغالطات ہستند کما ظہر و سیظہر **قال**
المخاطب اور خواب کی کیا حقیقت پوچھتے ہو جو کوئی دنکو جس وہم و خیال مین رہتا ہی اور جسکو
ہمیشہ داہی تباہی جہوٹہہ بولنے کے عادت ہی اوسکو خوابین بہی ویسا ہی معلوم ہوتا ہی جہوٹونکو
خواب بہی جہوٹہہ دکہاتے ہین ہر جبیبی کو تیسا حدیث مین آیا ہی جو بات مین سچا زیادہ جب جعفر
پیغمبر کہ جسکے صورت شیطان نہین بن سکتا ہی انکی حدیث خواب کا یہہ حکم ہی کہ شرع اور حدیث
زندگی کی مخالف ہو تو اوسپر عمل نہین درست پہر اور کا خواب کس گنتی مین ہی یہہ دین مسلمانے
خواب و خیال سے مقرر نہین ہوا خلقت ایسی ایسی گمراہ ہوئی کہ ہمنے حضرت مدار سالار اور فلانے
پیر اور شہید کو خواب مین دیکہا وہ ہمسے یون کہہ گئے خدا جہالت سی پناہ رکہا **اقول** و بہ نستعین
مردود ست بچند وجہ اول آنکہ بمفاد حدیث شریف حسین منی و انا منہ شیطان بصورت جناب
امام حسین علیہ السلام مثل آنحضرت متمثل نمیتواند شد دوم اینکہ رویت جناب خاتم النبیین صلعم
را دو طریقہ است یکی در بیداری چنانچہ شیخ عبد الحق در کتاب مدارج النبوۃ جلد اول صفحہ ۱۴۹
نوشتہ و امام حجۃ الاسلام در کتاب خود المنقذ من الضلال می گوید کہ ارباب قلوب مشاہدہ میکنند
در بیداری ملائکہ را و ارواح انبیا را و می شنوند از ایشان آوازہا و اقتباس میکنند از ایشان
انوار و استفادہ میکنند الخ و در صفحہ ۵۲ نوشتہ دو در رویت کہ در یقظہ است بعضے مشایخ استفادہ

نمودہ اند واللہ اعلم دوم در مقام دیگر کتاب مدارج النبوۃ صفحہ ۲۸۰ نوشتہ و آن این است
کہ ہر کہ دید آنحضرت را در خواب پیدا و را اعتقاد بے شک و شبہہ زیرا کہ شیطان تمثل نمیکند بصورت
یعنی بصورت شریف وی نمی تواند برآمد و نمود و را قدرت نداده اند کہ بر آن حضرت در بیند باب
افترا تواند کرد و در روایتے آمدہ کہ فرمود من رآنی فقد رأی الحق مراد بہ دیدن در خواب است
و در روایت جابر رضی اللہ عنہ آمدہ من رآنی فی المنام فقد رآنی یعنے اگرچہ حق شیطان را قدرت
بخشیدہ است کہ بہر صورتے کہ خواہد برآید ولیکن ممکن نگردانیدہ است او را کہ بصورت آنحضرت صلعم برآید
زیرا کہ آنحضرت مظہر ہدایت است و شیطان مظہر ضلالت است و ہدایت و ضلالت ضد اند حتے
کہ بصورت پیر در کار بعد و تقدس نتواند برآید تا افترا کرد و بازی داد زیرا کہ وے سبحانہ خالق ہدایت
و ضلالت است ہر دو در اینجا محل اشتباہ نیست کذا قالوا انتہی پس حیرتیم می ربایند کہ باوجود
اقرار باینمعنے کہ رویت آنحضرت صلعم حق است وجہ عدم بجا آوری حکم آنحضرت چیست اگر گوئے
کہ آنحضرت صلعم مجتہد بودند و خطا در اجتہاد جائز است و بزمان آنحضرت بنوع من الوجوہ خواہ باعلام
رب العزت و یا بایماء صحابہ اصلاح خطا میگشت و درین زمان چون اصلاح ممکن نیست
لہذا عمل بان نمی توان نمود گوییم اول آنکہ مجتہد بودن آنحضرت صلعم ممنوع است بلکہ جملہ اقوال
آنحضرت بوحی ہستند آیہ وا فی ہدایۃ و ما ینطق عن الہوی ان ہو الا وحی یوحی شاہد آنست دوم آنکہ بفرض
تسلیم مجتہد بودن آنحضرت میگوییم انحراف از اتباع مجتہد مجتہد دیگر را میرسد نہ مقلد را علاوہ ازین
شیخ عبد الحق علت عمل نکردن مقصود بودن ضبط از راے در حالت نوم نوشتہ و ہو غیر مسلم الا آنکہ
کہ شیخ دہلوی در ہمین کتاب بصفحہ ۱۵۲ نوشتہ کہ بسیاری از محدثین تصحیح احادیث کہ مروی است
از حضرت وی نمودہ و عرض کردہ کہ یا رسول اللہ فلان این حدیث از حضرت تو روایت کردہ است
پس فرمود آنحضرت نعم او لا الخ و شاہ ولی اللہ در کتاب در ثمین فی مبشرات النبی الامین می فرماید
[illegible] اخبرنی سیدی و الدی انہ کان مریضا فرأی النبی صلعم فی النوم فقال
کیف حالک یا بنی ثم بشرہ بالشفاء و اعطاہ شعرتین من شعور لحیتہ فتعافی مرضہ فی الحال و

بقیت الشعرتان عنده فی الیقظة فاعطا نے احد ھما

فمی عنده سے حدیث پانزدہم خبر داد مرا سید حسن عدالی ہین کہ او بیمار بود دید
آنحضرت را صلے اللہ علیہ وسلم در خواب و دید کہ آنحضرت می فرماید چیست حال تو ای پسر
پس بشارت داد او را بشفا و دو موی از موہای ریش مبارکش باو عطا فرمود فی الحال
از مرض شفا یافت و موہای برداد در بیداری باقی ماند پس پدرش یکی ازان دو موی
باو داد و بالجملہ ہر گاہ آنچہ در حال منام جناب حضرت نبی صلعم باو عطا فرمودہ بود در حالت
بیداری در دستش باقی بماند و مکنونات عالم غیب و خیال در عالم شہادت با وجود تخالف
نشاتین منصہ شہود و بروز جلوہ گر گردد و وجود ذہنی موجب ترتب آثار وجود خارجی شود حکم
مفقود بودن ضبط از رای در حالت نوم دور از انصاف ست فافہم وانصف قال
المخاطب اور بعضی بیوقوف سکو سنتی ہین کہ بدعت سی منع کرتا ہے کہتی ہین یہ شخص وہابی ہے
ایسی باتین وہابے کرتی ہین اسکا جواب یہہ ہے کہ جس بات سی ہم منع کرتے ہین اوسکی
برائی قرآن اور حدیث سی بیان کرتے ہین کہین وہابیونکا نام نہین لیتے ہین نہ انکی بات سند
پکڑتی ہین باوجود اسکے تمہارا وہابی کہنا ہمکو جہالت ہے اور اگر وہابے اسیکا نام ہے کہ جو شرک اور
بدعت کو دور کری اور موافق قرآن اور حدیث کے عمل مین لاوی تو ہم وہابی صحیح بقول امام مصنف کے
شافعی کے اگر رفض فقط حب ال محمد کا نام ہی تو ہم ہی رافضی ہین اقول و ہبیین آنچہ
منتہی الکلام در حق این گروہ کہ خود را فع بدعت میگویند نوشتہ بس ست قولہ و عظین مخلت
وہابیہ بالیقین قدم از دائرہ سنت و جماعت بیرون نہادند و داعتزال و رفض و خروج دادند
ولنعم ما قیل سه واعظ شہر کہ مردم ملکش میخوانند ؛ قول ما نیز ہمین ست کہ او آدم نیست ؛
ھکذا فی غایۃ المرام قال المخاطب اور جو بری بیل ہین وے یون بولتی ہین کہ مسلمانے
اب دو کامون مین آرہی ہے ایک تو گای کا گوشت کھانا دوسری تعزیہ بنانا اسکا جواب یہہ ہے
کہ گای کا گوشت کھانا نہ فرض ہے نہ واجب نہ کچھ ثواب نہ عذاب جسطرح اور گوشت حلال ہین

ایک یہہ بہی ہے بالفرض اگر ہنود گاے کا گوشت کہانی لگین اور باتین مسلمانی کی قبول کرین تو بہی ہم اونکو مسلمان نہ کہینگے اور جو فقط گای کہانیمین مسلمانی ہوتی تو سب سے بڑی مسلمان چمار اور بہنگی ہوتے کہ یہہ سب سی زیادہ کہاتی ہین نہ حلال چہوڑی نہ مردار بقول شخص کہری گاے کہانے والی ہین اور جو اس سبب سی کہتی ہو کہ گاے کہانیمین ہمکو ہندوسی کمال تفرقہ حاصل ہوتا ہے کہ جسکو وہ معبود ٹہراتے ہین اور تعظیم کرتی ہین ہم اوسکو ذبح کرکی کہاتے ہین گو یا ہمارے انکی دین مین ایسی بات سی کمال جدائی نکلتی ہے تو شاباش آفرین پہر تعزیہ کو بہی یہی بوجہہ کر چہوڑدو کہ جسطرح گاے کہانیمین ہنود سی مخالفت تام ہی تعزیہ بنانی مین ہی اون سے موافقت اور مشابہت مالا کلام ہی یہان بہنیرانی کا برقع کیون پہنے ہو اور اون کے موافق اور مشابہ ہوی جاتے ہو **اقول** در یتقین مخاطب این سوال وجواب را برا ے تزیین مدعا بر خود تراشیدہ و در تعزیہ داری ہیچگونہ مشابہت بہنود بسبب اونشان امرے براے غم بنا نمی کنند **قال** المخاطب در ا نجہو ی سبب ہی کہ ہنود کسی اور کام مسلمانے مین شریک اور موافق نہین ہوتے ہین بلکہ دشمنی رکہتے ہین مگر تعزیہ اور گور پرستی سے راضی ہین بلکہ شریک ہوکر شربت اور ریوڑی چڑہاتے ہین اور درگاہون مین نذر نیاز لیکر جاتے ہین اسواسطے کہ اسمین مشابہت پاتے ہین سچ ہے بیت کبوتر با کبوتر باز با باز کند ہمجنس با ہمجنس پرواز اور بڑے شرم کی بات ہی کہ تمنے قرآن حدیث نماز روزہ حج زکوۃ سب چہوڑکر کاٹہہ بانس اور کاے مین مسلمانے مقرر کی در اشرما و بڑے بیل کاٹہہ کی الو بنو اور تعزیہ کا احوال ہمنے اوپر سے اوسر کر بنا دکہا دیا اور باقی رہا سہا اور دکہاتے دیتی ہین **اقول** در تعیین آنچہ از شرکت ہنود در تعزیہ داری گفتہ غلط محض ست مگر بعض ہنود کہ از صحبت اہل اسلام فی الجملہ حقیقت مذہب اسلام دریافتہ اند و باز بر حکومت مومنان مخلصین ہستند در بعض امور عزاداری شرکت می کنند لیکن چون این شرکت را حیثیت دیگر اوست ازان تشابہ و کفر لازم نمی آید قطع نظر ازین چند انکہ ہنود را شرکت با فرقہ صوفیہ ست با دیگری نیست چہ این طریقہ فی الاصل

ماخوذ است همچنانکه در هنود گرو و چیله می باشد درینجا هم پیر و مرید موجود و چنانکه با وشان طریقه ارادت
و چیله نمودن جاری است درین شان نیز طریقه بیعت گرفتن و ذکر خفی و جلی کردن و مراقبه مثل هنود
نشستن و نماز معکوس بطریقه جوگیان خواندن از غایت شهرت مستغنی از بیان است و دلائل اباحت
تعزیه داری شنیدی فتذکر لیکن چون تذکار مصائب جناب خامس آل عبا علیه التحیة والثنا باعث
عزای حسین بنقص صحابه بود لهذا علامه تفتازانی را نیز دور اندیشی و کاردانی بپیش گرفته میفرماید ما وقع
بين الصحابة من المحاربات والمشاجرات على الوجه المسطور في كتب التواريخ والمذكور
على السنة الثقات يدل بظاهره على ان بعضهم قد حاد عن طريق الحق و
بلغ حد الظلم والفسق وكان الباعث عليه الحقد والعناد والحسد واللداد وطلب الملك
والرياسات والميل الى اللذات والشهوات اذ ليس كل صحابي معصوما ولا كل من لقي النبي بالخير
موسوما الا ان العلماء لحسن ظنهم باصحاب رسول الله صلعم ذكروا لها محامل و
تاويلات بها تليق وذهبوا الى انهم محفوظون عما يوجب التضليل والتفسيق صونا
لعقائد المسلمين من الزيغ والضلالة في حق كبار الصحابة سيما المهاجرين منهم
والانصار المبشرين بالثواب في دار القرار واما ما جرى بعدهم من
الظلم على اهلبيت النبي فمن الظهور بحيث لا مجال للاخفاء ومن الشناعة
بحيث لا اشتباه على الآراء اذ تكاد تشهد به الجماد والعجماء
ويبكي له من في الارض والسماء وتنهد منه الجبال وتنشق منه
الصخور ويبقى سوء عمله على كر الشهور ومر الدهور فلعنة
الله على من باشر او رضي او سعى ولعذاب
الآخرة اشد وابقى انتهى نظم اقوال زشت شان اظهار میکنند و بلعن و طعن
نفرت و انکار میکنند و گویند در مصیبت خلفای اهلبیت ... و هم اخبار میکنند که کلام چه حرمت
لعن یزید پلید نیست ... جا و را که خود اقرار میکنند ما گر بکنج خانه نشستیم بسته لب لعنت بر آن کسان

در و دیوار سیکھنا۔ قال المجالب فصل تیسری چند مکر اور فرا اول سے سنو کہ بنیاد تعزیہ کی
اس بات پر ہے کہ صورت اور مصیبت حسین کی جیسے جسطرح ہوسکتی اقول بر متتبعین پوشیدہ نیست مقام
افادہ نمودہ مدفوع ست بچند وجہ اول آنکہ بنیاد تعزیہ داری بر ذکر شہادت و مصائب جناب حسین
علیہ السلام ست و مخاطب لفظ موت و مصیبت را بحکم گذاشتہ دوم آنکہ ساختن تعزیہ برای گریہ و زاری بر
جناب شہید مظلوم علیہ السلام بود ست برای لطم الخدود سوم آنکہ بطریق تنزل می گویم لطم الخدود
نزد فقہای شافعیہ نیز حرام نیست بلکہ مکروہ ست و بر مرتکب فعل مکروہ عقاب نمی باشد صاحب
جامع الاصول در مسند شافعی فرمودہ والذی ذہب الیہ الشافعی ان النیاحة وشق
الجیوب وضرب الخدود وتخمیشہا والصیاح مکروہ ۔ قال المجالب
اب دیکھو کہ خدا اور رسول کسی وقت میں تعزیہ بنانے اور مرثیہ گانے کا حکم دیا ہے اقول بر متتبعین
پوشیدہ محل نظرست اول آنکہ بنا ساختن تعزیہ مباح ست کما مر اوقات دوم اینکہ ثابت ست کہ مرثیہ گفتن
سنت ست و اہل بیت و صحابہ مرثیہا گفتہ اند برای اطمینان قلب ناظرین نقل یک دو قول
اکتفا میرود در مدارج النبوة در صفحہ ۴۴۳ مرقوم ست وچون در آمدند صحابہ بعد از دفن نزد فاطمہ
گفت چگونہ باور شمار دل شما کہ ریختند خاک بر رسول خدا گفتند بلی یا بنت رسول اللہ تا ہم درین خیال نیز بودیم
واندوہناک بودیم ولیکن چہ توان کرد از حکم شرع چارہ نیست بعد از ان آمد فاطمہ زہرا ع بر سر قبر پدر
و گرفت از خاک قبر و بنہاد بر دو چشم گریان خود و گفت ؎ ماذا علی من شم تربة احمد ان لا یشم
مدی الزمان غوالیا ؞ صبت علی مصائب لو انہا ؞ صبت علی الایام صرن لیالیا و در صفحہ ۵۲۰
و ہر کدام از اہل بیت آنحضرت و صحابہ عظام مرثیہ در وفات آنحضرت در سلک انتظام کشیدند اول
ایشان فاطمہ زہرا رضی اللہ عنہا بود کہ چون بعد از دفن بزیارت قبر شریف رفت خاکی از انجا برداشت
و بدیدہ غمدیدہ نہاد و گریہ کرد و شعر مذکور انشا نمود و نیز در وقت زیارت دیگر گفتہ است ؎
اذا اشتد شوقی زرت قبرک باکیا ؞ انوح واشکو لا اراک مجاوبی ؞ فیا ساکن الغبراء علمنی
البکا ؞ وذکرک انسانی جمیع المصائب ؞ فان کنت منی فی التراب غائبا ؞ فما

کتبت من قلمی الحسن بن ہاشم

و از جملہ مراثی کہ منسوب بحضرت زہراست این دو بیت ست نفسی علی زفراتہا
محبوسۃ :: یا لیتہا خرجت مع الزفرات :: لاخیر بعدک فی الحیاۃ وانما :: ابکی مخافۃ ان
تطول حیاتی گفتہ شود کہ این مرثیہ گفتن در وفات جناب سرور کائنات صلعم ثابت شد نہ بر دیگران
زیرا کہ در ہمین کتاب بصفحہ ۶۵۷ مرقوم ست کہ عمر ابن خطاب بشہادت عمرو بن مسعود مرثیہ گفتہ
و اگر باز ہمہ در شک باشی و برای مرثیہ جناب سید الشہدا سند خاص خواہی نقل فاضل ملوی
را سیر کن کہ میفرمایند لما وقعت واقعۃ الشہادۃ اشتہر امرہا بانقلاب التراب دما و
امطار الدم من السماء وہتف الہواتف بالمراثی ونوح الجن بکاء یعنی بسبب شہادت جناب مظلوم
کربلا از آواز غیب مرثیہ ہا شنیدہ می شد فلا تکن من الغافلین سوم آنکہ غنا در مذہب
اہل سنت و جماعت ممنوع نیست پس محل طعن نباشد طرفہ اینکہ تغنی قرآن مجید نزد این
حضرات امری ست ضروری چنانچہ عبد الحق محدث دہلوی در مدارج النبوۃ نوشتہ و در حدیث
صحیح آمدہ کہ آنحضرت فرمود صلعم لیس منا من لم یتغن بالقرآن و ہرگاہ تغنی قرآن جائز
باشد در تغنی مراثی چہ قباحت تنبیہ مراد از تغنی ہمین غنا متعارف یعنی رعایت قوانین موسیقی
ست چہ در ہمان کتاب بفاصلہ یسیر نوشتہ کہ علما در مسئلہ تغنی بقرآن اختلاف کردہ اند بعضی
مطلق جائز دارند یعنی اگر چہ لازم آید افراط در مد و اشباع حرکات و مانند آن اگر چہ بقوانین
موسیقی باشد و بعضی مطلق منع کنند انتہی و از ہمین جا ست کہ صدہا حفاظ اہل خلاف را عادت
تغنی قرآن مجید ست و اگر گوئی کہ این روایت تاکید تغنی قرآن شریف برآمد لیکن تغنی مراثی را
سندی دیگر باید گویم اول آنکہ چون غنا جائز شد خواندن ہر چیز در ان بیان رود و قرآن را ہمین قدر
زیادتی کہ برائے یعنی آن تحریص و ترغیب دادہ شد دوم آنکہ در صحیح بخاری نوشتہ کہ برای شہدای بدر
بیمیکردند و دف میزدند کما ہو منقول من نغمۃ العشاق و پر ظاہر ست کہ با دف باشد بکمال
رعایت قوانین موسیقی خواہد بود قال المخاطب باصرار و رآئی یاد کرنے کو فرمایا ہے اقول

گریہ وزاری منافی صبر و یاد خدا نیست بلکہ البکاء من الرحمة از احادیث مشہورہ اہل سنت ثابت
و گریہ کردن بر میت و ماتم و صفات او بر شمردن از سنت سنیہ جناب خاتم النبیین صلی اللہ علیہ و آلہ
وسلم و مشہور است بدان کہ بعضے از آنجملہ در کتاب مدارج النبوۃ بہ صفحہ ۵۷۵ و ۵۷۶ آوردہ چون دید
آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم حمزہ را کشتہ شدہ و مثلہ کردہ شدہ صیحہ زد و گفت مصیبت زدہ
نمی شوم من ہرگز مثل تو و نہ ایستادہ ام من ہیچ جای ایستادنی غصہ ناک سازندہ تر مرا از نیجا و
از ابن مسعود کہ گفت ندیدم ما آنحضرت را صلعم گریہ کنندہ تر ہرگز سخت تر از گریہ وی بر حمزہ بن عبد المطلب
ایستاد بر جنازہ وے و گریہ کرد و بر داشت آواز را بہ بیہوش شد و فرمود یا حمزہ یا عم رسول اللہ یا
اسد اللہ یا اسد رسولہ یا حمزۃ یا فاعل الخیرات یا حمزۃ یا کاشف الکربات یا حمزۃ یا ذاب
عن وجہ رسول اللہ صلعم و اینجا معلوم میشود کہ در ندبہ و بیان صفات فریاد و آہ و نالہ نیز موجود
آمدہ است واللہ اعلم انتہی طرفہ اینکہ روایت مذکورہ باعتراف شیخ عبد الحق بر حصول مطلب فقرہ آہ و نالہ
در ندبہ نص است صریح کما لا یخفی **قال المخاطب** قال اللہ تعالی یا ایہا
الذین امنوا استعینوا بالصبر والصلوۃ ان اللہ مع الصابرین
اللہ فرماتا ہے اے مسلمانون قوت پکڑو صبر کرنے سے اور نماز سے بیشک اللہ ساتھ ہے صبر کرنے
والون کے **اقول** وجہ تعیین مخاطب عالی فہم بفرماید کہ جناب رسالت مآب صلعم از گریہ و صیحہ و شمردن
اوصاف جناب حمزہ رضی اللہ عنہ داخل صابران ماندند یا نہ بحالت اولے خدا ہمراہ ماست و گریہ
و بکا مخالف صبر نیست و بحالت ثانیہ ماتم ایمان خود کنند کہ آنحضرت را بے صبر گفتہ از خدا جدا می کنند
و ان اللہ مع الصابرین بیاد نمی آرد **قال المخاطب** اس آیت سے معلوم ہوا کہ جب کچھ مشکل اور مصیبت
پڑے تو اسمین صبر اور نماز سے قوت پکڑے کیونکہ بغیر مشکل و مصیبت کے صبر کی حاجت نہین اور جو
کوئی صبر نکرے اللہ اوسکی ساتھ نہین اور صبر کرنا ایمان کی نشانی ہے **اقول** وجہ تعیین گریہ
و بکا مخالف صبر نیست بلکہ مخالفت صبر امر دیگر است کہ عدم رضائے قلب عبارت از ان است
چنانچہ علامہ دہلوی علیہ الرحمہ در تحفہ اثنا عشریہ می فرماید شکی نیست کہ صبر از اعظم خصائل نفسانیے

وجزع از ایل است وظاہر ست کہ صبر از انفعالات نفسانیہ ست و تعلق بقلب دارد اگر
باوجود اطمینان قلب و ثبات قدم بر جادہ صبر و رضا بقضاء الٰہی عمداً احبابرا اعلام مستعد اعلام
مقتضی مصائب و انہای آن ہمدم بعضی امور کہ بحسب ظاہر دلالت بر عدم اصطبار میکند بوقوع
بیاید محذوری ندارد و منافاتی بمقام صبر نخواہد داشت شیخ عبدالحق دہلوی در مدارج النبوۃ
جلد دوم صفحہ ۴۹۰ می فرماید پس بسیار سخت شد مرض وی صلعم چنانکہ آوردہ اند کہ اضطراب میکرد و
بر فرش خود از پہلو بہ پہلو می گشت عایشہ میگوید پس گفتم یا رسول اللہ اگر مثل این حالت از یکے
از ما بوجود آید عیب میکنی و در غضب می آئے فرمود ای عایشہ مرض نہایت سختی دارد الی آخرہ
بعد از ان شیخ مذکور میفرماید اما جزع و فزع در بلا یا آہ و نالہ در امراض چہ حکم دارد اینجا سخن جزع
و فزع کہ بمعنی بے صبری و بیطاقتی ست و مکروہ داشتن بلا و گریختن از ان حرام ست و فی خلاف
آہ و نالہ کہ بقصد اظہار غربت و شکستگی و بیچارگی کہ لازم حال بندگی ست و اضطراب و بیقرار
ہر کہ از شدت مرض و صعوبت آن عارض گردد دیگر ست و داخل جزع و فزع و مکروہ داشتن و
دیگر گریختن و شکایت از بلیہ نیست و حدیث عایشہ رضی اللہ عنہا کہ در بیان حال شریف مذکور شد
در اثبات آن کافی ست آری بیقراری و نالہ و زاری اگر بعدم رضا و تسلیم باشد مکروہ ست و داخل
شکایت ست و از علماء مشایخ و آنہا کہ اطلاق کراہت و شکایت بر آن کردہ اند مطلق نیست
بلکہ مقید ست بہ بے صبری و بیقراری اما جزع دادن بدرد و الم بجبلت و طبیعت بشری بالاتفاق
مضائقہ ندارد و پس فریاد کردن و شکایت محذورے ندارد و بسا کس کہ بظاہر خاموش باشد و در باطن
شاکی بود و بسا کہ در ظاہر سخن مرض و بلا گوید و در باطن راضی بود و پس تکیہ و اعتماد درین امور بر
عمل دل ست نہ بر فعل زبان انتہی مفادہ کلامہ **قال** المخاطب صبر عرفی اسی کا نام ہے کہ مصیبت
میں آپکو نوحہ اور زاری اور پیٹنی اور گریبان پھاڑنے سے بند کرے اور نماز پڑھے مصیبت میں یا
اللہ کے طرف رجوع اور دعا کرنے ہی ہمارے پیغمبر صلعم جب کچھ دکھ میں ہوتے تھے نماز پڑھنے لگتے تھے
اقول و بہ نستعین درینجا مبحوث عنہ صبر شرعی ست نہ عرفی و سابق گذشت کہ جناب

بانکہ بر حضرت حمزہ رضی اللہ عنہ گریہ و صیحہ و نوحہ و ندبہ نمودند از دائرہ صابران بیرون رفتند و گفتہ
ہمان ست کہ شیخ عبد الحق دہلوی گفتہ کہ تکیہ و اعتماد درین امور بر عمل دل ست نہ بر فعل زبان و ازین
ہمین جا ست ہر آنکس کہ بظاہر خاموش باشد و در باطن شاکے بود اطلاق بی صبرے برا و در
شرع خواہد شد و در عرف آن را صابر خواہند خواند و پیغمبر صلعم در مصائب جا بجا گریہ فرمودہ و اہلبیت
کرام و صحابہ عظام باقتدا آنحضرت بہ گریہ و زاری نمودہ اند اگر استیفا این اقوال نمودہ آید کتابے
علیحدہ باید لہذا بنقل دو سہ عبارات اکتفا میرود اول آنکہ در کتاب مدارج النبوۃ بصفحہ ۳۵۵
مرقوم ست کہ چون خبر یافت رسول خدا صلعم کہ ابراہیم در سکرات ست عبد الرحمان بن عوف نزد آنحضرت
بود پس گرفت آنحضرت دست عبد الرحمان را پس آمد و او را در رسید بر سر نفس دید کہ ابراہیم جان
میدہد پس گرفت او را و نہاد در کنار خود پس اشک ریختن گرفت از چشم مبارک وے صلعم
پس گفت یا ابراہیم لولا ان ابراہیم اندوہگین ام چشم می گرید و دل می سوزد انتہی بقدر الحاجت
دوم آنکہ بصفحہ ۵۰ نوشتہ فاطمہ رضی اللہ عنہا چون این بشنید بگریست فرمود اے دختر من گریہ
مکن کہ حملہ عرش بر بکاء تو گریہ میکنند و بدست مبارک اشک از چہرہ فاطمہ رضی اللہ عنہا پاک کرد
و دلداریہا و بشارتہا داد الخ و بعد ازان میگوید انگاہ با فاطمہ فرمود کہ پسران خود را پیش آر
پس فاطمہ حسن و حسین را علیہم التحیۃ والرضوان پیش آنحضرت صلعم آورد چون او را بدان
حال دیدند گریہ آغاز نہادند چنان گریہ و زاری کردند کہ از گریہ ایشان ہر کہ در خانہ بود بگریست
انتہی سوم آنکہ بصفحہ ۴۲۵ مسطور ست چون از دفن آنحضرت فارغ شد صحابہ خاک حسرت
ندامت بر سر وقت و حال خود می ریختند و از آتش فراق آن محبوب دوجہانی سوختند
و گریہ و زاری میکردند خصوصاً فاطمہ زہرا رضی اللہ عنہا کہ از ہمہ مصیبت زدہ و بیکس تر و زار
و نالان تر بود و در روے حسن و حسین رضی اللہ عنہما نگاہ میکرد و بر یتیمی خود و نامرادی فرزندان
میگریست از انجانب عائشہ صدیقہ در ہمان حجرہ کہ آن سرور وصال یافتہ بود نشستہ الحزن و
الفراق او شدید بے خانمان شدہ روز و شب میگریست انتہی قال المخاطب ادیب حضرت

سارا کو کہ حضرت ابراہیم کی بی بی تہین بادشاہ مصر نے پکڑ منگوایا حضرت ابراہیم عین اس مصیبت مین نماز پڑہنے لگی اور وہان حضرت سارا نے بہی جاکر بادشاہ کے سامنے نماز شروع کی اور حضرت عبد اللہ ابن عباس رضی اللہ عنہ اپنے بیٹی کی حالت موت سنکر نماز پڑہنے لگی اقول بہ نستعین مولف رسالہ حوالہ کتاب بیان نساختہ کہ در سیاق وسباق روایت نظر کردہ می شد حقیقت حال منکشف میگشت وظاہر روایت مقتضی آنست کہ این نماز خواندن برای استجابت دعا خواہد بود نہ بنظر اظہار عاجزی وشکستگی ورنہ در مدارج النبوۃ بصفحہ ۵۰۰ موجود است کہ ابن عباس میگفت کہ روز پنجشنبہ چہ روزے بود روز پنجشنبہ کہ این قصہ واقع شد وبگریست ابن عباس تا اشکہا بر مثال مروارید در رشتہ کشیدہ بر روے او فرود وید انتہی قال المخاطب اور مشہور ہے کہ حضرت امام حسین علیہ السلام بہی سجدے ہی مین شہید ہوئے اقول وبہ نستعین ہر دو امر یعنی نماز گذاردن وگریہ کردن جناب سید الشہداء علیہ التحیۃ والثنا مارا معلوم است ومقتدی را باید کہ ہر دو امر اقتدا باآنحضرت لازم گیرد اگر گریہ آنحضرت در شک باشی رسالہ تحریر الشہادتین را بنظر انصاف ملاحظہ فرما کہ نقلاً عن الصواعق می نویسد منقول است کہ چون بر حسین ع این سختی گذشت نصیحت برادر خود یعنی حسن بن علی علیہما السلام یاد میکرد ومیگریست الی آخرہ وبعد ملاحظہ روایت مذکورہ حضرت مخاطب ارشاد فرماید کہ در مصیبت گریہ وبکا جائز است یا ناروا ودر گریہ اقتدا است بحضرت سید الشہدا یا امری ست باتباع ہوا قال اب سمجہو کہ تعزیہ ان دونون باتون کے خلاف ہے صبر کی جگہہ سر پیٹنا اور چہاتی کوٹنا اور نعش بنا کر کوچہ وبازار مین نکالنا اقول وبہ نستعین در بنا ساختن تعزیہ بوجے مخالفت آیہ نیست وسابق دانستی کہ گریہ از سنت پیغمبر خدا است وہمیشہ معمول صحابہ عظام واہلبیت کرام در مصائب گریہ بودہ است شواہد آن مفصل گذشت دریجا بنقل یک روایت کہ ازان دست بر سر زدن وفریاد کردن گریہ نمودن در مجمع عام از صحابہ ثابت است اکتفا میرود در مدارج النبوۃ بصفحہ ۱۰۰ مرقوم است پس چون آنحضرت علیہ السلام خبر یافت ابابکر را کہ بگذارد نماز با مردم پس بیرون آمد بلال ودست بر سر نہادہ

وفریاد کنان وا فریاداه بریده شدن امید و شکستن پشت کاشکی نمی زائید مرا مادر من و چون
زائید کاشکی می مردم پیش از این روز و نمی دیدم از پیغمبر خدا این حال را پس در آمد بلال در مسجد
وگفت یا ابابکر رسول خدا امر فرماید که پیش روی و نماز بگذاری با مردم پس چون دید ابوبکر خالی
بودن مسجد را از رسول خدا و بود ابوبکر رضی الله عنه مردی نرم دل سخت اندوهگین شد که نتوانست
نگاهداشت خود را پس بروی افتاد بیهوش و بگریه آمدند صحابه و فریاد کردند پس در گوش
آنحضرت رسید فرمود یا فاطمه این چه آواز گریه و فریاد است که می رسد فرمود فاطمه این آواز گریه
و فریاد مسلمانان است که ترا در مسجد نمی بینند پس طلبید علی و عباس را رضی و تکیه کرد بر ایشان و
بیرون آمد بسوی مسجد و نماز گذارد انتهی اولیاء مخاطب ارشاد فرمایند که درین وقت صحابه
عظام از آیه وافی هدایه استعینوا بالصبر والصلوٰة انحراف ساختند باوصف ارشاد نبوی چرا صبر و یاد ادای
نماز فریضه نگفتند و از گریه و فریاد و دست بر سر زدن و نوحه نمودن خود را از معیت خدا جدا ساختند
بسبب بے صبران ملحق نشدند و دلائل جواز نقل قبر سابق گذشت فتذکر قال المخاطب اور نماز
جگہ مرثیہ میں کہ حسینؑ تمام بے صبری اور شکایت اقول و بہ نستعین انچه درین مقام افاده نموده
ناشی از تعصب حضرت مخاطب میباشد چه هر واحد از نماز و مرثیه امریست علاحده علی حده
کسے از اہل حق نگفته که یکے بجای دیگر است نمی بینی که در مذهب اہلبیت نماز عاشوره وارد است
المختص بروز مصیبت جناب خامس آل عبا علیه التحیة والثنا ادا کردن نماز و خواندن مرثیه
کار مومنین است اہل سنت و جماعت را نه بسوی نماز التفاتی و نه بمرثیه سرو کاری و در مرثیه
بے صبری و شکایت بیان نمیشود بلکه سراسر حال صبر و شجاعت حضرت و ظلم یزیدیان مرقوم
و منظوم قال المخاطب تال اور شعر سے نکلتی ہے اقول و بہ نستعین کلام بے نظامش
مردود است بدو وجه اول آنکه غنا در مذهب امامیه حرام است دوم آنکه اگر کسے از عوام مرتکب
خواندن و شنیدن مرثیه به غنا میشود حال او کمتر نیست از حال صحابه که بروایت اہل سنت و

وجماعت غنا با غوی شنیدند چنانچه در مدارج النبوة بر صفحه ۴۰۹ مندرج ہست وگفتہ اند قابلان
باباحت کہ روایت کردہ شدہ ہست غنا وسماع از جماعة کثیر از اکابر صحابہ کہ در ایشان چندے
از عشرہ مبشرہ اند وجم غفیر از تابعین وتبع تابعین وتبع اتباع تبع ودیگر علما محدثین وعلماء دین
کہ از ارباب زہد وتقوے وعلم وعبادت بودہ اند ونقل کردہ شدہ ہست درین باب از
ایشان روایات وحکایات کہ کفایت ہست در آن وبیشک معلوم گردد کہ ائمہ دین واکابر
اہل یقین مختلف بودند در آن اما عبد اللہ بن جعفر رضی اللہ عنہما سماع غنا از وے مستفیض
ومشہور ہست ونقل کردہ ہست اثر ہر کہ امعان کردہ ہست درین مسئلہ از فقہاء وحفاظ وارباب
تواریخ وابن عبد البر در استیعاب گفتہ نمیدید وے بغنا باسی وبود امیر المومنین در آن زمان
عم وے علی ابن ابی طالب میرفت وی رضی اللہ عنہ در خانہ جمیلہ کہ از مغنیات بود وگفتہ بود
بود کہ تغنے نکند برائے ہیچ کسے مگر در خانہ خود پیش تغنی کرد برائے وی وخواست کہ بیاید در خانہ
وے رضی اللہ عنہ وشنوانند اورا وکفارت وہر از یمین خود پیش منع کرد وے رضی اللہ
عنہ اورا از ان وگفتہ اند کہ بودہ اند عبد اللہ بن جعفر را جواری کہ تغنی میکردند وعود میزدند
برای وے انتہی **قال المخاطب** معلوم ہوا کہ تعزیہ میں سراسر بے صبری ہے کیونکہ اس میں ایک کیا
ساتھ چھوٹتا ہے اور پیغمبروں اور اماموں کے طریقہ اور خدا کے حکم کے کہ مصیبت میں نما
پڑھنا اور صبر کرنا ہے مخالف ہی **اقول** پوشیدہ نیست از روایات سابقہ بوضوح پیوست
کہ تعزیہ داری عین صبر ہست وامری خلاف صبر در آن نیست وگریہ وزاری را خلاف صبر
نتوان گفت بل ہر آنکس کہ گریہ وزاری را بے صبری میگوید از معصیت خدا وپیروی رسول
بمراحل دور **قال المخاطب** ولا تقولوا لمن یقتل فی سبیل اللہ اموات بل احیاء ولکن لا تشعرون
اور نہ کہو جو مارا جای اللہ کی راہ میں کہ مردے ہیں بلکہ وہ زندی ہیں لیکن تمکو خبر نہیں ف
بدر کی لڑائی کے بعد صحابہ شہیدون پر افسوس اور غم کرتے تھے کہ دیکھو فلانے نے یون جان
دیا اور دنیا کی لذت سی محروم ہوا سو اللہ تعالے نے فرما دیا کہ جو کوئی اللہ کے راہ میں مارا گیا

اوسکو مردہ سمجھکر اسپر افسوس ورماتم کرنا نچاہیئے اقول وبہ نستعین مخاطب والا شان درینجا اختراع
غریب وفائدہ عجیب از آیہ ولا تقولوا لمن یقتل فی سبیل اللہ اموات برآوردہ میفرماید جو کوئی اللہ
کی راہ میں مارا گیا اوسکو مردہ سمجھکر اوسپر افسوس ورماتم کرنا نچاہیئے وظاہر کہ فقرہ اسپر افسوس ورماتم نچاہیئے
از ایجاد طبع حضرت مخاطب میباشد حالانکہ افسوس وماتم کردن جناب رسالتمآب صلعم بر حضرت حمزہ
رضی اللہ عنہ ثابت است قال المخاطب کیونکہ وہ اللہ کے پاس زندہ ہیں اور اپنی زندہ کا جیتا کوئی
ماتم نہیں کرتا سپر اللہ کے زندہ پر کیوں ماتم کرے اقول وبہ نستعین اینچہ افادہ نمودہ مدفوع است بچند وجہ
اول آنکہ اگر شہدا نزد اللہ تعالی زندہ اند مگر حکم زندہ برآنہا در دنیا جاری کردن عند الشرع نمیتواند شد والا تقسیم
ترکہ وغیرہ ودفن وکفن ونکاح ازواج شہدا جائز نباشد واحکام صوم وصلوۃ وحج وزکوۃ وجہاد جاری باشند
ودر حالیکہ بدنیا احکام مردہ از غسل ودفن وکفن ونکاح ازواج وغیرہ بر شہدا جاری باشد گریہ وبکا چرا وچسان
روا نباشد دوم آنکہ گریہ مخصوص بر میت نیست بلکہ بر زندہ نیز بسبب مفارقت گریہ وزاری جائز است
زیرا کہ حضرت یعقوب پیغمبر از مفارقت یوسف علیہما السلام چندان گریست کہ ہر دو چشمانش سفید شدند
واورا ثواب صد شہید عطا شد سوم آنکہ جناب محمد مصطفے صلعم در زندگی خود بعد دریافت حال شہادت جناب
امام حسین علیہ السلام بسیار گریہ کردہ اند وسند آن از سر الشہادتین گذشت وپیداست کہ آنحضرت را معلوم
بود کہ جناب امام حسین علیہ السلام درجہ شہادت خواہند یافت بلکہ در آنوقت زندہ بودند پس بصورت
بر زندہ دنیا بدریافت خبر شہادت کہ عبارت از زندگی اخروی است گریہ جائز وروا است واین فعل
آنحضرت را صلعم مخالف آیہ گفتن کار کیجیا است قال المخاطب مگر ہاں اتنا فرق ہے کہ اللہ کے زندہ کی
تمسے ملاقات نہیں سو اسکو یوں سمجھو کہ جیسے کوئی تمہارا بزرگ یا قریب کسی ولایت دور دست میں نکل گیا
ہو اور تم سنو کہ وہ وہاں صحیح وسلامت چین میں ہے تو البتہ یہ حال سنکر اسکی سفر کی مصیبت کو یاد کرکے
ہرگز ماتم نکروگے الغرض اب اسیطرح امام علیہ السلام کا حال کہ اللہ کی راہ میں شہید ہوئی سمجھو اور انکو
زندہ جان بوجہ کرلی صبری کے کام نکرو اقول وبہ نستعین بچند وجہ مردود است اول آنکہ شیخ عبد الحق
دہلوی در مدارج النبوۃ میفرماید کہ حیات انبیا صلوات اللہ وسلامہ علیہم اجمعین متفق علیہ است میان

علما رحلت و هیچکس را خلاف نیست دران کامل تر و قوی تر از وجود حیات شهدا و مقتولین فی سبیل الله که
آن معنوی اخروی است عند الله و حیات انبیا حسی و دنیاوی است و احادیث و آثار دران واقع شده
چنانکه مذکور گردید یکی ازان حدیث است که ابو یعلی بنقل ثقات از روایت انس بن مالک رضی الله عنهما آورده
قال قال رسول الله صلعم الانبیاء احیاء فی قبورهم یصلون الحدیث و چون زنده بودن جناب سرور
کائنات بحیات کامل تر از شهدا باعتراف محدث دهلوی بوضوح پیوست اکنون گریه و زاری و فریاد و ناله
و ندبه فرشتگان و اهل بیت کرام و ازواج نبی آخر الزمان و حضرت خضر رسول ایزد شان بماتم جناب خاتم النبیین
صلعم بگوش هوش الیاه بشنید و در مدارج النبوة صفحه ۱۲۱۵ فرشته پیش ملک الموت روح اطهر نبی را صلعم قبض کرده
و با علی علیین برد و گفت یا محمداه یا رسول رب العالمین و از علی بن ابی طالب رضی الله عنه منقول است که
گفت من از جانب آسمان آواز وا محمداه می شنیدم که ملک میکرد الخ بعد ازان میگوید بصحت رسیده که چون
آنحضرت صلعم رحلت نمود فاطمه زهرا اندوه کرد و زاری نمود و فرمود یا ابتاه دعوت حق را اجابت فرمودی
وا ابتاه بجنت الفردوس نزول نمودی وا ابتاه خبر مرگ ترا بجبرئیل که رساند وا ابتاه بعد از تو وحی بر که آید
و جبرئیل بر که آید خداوندا روح فاطمه را بروح او رسان الخ و بفاصله و سطر می پیچید و عایشه صدیقه رضی الله عنها
نیز زاری میکرد و میفرمود دریغ ازان پیغمبری که فقر را بر غنا و درویشی را بر توانگری اختیار کرد الخ و نیز
صفحه ۱۲۱۵ آورده و در آمد مردی اشهب اللحیه ضخیم یعنی حضرت خضر علیه السلام پس گذشت گردنها
مردم را و بگریست انتهی دوم آنکه خاصان جناب باری عز اسمه در ماتم جناب سرور کائنات صلعم
بکمال خلوص با وصف مرور سالها دوام و استمرار ورزیده اند چنانچه در مدارج النبوة موجود است که
روایت است از زید بن اسلم گفت بیرون آمد عمر رضی شبی برای حراست خلق پس دید چراغی را در خانه پیر زنی
پیر و پشم را می ریسید و میگوید علی محمد صلوة الابرار صلی علیه الطیبون الاخیار قد کنت قواما بکا
بالاسحار یا لیت شعری والمنایا اطوار هل یجمعنی و حبیبی الدار و یاد میکند آنحضرت را صلعم و اظهار شوق
میکند بلقای او پس نشست عمر و گفت اعاده کن قول خود را پس اعاده کرد بصوت حزین و گریه کرد انتهی
سوم آنکه جناب فاطمه زهرا صلوات الله علیها تا مدت حیات خود در ماتم آنحضرت بودند و شاهدان همین بسبب

از شیخ عبد الحق در مدارج النبوة گوید که بعد از گذشتن آنحضرت صلعم هرگز فاطمه رضی الله عنها را کسی خندان ندید
الخ پس ارشاد ما ہی مخاطب از دوام این ماتم آنچه جواب خواهند گفت ما نیز همان جواب بعینه خواهیم داد
قال المخاطب آیه ولنبلونکم بشیء من الخوف والجوع ونقص من الاموال والانفس والثمرات وبشر الصابرین
الذین اذا اصابتهم مصیبة قالوا انا لله وانا الیه راجعون ترجمه اور البتہ ہم
آزماوینگے تمکو کچھ ایک ڈرسے اور بھوک سے اور مالون کے اور جانونکے اور میوونکے نقصان سے اور خوشی سنا
صبر کرنیوالونکو کہ جب انکو پہنچی کچھ مصیبت کہین ہم اللہ کے مال ہین اور ہمکو اسیطرف پھر جانا ہے آیه اولئک
علیہم صلوات من ربہم ورحمة واولئک ہم المہتدون ترجمه ایسے لوگ ہین پرتنا باشی ہے اونکے رب کی
اور مہربانی اور وہی ہین راہ پر ف اس آیت سے صاف ثابت ہے اور حکم بوجہی گئے کہ جب کسی پیغمبر یا
امام کا اسطرح کی مصیبتو نمین جو آیه مین مذکور ہوئین گرفتار ہونا معلوم ہو یا اب کوئی مسلمان گرفتار ہو تو
اوسکو اللہ کی آزمایش سمجھی اور اسمین صبر کرے اور انا للہ پڑہے اقول نستعین مخاطب درینجا
طرفه مغالطه فرموده چه مسلمانان ورا انبیا و اوصیا علیهم السلام نزول بلا گاہی بسبب آزمایش میباشد وگاہی بوجه
نتاست اعمال نا قصه و مخاطب فقط یک قسم بیان ساخته و ہو کہا تر سے قال المخاطب اور واقعی ہے که دو سنت
کی آزمایش مین خواه اپنے اوپر خواه اپنے کسی بزرگ اور قریب پر ہو ماتم اور بے صبری کے کام کرنا نہایت
خامی اور دوستی سے جی چہپانا ہے اقول نستعین محصل کلام بلاغت نظام مخاطب ہمین که گریه مصیبت
بی صبری است وآن محل نظر است بچند وجه اول آنکه چون جناب خاتم النبین صلوات الله علیه وآله وسلم را
بعالم بقا خواندند گریه فرمودند چنانچه در مدارج النبوة صفحه ۳۹ - نوشته آنحضرت فرمودند ایشان آگاه باشید که
مرا بعالم بقا خوانده اند وامر کرده اند به تسبیح وتحمید واستغفار ودر گریه شدند گفتند یا رسول الله از موت بیگانگی
وبتحقیق امر رسیده است خداوند تعالی گذشته وآینده ترا فرمود فاین هول المطلع این ضیق القبر وظلمة
اللحد واین القیمة والاهوال الخ دوم آنکه از عبد الله بن مسعود روایت است که آنحضرت صلعم پیش از وفات
خویش بیکماه از فوت خویش خبر داد خواص اصحاب را بخانه عایشه خواندند و چون نظر مبارکش برایشان افتاد گریستند
کذا فی مدارج النبوة پس بکمال وضوح لائح شد که بوقت نقصان نفس وغیره گریه کردن خلاف حکم خدا نیست بلکه سنت آن

معمول رسول خدا است سیوم آنکه بوقت استماع خبر وفات جناب پیغمبر خدا صلعم حضرت ابوبکر نیز گریه فرموده اند
پس تحقیق مخاطب جناب شان را لصیبی از آبا و اولیای علیهم صلوات من ربهم الخ نخواهد بود و همچنانکه تری مگر آنکه
گفته شود که این مصیبه وفات پیغمبر خدا صلعم حق ابوبکر مصیبه ذات شان بود و مصیبه بزرگ شان و هند گریه
ابوبکر آنکه شیخ عبد الحق دهلوی در کتاب مدارج النبوة به صفحه ۴۹۱ سطر یازده میگوید لیکن میترسم بر شما دنیا را که رغبت کنید
دران و در فتنه افتید و هلاک شوید چنانچه هلاک شدند آنکسانیکه پیش از شما بوده اند از ابی سعید خدری رضی الله
آمده است که رسول خدا صلعم نشست بر منبر و گفت که مخیر گردانید خدا تعالی بنده از بندگان خود را میان آنکه
بدهد او را از زیب و زینت حیات دنیا او میان آنچه نزد اوست تعالی از اجر و ثواب آخرت پس اختیار کرد آن
بنده چیزی را که نزد اوست و رغبت نکرد در دنیا پس بگریست ابوبکر صدیق به شنیدن این خبر و گفت پدران
و مادران فدای تو باد یا رسول الله و گفتند مردم ببینید بسوی این شیخ پیغمبر صلعم از حال بنده از بندگان
خبر میدهد و وی گریه میکند انتهی **قال المخاطب** خصوصاً و سیوم تعیین که در دست کمکران مادی قوا در بعض صبطی
چاہیے اور یہی سبب ہے کہ انبیا و اولیا پر بھی سب مصیبتیں گذریں اور وہ راضی برضا و صابر بقضا رہے
اقول درتعیین و انما خاصان جناب باری عز اسمه پا نیا بمرتبه صبر و تسلیم ممتاز اند لیکن آه و ناله گریه
اظهار غربت و بیچارگی که لازم حال بندگی ست و اضطراب و بیقراری که از شدت مرض مصیبت آن بنا گریه
دیگر است و داخل جزع و فزع و کراهت بلا و شکایت از مبتلی نیست کما فی المدارج النبوة **قال المخاطب** کسینے
نہیں کیا کہ مصیبت کیواسطے خواہ اپنے اور خواہ اپنے قریب یا بزرگ کے سینہ کو مارا اور مٹی بالوں میں ڈالی اور امام باڑا
بنایا ہو اور اسمین تعزیہ رکھکر اور مرثیہ گا کر چھاتی کوٹا اور سر پیٹا ہو **اقول** درتعیین مخاطب تحریر در مقام
بچند لفظ طعن و تشنیع کرده اول آنکه در مصیبت ذات خود یا قریب و بزرگ خود تعمیر کردن مکان دوم ساختن
تعزیه سوم گفتن مرثیه چهارم غیاران پنجم دست بر سر و سینه زدن و انجمله بعضی است زیرا که تنازع صحیحه
درمیان امامیه و اهلسنت اینست که گریه و بکا بر جناب امام حسین علیه السلام موجب اجر و ثواب است و
یا بدعت و ضلالت و در صورت اولی انعقاد مجالس برای آن و ذکر مصائب آنحضرت دران بیا مرده یا بدعت
در بدعت اهلسنت مرده و شق ثانی معتقد امامیه ثبوت اولین قائل اند و آن ثابت است بوجوه اول آنکه

وامامیہ درین باب احادیث کثیرہ اند کہ بطریق اہلبیت مروی شدہ وایراد جملہ آن بغایت دشوار لہذا بحکم
ما لا یدرک کلہ لا یترک کلہ بر نقل چند حدیث اکتفا میرود یکی آنکہ من ذکر الحسین ع فخرج من عینیہ
ولو مقدار جناح الذباب کان ثوابہ علی اللہ دوم آنکہ قال الباقر ع ایما مومن ذرفت عیناہ علی مصاب
جد الحسین حتی تسیل علی خدہ بوأہ اللہ فی الجنۃ غرفا یسکنہا احقابا سوم آنکہ قال الرضا کان ابی اذا
دخل شہر المحرم لا یری ضاحکا فاذا کان العاشر منہ کان ذلک الیوم یوم مصیبتہ وحزنہ وبکائہ ہو
الیوم الذی قتل فیہ جدی الحسین ع چہارم آنکہ حکی عن دعبل الخزاعی انہ قال دخلت علی سیدی
ومولای علی بن موسی الرضا ع فی مثل ہذہ الایام قال لی مرحبا بک یا دعبل ثم انہ وسع لی
فی مجلسہ واجلسنی الی جانبہ ثم قال لی احب ان تنشد فی الحسین شعرا فان ہذہ الایام
ایام حزن کانت علینا اہل البیت وایام سرور کانت علی اعدائنا خصوصا
بنی امیہ یا دعبل وابکی علی مصابنا ولو واحدا کان اجرہ علی اللہ یا دعبل من ذرفت عیناہ علی مصابنا
حشرہ اللہ معنا یا دعبل من بکی علی مصاب جدی الحسین غفر اللہ ذنوبہ البتۃ ثم التفت الی
وقال ارثت الحسین فانت ناصرنا ومادحنا فلا تقصر قال دعبل فاستعبرت وسالت عبرتی وانشدت
وچون مرثیہ طولانی است بنقل یک شعر اکتفا رفت پنجم آنکہ قال الصادق ع من لم یحزن علی مصابنا فلیس منا
ششم آنکہ جناب پیغمبر خدا و علی مرتضی بر مصیبت جناب امام حسین ع گریستہ اند در ترجمہ صواعق محرقہ از ابن ماجہ روایت
کردہ کہ وقتی اصحاب نزد رسول اللہ صلعم بودند دریں اثنا آمد حسین ع وچون رسول اللہ صلعم ایشان را دید اشک
از چشمان مبارک جاری گشت ورنگ آنحضرت تغیر یافت الخ وفی الصواعق ہکذا اخرج ابن سعد عن
الشعبی قال مر علی رضی اللہ عنہ بکربلا عند مسیرہ الی صفین وحاذی نینوی قریۃ علی الفرات فوقف
وسال عن اسم ہذہ الارض فقیل لہ کربلا فبکی حتی بل الارض من دموعہ وقال دخلت علی
رسول اللہ وہو یبکی فقلت ما یبکیک فقال کان عندی جبرئیل انفا واخبرنی ان ولدی الحسین یقتل بشاطی
الفرات بموضع یقال لہ کربلا ثم قبض جبرئیل قبضۃ من تراب شمنی ایاہ فلم املک عینی ان فاضتا انتہی ہفتم آنکہ
بشہادت ابن حجر جناب امیر المومنین علی ارشاد فرمودہ کہ بر شہادت جناب امام حسین ع آسمان وزمین گریہ خواہد کرد

انتهی احق بالبکا چنانچه در ترجمه صواعق محرقه از ملا روایت کرده که علی رض بموضع قبر حسین ع گذشت و گفت لشکر
از آل محمد صلعم درین ارض کشته خواهد شد که آسمان و زمین برایشان گریه کنند انتهی چهارم آنکه جناب آنحضرت صلعم
هفتاد هزار فرشته را برای گریه بر قبر مظلوم کربلا متعین فرموده کذا فی غنیة الطالبین لعبد القادر الجیلانی پنجم
آنکه شاه عبد العزیز دهلوی در رساله سر الشهادتین از تقاریب بکا و حزن و تذکر وقائع مذکوره درین امت
تا قیام قیامت اقرار نموده حیث قال لیطلع الحاضرون والغائبون علی وقوعها بل بابقاء البکاء والحزن
المستمر و تذکر تلک الوقائع الهائلة فی امته الی یوم القیامة ششم آنکه شاه صاحب ممدوح بر
عشره محرم به مجلس میرفتند خود و یک مجلس بحضور اکبر شاه بادشاه منعقد ساختند سماعت جناب امام حسین ع
بیان مینمودند فقیر بارها شریک مجالس مذکوره گردیده و لطف بیان شاه صاحب شنیده چون شده اصلی
تحریر درین وجه ثابت گشت لهذا اکنون عنان شبدیز خامه بسوی تردید اقوال مخالف منعطف میسازم اول آنکه
مخالف میگوید که تعمیر مکان در نفس الامر جائز است و مباح و احدی را در آن مجال دم زدن نیست علاوه بر آن
جناب سیدة النساء علیها الصلوات والسلام و حضرت یعقوب پیغمبر خدا بیت الحزن بیرون شهر ترتیب داده
بودند چنانچه در وفاء الوفا از این ذکر شده والفضل ما شهدت به الاعداء ازینجا ظاهر آنکه بزرگان دینی هم
خانقاه برای ترتیب مجلس محل تشریف و توجه مریدان تیار و موجود است و در روضه محزن بروایت بلال مروی که
بیان حضرت میفرمودند که گریه آنحضرت در حزن را نخواهد دید تا بنیاد داشتن تعزیه ادله جواز تعزیه داری در بحث سابق گذشته
فقد کرده لا تنقل با اثبات گفتن مرثیه اگرچه پیش ازین ثبوت مرثیه گفتن اینچنان گردیده که احدی را مجال انکار باقی نیست
مگر برای اطمینان قلب ناظرین سندی درین جا نیز می آرم یعنی شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة به صفحه
۵۲۵ میگوید بسیار کرام از اهل بیت آنحضرت و صحابه عظام مرثیه در وفات آنحضرت صلعم در سلک انتظام کشیدند
انتهی را لیکن غنا در مذهب امامیه حرام است مگر پر ظاهر که در مذهب اهل سنت غنا ممنوع نیست حتی که بعضی از ان
اگرچه فقهائیین مطلق باشد جائز و روا میدانند و روایت کرده اند غنا و سماع آن از جماعت کثیره از اکابر صحابه
که ایشان چندی از عشره مبشره اند کذا فی مدارج النبوة تماما دست بر سر و سینه زدن بالفرض التسلیم میگوئیم
که چون بروایت اهل سنت و جماعت ثابت است که در ماتم آنحضرت بلال دست بر سر زنان و فریاد کنان

بمسجد آمد کما فی مدارج النبوة و جناب سیده دست بر سر زنان از خانه بیرون دوید و میگریست چنانچه در
مدارج النبوة آورده که آواز شیطان که بقتل محمد صلعم ندا میکرد بمدینه رسید تا در خانهای مدینه نیز شنیده شد
فاطمه زهرا رضی الله عنها چون این آواز شنید دست بر سر زنان از خانه بیرون دوید و میگریست و هم زنان
هاشمیه بیرون آمدند و چنین معلوم میشود که زهرا بعد از شنیدن این آواز مدینه یا حد رسید انتهی پس سینه زنی یا
تشنیع نمودن بیجا است قال المخاطب اور اللہ تعالی نے قرآن شریف میں ستر جگہ سے زیادہ صبر کی تعریف
کی ہے اور ثواب صبر کرنیکا بے انتہا فرمایا ہے اور ماتم کرنیکا مصیبت میں ایک جگہ بھی ذرا سا ثواب نہیں لکھا اور کسی
نبی ولی امام کیواسطے ماتم مخصوص نہیں کیا اقول و بہ نستعین چون مخاطب معنی صبر کما حقہ ادراک نکرده لہذا
بارہا در مغلطہ می افتد و مردم را اغوا میکند و نہ شنیده اند که در صبر عرفی و شرعی فرقی است بسیار هر گریه و بکا منافی
صبر شرعی نیست بلکه در گریه و زاری رتبه تذلل و انکسار که اعلی رتبه عبودیت است حاصل میشود چنانچه در مدارج النبوة
از آنحضرت آورده که البکاء من الرحمة و در روضه مختن بروایت بلال مرقوم که بران حضرت صلعم غشی گریه
آن چشم آتش و فزع را نخواهد دید اکنون ارشاد فرماید که بعد گریه و زاری انسان داخل زمره صابران میماند
یا نه در صورت اولی آنچه حق تعالی توصیف صبر بقرآن شریف فرموده آنهمه برای گریه کنندگان مهیا و موجود است
و بحالت ثانیه مخفی مختصر گوییم که آنحضرت صلعم بارها در مصیبت گریه فرموده اند و شواهد آن سابق گذشت فلا تغفل
قال المخاطب اور حدیث میں آیا ہے کہ صبر نصف ایمان ہے اور ماتم کو کہیں چالیسواں حصہ بھی ایمان کا نہ لکھا
اقول و بہ نستعین اگر از ماتم گریه مراد گرفته کما ہو الظاہر پس حدیث البکاء من الرحمة موجود اگر امری دیگر مراد
داشته فعلیک البیان و علینا التسلیم او الرد بالبرہان قال المخاطب پیغمبر خدا نے فرمایا ہے کہ جو
مسلمان مصیبت میں جزع فزع کی مقام میں اس کلمہ کو انا للہ بار بار کہے اللہ اسکو اچھا بدلا اوس مصیبت کا دے
اور اجر اور ثواب اسکا ذخیره رہے اقول و بہ نستعین فی الواقع گفتن انا للہ ثواب دارد و جزع و فزع ممنوع مگر
گریه در مصائب خاندان خدا نیز اجر و ثواب دارد که بیان آن از حیطه قلم شکسته رقم محال است طرفه آنکه در
مدارج النبوة مرقوم که فاطمه دختر عمر و گفت یا رسول الله پدر من کو خواهر عمرو که من پیش تو یا نشیم گفت یا رسول الله
آنچه گفت گریه می خون میآید و اشک از دیده وی نیز ان گشت و یاران نیز با او افقت او در گریه درآمدند بعد از آن

گفت ای فرزند اگر انرا صفت کنم دل تو طاقت نیارد و خروش و نالہ آن ضعیفہ زیادہ گشت انتہی قال المخاطب
اور رسول خدا نے کہا ہے کہ ہماری امت کو اللہ تعالیٰ نے وہ چیز دی ہے کہ کسی اگلی امت کو نہیں دی وہ کلمہ انا للہ ہے
کہ مصیبت کے وقت کہتی ہیں اقول و بہ نستعین سلمنا کہ این حدیث است مگر از مطلب مخاطب کہ ماتم کرنا ہے
دیگا است مناسبتے ندارد قال المخاطب اور مسند امام احمد میں خود حضرت امام حسین علیہ السلام سے روایت ہے کہ پیغمبر خدا نے فرمایا
کہ جب مسلمان کو مصیبت پہونچے اور بعد مدت کے اوس مصیبت کو یاد لاوے اور نئے سرے سے پھر انا للہ و انا الیہ راجعون
کہے تو اللہ تعالیٰ اوسکو اجر بارہ بخشتا ہے گو وہ مصیبت گذشتہ ابھی پہونچی اقول و بہ نستعین این حدیث حجت بر
با است نہ بر ما یعنی یاد آوردن مصیبت گذشتہ از سر نو جایز و روا است وہو المقصود فی ہذا الباب قال المخاطب
الغرض جب مصیبت کے وقت قرآن میں صبر کرنے اور انا للہ کہنے پر بشارت اور صلوات اور رحمت اور ہدایت مقرر
ہوئی اور پیغمبر اور امام کے بھی قول سے مصیبت میں انا للہ کہنے کا حکم معلوم ہوا تو صاف یوں جانا گیا کہ جو اوسکے خلاف
بجائے صبر اور انا للہ کے ماتم اور مرثیہ اور تعزیہ مقرر کرے وہ اوس بشارت سے اور رحمت اور صلوات سے بے نصیب ہے
اور راہ سے گمراہ اور خدا اور رسول اور امام کے کہنے اور طریقہ سے باہر اقول و بہ نستعین عادت ناصبیان جا بجا
گشتہ کہ بوقت تذکرہ مصائب جناب امام حسین علیہ السلام انا للہ الخ بر زبان میآرند بلکہ در اعمال یوم عاشورا گفتن کلمہ استرجاع
ماثور است پس باید حکم خدا و رسول خواہند بود نہ مخالف آن گریہ کردن و مرثیہ خواندن و تعزیہ ساختن خلاف نصیحت صبر
تا وعید لازم آید و ہر یک را جدا جدا بیان میکنم اول گریہ کردن دلائل ثبوت ان لا تعد و لا تحصی در ینجا بنا بر اختصار
بر چند دلیل اکتفا میرود اول پیغمبر خدا صلعم بر حضرت حمزہ علیہ الرحمۃ خود گریہ فرمود دیگر انرا نیز برای گریہ ارشاد
[illegible] در روضۃ الاحباب میگوید کہ صفیہ بر سر حمزہ آمد وی و فاطمہ میگریستند و بگریہ ایشان آنحضرت نیز گریہ
در آمد الخ و شیخ عبد الحق دہلوی در مدارج النبوۃ نقلا عن معارج النبوۃ آوردہ و در ینجا حکایتے غریب است
کہ نقل کردہ اند کہ چون آنحضرت صلعم بمدینہ نزول فرمود از اکثر خانہای انصار آواز گریہ زنان شنید مگر از
خانہ حمزہ فرمود لکن حمزۃ لا بواکی لہ یعنی حمزہ زنانی کہ بروی گریہ کنند ندارد انصار چون این سخن شنیدند زنان
خویش را گفتند کہ نخست بخانہ حمزہ روند و بروی بگریند آنگاہ بخانہ خویش آیند و بر کشتگان خویش گریہ کنند زنان ایشان
میان شام و خفتن بخانہ حمزہ آمدند تا نیم شب بروی میگریستند آنحضرت بخواب رفتہ بود چون بیدار شد آواز گریہ

زنان از خانه حضرت شنیده پرسید که این چه آواز است گفتند زنان انصار بر عمّ تو میگریند پس دعا کرد آنحضرت و فرمود
رضی الله عنکن و عن اولادکن و اولاد اولادکن انتهی دوم زنان خلافت جناب عمر ابن الخطاب شنیدنی پشت آواز
حزین سفیان بن شوق بلقاء آنحضرت میگفت حضرت خلیفه ثانی بوقت پاسبانی استماع آن کرده نشست و اعاده
قول از آن زن بجهه خواست پس اعاده کرد بصوت حزین و گریه کرد کما فی مدارج النبوة سیوم نفی از عائشه التماس
کردند که قبر شریف رسول خدا صلعم برای من بکشا پس بکشاد عائشه گریه کردن زن تا جان تقا بعض ارواح و ادیان
این گریه و بیتابی است که تا جان نداد و دست از آن برنداشت کذا فی مدارج النبوة در صفحه ۳۴۱ چهارم چون
زمان وفات آنحضرت صلعم قریب تر شد جبرئیل بر پیغمبر جلیل گریه نمود چنانچه در صفحه ۵۱۲ مدارج النبوة مرقوم است
که آنحضرت فرمود ای ملک الموت قبض روح من نکنی تا زمانیکه برادر من جبرئیل نزد من نیاید پس جبرئیل
آمد گریان الخ و در کتاب مدارج النبوة صفحه ۵۱۳ آورده نقل است که در آن ساعت ابوبکر در خانه خود بود
که در محله شیخ عوالی مدینه بود چون از این واقعه خبر یافت سوار شده و بتعجیل روی بحجره عائشه آورد و در راه میگریست
و میگفت واه محمداه و انقطاع ظهراه تا بمسجد شریف درآمد دید که مردم پریشان حال اند هیچ کس التفات نشد
و سخن نکرد و به حجره عائشه درآمد و ردا مبارک از روی شریف برداشت و به پیشانی نورانی بوسه داد و در
روایتی که نهاد دهن خود را بدهن مبارک و بوسید را گفت وانبیاه و بعد از آن سر برآورد و دیگر بار
بار دگر بوسه داد و گفت واصفیاه باز سر برآورد و دیگر بار تقبیل کرد و گفت واخلیلاه انتهی تا اینجا مرثیه
ثبوت آن همین قدر بس که هر یک از اهلبیت کرام و صحابه عظام مرثیه در وفات آنحضرت صلعم و سالک
انتظام کشیدند و قول عبد العزیز دهلوی در ضعف الهواتف بالمراثی و نوح الجن و بکائهم اول دلیل است بر آنکه
مرثیه های جناب شهدای کربلا علیه التحیة والثنا از آواز غیب شنیده شد فلا تکن من الغافلین تا اینجا تقریر وجوه
ثبوت آن بر گذشت فتذکر **قال المخاطب** اب ای مسلمانون جب تمکو حضرت امام کی مصیبت یاد آوے
اقول و بنستعین در مقام عجب لباس عبارت آورده یعنی جب تمکو مصیبت یاد آوے صاف نمیگوید که یاد
آوردن مصیبت آنحضرت صلعم جائز است و مباح و یا بدعت است و ضلالت و قول امام غزالی یحرم علی الواعظ
وغیره روایة مقتل الحسین و حکایته ما جری بین الصحابة من التشاجر والتخاصم فانه یهیج الی بغض الصحابة والطعن

منهم دلیل است برینکه یاد آوردن مصائب جناب حسنین علیهما السلام بمذهب اہلسنت ممنوع است و حرام و
علت آن بیان است که غزالی گفته فانه یهیج الی بغض الصحابه چنانچه جناب علامه دہلوی علیه الرحمه در تحفه بیان
و چون خلافت یزید فرع خلافت معاویه و آن فرع خلافت عثمان و آن فرع خلافت شیخین بود بسبب تشدد و نفاق
فروع که مقتضی آثار اصول بود شقاق و نفاق اصول بر یکان منکشف گشت و بهمین جهت بعضی از علمای
اہلسنت لعن یزید جایز نمیگذارند تا باعث ترقی با علی فالاعلی نشود علامه تفتازانی در شرح عقاید میفرماید
فان قیل من علماء المذهب من لا یجوز اللعن علی یزید مع علمهم بانه یستحقه قلنا تحامیا من ان یرتقی الی
الاعلی فالاعلی کما هو شعار الروافض یروی فی ادعیتهم ویجری فی اندیتهم فرأی المعتنون بامر الدین
الجام العوام بالکلیة طریقا الی الاقتصار فی الاعتقاد بحیث لا تزل الاقدام علی السواء ولا
ولا تضل الافهام الی الاهواء لا من لا یخفی علیه الجواز والاستحقاق وکیف لا یقع علیهما الاتفاق
وهذا هو السر فیما نقل عن السلف من المبالغة فی مجانبة اهل الضلال وسد طریق لا یومن ان یجر الی الغوایة
فی المآل مع علمهم بحقیقة الحال وحقیقة المال وقد کشف لنا ذلک حین اضطربت الاحوال واشرب الاهوال
وحیث لا ینفع المقال والمشتکی الی الله الکبیر المتعال انتهی کلامه ونعم ما قیل رباعی دل است محبت حسین ابن علی است * جان
عاشق امامت حسین ابن علی است * پیشنیت اہلبیت بر خلق جهان * اثبات شهادت حسین ابن علی است * و بیاد
دارم که روایت باین مضمون از یکی ائمه معصومین علیهم السلام دیده یا شنیده چون بمقتضای نیرنگی وی هر روز گوشزد
سپهر بوقلمون هنگام تحریر این مقام کتابی از کتب احادیث امامیه حاضر نبود لاجرم بذکر حاصل مضمونش از مثنوی
شمس الضحی الکفار رخته میفرماید نظم از جهان چون رسول کرده سفر * شد زده سرا یکدیگر * حق و باطل بهم گرفته
شام تاریک با سحر آمیخت * آفتاب از میان چو جست کنار * روز اہل زمانه شد شب تار * اہل باطل شدند امیر
بهوا * اہل حق جملگی اسیر بلا * شد شقی بر سعید حاکم و میر * جای روباه شد کمین گه شیر * سنگ و گوهر یکی بها گردید
بوم همسایه هما گردید * از برای صلاح ملت و دین * آل خاتم شدند خانه نشین * تیغ کرا بوده داد ...
داد قرار * از قطرهای خلق گشت نهان * ماند از دین بهین تن بی جان * رفت از یاد آن گروه فضول * شرف
عترت اہلبیت رسول * پس حسین علی بامر خدا * حق و باطل زهم نمود جدا * یک حدیث است مر حسین بن یزید * شمر شده

انجاق یافت پس یزید دعوی حق او و عترت او نیافت اثبات از شہادت او پس ہست بہر ثبوت این دعوی
این شہادت پس از بزرگوار چونکہ شد زشاش جفای اہل نفاق پس نزد ہر دو عیان علی الاطلاق پس ظلم و عدوان اہل
بغی و ضلال پس شد عیان چون در آئینہ تمثال پس در مقام دیگر میفرماید بلاذری کہ از اعاظم محدثین اہلسنت است
روایت کردہ لما قتل ذبیح اللہ الحسین بن علی علیہما السلام کتب عبداللہ بن عمر الی یزید بن معاویہ اما بعد فقد
عظمت الرزیۃ و جلت المصیبۃ و حدث فی الاسلام حدث عظیم ولا یوم کیوم الحسین فکتب الیہ یزید اما بعد یا احمق
فاننا جئنا الی بیوت منجدۃ و فروش ممہدۃ و وسائد منضدۃ فقاتلنا عنها فان یکن الحق لنا فعن حقنا قاتلنا وان کان الحق لغیرنا
فابوک اول من سن هذا واثر الحق علی اہلہ انتہی یعنی ہرگاہ حضرت ذبیح اللہ حسین بن علی علیہما السلام بدرجہ
شہادت فائز گردید عبداللہ بن عمر بہ یزید بن معاویہ نوشت اما بعد پس تحقیق عظیم شد مصیبت و بزرگ شد مصیبت و حادث
شد در اسلام حادثہ عظیم نیست روزی مانند روز حسین پس یزید پلید در جوابش نوشت اما بعد ای احمق بدرستیکہ
ما آمدیم بسوی خانہای افراشتہ و فرشہای گستردہ و وسادہ ہای بالای ہم انداختہ پس مقاتلہ از ان کردیم پس
اگر حق با بود بر حق خود مقاتلہ کردیم و اگر حق غیر ما است پس پدر تو اول کسی است کہ این سنت نہاد و اختیار کرد حق را
بر اہلش اینجا است کہ گفتہ اند لطیفہ کہ شخصی سوال کرد از دانائی کہ بگو کشندہ حسین کیست گفت کاغذ سقیفہ اش کشندہ
چہ ہر چہ بنای اش کشند پس سبب قتل او چہ بود یزید پس این ستم بر وی از سقیفہ رسید پس ہر مرض را کہ بشنود احمق
باشد اسباب واصل و سابق پس سبب سابق است اصل مرض پس چارہ اش اطبا است نعرض پس قال المخاطب
تو یہی لازم ہے کہ موافق حکم خدا و رسول کے امام نے صبر کیا اور انا للہ پڑھا اقول تو یہی لازم ہے کہ موافق حکم خدا و رسول
کے امام کے صبر کرو و انا للہ پڑھو اور بموجب حدیث البکاء من الرحمۃ گریہ بھی کرو اسی ہنگام پر قال المخاطب پھر
مصیبت کی بات ہے کہ نہ خدا کا کہنا مانے نہ پیغمبر کا نہ امام کا اقول ایمان امر خدا اور رسول و ائمہ اثنا عشر علیہم الصلوۃ
والسلام اسی میں ہے اولیا مخاطب تفضیح اسکی بسبیل اجمال معرض بیان میں آئی قال اللہ تعالی قل لا اسئلکم علیہ
اجرا الا المودۃ فی القربی وقال الرسول انی تارک فیکم الثقلین ان تمسکتم بہما لن تضلوا بعدی
کتاب اللہ و عترتی و در ترجمہ صواعق محرقہ آمدہ و در روایت آمدہ کہ رسول صلعم در مرض موت گفت ایہا الناس
نزدیک بان رسیدہ کہ من مقبوض شوم و از میان شما بیرون روم و قبل ازین با شما گفتہ بودم این زبان نیز می گویم

تا عذر نیارید بدانید که من کتاب پروردگار را و اہل بیت خود را در میان شما خواہم گذشت انگاه دست علی رضی اللہ
عنہ گرفتہ بلند ساخت و فرمود ہذا علی مع القرآن والقرآن مع علی لا یفترقان حتی یردا علیّ الحوض فاسألہما
ما خلفتم فیہما من بعدی یعنی این علی با قرآن است و قرآن با علی است از یکدیگر جدا نخواہند بود تا وقتیکہ وارد شوند بر من
در حوض پس از حال ایشان خواہم پرسید کہ با ایشان چگونہ سلوک کردہ اید بعد از من انتہی و جناب علامہ دہلوی طاب
ثراہ در تحفہ میفرمایند از جملہ حسن سلوکیکہ عظمای اہلسنت با اہل بیت رسالت ﷺ نمودہ امداد و اعانتی است کہ حضرت
ابوبکر باشارہ جناب فاروق کہ باعتقاد خصم اشرف و افضل صحابہ بودند با حضرت سیدۃ النساء فاطمہ زہرا کہ بحق او
فاطمۃ بضعۃ منی من اذاہا فقد اذانی بضعہ رسول خدا و جگر گوشہ سید الوریٰ است نمودہ کہ باغ فدک و دیگر حقوق آنحضرت ﷺ
را غصب نمودہ و بسببی آنحضرت را آزردہ خاطر ساختند کہ تا جنیکہ در قید حیات بود با او سخن نگفت و وصیت فرمود کہ بر
جنازہ اش حاضر نشوند چنانچہ صحیح بخاری و صحیح مسلم و دیگر کتب معتبرہ احادیث و تواریخ بآن ناطق است و دیگر امداد
و اعانت عائشہ و طلحہ و زبیر و عبد اللہ بن زبیر و دیگر مردم آن طبقہ است کہ عظمای اہلسنت اند با حضرت امیر المومنین
کہ سر دفتر اہل بیت رسالت بود نمودہ اند اظہر من الشمس و ابین من الامس است و ہمچنین محاربات سیفی و سنانی و مناظرات
قلمی و لسانی کہ معاویۃ بن ابی سفیان کہ اہلسنت او را خال المومنین یا ہفت قتل چندین ہزار کس از موالیان و شیعیان
آنحضرت ﷺ گردیدہ و عداوتہای او با حضرت امیر المومنین و اہل بیت علیہم السلام از غایت شہرت محتاج بیان نیست
جنگ صفین شاہد عدل بغض و نفاق او است و سب حضرت امیر المومنین علیہ السلام در عہد حکومت خود اختراع نمود
خود ہم آنجناب را سب می نمود و مردم را بران تحریص میکرد و شیخ جلال الدین سیوطی در کتاب بدور سافرہ روایت کردہ کہ
حضرت امام حسن مجتبی علیہ السلام او را مخاطب فرمودہ فرمودند انت السابّ لعلیّ الحدیث و تردید بعض مخاطب
باین کلام معاویۃ بن خدیج است مگر ابن اثیر در جامع الاصول از صحیح مسلم و ترمذی روایت کردہ ان معویۃ بن ابی سفیان
امر سعدا فقال ما منعک ان تسبّ ابا تراب الخ و عمرو بن عاص و پسرانش عبد اللہ بن عمرو و عبید اللہ
بن عمرو و عبد اللہ بن عمر بن الخطاب کہ رؤسای اہل سنت اند در ان معرکہ شریک معاویہ بودند و در امداد و اعانت
او و محاربہ و مقاتلہ حضرت علی ابن ابی طالب دقیقہ فرو گذاشت نکردند چنانچہ کتب سیر و تواریخ و رجال بآن ناطق است
و نیز خال المومنین معاویہ امداد و اعانتی کہ با حضرت امام حسن ؑ بعمل آوردہ روشن تر از آفتاب است کہ بہمواسہ و صد

اطفای نور مبین آنحضرت ع بوده تا آنکه باغواء و تحریص او آنحضرت را بزهر جان ستان شهید ساخت چنانچه در استیعاب
میفرماید سم الحسن بن علی امرأته جعدة بنت الاشعث بن قیس الکندی و قالت طائفة کان ذلک منها بتدسیس
معویة الیها و باستماع شهادت آنحضرت ع مراسم فرح و سرور پرداخته بزمره و لکن استراح قلبی نصب و عداوت خود
را بلند آوازه ساخت دمیری شافعی در حیوة الحیوان آورده قال ابن خلکان انه لما مرض الحسن رض کتب مروان بن الحکم الی
معویة بذلک فکتب الیه ان اقبل المطی الی بخبر الحسن فلما بلغ معویة موته سمع تکبیرا من الخضراء فکبر اهل الشام لذلک
التکبیر فقالت فاختة بنت قرظة لمعویة اقر الله عینک ما الذی کبرت لاجله فقال مات الحسن فقالت اعلی موت ابن فاطمة
تکبر فقال ما کبرت شماتة لموته ولکن استراح قلبی و دخل علیه ابن عباس فقال له ابن عباس هل تدری ما حدث فی
اهل بیتک قال لا ادری ما حدث الا انی اراک مستبشرا و قد بلغنی تکبیرک فقال مات الحسن فقال ابن عباس رحم الله
ابا محمد ثلثا والله یا معویة لا تسد حفرته حفرتک ولا یزید عمره فی عمرک و لئن کنا قد رضینا بامام المتقین
وخاتم النبیین فجبر الله ذلک الصدعة و سکن تلک العبرة و کان الله خلفا علینا من بعده
و بسر ابن ارطاة که از اعاظم امرای معاویه و از جمله رؤسای اهلسنت و راوی بخاری است با اتفاقنا مها که از و در حق اقربای
حضرت رسول خدا بوقوع آمده مشهور و معروف است در روضة الصفا آورده بسر بعد از فراغ از ضبط مکه روی بدیار
یمن آورد و عبید الله بن عباس فرار نموده عبد الله حارثی را به نیابت در یمن گذاشت بسر آن ولایت رسیده
عبد الله را با اولادش بکشت و دو پسر صغیر عبید الله بن عباس را که عبد الرحمن و قثم نام داشتند هم بقتل آورد
بعد از آن می آرد از انجمله عبید الله بن عمر بن خطاب است که از شیعیان معاویه بود و در جنگ صفین با موالیان حضرت
امیر المؤمنین ع در صدد مقاتله و محاربه در آمده جان خود را فدای سم اسپان معاویه نمود نووی در تهذیب الاسماء
واللغات میگوید عبید الله بن عمر بن الخطاب مذکور فی المهذب و الوسیط فی اول القراض هو عبید الله بن عمر بن الخطاب بن
نفیل القرشی العدوی المدنی التابعی و کان شدید البطش قتل بصفین عن الحسن ان عبید الله بن عمر قتل الهرمزان بعد ما اسلم
و عفی عنه عثمان فلما ولی علی خشی علی نفسه فهرب الی معویة فقتل بصفین و عن الحسن بن محمد عن ابیه قال قیل لعلی بصفین
هذا عبید الله بن عمر علیه جبة خز و فی یده مسواک یقول سیعلم غدا علی اذا التقینا فقال علی دعوه فانما دمه دم عصفور انتهی
... و گویند یزید بن معاویة بن ابی سفیان با حضرت ابا عبد الله الحسین نموده در غایت اشتهار است محتاج

به بیان نیست انتهی بقدر الحاجة و یا این انحراف از حکم خدا و رسول خدا و اتلاف حقوق اہلبیت و دعوی محبت خاندان
نبوت و رسالت نمودن کار ہیچ صاحبان شرم و حیا است **قال المخاطب** اور کہنا ماتو تو احسان اور دلگیر کا
اقول روایت مقتل جناب امام حسینؑ را نظم کردن کسی منع نکردہ و تنظیم مذکور را مقابل قول خدا و رسول آحد
شمار نکردہ بلکہ چند شاعر بہ شرف صحبت رسول مقبول حاضر بودند از انجملہ حسان بن ثابت است کہ آنحضرت می نہاد
برای وی منبر در مسجد کہ می ایستاد برای مدح آنحضرت و ہجو دشمنان وی و فرمود آنحضرت ان اللہ یؤید حسانا
بروح القدس ما دام ینافح عن رسول اللہؐ و در روایتی تفاخر و میگفت آنحضرت صلعم کہ قول حسان بن ثابت
سخت تر است بر ایشان از آمدن تیر و خلیدن آن و گفتہ کہ ہر کہ خدا تعالی او را زبانی عطا کند و تہ بکلم قدرت بخشد
باید کہ در مدح آنحضرت صلعم و ہجو دشمنان او تقصیر نکند کہ بہترین کارہا این است و گفتہ اند کہ کار حسان بن ثابت
آن بود کہ معارضہ میکرد مشرکان را و وقائع و ایام و ماثر ہجو میکرد و قبایح و مثالب ایشان را و گذشت عمر
بن الخطاب روزی بر حسان و حال آنکہ او شعری میخواند در مسجد پس تیز نگاہ کرد عمر بجانب حسان و گفت
شعر میخوانی در مسجد پس گفت حسان مرا در امی خواندم من شعر در مسجد نزد کسیکہ بہتر بود از تو یعنی پیغمبر صلعم خاموش
گشت عمر انتہی من مدارج النبوۃ از روایت مذکورۃ ثابت شد کہ شعر گفتن در وصف شجاعت و بیان صبر جناب
امام حسین علیہ السلام و اظہار ظلم و جور یزید بیان تو است ہا و ار دو ہی المرثیۃ المتعارفۃ آری نظم روایات کاذبہ موضوعہ مطلقا ممنوع
و حرام است خواہ مشتمل بر احوال مقتل حسینؑ باشد خواہ محتوی بر امر دیگر و بطریق تنزل میگوییم کہ اگر مخاطب انعقاد مجالس
نمودہ روایات مندرجہ سر الشہادتین و تحریر الشہادتین و صواعق محرقہ ذکر میکرد گنجایش تعریف بر احسان و دلگیر
داشت لکن قیامت این است کہ خود ہمین امر ناقدام میکند و پردہ نصب [illegible] بر دیدہ و دل انداختہ از گریہ
و بکار رو بزد و اشتن ماتم جناب سید الشہدا منع مینماید **قال المخاطب** اور بے حیائی ہو امام کی محبت کا دعوی کر کے پھر
اس محبت اور اس اعتقاد پر پیچھے صاف مخالفت اور دشمنی ہے ایسی مخالف کو محبت کا دعوی کرنا اور اپنے تئیں
محب اہلبیت مشہور کرنا خلاف واقع اور صرف نادانی ہے **اقول** و بہ نستعین سے ! این چہ بیحیائی کہ ازلی [illegible]
بیجا است کہ زاف و خودنمائی * یا رشتی منظر بکہ دارے * این لا فرلی است بیحیائی * بیحیر تم کہ اہل سنت جماعت با وصف
دوست داشتن و مسلمان دانستن یزید پلید را و نفی تجویز لعن بر و شیبان و میگویند خود را از محبان جناب امام حسین [illegible]

وکدام وجہت اجتماع محبت یزید ومودت جناب شہید مظلوم کہ تباین کلی دارند قرار دادہ اند وپر ظاہر کہ یزید نزدیک
این حضرات مسلمان بودہ وبحالت اسلام محبت او امری است بدیہی جناب سلطان العلماء مولوی سید محمد صاحب
ادام اللہ تعالی وجودہ وجودہ در رسالہ شریفہ ثمرۃ الخلافۃ در باب یزید افادہ فرمودہ نقل آن عبارت برای مزید تبکیت
کافی است عبارتہا ہکذا فی الصواعق المحرقۃ قال آخرون لا یجوز لعنہ اذ لم یثبت عندنا ما یقتضیہ وبہ افتی الغزالی واطال
فی الانتصار لہ وہذا ہو اللائق بقواعد ائمتنا وبما صرحوا بہ من انہ لا یجوز ان یلعن شخص مخصوص الا ان علم موتہ علی الکفر
کابی جہل وابی لہب واما من لم یعلم فیہ ذلک فلا یجوز لعنہ حتی ان الکافر الحی المعین لا یجوز لعنہ لان اللعن ہو الطرد عن
رحمۃ اللہ المستلزم للیاس منہا وذلک انما یلیق بمن علم موتہ علی الکفر واما من لم یعلم فیہ ذلک فلا وان کان کافرا
فی الحالۃ الظاہرۃ لاحتمال ان یختم لہ بالحسنی فیموت علی الاسلام وصرحوا ایضا بانہ لا یجوز لعن فاسق مسلم معین واذا
علمت انہم صرحوا بذلک علمت انہم مصرحون بانہ لا یجوز لعن یزید وان کان فاسقا خبیثا ولو سلمنا انہ امر بقتل
الحسین وسر بہ فان ذلک حیث لم یکن عن استحلال او کان عنہ لکن بتاویل ولو باطلا فسق لا کفر علی ان امرہ بقتلہ
وسرورہ بہ لم یثبت صدورہ عنہ من وجہ صحیح بل کما حکی عنہ ذلک حکی عنہ ضدہ کما قدمتہ واما ما استدل بہ احمد علی جواز
لعنہ من قولہ تعالی اولئک الذین لعنہم اللہ وما استدل غیرہ من قولہ ﷺ فی حدیث مسلم وعلیہ لعنۃ اللہ والملائکۃ
والناس اجمعین فلا دلالۃ فیہما لجواز لعن یزید بخصوص اسمہ والکلام انما ہو فیہ وانما الذی دل علیہ جواز لعنہ لا
بذلک الخصوص وہذا جائز بلا نزاع ومن ثم حکوا الاتفاق علی انہ یجوز لعن من قتل الحسین او امر بقتلہ او اجازہ او رضی
بہ من غیر تسمیۃ لیزید کما یجوز لعن شارب الخمر ونحوہ من غیر تعیین وہذا ہو الذی فی الآیۃ والحدیث اذ لیس فیہما تعرض
للعن احد بخصوص اسمہ بل لمن قطع رحمہ ومن اخاف اہل المدینۃ فیجوز اتفاقا ان یقال لعن اللہ من قطع رحمہ ومن اخاف
اہل المدینۃ ظلما وانما جاز ہذا اتفاقا لکونہ لیس فیہ تسمیۃ احد بخصوصہ فکیف یستدل بہ احمد وغیرہ علی جواز لعن شخص معین
بخصوصہ مع وضوح الفرق بین المقامین فاتضح انہ لا یجوز لعنہ بخصوصہ وانہ لا دلالۃ فی الآیۃ والحدیث للجواز انتہی
موضع الحاجۃ وچون درین عبارت صاحب صواعق اشارہ اجمالیہ بطرف کلام غزالی فرمودہ است لہذا
مناسب چنان نمود کہ آن عبارت را نیز درینمقام بجنسہ رقم آرم فی حیاۃ الحیوان للدمیری الشافعی فقال لا یجوز لعن المسلم
اصلا ومن لعن مسلما فہو الملعون وقد قال ﷺ المسلم لیس بلعان وکیف یجوز لعن المسلم وقد ورد النہی عن ذلک وحرمۃ

المسلم اعظم من حرمة الکعبة بنص من النبی صلعم ویزید صح اسلامہ وما صح قتلہ الحسین ولا امرہ ولا رضاہ بذلک ومہما لم
یصح ذلک عنہ لم یجز ان یظن ذلک بہ فان اساءة الظن بالمسلم ایضا حرام قال اللہ تعالی اجتنبوا کثیرا من الظن ان
بعض الظن اثم وقال صلعم ان اللہ تعالی حرم من المسلم دمہ ومالہ وعرضہ وان یظن بہ ظن السوء ومن زعم ان یزید
من الذی امر بقتلہ لم یقدر علی ذلک واذا لم یعرف ذلک وجب احسان الظن بکل مسلم یمکن احسان الظن بہ ومع ہذا
فلو ثبت علی مسلم انہ قتل مسلما فمذہب اہل الحق انہ لیس بکافر والقتل لیس بکفر بل ہو معصیة واذا مات القاتل فربما مات
بعد التوبة والکافر لو تاب من کفرہ ثم لم یجز لعنہ فکیف من تاب عن قتل وبم یعرف ان قاتل الحسین مات قبل التوبة
وہو الذی یقبل التوبة عن عبادہ فاذا لا یجوز لعن احد من المسلمین ومن لعنہ کان فاسقا عاصیا للہ تعالی ولو جاز
لعنہ فسکت لم یکن عاصیا بالاجماع بل لو لم یلعن ابلیس طول عمرہ لا یقال لہ فی القیامة لم لم تلعن ابلیس ویقال للاعن لم لعنت
ومن این عرفت انہ ملعون والملعون ہو المبعد من اللہ تعالی وذلک غیب لا یعرف الا فیمن مات کافرا فان ذلک
علم بالشرع واما الترحم علیہ فجائز بل مستحب بل داخل فی قولنا اللہم اغفر للمومنین والمومنات فانہ کان مومنا انتہی بعد
درجة الاسلام کہ در حمایت حوزہ خلافت وحفاظت بیضہ اسلام واوضحیت اسلامیہ وایمانیہ وادا از طرف خلفہ
تجہم سفینہ سپر کردہ آن کلمہ قطعیہ را کہ بزبان نبی توانم آورد سیاہ نمودہ امام احمد حنبل با تمد کردہ سلطان وابہ
رسیدہ پدر بیاک تنظر انتہی اک ملت اسلامی کہ مذکورہ انہ بہ پاکہ بیرون ہجا سجا برحمی کردہ اند ابن صلاح الی ما شاء اللہ
منقطع شد فی نبیت وبعد از ان سفیر باشد وغیرہ بک بابا ملی ما مربانی الصواعق ایضا ثم رایت ابن الصلاح من اکابر
ائمة الفقہاء والمحدثین قال فی فتاواہ لما سئل عمن یلعنہ لکونہ امر بقتل الحسین لم یصح عندنا انہ امر بقتلہ والمحفوظ
ان الآمر بقتالہ المفضی الی قتلہ کرم اللہ وجہہ انما ہو عبید اللہ بن زیاد والی العراق اذ ذاک واما سب یزید ولعنہ
فلیس ذلک من شان المومنین وان صح انہ قتلہ او امر بقتلہ وقد ورد فی الحدیث المحفوظ ان لعن المسلم کقتلہ وقاتل
الحسین لا یکفر بذلک وانما ارتکب اثما عظیما وانما یکفر بالقتل قاتل نبی من الانبیاء والناس فی یزید علی ثلاث
فرق فرقة تتولاہ وتحبہ وفرقة تسبہ وتلعنہ وفرقة متوسطة فی ذلک لا تتولاہ ولا تلعنہ وتسلک بہ مسلک سائر ملوک
الاسلام وخلفائہم غیر الراشدین وہذہ الفرقة ہی المصیبة ومذہبہا ہو اللائق لمن یعرف سیر الماضین ویعلم قواعد الشریعة
المطہرة جعلنا اللہ من خیار اہلہا آمین انتہی لفظہ بحروفہ ومر ایضا ما ذکرتہ وفی الانوار من کتب ائمتنا الشافعیة

ليسوا الفسقة ولا الكفرة لكنهم مخطئون فيما تفعلونه وينسبون اليه ولا يجوز الطعن في معاوية لانه من كبار الصحابة و
لا يجوز لعن يزيد ولا تكفيره فانه من جملة المؤمنين وامره الى مشية الله تعالى ان شاء عذبه قاله الغزالي والمتولى و
غيرهما انتهى و مصنف صواعق در شرح قصيدهٔ ہمزیہ کہ مصنف اوست بعد نقل قول ابن حنبل گفته انه لم ينقل في ذلك لا قضايا
وقعت منه صريحة في ذلك تثبت عنده وان لم تثبت عند غيره كالغزالي فانه اطال في رد كثير مما نسب اليه كقتل الحسين رض
فقال لم يثبت من طريق صحيح انه قتله ولا امر بقتله ثم بالغ في تحريم سبه ولعنه وكابن العربي المالكي فانه نقل عنه انه قال
ما قتل الحسين الا بسيف جده اي لانه الخليفة والحسين باغ عليه والبيعة سبقت ليزيد ويكفي فيها معظم اهل الحل والعقد و
بيعته كذلك لان كثيرين اقدموا عليها مختارين لها هذا مع عدم النظر الى استخلاف ابيه له واما مع النظر كذلك فلا
يشترط موافقة احد من اهل الحل والعقد على ذلك انتهى موضع الحاجت من كلامه وحق اين است كه موافق اصول
موضوعه وقواعد مقرره اہلسنت ہمین قول ابن العربي مالكي است وصحاح اخبار ايشان نيز بر آن دلالت دارد
في جامع الاصول عن ابن مسعود قال سمعت رسول الله يقول ستكون هنات فمن اراد ان يفرق امر هذه الامة
وهي جميع فاضربوه بالسيف كائنا من كان وفي رواية فاقتلوه اخرجه مسلم وفي رواية ابي داود ستكون هنات مرة اخرى
واخرجه النسائي وله في رواية اخرى قال رايت النبي على المنبر يخطب فقال انها ستكون من بعدي هنات و
هنات فمن رأيتموه فارق الجماعة او يريد ان يفرق امة محمد كائنا من كان فاقتلوه فان يد الله على الجماعة وان
الشيطان من فارق الجماعة يركض وعن اسامة بن شريك قال قال رسول الله صلعم ايما رجل خرج يفرق بين امتي
فاضربوا عنقه اخرجه النسائي واين روايات صحاح بنداي بلند حكم تجويز قتل حضرت امام حسين ع در مذهب
ايشان ميكند بلكه گويا لفظ كائنا من كان را واضع براي ہمين غرض موضوع ساخته و في جامع الاصول ايضا عن
ابي سعيد قال قال رسول الله صلعم اذا بويع لخليفتين فاقتلوا الآخر منهما اخرجه مسلم اين روايت را بنظر انصاف ملاحظه
بايد فرمود كه صراحةً دلالت بر حقيت مذهب ابن العربي مالكي وبرجواز قتل اخير خليفتين دارد وچه ظاهر است كه
بيعت اہل كوفه با حضرت امام حسين ع متاخر بود از بيعت اہل شام وحرمين با يزيد پس قتل آنحضرت العياذ بالله
ماموربه بوده باشد انتهى بالفاظه الطيبة قال المخاطب محب اہل بيت وه لوگ ہين جو انكى حكم اور مرضى كى باتكو
اور انكهون سے مانتے ہين اور جان و دل سے اوسكو خوش ہوكر بجا لاتے ہين اور اسمين كسى اور كى پيروى ہرگز

منظور نہیں رکھتے **اقول** فی الواقع معنی محبت ہمین است لیکن اہلسنت را از آن بہرہ و نصیب نیست
بلکہ محب اہلبیت امامیہ ہستند آیا دیدی کہ ابوبکر بن ابی قحافہ از اقتدار جناب امیر المومنین علی بن ابی طالب با آنکہ
حضرت رسالت مآب صلعم یا علی انت خلیفتی من بعدی کما اعترف بہ مولف سیف المسلول وان علیا منی وانا منہ وھو
ولی کل مومن بعدی کما فی الصواعق و من کنت مولاہ فعلی مولاہ کما ھو المتواتر
در جناب شان فرمودہ ابا نمودہ برای خود بمشورہ حضرت عمر منصب خلافت قرار داد چنانچہ سید جمال الدین محدث
در روضۃ الاحباب میفرماید کہ عمر دست ابوبکر بگرفت و با وی بیعت کرد و مہاجرین را گفت تا بیعت کردند و جمعی
از انصار متابعت نمودند الا طائفہ قلیلہ کہ بعضی گفتند با بیعت ہیچکس نہ کنیم الا بہ علی ابن ابی طالب ع شیخ
فرید الدین عطار از زبان ابن جمحی گفتہ
ز مشرق تا بہ مغرب گر امام است — علی و آل او ما را تمام است
انتہی کلامہ و جناب علامہ دہلوی طاب ثراہ در تحفہ اثنا عشریہ بعد نقل تمامی عبارت روضۃ الاحباب میفرماید
بعد اللتیا واللتی بالجملہ ملخص این اختلاف آنست کہ بعد از ارتحال جناب سرور کائنات ع بجوار رحمت ملک
منان عمر و ابوعبیدہ جراح ابوبکر را بخلافت برداشتہ مہاجرین و انصار را بہ لطف و عنف و وعدہ و وعید
ستمال ساختہ در دائرہ متابعت او در آوردند و جمہور انام و طائفہ عوام اتباع ایشان نمودند جناب امیر المومنین
بر ایشان انکار فرمودہ دعوای خلافت و امامت برای خود کرد و ذات مقدس خود را بنص حضرت رسالت
پناہ اولی بامر امامت میدانست و گروہی از خواص تصدیق آنجناب نمودہ آنحضرت را امام و وصی برحق
بلافصل بعد پیغمبر خدا ص دانستہ پیروی و اتباع آنحضرت ع را سرمایہ سعادت دو جہان انگاشتند فرقہ اول با
اہلسنت التیام یافتند اگرچہ اظہار میکنند کہ مراد از سنت درین تسمیہ سنت نبوی است مطلقا لیکن در حقیقت
مراد ایشان از سنت محبت شیخین است بیہقی در افراد از عمر مولی عفرہ از ہشام از عائشہ روایت کردہ شیخ جلال الدین
سیوطی در جامع الصغیر نیز تخریج نمودہ من تمسک بالسنۃ دخل الجنۃ قالت عائشہ یا رسول اللہ و ما السنۃ قال
حب ابیک و صاحبہ یعنی عمر انتہی و فرقہ دوم موسوم بہ شیعہ گردیدہ بفحوای حدیثی کہ دیلمی از ام سلمہ رضی اللہ عنہا
روایت کردہ کہ حضرت رسالت مآب فرمود شیعۃ علی ہم الفائزون یوم القیمۃ بسلوک شاہ راہ نجات فائز گشتند
نسبت فروع این اختلاف اقسام اولی اہل اسلام منحصر در دو فرقہ شدند اہلسنت و شیعہ و معتبر در مفہوم حقیقت

اهلسنت اولاً و بالذات محبت شیخین است چنانچه در حدیث عایشه تصریح بآن واقع شده و اگر حب اشخاص دیگر باشد
اهل بیت در مفهوم حقیقت اهلسنت اعتبار کنند ثانیاً و بالعرض خواهد بود و از اینجا است که شیخ ولی الله فاضل ناصبی
مکتوب مدنی تنصیص فرموده که اهلسنت در حقیقت اصحاب قرون ثلثه مشهود بالخیرند یعنی از صحابه و تابعین و تبع تابعین و
احدی را از ان استثنا نموده و بعده بعبارة قالت اهل السنة عندنا هم اهل القرون المشهود بالخیر الی آخره افاده نموده و هویدا
است که بسیاری از اصحاب قرون ثلثه مانند معاویه و عمرو عاص و مغیره بن شعبه و عبد الله بن عمرو عاص و بشر بن
ابی ارطاة و مروان بن حکم و تبعه ایشان مما لا یحصی کثیر ناصبیه علی بوده اند تفصیل عبارت از تتبع آن مختصر
است و ابن کثیره علی ما ثبت بالتواتر از پیروی متابعت آنحضرت بیرون بوده اند انتهی بحذف و احمد محب طبری از دار قطنی
روایت کرده در وقتیکه ابوبکر بر منبر رسول الله صلعم بود حسن علیه السلام آمد و گفت فرود آی از جای پدر من
ابوبکر گفت راست گفتی والله که این جای پدر تست انگاه حسن را بر داشت و در کنار خود نشاند و گریه کرد بعد از آن
علی گفت والله که صدور این سخن از حسن برای قرار داد من نبود بلکه بخاطر خود چنین رسید انتهی مختصراً
محبت ابوبکر با اهلبیت نبوت که عبارت از قرابتداری آنحضرت است دریافتی اکنون محبت جناب فاروق
اعظم شنیدنی است جناب فاضل کامل عالم عامل الدعوة میرزا محمد دهلوی تغمده الله بغفرانه در تحفه اثنا عشریه
میفرماید جناب عمر فاروق نیز بسیار مولع در تشکیک و اعتراض بر اقوال و افعال و احکام حضرت سید انام علیه و
آله السلام بود چنانچه کتب احادیث و تاریخ شاهد این معنی است و استیعاب آن خارج از طور این مقام است
لاجرم به بعضی از ان اکتفا نموده میشود از انجمله مسلم باسناد خود در صحیح خود روایت کرده عن سلمان بن ربیعة قال
قال عمر بن الخطاب رضی الله عنه قسم رسول الله قسما فقلت والله یا رسول الله لغیر هؤلاء کان احق به منهم قال
خیرونی بین ان یسألونی بالفحش او یبخلونی فلست بباخل یعنی از سلمان بن ربیعه مروی است فرمود عمر بن الخطاب
که قسمت فرمود رسول خدا قسمتی را پس گفتم بخدا سوگند ای رسول خدا غیر این اشخاص که تو بایشان عطا فرمودی
احق تر اند بآن از ایشان آنحضرت فرمود مخیر ساختند مرا این جماعه بسوال بکنند از من بدرشتی و بدگوئی یا مرا به بخل منسوب
کنند حال آنکه من بخیل نیستم از انجمله قصه حدیبیه است و آن از مشاهیر قصصها است بخاری در صحیح خود حدیث طولانی
روایت کرده بطریق اختصار ذکر کرده میشود قال عمر بن الخطاب فاتیت نبی الله فقلت الست نبی الله حقا

قال بلی قلت السنا علی الحق وعدونا علی الباطل قال بلی قلت فلم نعطی الدنیة فی دیننا او قال الی رسول الله ص
لست اعصیه وهو ناصری قلت اولست تحدثنا انا سناتی البیت فنطوف به انتهی بقدر الحاجت ودر روضة الاحباب
سیفر باید مرویست از عمر خطاب که گفت دران روز امر عظیم در دل من پیدا شد و مراجعت کردم با حضرت صلعم از انجا
که هرگز مثل آن نکرده بودم و در روایتی آنکه گفت رفتم نزد حضرت ص و گفتم تو پیغمبر بر حق هستی فرمود بلی گفتم ما بر حق هستیم و دشمنان
ما بر باطل فرمود بلی گفتم آیا مقتولان ما در بهشت هستند و مقتولان ایشان در دوزخ فرمود بلی گفتم پس بچه سبب ما این منقصت
و مذلت قبول کنیم و با این طریقه صلح نموده باز گردیم بالجمله این حضرت مکرر خود را به مخالفت حضرت رسول مختار ص انداخت
و مبالاتی ازین ننموده و خود هم استشعار عدم صفای طویت نموده از حذیفه که صاحب سر آنحضرت ص بود سوال میفرموده
هل ذکرنی رسول الله مع المنافقین حذیفه در جواب فرمود که من افشاء سر رسول خدا نمیتوانم کرد و در روایت دیگر
گفت انت اعلم بنفسک این بود سلوک این بزرگ در معارضه و مجادله با سرور کائنات علیه و آله السلام در حال صحت بدن
و کمال اقتدار ص و آنچه در حین طغیان مرض موت آنحضرت ص و بعد از وفات آن سرور ص بوقوع آمده از غایت اشتهار
مستغنی از بیان است بنابر اطمینان قلب مستفیدان بر ذکر برخی ازان اکتفا می رود عبد الکریم شهرستانی بعد از
ذکر قول سابق فرموده فاول تنازع وقع فی مرضه ص ما رواه محمد بن اسمعیل البخاری باسناده عن عبد الله بن عباس رض
قال لما اشتد بالنبی مرضه الذی مات فیه قال ائتونی بدوات وقرطاس اکتب لکم کتابا لا تضلوا بعدی فقال عمر ان رسول
الله قد غلبه الوجع حسبنا کتاب الله انتهی و مسلم از ابن عباس روایت کرده است قال الخمیس و ما یوم الخمیس ثم جعل
یسیل دموعه حتی رایت علی خده کانها نظام اللؤلؤ قال رسول الله ص ائتونی بالکتف و الدوات او اللوح و الدوات
اکتب لکم کتابا لن تضلوا بعده فقال عمر ان رسول الله یهجر و محتمل است که آنحضرت ص اراده کرده باشد که هنگام قرب
ارتحال خود ازین عالم تجدید نص بر خلافت جناب مرتضوی فرماید چنانچه شیعه میگویند عمر بقرینه لن تضلوا بعدی که
درین حدیث و هم حدیث ثقلین که دران امر باعتصام حبل المتین اهل البیت واقع شده متفطن مقصود آنحضرت ص شده
مانع احضار قرطاس گردیده باشد استاد والد ماجد السید الجلیل الکبیر میر شمس الدین الفقیر الله الدهلوی تغمده الله بغفرانه
در قصیده موسوم به گنجینه مضمون این هر دو حدیث را منظوم فرموده بجزالت معانی و رشاقت مبانی ان باعث تحریر
موقع حاجت ازان گردیده سیفر باید ۵ بر قومی خوانم و حجت از کلام مصطفی ص گر بحث نسبتی داری در الفاظ شکر

فاضل عارف قطب الدین انصاری شیرازی شافعی اعتراف بآن نموده در بعضی مکاتیب خود میفرماید راه
بی راه نمائی نمیتوان یافت و گفتن اینکه چون کلام الله در میان ما است بمرشد چه حاجت است بآن می ماند که مریض
گوید چون کتب طب هست که اطبا نوشته اند چه مرا باطبا رجوع باید کرد و این سخن خطا است برای آنکه نه هر کس را
فهم کتب طب میسر است که استنباط از آن تواند کرد مراجعت با اهل استنباط می باید کرد کتاب حقیقی سینهٔ اهل علم است
که بل هو آیات بینات فی صدور الذین اوتوا العلم نه بطون دفاتر چنانچه حضرت امیر المؤمنین فرموده انا کلام
الله الناطق وهذا کلام الله الصامت انتهی کلامه الحاصل بحیات جناب سرور کائنات علیه التحیات عمر از
اتباع اهلبیت بتصریح مذکور اباکرد و بعد وفات آنجناب صلعم جناب سیده علیها السلام را بتهدید سوختن خانه فیفک شنائع
تخویف نمود با آنکه در آن خانه جناب امیر المؤمنین علی و حسنین و جناب فاطمه علیهم السلام تشریف داشتند از گفتن چنین
الفاظ با وصف اراده سوختن پروا نکرد که همین معنی فرمان برداری اهل بیت است نصیب مخاطب باد شیخ جلال الدین
سیوطی در جمع الجوامع در مسند عمر بن خطاب از ابن ابی شیبه روایت کرده عن اسلم انه حین بویع لابی بکر بعد رسول الله ص
کان علی و زبیر یدخلون علی بنت رسول الله ص فیشاورونها و یرجعون فی امرهم فلما بلغ عمر بن الخطاب
خرج حتی دخل علی فاطمة ع فقال یا بنت رسول الله ص والله ما احد احب الینا من ابیک وما من احد
احب الینا بعد ابیک منک وایم الله ما ذلک بمانعی ان اجتمع هؤلاء النفر عندک ان امرتهم ان یحرق علیهم
البیت انتهی پس ظاهر فرمان برداری و اطاعت جناب حسنین علیهما السلام کالشمس فی رابعة النهار روشن و منجلی حتی
که حضرت حسن مجتبی علیه التحیة والثنا بوجه میلان خلائق بطرف معاویه با او صلح فرموده بودند و حضرت ابی عبدالله بتیغ ظلم
شهید گشتند پس پیداست که معاویه و تابعان او و حضرت یزید و بیعت کنندگان او خصوصا ساکنان حرمین شریفین اهل سنت
بودند چون استیعاب این بحث را طوالت در کار لهذا طی کشح از آن نموده بذکر چند روایت که از آن راست گوئی مخاطب
بخوبی ظاهر شود اکتفا نموده آید در شرح منهاج در مبحث قیاس گفته الحق انه قد اشتهر من اهل بیت کالباقر والصادق
وغیرهما من الائمة رضوان الله علیهم اجمعین انکار القیاس کما اشتهر من ابی حنیفة والشافعی ومالک القول
بوجوب العمل به انتهی طرفه آنکه محدثین اهلسنت از روایت بعضی ائمه هدی علیهم السلام استنکاف ورزند چنانچه
ذهبی در میزان الاعتدال گفته جعفر بن محمد بن علی بن الحسین الهاشمی ابو عبدالله احد الائمة

الامام الصادق کبیر الشان لم یحتج له البخاری قال یحیی بن سعید القطان شیخ البخاری اجد منه فی نفسی شیئا وقال مصعب عن الدراوردی قال لم یرو مالک عن جعفر حتی ظهر امر بنی عباس وقال مصعب بن عبد الله کان مالک لا یروی عنه حتی یضمه الی احد یعنی جعفر بن محمد بن علی بن الحسین الہاشمی ابو عبد اللہ یکی از ائمہ اعلام است نیکوکار و راستگو و کبیر الشان است بخاری باو احتجاج نکرده و شیخ یحیی بن سعید القطان که شیخ بخاری است گفتی یا بجز از آنحضرت در دل خود چیزے و مصعب از دراوردی روایت کرده که گفت مالک از حضرت صادق روایت نکرده تا آنکه طاہر شد امر حکومت بنی عباس و مصعب بن عبد اللہ گفته که مالک از حضرت صادق روایت نمیکرد مگر آنکه دیگری با آنحضرت منضم می ساخت یعنی اختفا و اعتماد بتوثیق و صدق آنحضرت نداشت و مناوی شرح جامع صغیر در ترجمہ حضرت علی بن موسی علیه السلام آورده که جناب امام رضا از بدیر خود عجائب روایت میکرد و امام رازی در نہایۃ العقول میگوید والعجب انهم یزعمون فی التقی والنقی والحسن العسکری انهم کانوا عالمین بجمیع المسائل الاصولیۃ والفروعیۃ جملها وتفصیلها مع انهم کانوا فی زمان کثیر من العلماء اصناف العلوم وکثرت تصانیفهم ومع ذلک لم یظهر من احد منهم شیء من العلوم لا بالقلیل ولا بالکثیر ولم یحصل منهم تصنیف ینتفع به کما ظهر من الشافعی ومحمد بن الحسن وغیرهما من الفقهاء والمتکلمین والمفسرین **لطیفه** شاه عبد العزیز دہلوی اہل سنت را ملقب بہ شیعہ علی نموده و خود ظاہر کرده که شیعہ یعنی تابع است پس اندرین حالت معاویہ و جماعۃ او را باز اہلسنت خارج ساز ند و یا شیعہ علی را غیر اہلسنت قرار دہند بلکہ متقدمین ایشان حضرات ائمہ علیہم السلام را ہمچو مذہب امامیہ گفته اند چنانچہ ابن اثیر در جامع الاصول در اثناء شرح غریب القرآن در اثنا شرح ان اللہ سیبعث لهذه الامۃ علی راس کل مائۃ سنۃ من یجدد لها دینها میفرماید نحن نذکر الان المذاهب المشهورة فی الاسلام التی علیها مدار المسلمین فی اقطار الارضین وهی مذهب الشافعی وابو حنیفه ومالک واحمد ومذهب الامامیۃ ومن کان من المشار الیه من الطبقات واما من کان قبل هذه المذاهب المذکورة فلم یکن الناس مجتمعین علی مذهب امام بعینه ولم یکن قبل ذلک الا المائۃ الاولی وکان علی راسها من اولی الامر عمر بن عبد العزیز ویکفی الامۃ فی هذه المائۃ وجوده خاصۃ فانه جعل فی الاسلام ما لیس یخالف وکان من الفقهاء بالمدینۃ محمد بن علی الباقر والقاسم بن ابی بکر وسالم بن عبد اللہ بن عمر وکان بمکۃ منهم مجاهد بن جبر وعکرمۃ مولی ابن عباس وعطاء بن ابی رباح وکان بالیمن طاؤس وبالشام مکحول وبالکوفۃ عامر بن شرحبیل وبالبصرة الحسن البصری ومحمد بن سیرین واما القراء علی راس المائۃ الاولی فکان القائم

اما عبد الله بن كثير واما المحدثون محمد بن شهاب الزهري وجماعة كثيرة مشهورون من التابعين واما من كان
على راس المائة الثانية فمن اولي الامر المامون بن الرشيد ومن الفقهاء الشافعي والحسن بن زياد اللؤلؤي
من اصحاب ابي حنيفة واشهب بن عبد العزيز من اصحاب مالك واما احمد بن حنبل فلم يكن يومئذ مشهورا فانه
مات سنة احدى واربعين ومائتين ومن الامامية علي بن موسى الرضا ودر مائة ثالث محمد بن
یعقوب کلینی را از محدثین شیعه امامیه شمار کرده و در مائة رابعه سید مرتضی علم الهدی را شمرده و فاضل شهرستانی در ملل و نحل
گفته ان ابا عبد الله جعفر بن محمد الصادق محسود ذو علم غزير في الدين وادب كامل في الحكمة وزهد بالغ في الدنيا و
ورع تام عن الشهوات وقد اقام بالمدينة مدة يفيد الشيعة المنتسبين اليه ويفيض على الموالين له اسرار العلوم انتهى **قال** اسیطرح
مرثیوں سے حدیث میں منع آیا ہے چنانچہ کتاب ابن ماجہ میں یہہ حدیث ہے کہ نہی رسول اللہ عن المراثی یعنے منع
فرمایا رسول خدا نے مرثیوں سے **اقول** بالفرض والتسلیم درینجا مراد از مراثی مرثیہ متعارفہ ایام جاہلیت است کہ دران
امور ممنوعہ بغیر شعر و ہمہ بیان میکردند نہ مرثیہ متعارفہ اہل اسلام ورنہ اہل بیت کرام وصحابہ عظام در ماتم جناب سرور کائنات
چسان بگفتن مرثیہ ہا مبادرت مینمودند و جناب عمر فاروق در مصیبت عروہ بن مسعود مرثیہ میگفت فاعتبروا یا اولی الابصار
قال اور صبر اسکا نام نہیں ہے کہ آدمی اپنے دل میں کدورت کسی مکروہ کام کی نہ پاوے اور پاوے تو اوسکو مکروہ نہ جانے
کیونکہ یہہ دونوں امر طاقت بشری سے باہر ہیں بلکہ حقیقت صبر کی یہہ ہے کہ باوجود کدورت اور کراہت طبیعی کے خلاف
عقل اور شرع سے اپنے تئیں بند رکھے اور پیغمبر اور امام سب اسیطرح کا صبر کرتے آئے ہیں **اقول** یعنی صبر بتحقیق آن سابق
گذشت فتذکر **قال** اور عین مصیبت کیوقت اپنے تئیں خلاف شرع اور عقل سے باز رکھے اور فقط آنسو جاری ہونا یا
چہرہ متغیر ہونا خلاف شرع اور صبر کے نہیں ہے **اقول** ہمین درینجا مخاطب گویا از معنی تواجد و تباکی بعبارت چہرہ
متغیر ہونا اقرار نمودہ والحمد للہ علی ذلک **قال** اور صبر یہی سمجھو تو یہی ہے کہ جو اول صدمے کیوقت واقع ہو اور جب مصیبت
گذر گئی پھر اوسوقت تک شکایت اور جزع و فزع صبر میں نہیں گنا جاتا بلکہ اسکو تسلی اور دلاسا کہتے ہیں اور اسیواسطے
حکما نے کہا ہے کہ جو کسی کو اسباب کی تکلیف دیجاوے کہ ہمیشہ مصیبت پر رو یا پیٹا کریں وہ تکلیف مالایطاق ہے
اقول ہمین است قول مخاطب التسلیم یمکنکم ومن ادعی فعلیہ البیان **قال** سچ ہے کہ جو کسی بڑے محب اور قرابتی
سے یوں کہا جاوے کہ ایک مہینہ بھر متواتر امام کے غم میں رو یا کرے مہینہ کسکا ورنہ متواتر رو یا جاوے **اقول**

ای مخاطب عالی فہم گریہ حضرت یعقوب و حضرت امام زین العابدین علیہما السلام کہ بارہا جو دہ شنیدہ باشی و ذکر
نبیٔ کہ جناب فاطمہ زہرا در مصیبت وفات آنحضرت صلعم چنان التزام ماتم فرمود کہ بعد از گذشتن آنحضرت صلعم ہرگز فاطمہ
را کسی خندان ندید چنانکہ فی مدارج النبوۃ **قال** المخاطب قال اللہ تعالی ولا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل اللہ امواتا بل
احیاء عند ربہم یرزقون اور تو نہ سمجھ جو لوگ مارے گئے اللہ کی راہ مردے ہیں بلکہ زندہ ہیں اپنے رب کے پاس روزی
پاتے ہیں فرحین بما اتاہم اللہ من فضلہ ویستبشرون بالذین لم یلحقوا بہم الا خوف علیہم ولا ہم یحزنون
خوشی کرتے ہیں اسپر جو دیا اللہ نے انکو اپنے فضل سے اور خوش ہوتے ہیں انکیطرف سے جو ابھی نہیں پہنچے انہیں پیچھے سے اسواسطے
کہ نہ ڈر ہے انکو اور نہ غم وہ **ف** اس آیہ سے معلوم ہوا کہ شہید لوگ کہاتے پیتے خوشیاں کرتے ہیں ہرگز انکو غم اور رنج نہیں
اور اسیطرح سمجھو کہ حضرت امام حسین علیہ السلام بھی نہایت خوش اور بے غم ہونگے کیونکہ وہ بھی اللہ کی راہ میں شہید
ہوئے ہیں الغرض قطع نظر اور باتوں سے اب ماتم کرنا اور تعزیہ بنانا انکے حال کے بھی خلاف ہوا اور انکی قدر
کو وے خوش اور بے غم ہیں اور تم انکے لیے ماتم کرتے ہو اور ایسے وقتوں انکی مصیبت کو یاد کر کے ماتم کرنا ایسی
بات ہے جیسے کوئی کسی کا دوست چوتھی تاریخ رجب کی کبھی بیمار ہوا ہو یا ایذا پائی ہو اور بعد تھوڑے عرصہ کو اسکو
غسل صحت حاصل ہوا اور بطور کلی تمتین کہانے پینے لگے اور کوئی درد و غم باقی نہ رہا اور نہایت چین اور خوشی میں
ہو پھر جب رجب کی چوتھی تاریخ آوے کوئی اگلی بیماری اور درد کو یاد کر کے ماتم کرنے لگے ہر چند اوسکو لوگ سمجھاویں
کہ اب آپ اچھے اور خوش ہیں اور کسیطرح کا درد و غم نہیں وہ شخص سمجھانے سے نہ سمجھے اور کہے کہ اچھے اور بے غم ہیں تو کیا
ہوا دن اور تاریخ تو وہی ہے بھلا ایسے شخص کو کیا کہوگے آخر یہی کہوگے کہ یہ شخص یا دشمن ہے یا سودائی ہے
خوشی کے وقت واہی تباہی باتیں کرتا ہے یہ مخالف کا کام ہے موافق سے ہرگز ایسا نہوگا **ف** دوست جو خوش ہے
تو خوشی کیجیے اور اسکو جو غم ہووے تو جان دیجیے **اقول** وہ شبہ بچند وجہ مدفوع است اول آنکہ در مدارج النبوۃ
آوردہ کہ حیات انبیا علیہم الصلوۃ ارفع از حیات شہدا است الخ و حیات پیغمبر ما صلعم از ہمہ اعلی از ہمین جاست کہ
نکاح ازواج شہدا بعد موت ایشان جائز و روا است اگر احکام اموات بر شہدا در دنیا جاری نبود پس نکاح ازواج
ایشان چگونہ درست میشد انتہی مطلب اینکہ چون در حیات اینہا فی دنیا حیاتی تفاوت نمیکند و حضرت
عمر در ایام خلافت خود بوقت شب آواز پیرزنی شنید کہ میگوید علی محمد صلوٰۃ الابرار صلی علیہ الطیبون الاخیار کنت

قوبا بکاء بالاسحار یالیت شعری ما السنایا اطوار هل نجمع وحبیبی الدار و دیگر اینکه آنحضرت را و اظهار شوق ملاقات

باقای او پس نشست عمر و گفت اعاده کن قول خود را پس اعاده کرد بصوت حزین و گریه کرد کذا فی مدارج النبوة و قول

عمر که اعاده کن قول خود را و اعاده کردن آنحضرت بصوت حزین و گریه نمودن نص است برین معنی که گریه برای حیات

اخروی و تنعم به نعمت پروردگار نیز بنا بر مصائب گذشته افسوس نمودن و گریه ساختن معمول سلف بوده دوم

آنکه شاه صاحب در رساله سر الشهادتین تصریح نموده بل با بقاء البکاء والحزن المستمر و تذکر تلک الوقائع الهائلة فی

امته الی یوم القیمة اکنون انصاف باید داد که باقی داشتن کار حزن و تذکر این وقائع باید و دین است تا قیام قیامت

امری است ضروری و یا با نمار مخالف لوازم فرح و سرور تقید کم باید رسانید سیوم آنکه بعد شهادت جناب امام حسین علیه السلام

حضرت سرور کائنات صلعم را جناب ام سلمه محزون و گریان در خواب دیدند چنانچه ابن حجر در صواعق محرقه نقلا از

ترمذی روایت کرده که ام سلمه رضی الله عنها پیغمبر را در خواب دید که میگریید و سر و لحیه مبارکش خاک آلوده است

پرسید که سبب این گریه چیست آنحضرت فرمود الحال حسین را کشتند انتهی حالانکه حضرت امام حسین مظلوم

در آن وقت در جنت عنبر سرشت متنعم بنعیم فردوس خواهند بود پس اکنون باقتدای آنحضرت چرا بیان

حزن و گریه جایز و روا نباشد چهارم آنکه [illegible] دوست جو خوش ہو تو خوشی کیجیے ہو اوسکو

جو غم ہووے تو جان و بیچیے ہو فی الواقع محفل [illegible] است که بطریق اہل بیت مروی گشته که من لم یفرح

بفرحنا ولم یحزن بمصابنا فلیس منا [illegible] باعتراف مخالف ممهد شد که بحالت غم غم نمودن باید و بحالت

خوشی خوشی باید کرد پس میگوییم که سرور و شغف بوجه ولادت آنحضرت صلعم چرا اہل سنت اظهار سرور بسبب

میدانند بلکه روزه داشتن آن روز روایت کرده اند و در اول ماه ربیع الاول انعقاد محفل میلاد و قصر تشریف سنت

می شمارند پس بروز مصیبت اہل بیت محزون و مغموم بودن را کدام مانع است چنانچه در رساله اقامة الحجة

فی تحقیق المولد والقیام لتعظیم سید الانام صفحه ۲۳ نوشته و علماء اعلام شکر الله سعیهم برای خصوصیت روز ولد

تشریف و تعظیم و اظهار سرور و ادای شکر و کثرت خیرات و صدقات دیگر اصول هم از شریعت استخراج کرده اند

کما روی مسلم عن قتادة الانصاری ان رسول الله صلی الله علیه وسلم سئل عن صیام یوم الاثنین قال ذلک یوم ولدت فیه

و انزلت علی فیه النبوة پس روزه داشتن در چنین روز نسبت گزاردن برای ادای شکر حق تعالی و سبحانه بر نعمت

جلیلہ کہ منوی فیہ مودہ رہے زین روز این عالم را از انوار جمال باکمال رحمۃ للعالمین ہم چنین این اعمال زکیات مثل تلاوت
قرآن و اکثار صلوات و در بیان مولد کریم و نشر مناقب و محامد جمیلہ حضرت مقدس نبوی ﷺ و خیرات و صدقات و اظہار
مسرات نیست مگر بجہت ادای شکر حق سبحانہ تعالی بریں نعمت عظمی و عطیہ کبری و سئل الامام ابو عبد اللہ بن الحاج
فی کتابہ المدخل مع انکارہ علی ما احدثہ الناس من البدع والحوادث والغناء بالآلات المحرمۃ عن عمل المولد الشریف
قال فی فضیلۃ شہر مولد نبینا ﷺ هذا الشهر فضله الله تع وفضلنا فيه بهذا النبي الكريم الذي من الله علينا فيه بسيد الاولين والاخرين
وكان يجب ان يزاد فيه من العبادة والخير لشكر الله سبحانه على ما اولانا فيه من هذه النعم العظيمة وان كان النبي ﷺ لم يزد فيه على غيره من
الشهور شيئا من العبادات وما ذاك الا لرحمته ﷺ لامته ورفقه بهم لانه ﷺ كان يترك العمل خشية ان يفرض على امته رحمة منه بهم
لكن اشار عليه الصلوة والسلام الى فضيلة هذا الشهر العظيم بقوله للسائل الذي ساله عن صوم يوم الاثنين ذلك يوم ولدت
فيه فتشريف هذا اليوم متضمن لتشريف هذا الشهر الذي ولد فيه فينبغي ان نحترمه حق الاحترام ونفضله
بما فضل الله به الاشهر الفاضلة وفضيلة الازمنة والامكنة بما خصها الله به من العبادات التي تفعل
فيها لما قد علم ان الامكنة والازمنة لا تشرف لذاتها وانما يحصل لها التشريف بما خصت به من المعاني فانظر الى ما
خصص الله به هذا الشهر الشريف يوم الاثنين الا ترى ان صوم هذا اليوم فيه فضل عظيم لانه ﷺ ولد فيه فعلى هذا
ينبغي انه اذا دخل هذا الشهر الكريم ان يكرم ويعظم ويحترم بالاحترام اللائق به اتباعا له صلى
الله عليه وسلم في كونه كان يخص الاوقات
الفاضلة بزيادة فعل البر فيها وكثرة الخيرات انتهى

پنجم آنکہ قطب الاقطاب غوث الاعظم در غنیۃ الطالبین می فرماید قال هبط على قبر الحسين بن علي يوم اصيب
سبعون الف ملك يبكون عليه الى يوم القيمة وجہ استدلال آنکہ چون ہفتاد ہزار فرشتہ مقیم کربلا گردیدہ
تا روز قیامت مصروف گریہ باشند پس ایں احباب چگونہ ازیں شرکت خود را محروم دارند قال وقال اللہ تع ومن
يقتل مؤمنا متعمدا فجزاءه جهنم خالدا فيها وغضب الله عليه ولعنه واعد له عذابا اليما اللہ تعالے فرماتا ہے
اور جو کوئی مارے مسلمان کو قصد کرکے تو اوسکی سزا دوزخ ہے اسی میں پڑا رہے اور اللہ نے اسپر غضب کیا
اور اسکو لعنت کی اور اسکیواسطے طیار کیا سخت بڑا عذاب [illegible] بیان سے پوچھا گیا کہ یزید اور جو کوئی امام کے

قتل مین راضی اور شریک تھے اللہ کے غضب اور لعنت اور عذاب مین ہونگے اور انکی روحین نہایت رنج اور ماتم
مین گرفتار ہونگی اور انکو سوای غم کے خوشی کا نشان نہوگا غرض اب جو کوئی یزید اور اوسکے ساتھیون کا دوستدار
اور غمخوار ہو اور اونکو غم اور مصیبت مین دیکھکے تو وہ ماتمداری مین یزید کی موافقت کرے **اقول** وہ
نست چنین مخاطب باندک فاصلہ محفوظ بود دین جناب امام مظلوم ہر دو زبان بہ بہشت عنبر سرشت بیان نمودہ شعرے
آوردہ کہ یک مصراعش اینکہ ؎ دوست جو خوش ہو تو خوشی کیجئے * واکنون گرفتاری یزید در عذاب الٰہی بیان ساختہ
ماتمداران جناب امام حسین علیہ التحیۃ والثنا بایۃ غمخوار یزید قرار میدہد پس اولیا مخاطب را انسب ست کہ بر شہادت شہید
کربلا لوازم فرحت و سرور تقدیم رسانند و بغض و عداوت اہلبیت را منصہ بروز جلوہ گر سازند ورنہ بقول مخاطب
از اتباع آنحضرت محروم خواہند بود نعوذ باللہ من الغوایۃ الی ھذہ الغایۃ **قال** بخلاف وقت وقوع
واقعہ کے کہ دشمن خوش موجود تھے اور اہلبیت درد و رنج و مصیبت تازہ مین پہنچے تھے اسوقت غمناک ہونا مقتضائے
محبت اور بشریت ہے **اقول** شاہ سلامت اللہ در تحریر الشہادتین میفرماید کہ تا ہر حاضر و غائب برین سانحہ ہوش ربا
مطلع شود و ہر کس از دور و نزدیک و ترک و تاجیک برچنین واقعہ غم فرسا خبردار گردد بایہ مقصود اصلی و غرض حقیقی ازین
ہمہ باقیماندن غم و الم دائم و تذکر و یادگارے وقائع ہول اندود و سوانح غم فرسود درین امت تا قیام قیامت است پس
این عبارت نص است برینکہ باقی داشتن بکار و حزن در مصیبت جناب شہید مظلوم درین امت خواہش ربانی است
و تعلق شہادت کبرے منوط بہمچو امور است و نیز در تحریر الشہادتین مسطور است کہ ورود بانیکہ خبر مراجعت اہلبیت رسالت
بمدینہ رسید اولاد مہاجر و انصار و دیگر اہالی مدینہ از صغار و کبار باستقبال دویدند ہمینکہ ذریت رسول و جگر گوشہ ہائے
بتول را مبتلاء مصیبت دیدند حالتی از غم و اندوہ و گریہ و زاری بر ایشان گذشت کہ خارج از حیطہ تحریر و بیان است
گویند مصیبتی کہ بروز وفات حضرت سرور کائنات علیہ افضل من الصلوٰۃ والتحیات بر اہل مدینہ گذشتہ بود ہمان مصیبت
آنروز گذشت کہ امام زین العابدین بازنان و یتیمان اہلبیت نبوت و سر مبارک سید الشہداء علیہ التحیۃ والثنا از دمشق
بمدینہ برگشت فریادی عجیب و شورے غریب در مدینہ برپا بود کہ یاد از ہنگامہ قیامت میداد انتہی و نیز آوردہ کہ ہفتاد ہزار
فرشتہ از روز شہادت بر قبر مطہر برائے گریہ تا قیامت فرود آمدہ اند پس اگر گریہ در ہمان وقت شہادت جائز بودے
و بعد آن منع اقامت ملائکہ تا قیامت برائے گریہ چگونہ میشد **قال** قال اللہ تعالیٰ قل صدق اللہ فاتبعو فی

ملة ابراهیم حنیفا وما کان من المشرکین ف اللہ تعالی فرماتا ہے تو کہہ سچ فرمایا اللہ نے اب تابع ہو جاؤ ابراہیم

کی ملت کے جو ایک طرف کا تھا اور نہ تھا شرک کرنے والوں میں ف اس آیت سے اور دیگر آیتوں سے ثابت ہے کہ ہمارے

دین میں ملت ابراہیم کی تابعداری فرض ہے اور حضرت ابراہیم کے ملت میں بہت چیزیں ہیں ان میں سے یہہ بھی ہے

کہ مونہہ کا منڈانا اور اپنے قریب اور دوست کی موت میں صبر کرنا اور جزع و فزع شیون نوحہ سے دور رہنا سو تعزیہ داروں

میں سب باتیں اسکی برعکس ہیں یہہ باتیں بعین موت کیوقت نہ چاہیے چہ جائیکہ سیکڑوں برسوں کے بعد بپا کرنا

اقول و بہ نستعین نوحہ ممنوعہ نوحہ معمولہ زمان جاہلیت است ورنہ گریستن بر میت یاد کردن اوصاف حمیدہ و

خصال پسندیدہ کہ راست و درست باشد معمول خاصان خدا بودہ است و شواہد آن سابقا گذشت در اینجا بذکر

عبارت رسالہ تحریر الشہادتین اکتفا میرود و باقی از آثار و علامات نوحہ جن است اثرا بدیشنید اخرج ابو نعیم عن

حبیب بن ثابت قال سمعت الجنة تنوح علی الحسین وهی تقول ہ مسح النبی جبینہ فلہ بریق فی الخدود

ابواہ من علیا قریش جدہ خیر الجدود وز بیرون آورد ابو نعیم از حبیب بن ثابت گفت کہ شنیدم زنی را از جنیان کہ میگریست

بر حسین در حالیکہ میگفت کہ مسح کرد و بوسید پیشانی او را رسول بود برای او نور و لمعان در رخسارہا پدر و مادر وی

بودند از عمدگان قریش و بود جدش بہترین جدہا یعنی جنیہ نوحہ میکرد بر حسین و میگریست بر ان و میگفت انچہ بالا

رفت و اخرج ابو نعیم من طریق حبیب بن ثابت عن ام سلمة قالت سمعت نوح الجن منذ قبض النبی صلعم الا اللیلة فی ساری

ابن الا قد قتل یعنی الحسین فقالت لجاریتہا اخرجی فاسألی فاخبرت انہ قد قتل وان الجنیة تنوح

الا یا عین فابتہلی بجہد ومن یبکی علی الشہداء بعدی [illegible] الی رہط تقودهم المنایا

الی متجبر فی ملك عبد [illegible] و بر آورد ابو نعیم از طریق حبیب بن ثابت از ام سلمہ گفت نشنیدم نوحہ و گریہ جن را از روزیکہ

وفات یافت پیغمبر خدا صلعم مگر امشب دیدم نیم مگر اینکہ پسر من تحقیق کشتہ شد یعنی حسین پس فرمود کنیز خود را کہ بیرون

روی پس بپرسی پس خبر داد کنیز باینکہ تحقیق کشتہ شد حسین و بدرستیکہ جنیہ نوحہ میکند اگاہ باش ای چشم پس گریہ و زاری

بکن بکوشش تمام و کیست کہ گریہ کند بر شہیدان بعد از من بر گروہی کہ کشید ایشانرا اسباب موت بسوی ظالم سرکش در

سلطنت زمان من و گویند کہ حضرت ام سلمہ بعد دریافت این ماجرا القدر گریست کہ از ہوش رفت و تا دیر غشی و طاری

بود و اخرج ابو نعیم عن قبیلة بن جابر الحضرمی عن امہ قالت سمعت الجن تنوح علی الحسین [illegible] تسلیا حسینا [illegible]

والعصر فلا اصل له فی الشرع علی هذا الوجه و لکن لا باس به لان اصل المصافحة سنة و کونهم حافظوا علیها فی بعض الاحوال و فرطوا فیها فی کثیر من الاحوال لا یخرج ذلک البعض عن کونه من المصافحة التی ورد الشرع باصلها اقول هکذا ینبغی ان یقال فی المصافحة یوم العیدین پس کہڑا ہونا وقت میلاد شریف کو یا آگے زیارت رسول صلعم کے کمال مستحسن ہے اور عالمگیری میں لکہا ہے کہ آگے زیارت رسول اللہ صلعم کے ایسا کہڑا ہووے جیسا نماز میں کہڑا ہوتا ہے فیتوجه الی القبرة ص فیقف عند رأسه ولا یضع یده علی جدار التربة فهو اهیب و اعظم الحرمة و یقف کما یقف فی الصلوٰة و یمثل صورته الکریمة کانه نائم فی لحده عالم به یسمع کلامه کذا فی الاختیار شرح المختار اور اسپر اجماع علمای حرمین اور بخارا اور علما ہند وغیرہ کا ہے انکار اجماع کا بنص قطعی ہے کفر ہے لا یجتمع امتی علی الضلالة اور مخالفت اجماع کی کرنا مصداق من شذ شذ فی النار کا ہے اور سید محمد برزنجی کہ امام حدیث اور سیر کے تہے اور تعریف اونکی روضة الاحباب تصنیف عطاء اللہ بن فضل اللہ حسینی میں لکہی ہے کہ وہ معاصر ابن جوزی تہے اور امام حرمین شریفین تہے اونہوں نے کتاب عقد الجوہر فی مولد النبی الازہر میں لکہا ہے و قد استحسن القیام عند ذکر مولده الشریف ائمة ذو روایة و رویة فطوبی لمن کان قیامه لتعظیمه صلعم غایة مرامه و مرماه و در بهجة الاسرار باسناد یکی دروی دو واسطه بیش نیست روایت کرده که روزی حضرت غوث الثقلین شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنه بر کرسی بود و وعظ میفرمود و قریب بده هزار کس در نادیهٔ وعظ وی حاضر و شیخ علی در زیر پای کرسی شیخ نشسته ناگاه شیخ علی را خوابی در ربود پس شیخ عبد القادر قوم را فرمود اسکتوا پس همه ساکت شدند تا آنکه جز انفاس از ایشان شنیده نشد پس فرود آمد شیخ از کرسی و باستاد باادب در پیش شیخ علی مذکور و می نگریست در روی وی پس بیدار شد شیخ علی گفت شیخ عبد القادر یاری که دیدی حضرت را در خواب گفت نعم فرمود از جهت ادب وی دیدم با تو ایستادم در پیش او فرمود و چه وصیت کرد ترا آنحضرت صلعم گفت بملازمت مجلس تو پس شیخ علی گفت آنچه من در خواب دیدم شیخ عبد القادر در بیداری وی دید روایت کرده اند که هفت کس از مردان راه در آن روز از عالم رفتند رحمة اللہ علیهم اجمعین نقل من ترجمة المشکوة للشیخ عبد الحق الدهلوی قدس سره بلفظه فی کتاب المولد انتهی دوم آنکه نماز تراویح باعتراف جناب فاروق بدعت است و در مفهوم من احدث فی امرنا هذا ما لیس منه فهو رد داخل و مردود بوقت جناب شان از تحقیق مخاطب لازم فالجواب الجواب سیوم آنکه کتاب اللہ در عهد آنحضرت صلعم مجموع نبوده

وجمع ابو بکر و عمر القران وجمعہ فی عہد عثمان کما فی المرقاۃ وقال النبی صلعم من احدث فی امرنا ھذا
ما لیس منہ فھو رد بعد روایت قول بلا عمل قرأت و استماع حدیث نبوی مخاطب والالتقام در حق اصحاب کبار لفظ
مردود بر زبان آرد و با حدیث راستا مطابق دیگر اہل تخالجود تاویل نباید مردود مخرجا انتقا **قال ف** اس حدیث سے
ثابت ہوا کہ جو کوئی پیغمبر کے دین کے کام میں کہ مقرر کرنا احکام شرع کا ہے اپنی طرف سے کوئی نئی بات مقرر کرے کہ جسکی
اصل بھی دین میں ثابت نہو اور اپنی طرف سے ثواب اور عذاب کسی کام میں ٹھہراوے تو وہ چیز مردود ہے **اقول**
و یہ نیستیم بدعت آنست کہ مخالف سنت باشد چنانچہ در رسالہ الغایۃ المرام صفحہ ۲۲ مولوی سید رؤف احمد نبیرہ سید
عبد الرزاق صاحب ہانسوی میفرماید قال الشیخ الامام العلامۃ صدر الدین بن عمر الشافعی ھذہ البدعۃ لا
باس بھا و یکرہ البدع اذا راغمت السنۃ واما اذا لم یراغمھا فلا یکرہ ویثاب الانسان
بحسب قصدہ فی اظہار السرور والفرح بمولد النبی کہا شیخ امام علامہ صدر الدین عمر شافعی نے کہ محفل کرنا مولد شریف
کی بدعت ہے کہ کچھ مضایقہ نہیں کرنا اوسکا اور مکروہ نہیں ہوتی بدعت جبتک کہ مزاحمت نکرے سنت کو یعنی اوسکے
کرنے سے کوئی فعل مسنون ترک نہو جاوے اور اگر مزاحمت نکرے سنت کو پس وہ بدعت مکروہ نہیں ہے اور ثواب پاجاتا ہے
آدمی بسبب قصد کرنے اوسکے بیچ ظاہر کرنے خوشی کے بوجہ میلاد شریف آنحضرت صلعم سے انتہی **قال ب** تعزیہ بنانیمیں دیکھو
سو یہ بھی بات موجود ہے **اقول** و یہ نیستیم این امر اصلا در تعزیہ موجود نیست بلکہ اصل آن در شرع ثابت است ا
کما مر سابقا **قال** اول تعزیہ بنانا نئی بات دین میں ہے کسی پیغمبر یا امام کے شہید ہونے یا مرنے سے شرع میں تعزیہ باشدہ
یا چبوترہ اور کچھ سوا اسکے بنانا نہیں آیا **اقول** و یہ نیستیم تعزیہ کہ عبارت است از نقل قبر و نقل مقبرہ بموجب احادیث
منقولہ جائز است و مباح پس بر بنا ران طعن و تشنیع نمودن بجز عناد امرے نباشد **قال** دوسرے جو باتیں تعزیہ کے لیے مقرر
کیں ہیں وے باتیں انکی سچی قبروں پر بھی درست نہیں چہ جائی جھوٹی تربتوں پر **اقول** و یہ نیستیم اینجا افادہ
نمودہ مردود است زیرا کہ تعزیہ قبر جعلی نیست بلکہ در آن نقل قبر می باشد و نیز ظاہر کہ نقل قبر چیزی دیگر است و قبر جعلی
چیز دیگر و امری با تعزیہ کردہ نمیشود کہ ممنوع و ناجائز باشد و اگر احیانا کدامی ناواقف مرتکب امری خلاف شرع گردد آن
شخص گنہگار و آثم خواہد بود نہ کہ ازان تعزیہ داری ممنوع گردد فاعتبروا یا اولی الابصار **قال** دوسرے
یہہ کہ تعزیہ بنانا دین کا کام گنتے ہیں اور اوسکے بنانیکا ثواب اور تعریف ٹھہراتے ہیں اور جو کوئی اوسکو برا جانکر

نکرے تو اوسکو امام کا دشمن تباتے ہین اور طعن اور ملامت کرتے ہین اور ایسا طعن اور ملامت سوا پیغمبر خدا کے تابعی کسی کام مین اپنی طرف سے کرنا درست نہین **اقول** آنچہ نوشتہ معارض است باینکہ اہلسنت ہم چیزہای بسیار در دین ایجاد کردند و برای ان ثواب قرار دادند و منکران را ملامت نمودند از انجملہ انعقاد محفل مولد شریف است چنانچہ در رسالہ غایۃ المرام بصفحہ ۸ نوشتہ قال العلامۃ ظہیر الدین بن جعفر ہی بدعۃ حسنۃ اذا قصد فاعلہا جمع الصالحین والصلوۃ علی النبی صلعم واطعام الطعام للفقراء والمساکین وہذا القدر یثاب علیہ بہذا الشرط فی کل وقت انتہی بقدر الحاجۃ وبہ صفحہ ۱۲ نوشتہ قال الامام الحافظ ابو محمد عبد الرحمن بن اسمعیل المعروف بابی شامۃ فی کتابہ الباعث علی انکار البدع والحوادث فالبدعۃ الحسنۃ متفق علی جواز فعلہا والاستحباب لہا رجاء الثواب لمن حسنت نیتہ فیہا الخ و در صفحہ ۱۵ می گوید قال ابن الجوزی لم یکن فی ذلک الا ارغام الشیطان وارغام اہل الایمان کہا ابن جوزی نے نہین ہے بیچ محفل مولد شریف کے مگر خاک مین ملانا شیطان کو اور خوشنودی مومنین کی انتہی **قال** تیسرے اصل اس تعزیہ کی دین مین بھی ثابت نہین بلکہ ایسی چیزون کا منع حدیثون مین آیا ہے **اقول** اصل آن در شرع ثابت کما مر **قال** غرض جب معلوم کر چکے کہ تعزیہ مین لیا باتین جمع ہین تو رسول خدا کے حکم سے ثابت ہوا کہ تعزیہ بنانا مردود ہے **اقول** از وجوہ سابقہ واضح گشتہ کہ بنا ساختن تعزیہ بدعت سیئہ نیست و بدعت مکروہ ہمان است کہ مزاحم سنت باشد واذ لیس فلیس کما قال صدر الدین بن عمر الشافعی ویکرہ البدع اذا راغمت السنۃ واما اذا لم یراغمہا فلا یکرہ انتہی بقدر الحاجۃ فرق اینکہ اہلسنت وجماعت محفل مولد شریف در اوائل ربیع الاول احداث نمودہ بوقت ذکر میلاد آنحضرت قیام را وران اختراع کردند و بر این ہر دو عمل دعوی اجماع قوم نمودہ آوردند چنانچہ در رسالہ غایۃ المرام بصفحہ ۱۰ نوشتہ اما ثبوت امر اول پس جمہور محدثین مستندین وفقہای مجتہدین وکافہ علما متقدمین ومتاخرین واولیاء اللہ اور سلف صالحین رحمہم اللہ اجمعین نے مستحب اور مستحسن ہونا محفل مولد شریف کا اختیار کیا ہے اور اپنے تصانیف مین بدلائل واضحہ تحریر فرمایا ہے اگر اون سب کا تفصیلاً ذکر کیا جائے تو ضبط اونکا اسما کا حد عد وحساب سے افزون اور دائرہ حصر عقل سے بیرون ہے بلکہ اگر اکتفا اوپر اکثر کے کیجاوے تو بھی رسالہ بہت طویل ہو جائے اسواسطے بمقتضائے مالا یدرک کلہ لا یترک کلہ کی تصریح اسماے بعضے کی بدون نقل کلام متمسک بعینہ کی کلام پر بھی ہیر اکتفا کیجاتی ہے کہ ہر واحد ان ثقات سے مقتدا اور مستند

بالفراوہ ہو چہ جائیکہ اتفاق ان اکابر کا اور اجماع اس جم غفیر کا ایک امر پر ہو لیس تابع اوسکا واجب ورنہ گز ہے
حضرت[1] شیخ الفقہاء والمحدثین تاج العلماء والعارفین شیخ مشایخ العالم قطب الاقطاب الغوث الاعظم سید محی الدین عبدالقادر
جیلانی رضی اللہ عنہ وامام[2] المحدثین ابو الفرج ابن جوزی محدث فقیہ حنبلی وابو الخطاب[3] عمر بن دحیہ کلبی وابن خلکان[4]
محدث شافعی وعلامہ قسطلانی[5] صاحب المواہب اللدنیہ وشارح صحیح بخاری وشیخ القراء[6] الحافظ ابن الجزری ومحمد[7]
بن علی دمشقی صاحب سبل الہدی والرشاد وحافظ[8] ابو الخیر سخاوی وحافظ عماد[9] الدین ابن کثیر وعلامہ[10] ابن طغرل صاحب
الدرر المنظم وامام[11] نووی شافعی شارح صحیح مسلم وحافظ[12] ابو شامہ استاد امام نووی صاحب کتاب الباعث علی انکار
البدع والحوادث وشیخ[13] ابو الحسن المعروف بابن الفضل وابو بکر[14] الحجازی ومنصور[15] البشار وابن محمد[16] النعمان وابو موسی[17]
زرہونی وحافظ[18] شمس الدین بن ناصر الدین دمشقی وجمال[19] الدین عجمی ویوسف[20] الحجازی ویوسف[21] بن علی الشامی وامام[22]
ابن بطاح وامام[23] مخلص کتانی وامام[24] علامہ ظہیر الدین وشیخ[25] نصیر الدین وشیخ[26] عمر بن الملا وامام[27] صدر الدین بن
عمر شافعی وحافظ[28] ابن حجر مکی وعسقلانی صاحب المولد الکبیر وحافظ[29] دمشقی وجلال[30] الدین سیوطی وشارح[31] ابن ماجہ و
امام[32] محقق ابو زرعہ عراقی حسینی وشیخ[33] ابن حجر ہاشمی واحمد[34] بن محمد مدنی المشہور بالقشاشی وامام[35] برزنجی وشیخ[36] عبدالحق
محدث دہلوی اور سوا ان بزرگواران کے حال تبحر علم ہر قسم حضرت غوث صمدانی ومحبوب سبحانی اور ابن جوزی کا اظہر
من الشمس وابین من الامس ہے چھ سو ہجری کے آغاز میں مصنفات اونکی ہوئی ہیں کہ اب تک وہ موجود ہیں اور ابو الخطاب
بن دحیہ کلبی کی کتاب التنویر نے شرح المولد السراج المنیر ۶۰۴ھ چھ سو چار ہجری میں تالیف ہوئی ہے انتہی وورصفحہ ۳۴
کتاب مذکور مرقوم ہے دلائل استحسان واستحباب محفل مولد شریف کے مختصراً بیان ہو گئے اب دلائل استحسان امر دوم یعنی
کھڑا ہونا وقت ذکر میلاد شریف آنحضرت صلعم کے مذکور ہوتے ہیں تاکہ سلو اور بے ادبی اور گستاخی چھوڑ کر ادب
سیکھو کیونکہ بے ادب محفل خاص سے نکال دیا جاتا ہے من ترك الادب طرد عن الباب اور چونکہ استفتاء علماء
مکہ معظمہ وعلماء رشاہجہان آباد وغیرہ حاوی دلائل کثیرہ تھی اور روایات اور احادیث واقوال علماء کبار متقدمین کے
ونکی تمامہا مندرج ہیں اونہیں استفتوں کی نقل پر کفایت کی جاتی ہے اور علاحدہ ذکر کرنا نام کتب کا حاجت نہ سمجھا کہ
تکرار لازم نہ آئے انتخاب فتوی علمائے خیر البلاد مکہ معظمہ الجواب القیام عند ذکر ولادۃ سید المرسلین فی قرأۃ المولد
تعظیماً لہ امر لاشك فی استحسانہ واستحبابہ وندبہ یحصل لفاعلہ من الثواب الحظ الاوفر

من الثواب الحظ الاوفر والخير الاكبر الخ وسید محمد برزنجی در کتاب عقد الجوهر فی مولد النبی الازهر وقد استحسن القیام عند ذکر مولده الشریف ائمة ذو روایة و رویة فطوبی لمن کان تعظیمه صلعم غایة مرامه و مرماه انتہی

چون کیفیت استحباب و استحسان و ترتب ثواب انعقاد محفل میلاد شریف و قیام وقت مولد آنحضرت صلعم دریافتہ

اکنون و و کلمه مشتمل کفر و ضلالة این جمع غفیر باید شنید مولوی عبد الواحد فتح آبادی در جواب الجواب فتوای مولوی مظهر کریم نقلا عن تحفة القضاة آورده سئل القاضی عن مجلس المولد الشریف قال لا ینعقد لانه محدث وکل محدث ضلالة وکل ضلالة فی النار وما یفعلون من الجهال علی راس کل حول فی شهر ربیع الاول لیس بشیٔ و یقومون عند ذکر مولده صلعم و یزعمون ان روحه صلعم یجیٔ وحاضر فزعمهم باطل بل هذا الاعتقاد شرك وقد منع الائمة الاربعة عن مثل هذا انتهی وشیخ محمد الشافعی در کتاب سبل الرشاد فی احوال خیر العباد المشهور بسیرة الشامی آورده جرت عادة کثیر من المحبین اذا سمعوا بذکر وضعه صلعم ان یقوموا تعظیما له وهذا القیام بدعة لا اصل لها ونصیر الدین گجراتی ثم البرہانپوری در کتاب طریقة السلف نوشته فقد احدث بعض جهال المشائخ امورا کثیرة لا نجد لها اثرا ولا اسما فی کتاب ولا سنة منها القیام عند ذکر ولادته صلعم ومولوی نجم الدین قنوجی نیز در جواب الجواب فتوای مولوی مظهر کریم بہ چنین تحریر آورده که اول مولود پڑھنا کچھ اصل نہیں ہے کہ شیخ تاج الدین عمر بن البلخی والسکندری المشهور بالفاکهانی من متاخری المالکیة ذکر ان عمل المولد بدعة مذمومة لکہا ہے اور علی ہذا القیاس شیخ مجدد الف ثانی نے بھی بیچ مکتوب دویست و شصت و سیوم و مکتوب پنجاه و چہارم کے لکہا ہے تو کہڑا ہونا اوسمیں دوسری بدعت قبیحہ و سیئہ ہے و بعد از ان که فاصلہ می نویسد اور طرفہ ہے کہ اوس درس مولد میں خلاف معقول و منقول وقت ذکر وضع حمل کے حاضر و ناظر سمجھ کے گویا اسیوقت پیغمبر خدا صلعم شکم مادر سے تشریف باہر لاتے ہیں تعظیما قیام کرنا نزدیک فقیر کے بدعت کیا بلکہ کفر اور شرک ہے فی العبادة الخ و عبارات مذکوره چنانکه می بینی نص است بر اینکه انعقاد مجلس مولد و قیام وقت ذکر ولادت آنحضرت صلعم بدعت است وکل بدعة ضلالة وکل ضلالة الی النار پس جماعتی کثیر از اهلسنت تا عصر اهل نحله شان سنا عمل الی النار گشتند قال اور یہہ حدیث مشکوة شریف میں ہے من یعش منکم بعدی فسیری اختلافا کثیرا فعلیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدین یعنی جو کوئی جیتا رہا تم میں سے میرے پیچھے

دیکھیگا بہت اختلاف اور موجمین پس لازم کرلو تم اپنے اوپر میرے اور میرے خلیفوں کی سنت جو رشد والے اور راہ یافتے
ہوئے ہیں **اقول** بحدیث محبت برای ما است نہ بر ما زیرا کہ فقرہ فسیری اختلافاً کثیراً دال است بر تحقیقی کہ عنقریب
اختلاف کثیر در امت محمدیہ ظاہر شود و موید السنت حدیث دیگر کہ صاحب مدارج النبوہ آوردہ کہ آنحضرت صلعم بحضور انصار
فرمودہ بدانید و آگاہ باشید کہ بازگشت من و شما ہمہ بحوض است وصیت میکنم با مہاجرین اولین نیکی بجای آرید و وصیت
میکنم مہاجرین را کہ با یکدیگر نیکی کنید و پس خواند سورہ والعصر را تا آخر و این آیہ بخواند فہل عسیتم ان تولیتم ان
تفسدوا فی الارض و تقطعوا ارحامکم الآیہ و وصیت می کنم شما را در شان انصار و فرمود ای انصار بعد از من حجاب
را بر شما انیار و اختیار خواہند کرد و بر شما ترجیح خواہند داد و مولف مدارج النبوۃ بعد آیہ میگوید این اشارت است
بانچہ ملوک امرا مروانیہ و عباسیہ با اہل بیت نبوت کردہ اند از جفا و ستم انتہی فقیر میگوید کہ در این فہل عسیتم آہ
صیغ مخاطب ہستند پس تلاوت فرمودن آنحضرت صلعم آیہ مذکورہ را دلیل است بر آنکہ خطاب بحاضرین
بودہ و موکما تر [illegible] و در کتاب مذکور صفحہ ۴۹۱ آوردہ فرمود می ترسم بر شما کہ مشرک شوید بعد از من و لیکن
می ترسم بر شما دنیا را کہ رغبت کنید در آن و در فتنہ افتید و ہلاک شوید چنانکہ ہلاک شدند آنکسانی کہ پیش از شما
بودہ اند انتہی و مراد از خلفاء راشدین بدلیل حدیث لایزال امر امتی قائماً حتی یمضی اثنی عشر خلیفۃ کلھم
من قریش خلفای اثنا عشر اند و این حدیث کہ بتقارب الفاظ در صحاح اہل سنت باسانید متعددہ از حضرت
رسول صلعم منقول است باعتراف بعض محققان اہل سنت سوای مذہب امامیہ اثنا عشریہ بہیچ مسلکی منطبق
نمی شود و بجالت وقوع اختلاف کثیر آنحضرت صلعم ارشاد فرمود فعلیکم بسنتی و سنۃ الخلفاء الراشدین
ای الائمۃ الاثنی عشر پس منصف را باید کہ از اتباع کسانیکہ بحکم روایت صحیح مسلم حضرت عمر
کاذبین و آثمین و غادرین و خائنین مسلک ہستند پرہیز نماید و این ارشاد حضرت خلیفہ ثانی کہ بمخاطبہ علی
و عباس بر زبان مبارک جاری شدہ حق بنید فلما توفی رسول اللہ ص قال ابوبکر انا ولی رسول اللہ
فجئتما تطلب میراثک من ابن اخیک و تطلب ھذا میراث امرأتہ من ابیھا فقال ابوبکر
قال رسول اللہ صلعم لانورث ما ترکناہ صدقۃ فرأیتماہ کاذباً آثماً غادراً خائناً واللہ یعلم انہ صادق بار راشد
تابع للحق ثم توفی ابوبکر وانا ولی رسول اللہ و ولی ابی بکر فرأیتمانی کاذباً آثماً غادراً خائناً واللہ یعلم

انی الصادق باید راشد تابع للحق بعد وضوح اقتدار ائمہ اثنا عشر اہل سنت را باید کہ دست ازاین
وآن بردارند و بحضرات ائمہ معصومین علیہم السلام رجوع نمایند فالحق احق بالاتباع **قال** الحاطب دعضوا علیہا
بالنواجذ اور مضبوط پکڑو اس سنت کو دانتون سے وایاکم ومحدثات الامور اور بچائے رکھو آپکو نئی کامون
سے فان کل محدثۃ بدعۃ **ت** بیشک جو بات دین مین نئی ٹھرائی گئی سو بدعت ہے وکل بدعۃ ضلالۃ
ت اور جو بدعت ہے گمراہی ہے **ف** مسلمان کو لازم ہے کہ دین مین اپنی طرف سے کوئی نئی بات نہ نکالے اور
نہ اور کی ایجاد پر عمل کرے اور تقریر یہ ہے تا بیشک بعد مدت کی پیغمبر اور امام کی پیچھے اہل بدعت نے ایجاد کیا
ہے او پیغمبر اور اونکے خلیفون کی سنت سے باہر ہے اور بدعت اور گمراہی مین داخل ہے اب اہل سنت
کو چاہیئے کہ ایسے کامون مین اپنے نام کا پاس کرین بڑی شرم اور حیف کی بات ہے کہ اہل سنت ہوکر اہل
بدعت کی کام کرو برائے خدا اپنے ناموری مین بٹا نہ لگاؤ اور ایسی بدعت کو دل سے بھلاؤ اور اپنے پیغمبر
اہلسنت کی طریقہ پر چلاؤ مثل ہے کہ جسکا کھائی اوسکا گاے **اقول** دہ بشتین آنچہ افادہ نمودہ مردود است
بچند وجہ اول آنکہ اہل سنت وجماعت در دین خود امور عدیدہ ایجاد کردہ بر استحسان آن خود اعادہ اند
چون مقام از استیفا آن ابی است لہذا بہ نقل دو عبارت اکتفا می رود در رسالہ غایۃ المرام نوشتہ
کہ امام نووی و ابن حجر نے جو نماز شب برات و لیلۃ الرغائب کو بدعت مذمومہ قرار دیا وجہ یہہ ہے کہ حدیث
صحیح مسلم مین تصریح ممانعت شب جمعہ واسطہ نوافل کی تھی اور بعد آن بھی گو یہ علاوہ اسکے یہہ قول ان
محدثون کا مختار ومعمول یہ کل محدثین وفقہا کا نہین حضرت غوث الاعظم غنیۃ الطالبین مین اور امام
حجۃ الاسلام غزالی احیاء العلوم مین اور شہاب الدین سہروردی کتاب الاوراد مین اور فقہا ومحدثین
نے استحباب نماز رغائب وشب برات بتصریح مستحب لکھا ہے اور اتنا معمول اکثر مشائخ اصحاب بیعت
وطریقت ہے کہ ان راتون مین بیدار ہوتے ہین اور نوافل پڑھتے ہین اور یہہ بھی ضرور نہین ہے کہ جو احادیث
نزدیک محدثین کے صحیح ہون وہ نزدیک فقہا کے بھی صحیح ہون بلکہ مجد الدین فیروزآبادی صاحب قاموس
نے سفر السعادت مین حکم عدم صحت بعضی احادیث کا کیا ہے حالانکہ اونہین احادیث کو فقہا واصحاب سلوک
[illegible]

ایسے ہیں کہ ثبوت اونکے فعل کا سنت سے نہیں ہے مگر تو بھی فقہا کے مستحب اور باعث ثواب ہین چنانچہ تعریف
روز عرفہ میں ہے کہ بعد نماز ظہر کے جماعت صالحین صحرا میں جاکر تہلیل و تحمید و تکبیر بنظر تشبیہ حاجیون کی عرفات میں
بعض شہرون میں پڑھتے ہیں فی فتاوی الحجۃ ناقلا عن الجامع الصغیر التعریف الذی یصنعہ الناس لیس بشئ وذلک
ان جماعۃ من الصلحاء والعارفین یجتمعون فی یوم عرفۃ فی کل بلدۃ یهللون ویکبرون تشبیہ الحاج فی عرفات
فذلک لیس بشئ یعنی لیس بشئ من السنۃ ولکن فی نفسہ من جملۃ الدیانات والخیرات واشتیاق عرفات فی المضمرات فی الجامع
البرهانی فی هذہ المسئلۃ بعض مشائخنا قالوا التعریف الذی یصنعہ الناس لیس بشئ لم یرد بہ نفی شرعیتہ فی نفسہ
لانہ دعاء وتسبیح وتضرع الی اللہ انما اراد وجوبہ او کونہ سنۃ فی الذخیرۃ فی الفصل الخامس مستشهداً لقول محمد رح ان ابا
حنیفۃ لا یری سجدۃ الشکر شیئاً معناہ انہ لا یری نفی شرعیتها قربۃ انما اراد بہ نفی وجوبها شکرا وهذا کما قال محمد فی
الجامع الصغیر عن ابی حنیفۃ رح ان التعریف الذی یصنعہ الناس لیس بشئ لم یرد بہ نفی شرعیتہ اصلا لانہ دعاء
وتسبیح وانما اراد بہ نفی وجوبها کذا ههنا فی کفایۃ الفقهاء روی عن محمد بن الحسن رح انہ کان یجیز ذلک فی
الکافی شرح الوافی التعریف لیس بشئ وهو تشبیہ الناس انفسهم باهل عرفۃ یوم عرفۃ وقیل یستحب لکانہ تشبیہ
باهل الطاعۃ فیکون لهم ثوابهم فی الدر المختار ووقوف یوم عرفۃ فی غیرها تشبیها بالواقفین لیس بشئ هو
نکرۃ فی موضع النفی فیعم انواع العبادۃ من فرض وواجب ومستحب یفید الاباحۃ وقیل یستحب
ذالک فی التمیمی شرح النقایۃ لا اجتماع لاینبغی باجتماع الناس یوم عرفۃ فی غیر عرفۃ
تشبیها بالواقفین اسیطرح درباب تعریف تلفظ نیت نماز پنجگانہ باوجودیکہ قبل آنحضرت وصحابہ سے ثابت نہین ہے
فقہاء عظام نے مستحب و مستحسن لکھا ہے اور یہی قول مفتی بہ مختار اصحاب متون اربعہ ہے فی الدر المختار والتلفظ
بها مستحب هو المختار وقیل سنۃ یعنی احبہ السلف او سنۃ علمائنا اذ لم ینقل عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم ولا الصحابۃ والتابعین بل قیل بدعۃ ورہا تندا اوسکے تثویب کو یعنی درمیان اقامت واذان کو اعلام
ثانی کرنا یعنی الصلوٰۃ الصلوٰۃ یا اقامت اقامت او ربانند اسکے کہنا باوجودیکہ فعل آنحضرت صلعم وصحابہ
تابعین سے منقول نہین ہے فقہاء کرام نے مستحب لکھا ہے فی شرح الوقایۃ واستحسن المتأخرون التثویب
فی الصلوات کلها [illegible] والتثویب حسن عند المتأخرین فی کل صلوٰۃ الا فی المغرب هکذا فی شرح

النقایۃ فی الدر المختار وتثوب بین الاذان والاقامۃ للکل ولما تعارفوہ الا فی المغرب

اسیطرح درمختار مین سلام کو بعد اذان کہ سنہ سات سو اکاسی مین حادث ہوا بدعت حسنہ لکھا ہے فی الدر
المختار التسلیم بعد الاذان فی ربیع الآخر سنۃ سبعمائۃ واحدی وثمانین فی عشاء لیلۃ الاثنین ثم الجمعۃ
ثم بعد عشر سنین احدث فی الکل الا المغرب ثم فیہا مرتین وہو بدعۃ حسنۃ انتہی وفی الہدایۃ وبعض مشائخنا
استحسنوا الاستیجار علی تعلیم القرآن الیوم لانہ ظہر التوانی فی الامور الدینیۃ ففی الامتناع یضیع حفظ القرآن وعلیہ
الفتوی دوم آنکہ بناساختن تعزیہ از ایجادات اہلسنت است در زمان سلاطین اسلام وتشرع مانند عالمگیر
وغیرہ کہ در تمامی ہندوستان خود نافذ الامر کلی بودند مروج بود وقاضی ومفتی ووزرا ودیگر علماء آن زمان وغیرہم
تعزیہ داری جائز داشتند ودران عہد عموماً وخصوصاً مروج بود کما اعترف بہ المولوی عبد الواحد خان ابن مولوی
عبد العلی فی الرسالۃ المسماۃ بازالۃ الاوہام سیوم آنکہ بناساختن تعزیہ خلاف سنت پیغمبر صلعم نیست بلکہ
اصل آن از حکم رسول مقبول مستفاد است وہو خط خطین احدہما قبر الام والآخر قبر الاب فقبلہما
وعلاوہ ازین بالبداہۃ معلوم است کہ تعزیہ باعث گریہ بر امام مظلوم کہ سنت آنحضرت صلعم بودہ است می شود
وبناساختن آن مباح پس ہر مباح کہ مقدمہ عبادت باشد خود عبادت خواہد بود کما اعترف بہ المحدث الدہلوی
فی ترجمۃ المشکوۃ چہارم آنکہ اہلسنت را باعتراف مولف رسالہ باید کہ از امور بدعت کہ اقوی واعظم آن
تراویح است کنارہ جویند واز فرمودہ حضرت عمر نعم البدعۃ انحراف نورزند ولنعم ما قیل جیسا کہا اوسکا کالی
قال اور حضرت نے فرمایا ہے من وقر صاحب بدعۃ فقد اعان علی ہدم الاسلام یعنی جو کوئی تعظیم
اور بزرگی کرے بدعت والے کی پس وہ مدد کرتا ہے اسلام کے ویران کرنے مین اقول وبہ نستعین چون اہل سنت
تعیین تراویح وتدوین صرف ونحو واعراب کلام اللہ وایجاد منبرہا ومدارس وسرا وانعقاد محفل میلاد شریف و
غیر ذلک از امور بدعت پس بحکم مخاطب ایشان ہدم اسلام ومخرب بنیاد دین وایمان اند اما بیان امر اول
آنکہ در رسالہ غایۃ المرام بصفحہ ۱۲ آوردہ قال الامام الحافظ ابو محمد عبد الرحمن بن اسمعیل المعروف بابی شامۃ فی کتابہ
الباعث علی انکار البدع والحوادث فالبدعۃ الحسنۃ متفق علی جواز فعلہا والاستحباب لہا رجاء الثواب لمن حسنت نیتہ
فیہا وہی کل مبتدع موافق لقواعد الشریعۃ غیر مخالف لشیء ولا یلزم من

من فعله محذور شرعی و ذلک نحو بناء المدارس و المنابر و خانات السبیل و غیر ذلک من انواع البر التی لم تعهد فی الصدر الاول فانه موافق بما جاءت به الشریعة من اصطناع المعروف و المعاونة علی البر و التقوی و من احسن البدع فی زماننا هذا من هذا القبیل ما کان یفعل بمدینة اربل کل عام فی الیوم الموافق لیوم مولد النبی صلعم من الصدقات و المعروف و اظهار الزینة و السرور انتہی اھ فظاہر بکمال الظہور **قال** وق اب غور اعقل صحیح سے سمجھو کہ جب اہل بدعت کی عزت کرنے میں یہہ خرابی لازم ہو تو پھر جو شخص خود بدعتی ہو اسکا کیا حال ہوگا **اقول** و بنستعین آنچہ مخاطب گفتہ سراسر غلط است بانکہ ابو الفتح ابن جوزی در رسالہ مولد شریف بجنسہ خود آوردہ و مما جرب من خواصہ انہ وجد فی ذلک العام کثرۃ الخیر و البرکۃ مع السلامۃ و العافیۃ و سعۃ الرزق و ازدیاد المال و الاولاد و الاحفاد و دوام الامن و الامان فی البلاد و الامصار و السکون و القرار فی البیوت و الدار ببرکۃ مولد النبی صلعم انتہی **قال** اور علما نے لکھا ہے کہ بدعت کا رتبہ فسق سے بھی زیادہ بدتر ہے کیونکہ فاسق فسق کو گناہ جانتا ہے اور توبہ اوسے واجب سمجھتا ہے بخلاف اہل بدعت کے کہ بدعت کو اپنی اعتقاد اور گمان میں نیک جانتا ہے اور اسپر اصرار کرتا ہے اسمیں توبہ کا کیا دخل **اقول** و بہ نستعین اہل سنت تراویح را خود با عتراف حضرت عمر و محفل میلاد شریف را بقول امام نووی وغیرہ بدعۃ سیۂ انندو بران وعدی ترتب ثواب می کنند امر تراویح بوجہ کمال ظہور محتاج استشہاد نیست و در باب مولد شریف در غایۃ المرام بصفحہ ۱۴۲ آوردہ فی الفتح المبین شرح الاربعین للامام النووی قال شیخ الامام ابو شامہ و من احسن ما ابتدع فی زماننا ما یفعل کل عام فی الیوم الموافق لیوم مولدہ صلی اللہ علیہ وسلم انتہی بقدر الحاجۃ و در صفحہ ۱۴۴ مرقوم قال الحافظ ابو الخیر السخاوی عمل المولد الشریف لم ینقل احد من السلف الصالح فی القرون الثلثۃ الفاضلۃ و انما حدث بعد ثم لازال اہل الاسلام فی سائر الاقطار و المدن الکبار یشتغلون فی شہر مولدہ صلعم بعمل الولائم البدیعۃ المشتملۃ علی الامور البہجۃ الرفیعۃ یتصدقون فی لیالیہ بانواع الصدقات و یظہرون السرور و یزیدون فی الخیرات و یعتنون بقراءۃ مولدہ الکریم و یظہر علیہم من برکاتہ فضل عظیم الخ **قال** اور ہم تم سے پوچھتے ہیں کہ تم تعزیہ بنانا برا جانتے ہو یا بھلا اگر برا جانتے ہو تو بی پوچھے چھوڑ دو **اقول** ناساختن تعزیہ را ما از جملہ بدعات حسنہ می شماریم نہ از بدعت سیئہ کہ ترک آن لازم باشد **قال** اور جو نیک جانتے ہو تو جو شخص بدعت کو نیک سمجھے

اور اوسمین اللہ کی نزدیکی جانے وہ شخص اسلام سے خارج ہوا **اقول** وہ نشتعین اہل سنت محفل میلاد را بدعت
شیئاً بدو انرا حسنہ و انستہ اذان تقرب خدا می جویند چنانچہ حافظ عماد الدین سیفر بابیدو مثل ہذا الحسن شدید علیہ
و تشکر فاعلہ و شنی علیہ و بعد اظہار امر مذکور می گویم جو شخص بدعت کو نیک سمجھے اور اوسمین اللہ کی نزدیکی جانے
وہ شخص اسلام سے خارج ہے فالجواب الجواب **فقال** چنانچہ اس حدیث سے معلوم ہوتا ہے عن حذیفۃ قال قال
رسول اللہ صلعم لا یقبل اللہ لصاحب بدعۃٍ صوماً و لا صلوۃً و صدقۃً و لا حجاً و لا عمرۃً و لا جہاداً و لا
صرفاً و عدلاً یخرج من الاسلام کما یخرج الشعرۃ من العجین یہ حدیث کتاب ابن ماجہ میں لکھی ہے یعنی قبول نہیں کرتا
خدا بدعت والے کا روزہ نہ نماز اور صدقہ نہ حج نہ عمرہ نہ جہاد نہ نفل نہ فرض اور وہ خارج ہوتا ہے اسلام سے جیسے
خارج ہوتا ہے بال گوندھے آٹے سے **ف** اب ذرا خدا سے ڈرو اور بدعت نکرو کہ اس سے زیادہ کیا بد سمجھی
ہے بدعت کو کر نہیں دین و دنیا دونو کا نقصان ہے محنت برباد گناہ لازم **اقول** وہ نشتعین اہل سنت
در محفل میلاد شریف کہ بدعت است صد ہا روپیہ بہ تقسیم اطعمہ و شیرینی و نذر قاریان مولد شریف خرج
می کنند و انرا موجب ثواب می انگارند فما ہو جوابکم فہو جوابنا فی مجالس العزاء و حمل الضرائح المحکیۃ
المتعارفۃ **فقال** اور تفسیر در منثور کہ تصنیف علامہ جلال الدین سیوطی کی ہے اسمیں یہ حدیث ہے من زار قبراً
بلا مقبور فہو ملعون **ف** یعنی جس نے زیارت کی ایسی قبر کی جسمیں کوئی گڑا ہو نہو پس وہ شخص ملعون ہے
اور شرح برزخ میں روایت ہے طبرانی اور بیہقی اور ترمذی سے من زار قبراً بلا مقبور فکانما عبد الصنم
ف یعنی جس نے زیارت کی خالی قبر کی گویا عبادت کی بت کی **اقول** وہ نشتعین مولوی عبد الواحد خان
ابن الابن مولوی عبد العلی مدراسی نوشتہ و بعضی مردم ابن عصر کہ بسند حدیث من زار قبراً بلا میت او بلا
مقبور فقد اثم و کفر تعزیہ شریف را بران منطبق کردہ امتناع آن می کنند غیر معقول و لا حدیث مذکور
در صحاح و ہم در دیگر کتب حدیث معتبرہ مذکور نیست و راوی آن حدیث مجہول و نامعلوم و الفاظ حدیث مختلف
و ہیچ حدیث از قرائن اعتبار ساقط است و بالفرض اگر حدیث مذکور صحیح بودہ باشد از جملہ احاد است و
تواتر و اجماع امت ہر عصر از خبر احاد حسب قاعدہ اصول نشنود و سوا ازین تعزیہ امام علیہ السلام کہ نقل
قبر حضرت ادریس و عیسیٰ علیہما السلام و قبر حضرت خضر و الیاس و یا قبر ملائک و حسن و مدینہ یا بنا کنند و زیارتگاہ

سازند و یا کسی قرار دہد کہ صاحب قبر درین قبر دفن است و در حقیقت در آنجا نباشد پس آن قبور جعلیہ خواہند
یعنی بگویند کہ جسم شریف حضرت امام حسین علیہ السلام درین قبر تعزیہ دفن است و در کربلا جسم آنحضرت دفن
نیست والا نقل قبر خواہد شد و آن جائز است بموجب حدیث نبوی صلعم مذکور خواہد شد انتہی بقدر الحاجۃ الحاصل
از عبارت مذکورہ جلوہ ظہور پذیرفت کہ نقل قبر امر دیگر است و قبر بلا میت و بلا قبور کہ عبارت از قبر جعلیہ است
امری دیگر فاعتبروا یا اولی الابصار علاوہ ازین در رسیدن الکفر جا با تعزیہ بلا نقل قبر کہ ازو در حرمت تعزیت با مشد
طیار می شوند پس در بنا ساختن آن موافق مخاطب نتردد نخواند **قال** یعنی حقیقت بت پرستی کی یہ ہے کہ ایک
چیز کی نقل بنا کر بجائے اصل کے اسکی حرمت اور تعظیم کیجیے ویسا ہی خالی قبر کا زیارت کرنا بھی ہوا کہ نقل کو
اصل کی جگہ پوجا اور تعزیہ مین بھی خالی قبر ہے ہین کوئی شخص اسمین دفن نہین ہے **اقول** آنچہ مخاطب گفتہ
مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ حقیقت بت پرستی آنست کہ کسی اصنام را مستحق عبادت دانستہ عبادت کند
مطلق تعظیم و حرمت غیر خدا بت پرستی و شرک نیست نمی بینی کہ جناب باری در حق آنحضرت صلعم تعزروہ وتوقروہ
فرمودہ و شیخ عبد الحق در جذب القلوب نوشتہ کہ در وقت سلام آنحضرت صلعم در وقوف در آنجناب با عظمت
دست راست بر دست چپ نہد چنانکہ در حالت نماز انتہی و احدی افعال مذکور را شرک فی العبادۃ نگفتہ دوم
آنکہ در جذب القلوب آوردہ کہ صورت قبر حضرت فاطمہ زہرا بنت حضرت رسول اللہ صلعم بیرون حجرہ شریف
اندرون احاطہ روضہ مبارک ساختہ اند و ہم صورت قبر حضرت فاطمہ زہرا رضہ در جنت البقیع متصل قبر حضرت امام حسن
علیہ السلام است و زوار ان ہر دو جا زیارت می کنند انتہی و پر ظاہر کہ چون این زیارت علی سبیل التعزیہ واقع
می شود کسے این زیارت را عیاذاً باللہ بت پرستی نگفتہ سوم آنکہ جناب پیغمبر خدا صلعم برای بوسہ دادن نقل
قبور والدین اجازت فرمودہ چنانچہ در فقہ احمدی نقلا از جامع المتفرقات آوردہ مسئلہ ماں باپ کو قدم چومنا
مباح ہے حدیث مین آیا ہے کہ ایک شخص نے جناب رسالت مآب صلعم کی پاس آکر عرض کی یا رسول اللہ صلعم
مین نے قسم کہائی تہی کہ آستانہ جنت اور حور العین کو بوسا دونگا آپ نے فرمایا کہ ماں کے پاؤن
اور باپ کی پیشانی پر بوسہ دے اوسنے پوچھا کہ اگر ماں باپ نہ ہوں حضرت نے فرمایا اونکی قبر چومے اوسنے کہا
کہ اگر اونکی قبر بھی معلوم نہ ہو ارشاد کیا کہ دو خط کہینچ ایک کو باپ کی قبر اور دوسرے کو ماں کی قبر قرار دیکے

وسے تاکہ حانث نہو کذا فی جامع المتفرقات انتہی پس تقبیل نقل قبور را کہ بالبداہیہ تعظیم است بت پرستے نتوان گفت **قال** غرض یہہ تعزیے قابل زیارت کی نہیں ہیں بلکہ لائق غارت کی ہیں کیونکہ محض لکڑیان اور کمپاچیں ہیں **اقول** ویستعین مولوی سلامت علی بنارسی در تبصرہ نوشتہ شک نیست کہ امام بارہ و تربت بعد مرتب شدن واجب التعظیم است و در امام بارہ سوا تعزیہ خشت و گل ہم موجود است والفضل ما شہدت بہ الاعداء **قال** اور اس مقام میں فاتحہ درود پڑھنا نہایت بی ادبی ہے جسطرح پاخانے قران کی تلاوت کرنے کہ محل نجاست ظاہری ہے اسیطرح یہہ مقام محل نجاست باطنی ہے اسکا دور کرنا مناسب اور لازم ہے جہ جای قران اور درود پڑھنا **اقول** ویستعین از اعتراف مولوی سلامت علی کہ از مشاہیر علمای اہلسنت گذشتہ منکشف گردید کہ امام بارہ واجب التعظیم است و در جای واجب التعظیم تلاوت قران مجید و درود و دعا عین ادب باشد و تفوہ باین تشبیہ کار کسے است کہ سراپا نجاست ظاہری و ممتلے از نجاست باطنی بودہ باشد **قال** اور حضرت رسول خدا نے فرمایا ہے انا بری لمن خلق و صلق و خرق یہہ حدیث مشکواہ میں ہے یعنے رسول خدا نے فرمایا کہ میں بیزار ہون اس شخص سے جو سر کے بال نوچے مصیبت میں اور آواز سے چلا کر روئے اور گریبان پھاڑے **ف** چہاتی کوٹنا اور سر پیٹنا اور نوحہ کرنا اور جو کام ایسا ہے یہہ مطلق حرام ہے موت کیوقت ہو یا بعد اسکے کسی کیواسطے درست نہیں پیر ہو یا پیغمبر امام ہو یا شہید **اقول** علامہ دہلوی صاحب تحفہ در نزہہ اثنا عشریہ می فرمایند آنچہ درینمقام افادہ فرمودہ نہو بلی عیش نیست زیرا کہ صبر از امور نفسانیہ است تعلق بقلب دارد اگر با وجود اطمینان قلب و ثبات قدم بر جادہ رضا و تسلیم بقضای الہی بنا بر اعلام استعظام بعضے مصائب و رفع تہمت سہل انگاشتن آن بعضے امور کہ بحسب ظاہر بر عدم اصطبار دلالت می کنند بوقوع آید مستلزم محذوری نیست و منافاتی با بشارت قرانی کہ در حق صابران وارد است ندارد چہ منافی در صورتی است کہ این امور از راہ بیصبرے ازین کس صادر شود پس آنچہ در حالت ثبات قدم در مقام صبر بنا بر بعضے مصالح بوقوع آمدہ باشد منافات نداشتہ باشد حاکم در مستدرک از عبد اللہ بن محمد بن عقیل روایت کردہ قال سمعت جابر بن عبد اللہ رض یقول فقد رسول اللہ صلعم یوم احد حمزۃ حین فاء الناس من القتال قال فقال رجل اریتہ عند

تلک الشجرۃ وهو یقول انا اسد الله واسد رسوله اللهم انی ابرء الیک مما جاء به هؤلاء من
افزامهم فسار رسول الله نحوه فلما رای جبهته بکی ولما رای ما مثل به شهق ثم قال الا کفن فقام رجل من الانصار
فرمی بثوب ہے نیز حاکم گفتہ هذا حدیث صحیح الاسناد و عبارت محدث دہلوی در مدارج النبوۃ در خصوص اضطرار
جناب پیغمبر در مرض خود و تعرض حضرت عائشہ کما مر سابقا موید مطلوب ما است **قال** اور اس محرم کے
ماتم داری کی بنیاد نکالی ہوئی ہے مختار ثقفی کی وہ مردود ناقرجام امام کے نام سے لوگوں کو اپنے دام میں
لاکر چاہتا تھا کہ سلطنت حاصل کرے اور حقیقت میں اسکو امام سے کچھ کام نہ تھا اسواسطے کہ وہ بھیا دریردہ
آپ نبوت کا دعوی کرتا تھا کہتا تھا کہ میرے پاس جبرئیل آتے ہیں **اقول** علامہ دہلوی اعلی اللہ مقامہ
در تحفہ اثنا عشریہ میفرماید ظہور این اقاویل از مختار از روی عقل و نقل خارج از سداد است اما عقلا بجہت آنکہ
مختار بسیار حازم بود تا بحدیکہ با وجود آنکہ خود منصب و عداوت اہلبیت اتصاف داشت و بنا بر روایت صاحب
استیعاب کینہ حضرت امیر المومنین ع در سینہ اش مدخر بود چون دید کہ مردم کوفہ ارادہ انتقام و طلب خون امام
ہمام حضرت سید الشہدا علیہ السلام دارند بنا بر حب جاہ و طلب ریاست با قوم ساز ش و امیزش نمود تا او را
بسرداری قبول نمودند ازان باز تا حین حیاتش گاہی باظہار ما فی الضمیر نپرداخت پس باظہار امر یکہ ناپسندیدہ
و مخالف دعوی ریاست اہل اسلام است چگونہ اقدام می نمود اما نقلا باین جہت کہ ارباب فن سیر و تواریخ درین
باب اختلاف دارند کلام بعضی از علمای معتبرین فن صریح است درینکہ دعوی نبی بودن و آمدن وحی بر وی از مختار
صدور نیافتہ بلکہ او بنا بر فراستی کہ داشت احیانا از وقوع بعضے سوانح در زمان مستقبل اخبار می نمود و چون مطابقہ
اخبار او واقع می شد بعضے جہال فرومایہ را گمان می شد کہ این اخبار بطریق وحی صدور یافتہ شعبی کہ از اجلہ روات
احادیث اہلسنت است در سلک رفقای او منتظم بود ازالہ این شبہہ از اذہان جہال باین وجہ می نمود کہ این امر از
فراست مومن است در روضۃ الصفا آوردہ نقل است کہ پیش از رسیدن خبر فتح مختار میگفت عنقریب ابراہیم
بن مالک اشتر بر مخالفین غالب آمدہ سر ابن زیاد و حصین بن نمیر و فلان و فلان را بکوفہ خواہد فرستاد و جمعی
از جہلہ آن دیار صدق قول مختار را مشاہدہ کردہ گمان بردند کہ بر وی وحی نازل میشود شعبی با ایشان گفت کہ ازین
عقیدہ فاسدہ رجوع کنید کہ امثال این حکایات ناشی از فراست مومن میباشد چنانچہ رسول اللہ فرمودہ کہ فراسۃ المومن

لا یخطی انتهی و میرزا باقی از کتاب الشعرا آورده که مختار را غلامی بود که جبرئیل نام داشت در محاورات خود میگفت
که جبرئیل بمن چنین چنین گفت من با جبرئیل چنین چنین گفتم بمردم جهال مظنه خلاف واقع می شد مؤید این قول است که محمد بن
در همین باب در فائده دوم مرقوم نموده که در اصطلاح برخی از غلاة لفظ جبرئیل بر واقعه نویس اطلاق میکنند
ولا مشاحة فی الاصطلاح ولا فی التسمیه بهذا الاسم چه تسمیه بجبرئیل و میکائیل در اهل اسلام شائع است منهم الشیخ
جبرئیل الکردی تلمیذ نووی و شیخ یافعی و ابو طالب محمد بن میکائیل بن سلجوق اول الملوک السلجوقیه و این تسمیه
مستلزم ادعای الوهیت نیست چه درین جزو زمان شائع و ذائع است غلامان را بجمشید و افراسیاب و اسفندیار
و خسرو و نظائر آن موسوم می سازند بلکه بعضی از صاحب غلامان موسوم باین اسما دعوی شاهنشاهی بلکه دعوی
سلطنت که این بادشاهان عظام غلامش باشند نمی کنند مگر اینکه بمرض مالیخولیا مبتلا بوده باشد و محتمل است که امثال
این مفوات اعدا و مخالفین مختار افترا نموده شائع و ذائع نموده باشند تا باین حیله مسلمین را بقتال و استیصال
او راغب گردانیده او را مستاصل سازند چه مختار با وصف خروج مزور مکار غدار طریق جدال و شقاق مسلوک
داشت یکی از آنها عبد الله بن زبیر بود که شهادت زور در اسلام از مخترعات جناب اوست بیانش اینست که
چون ام المؤمنین عائشه صدیقه بصوب بصره نهضت فرمود عسکر آنجناب بر لب چاه آب رسید سگان آن مکان
اغاز صیاح و نباح نموده ام المؤمنین از نام آن آب استفسار فرمود چون تحقیق پیوست که آن آب حواب است
فرمود انا لله و انا الیه راجعون و حدیثی که از سرور کائنات شنیده بود بیادش آمد که آنحضرت فرموده گویا می بینم
یکی از زنان خود را که سگان حواب برو بانگ کنند ای حمیرا تو ترسان باش از خدا از اینکه آن زن تو باشی و عزم مراجعت
مصمم فرمود عبد الله بن زبیر جمعی از اعراب را بعطایا بالخصوص گرویده گردانید تا نزد عائشه گواهی دادند که این موضعی
دیگر است نه حواب و اول شهادت زور که در اسلام واقع شد آن بود صدیقه را خاطر مطمئن بود قرار نمیگرفت تا
عبد الله بن زبیر که مرشد لشکر بود از عقب تاخته خود را در میان سپاه افگند و آوازه در انداخت که اینک علی ابن
ابیطالب رسید عائشه از بیم محافظت و تطرق آفت مراجعت نتوانست نمود و چون صدیقه دلیل را طلبیده تا
باز دیگر از حقیقت حال استطلاع نماید طلحه جواب داد که دلیل از انفعال آنکه راه غلط کرده باز گشت کذا فی روضة الصفا
و غیره و دوم عبد الملک بن مروان و اخوان بنی امیه که در مکر و تزویر ثانی ابلیس بلکه ابلیس بوده اند ظاهر و هویدا است

تخصیص عبد الملک و پسرش که در مکر و غدر و تزویر گوی از اسلاف خود ربوده بودند و در روضة الصفا آورده و از سلاطین
اول کسیکه غدر کرد عبد الملک بود چنانچه گذشت که در شأن عمرو بن سعید که قسم خورده کلام بیان گشت مصداق این قول است
و اول شخصیکه از سلاطین اسلام بخل ورزید او بود و مردم وی را از جهت امساک رشح الحجاره می گفتند و او نخستین کسی بود که
از امر معروف نهی کرد چه بعد از قتل ابن زبیر به مدینه آمد و بر بالای منبر رفته گفت لا یأمرنی احد بتقوی الله بعد مقامی
هذا الا ضربت عنقه انتهی مختصراً شیخ جلال الدین سیوطی در تاریخ الخلفا آورده عن الکلبی قال کان مروان بن الحکم
ولی العهد عمرو بن سعید العاص بعد ابنه عبد الملک فقتله عبد الملک و کان اول غدر فی الاسلام انتهی بالجمله ازین گروه مکار مزور
فرقه غدار بعید و مستبعد نیست که این تهمات را بر مختار افترا بسته مشهور نموده باشند و در روضة الصفا می گوید که
عبد الله بن زیاد مختار را بعد شهادت حضرت مسلم طلبیده گفت تو بودی که با مسلم در جنگ با اتفاق نمودی امروز
تیره هم از محبت علی و اولاد او میزنی مختار گفت من به واسطه محبت رسول الله اهل بیت او را دوست دارم اما در امر
مسلم بن عقیل بیگناهم چنانکه شیخ کوفه عمرو بن حریث می داند که من در آن آوان از کنج خانه بیرون نمی آمدم عمرو
شرم داشت که در مجلسی چنین گواهی دهد که مختار گفته کرده بلکه گفت اعز الله الامیر راست مختار ازین تهمت مبرا است
در سیاست او تعجیل نمی باید کرد چه وی کسی است که در شئی مصاف بولایت عراق و شام همچنان خالد بن ولید بود
و بنا بر سخن عمرو بن حریث عبد الله بن زیاد از سر خون مختار در گذشت اما او را به زندان فرستاد و بعد از قتل جناب
امام حسین علیه السلام مختار بن ورایه را پیش عبد الله بن عمر بن الخطاب که صفیه خواهر مختار در قید نکاح داشت فرستاده
و احوال خویش باز نمود و التماس کرد که در استخلاص او اهتمام فرماید بنابر اضطراب صفیه عبد الله رقعه به یزید نوشت
مضمونش آنکه ابن زیاد مختار را که میان من و او خویشی و قرابتی است بی سببی گرفته به زندان باز داشته
است اکنون ملتمس آنکه فرمان دهی تا او را از حبس بیرون آرند و چون یزید بر حسب مقتضی وقت از سخن عبد الله
بن عمر تجاوز جایز نمی داشت با بن زیاد پیغام داد تا مختار را مطلق العنان گرداند عبد الله بعد از استماع فرمان
یزید مختار را از زندان بیرون آورده پیش خود طلب داشت و با وی گفت ترا سه روز مهلت دادم اگر بعد از آن
روز چشم من در کوفه بتو افتد گردنت بزنم مختار از کوفه بیرون آمده روی به حجاز آورد و بعد از آن می فرماید که بعد تحقیق
و ظهور بی اتفاقی و عدم ایفای مواعید از طرف عبد الله بن زبیر مختار با ابن زبیر دگرگون کرده با خود قصد ارادهٔ

که بروی خروج کند و بکوفه در آمد و باخذ بیعت اشتغال نمود عمر بن سعد بن ابی وقاص با عبد الله بن یزید انصاری
که از قبل عبد الله بن زبیر والی آن ولایت بود از روی شفقت و نصیحت گفت که مختار باین شهر آمده فتنه کرده
جمعی از شیعه با وی گرد می نمایند من از فساد او ایمن نیستم مصلحت آنکه او را در حبس باز داری که روی بیرون آمدن
نداشته باشد عبد الله بن یزید ابراهیم بن محمد بن طلحه را گفت تا مختار را در زندان کرد پس طایفه از اهل کوفه التماس
استخلاص با عامل کوفه نموده و چه اجابت نیافت عقلاء کوفه آزرده خاطر از پیش وی بیرون آمدند مختار بار دیگر
التجا بعبد الله بن عمر برده از وی درخواست کرد که تا رقعه بعبد الله بن یزید و ابراهیم بن محمد نوشته در استخلاص او
اشارت فرماید آنجناب مسئول مختار را مبذول گردانید نامه باین عنوان بایشان نوشت که اما بعد شما خویشی
مرا با مختار میدانید و صحبتی که مرا با شما است التماس می نمایم که چون نظر شما بر مکتوب من افتد بی تاخیر و
دست از وی باز دارید تا هر جا که خواهد برود و باشد چون نامه آنجناب بعبد الله بن یزید و ابراهیم رسید مختار را [illegible]
داده از زندان بیرون آوردند انتهی ملخصه از عبارات مذکوره باحسن وجه روشن گشت که مختار واسطه در خاندان
حضرت عمر ابن الخطاب است و سبب رهائی او از قید صوبه داران یزید و عبد الله بن زبیر جناب عبد الله ابن
عمر بوده اند ارباب سیر و ارباب اقاویل قبیحه نسبت به مختار با هم اختلاف دارند کما مر آنفاً پس بحالت اختلاف اهلسنت را
سکوت در باره مختار اولی و انسب طرفه آنکه در باره یزید احتمال توبه بر زبان می آرند و زبان خود را از طعن و ملامت
آن پلید باز می دارند و از مختار بوجه قلع و قمع دشمنان اهلبیت دل تنگ گردیده بلا محابا او را منسوب به کفر و
ضلالت می نمایند ببین تفاوت ره از کجا است تا بکجا تذییل قول اول کسیکه در اسلام رسم ماتم عاشورا آورد
مختار است در حیز منع است چه اول کسیکه بنای نوحه و شیون و عزاداری حضرت سید الشهداء علیه السلام گذاشت
بنا بر آنچه از کتب تاریخ دریافت میشود سلیمان بن صرد صحابی است چنانچه صاحب روضة الصفا فرموده چون هلال
محرم سال مذکور شد سلیمان بن صرد از کوفه برآمده نخیله را لشکرگاه ساخت بعد از چند روز از نخیله کوچ کردند بعد
از قطع منازل و طی مراحل چون قریب بقبر امیر المومنین حسین ع رسیدند با هم گفتند که سزاوار نیست که بجهت زیارت
حسین ع برویم و دست در دامن توبه و انابت زده از روان او عذر خواهیم و آنگاه بمقصد شتابیم این سخن گفته
متوجه تربت مطهر آنحضرت گشتند چون چشم ایشان بر مرقد منور حضرت امام حسین ع افتاد از اسپان فرود آمده

اضطراب وبیقراری آغاز کردہ فغان وزاری باوج آسمان رسانیدند انتہی **قال** اور اصل مین یہہ سب رسمین
مجوسیون کی ہین کہ وہی اپنے بزرگون کی مصیبت مین ماتم داری اور نوحہ زاری کرتے ہین اور نیلے کپڑے پہنتے
ہین اور نصاریکا بھی معمول ہے کہ جب اونکے یہان کوئی مرتا ہے تو سیاہ لباس پہنتے ہین اور حضرت عیسی علیہ السلام
کی شکل سولی پر چڑہنے کی جسکو چلیپا کہتے ہین وہ بناتے ہین کہ اسکو دیکہکر حضرت عیسی کے واقعہ پر غم اور رنج کرین گویا
انکا یہہ تعزیہ ہے کہ اپنے پیغمبر کے غم اور مصیبت کو یاد کرینکے واسطے یہہ صورت مقرر کی ہے مسلمان کو لازم ہے کہ مشابہت
کفار سے اپنے کو بچاوے اور انکے کام آپ نکرے کیونکہ حدیث مین آیا ہے جو جس قوم کی مشابہت پکڑے وہ اسی قوم سے ہوگی
اقول وہ تشنیعین انچہ افادہ نمودہ مردود است بچند وجہ اول آنکہ لا نسلم کہ رسوم مجوس ہمچنان چنین ہستند مدعی
ادعی فعلیہ البیان دوم آنکہ شکل حضرت عیسی علیہ السلام نصاری نصب نمی کنند چو وجہ صد ہا گرجا بالا نصب شکل
صلیب قول مخالف است و اگر کدامی از نصاری شکل حضرت عیسی ع نصب میکردہ باشند قیاس تعزیہ بران قیاس
مع الفارق است چہ در تعزیہ تصویر و شکل جناب امام حسین ع بعینہ نمی باشد سیوم آنکہ چون در مذہب اہلسنت
برای تعزیت تسوید لباس مردان را مکروہ و زنان را لاباس فیہ کما فی فتاوی العالمگیری پس تشنیع بران محض
و بیجا چہارم آنکہ مولوی ابو البرکات رکن الدین محمد المدعو تراب علی در رسالہ درک المآرب فی آداب اللحیۃ
والشوارب می فرماید در حدیث آمدہ ہر کہ خضاب سیاہ کند روز قیامت روی او سیاہ خواہد شد بیجای دیگر
می نویسد کہ ابوبکر و عثمان و سعد و عبد الرحمن رضی اللہ عنہم خضاب سیاہ می کردند فالجواب پنجم آنکہ بالفرض
والتسلیم در تعزیہ داری مشابہت کفار است مگر چونکہ مطلق مشابہت ممنوع نیست بلکہ مفید است بہ نیت خلا
باس فیہا چنانچہ در رسالہ نہایۃ المرام بہ صفحہ ۱۰۶ نوشتہ کہ مولوی اسمعیل نے نور العینین مین بدلائل قطعیہ
ثابت کیا کہ مشابہت اوس صورت مین منع ہوگی کہ نیت مشابہت کی ہو اس لئے رفع یدین کو باوجود مشابہت
روافض کے جائز لکہا انتہی فاعتبروا یا اولی الابصار **قال** بہائیو مسلمانو تمہاری خدمت مین یہہ عرض ہے
کہ جب تم ایسے کامونکی مناہی اور تعزیہ کے برے مسائل دریافت کرچکے تو اب تمکو لازم اور فرض ہے کہ بدعت
اور گمراہی سے باز آؤ **اقول** وہ تشنیعین از جہت سائیہ الشمس فی رابعۃ النہار واضح گشت کہ گریہ وزاری در
مصائب جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا موجب حصول رضای جناب باری و انعقاد مجلس برای تذکار وقائع

مذکوره باعث ثواب اخروی و بنا ساختن تعزیه امریست مباح و ذریعه است برای گریه و بکا کما لایخفی و سبیل
مسارضه بیگویم که انعقاد محفل میلاد شریف بدعة مذمومه است کما اعترف به الفاکهانی من متاخری المالکیة
و قیام بوقت ذکر میلاد آنحضرت صلعم امریست که اثر و رسم آن در کتاب و سنت پیدا نیست کما قال نصیر الدین
البرهانپوری پس بعد دریافت مذمت و قباحت امور مذکوره اهلسنت را فرض و واجب است که از ضلالت و اضلال
باز آیند و باصرار بدعة بمفاد حدیث خذلیه عمل خود را غیر مقبول درگاه رب العزت نسازند **قال** اسمین دو فائده ہین ایک
دنیا مین بسیار ناحق مال خراب اور بیماری اور قرضداری سے بچوگے دوسرے بعد مرنیکے شرع کی مخالفت کی سبب اپنی
عاقبت کو تباه نکروگے **اقول** به یقین ملا علی قاری در مرقاة شرح مشکواة تراویح را از جمله بدعات شمرده
و اهلسنت در ماه رمضان با وتر تراویح بجماعة تمام قیام می نمایند و دران چند بدعات دیگر هم افزایند از انجمله
است اجرت گرفتن و دادن بخواندن قران مجید و تقسیم کردن شیرینی بوقت ختم قران مجید و روشنی نمودن در
مسجد بشب آخر رمضان و نیز که بعادت اکثر حفاظ این فرقه بر تعجیل قران جاری گشته و آن نیز البته بدعة ازجمله کبائر
است پس اهلسنت را باید که یک ذره انصاف نموده از بدعت خود را محفوظ دارند ترک بدعات موجب فائدہا است
اول آنکه در بیجا مال ضائع نخواهد شد دوم آنکه از وعید من وقر صاحب بدعة فقد اعان علی هدم
الاسلام بری خواهند شد سیوم آنکه بمفاد کل بدعة ضلالة و کل ضلالة فی النار ترویج این تراویح کشان
کشان بسوی نار جهیم بمذاق مخاطب بالا ترک آن بسبب ارشاد نبوی صلعم من تمسک بسنتی عند فساد
امتی فله اجر مأة شهید بدوی خیر و بهبودی خواهند دید **قال** اور اسکا خیال نکرنا کہ اگر ہم یہ باتین بدعت کی
چہوڑ دینگے تو لوگ ہم پر طعن اور بہتان کرینگے اور برادری کے نادان لوگ لڑینگے بہلا سبب خدا اور رسول اور
امام خلقت کی طعن اور ملامت سہنی بہتر تم مسلمان سچا ہے خلق کی زبان سے کب بچوگے **اقول** نستعجب
نماز تراویح که باعتراف حضرت عمر و ملا علی قاری بدعت است و محفل میلاد شریف و قیام بوقت مولد آنحضرت بتصریح
فاکهانی و نصیر الدین برهانپوری و مجدد الف ثانی بدعت مذمومه بوده است اولیاء مخاطب را باید که در ترک بدعات
مذکوره از ملامت خلائق پروا نکرده پیروی خدا و رسول خدا و شیخین را موجب نجات اخروی انگارند و ناراضامندی
عمر و بکر را هیچ نشمارند **قال** خدا اور رسول کی رضامندی پر نظر رکہنا چاہئے اور ون کی ناخوشی سے اور ناپسند

کرنے سے خوف نہ کہاوے کہ آخر دنیا سے جانا ہے اور اللہ اپنے مالک اور خالق ہی کو منہہ دکہانا ہے پیغمبر خدا نے
فرمایا ہے من تمسک بسنتی عند فساد امتی فلہ اجر مائۃ شہید ؎ یعنی جو کوئی چنگل مارے اور عمل کرے میری
سنت پر میری امت کے فساد کیوقت تو اسکو سو شہیدونکا ثواب ہے ف یعنی شہید اسے کہتے ہین جو اللہ کی راہ مین
زخم اوٹہاوے اور جان سے مارا جاوے اور ایسے زمانے مین کہ ایک جہان رسومات بدعت مین گرفتار ہو اور سنت
بجا لانے مین ہر کسیکو عار اسوقت سنت پر عمل کرنا گویا جیتے جی مرتا ہے کہ ایک عالم سے لڑنا اور ہر دم تیر اور تلوار
طعن اور ملامت سو ایکو انگار کرنا شہید جیسی ایکبار مرتا ہے اور یہہ شہید روحی ہر دم اپنے مرتا ہے اسواسطے اللہ تعالے
ایسے مجاہد کو ثواب سو شہید کا عطا کرتا ہے اب سمجہو کہ جب ایک شہید کا اسقدر عظیم ثواب ہو تو سو شہیدونکا کیا
حساب ایسی باتون پر اہل ایمان کو جان دینا سزاوار ہے نہ چاہے طعن اور خوف نان اور لوگ دنیا کیواسطے کیا
کچہہ محنت اور ملامت اٹہاتے ہین ہم تو تمکو محض خدا کیواسطے بتاتے ہین اور جو اسپر بہی نہ سمجہو تو بہاڑ مین جاؤ اور
اپنا سر کہاؤ موت قریب ہے منکر نکیر قبر مین سمجہاوینگے **اقول** تمسک بہ سنت امر دیگر است و مرجح بودن
بدعت حسنہ امر دیگر مولوی سید روف احمد صاحب در رسالہ غایۃ المرام بہ صفحہ ۱۰۳ می فرماید یہہ حدیث من تمسک
بسنتی عند فساد امتی فلہ اجر مائۃ شہید مصداق اوس شخص کی ہے کہ ایک شخص موافق سنت کے عمل
کرتا ہے اور بعض اشخاص اوس فعل سے مانع ہوتے ہین اور خلاف اوسکے کرتے ہین مثلاً نماز تراویح پڑہتا ہے نکاح
کرتا ہے اور بعضے لوگ بسبب آرام طلبی و رفع تکلیف کے مانع ادا تراویح یا بسبب فساد زمانہ کے مانع نکاح مسنون
سے ہون تو اوس شخص پر کہ متبع سنت کا ہوگا ثواب سو شہیدون کا ہوگا اور اس جگہہ ایسا نہین ہے کیونکہ مجیب
کوئی دلیل سنت کی مشعر حرمت یا کراہت قیام معمول پر نہین لایا ہے فعل سلبی کا نام سنت نہین ہے اور سنت
اسکا نام نہین ہے کہ ایک فعل کو رسول اللہ صلعم نے یا صحابہ نے نہ کیا ہو اور کوئی محذور شرعی اوسکے کرنے پر لازم نہ
آتا ہو اور یہہ امر صریح البطلان ہے اسواسطے کہ اجماع و قیاس اصول شرعیہ سے ہے اور اجماع و قیاس اونہین امور مین
غالبا ہوتا ہے کہ زمانہ آنحضرت صلعم و صحابہ مین معمول نہو اور مصرح فی الکتاب والحدیث نہو اور استحسان کہ ہزارون
جگہہ کتب فقہ مین ہے باطل ہو جائیگا انتہی الحمد للہ کہ باعتراف اہل نحلہ مخاطب در ہمچو امور اجر شہادت بحصول می پیوندد
بلکہ بالبدیہہ در موافقت گریہ بمصائب جناب امام حسین و انعقاد مجالس ذکر مقتل آنحضرت لیفیح اوقات شہود لیا

خود را هدف تیر ملامت ساختن و شرکت یزیدیان کردن است چون خلافت یزید با صول و فروع انحضرات
صحیح و درست است پس اطلاق شهادت یزیدیان این زمان بسبب احیای سنت آن مردود و دوران نفاق
مخاطب سمت جواز و اردو هر سال تعزیه داشتن جناب شاه عبد الرزاق صاحب بانسوی در روز عاشورا فقرا
او شان سر و پا برهنه همراه تعزیه تا کربلا از غایت شهرت مستغنی از بیان است و کشف و کرامت شاه صاحب
موصوف اظهر من الشمس و ابین من الامس حتی که ملا نظام الدین و ابن او مولوی عبد العلی سندراسی که ملقب بحر العلوم
است از خوشه چینان و بیا و ابوسان حضرت ممدوح است در بیان فضائل مجالس و تذکار شهادت جناب
امام حسین علیه السلام مخفی و مستتر مباد که انعقاد مجالس مذکور ثابت است بچند وجه اول آنکه مولوی سلام الله
رام پوری که نبیره شیخ عبد الحق دهلوی است در رساله خود نوشته که نزول ارواح انبیا بر قبور مومنین و بنا بر فضلیت
هنگام سوال نکیرین میشود پس همچنان نزول ارواح انبیا و اوصیا و نزول ملائک در مکان مقدس و نزد اشخاص
مقدس چنانچه نزول جبرئیل علیه السلام نزد مریم مادر عیسی و نزد مادر موسی و نزد فاطمه زهرا و ائمه هدی علیهم السلام و نزول
ملائک برای حفاظت انسان چنانچه آمدن جبرئیل نزد سامری که در قصه حضرت موسی علیه السلام مشهور است
و در جایی که ذکر انبیا و اوصیا و ذکر عزیزان انبیا و اوصیا میشود دیگر چنانچه در حدیث آمده ذکر علی عبادة
و تکفل ذکر و تلطف و ملائمت از جانب صاحب ارواح میشود همچنان برای سزا دشمن و ظالمی که عدو ستم
از و صاحب ارواح و یا بعزیزان رسیده باشد و یا کسی با آنها و یا بعزیزان آنها ناسزا گوید نزول می گردد
چنانچه در صواعق محرقه از باوردی بروایت منصور نقل کرده که او در شام مردی را دید که روی خنزیر بود آنگاه از
سبب آن سوال کرد گفت عادت من آن بود که هر روز با فرزندان خود هزار بار علی علیه السلام را لعن میکردم
و در روز جمعه چهار هزار بار آنگاه پیغمبر صلعم را در خواب دیدم و خواب طولانی بود از انجمله این بود که حسن علیه السلام
از وی شکوه کرد نزد پیغمبر صلعم و آنحضرت آن مرد را لعنت کرد و آب دهن مبارک خود بروی انداخت و آنجا
که آب دهن آنحضرت صلعم رسیده بود خنزیر شد و این علامت ماند تا وقت موت او در کتاب مذکور بروایت
سبط ابن جوزی از واقدی مروی است که مردی پیر در قتل امام حسین علیه السلام حاضر شده بود ولی آنکه معاونت
بهر قتل وی کرده یا دخلی در آن داشته باشد بجز همین قصور در آن ایام نابینا شد آنگاه مردم از سبب آن

پس بیدار گشت پیغمبر صلعم را در خواب دیدم که دست مبارک خود بالا کرده بود و شمشیر در دست داشت نزدیک
آنحضرت نطعی افتاده بود و کسی از قاتلان حسین علیه السلام ذبح ساخته چون نظرش برمن افتاد و سب لعین
کرد بواسطه آنکه شریک لشکر قاتلان حسین علیه السلام شده بودم میلی از خون حسین در چشمم کشید چون رفته شده
اعمی گشته بیدار شدم انتهی و عبارت مذکوره نص است بر آنکه در مکان مقدس فقر و اشخاص مقدس [illegible]
بیچ انبیا و اوصیا در بیچ حضرات انبیا و اوصیا مشغول نزول ملائک و ارواح انبیا و اوصیا میگردد [illegible]
دوسیم آنکه در رساله فاتحة المرام صفحه ۱۰ نوشته کہ ظاہر ہے کہ ذکر اللہ تعالی اور رسول صلعم کا جس محفل
میں ہو وہاں خود اللہ تعالی ہمنشین ہوتا ہے اور فرشتے حاضر ہوتے ہیں اور تصور آنحضرت صلعم کا ہوتا ہے
روح نبی کریم حاضر ہوتے ہیں کما هو فی فتوی علماء مكة المنقولة انفا فی هدی الانام فی مسئلة القيام
وہاں سب مغفور ہوتی ہے اور حاجات اونکی بباعث برکت بر آتی ہیں اور محفل مستجاب دعا ہے انتہی و ظاہر
است کہ ذکر اہلبیت آنحضرت صلعم عین ذکر آنحضرت است و این معنی از نهایت ظهور محتاج دلیل نیست
مگر بنابر اطمینان قلوب ناظرین نقل یک عبارت اکتفا میرود و آن چنین است حق تعالی چون حق سبحانه تعالے
و بنابر التفضیل حضرت رسالت پناه صلعم اقرب دوام و بقا را بدوام آنحضرت و اہلبیت آنحضرت قرار داد
در چند خبر که از امام رازی بعضی از آن روایت کردیم مساوی آنحضرت شد و دلیل دیگر آنکه در حق ایشان [illegible]
اللهم انهم منی وانا منهم ... ولنعم ما قال الشافعی آل النبی ذریعتی
وهم اليه وسيلتي ۞ ارجو بهم اعطي غدا ۞ بيد اليمين صحيفتي سیوم آنکه در رساله فاتحة المرام
صفحه ۱۰ نوشته او حق تعالے نے اطاعت اور نافرمانی رسول مقبول کی اطاعت اور نافرمانی اپنی اور
ذکر رسول کریم کا بعینہ ذکر اپنا فرمایا ہے اور کتب احادیث و سیر میں متواتر آیا ہے کہ جس مجلس میں مسلمان
ذکر خدا اور رسول کرتے ہیں فرشتگان الہی حاضر ہوکر اونپر سایہ کرتے ہیں اور تا اتمام حاضر رہتے ہیں اور اونکے
حق میں دعا کرتے ہیں اور استغفار کرتے ہیں اونکی بجناب حق تعالی کرتے ہیں اور اون مسلمانونکو رحمت الہی احاطہ کرلیتی
ہے اور گناہ اونکے زائل اور درجات اونکے مرتفع ہوتے ہیں اور جس مقام پر درود پڑھا جاتا ہے فرشتگان سیاحین
بجناب آنحضرت صلعم حاضر ہوکر عرض کرتے ہیں کہ فلانے شخص نے درود پڑھا اور یہ بھی حدیث قدسی میں آیا ہے

کہ حق تعالےٰ نے فرمایا انا جلیس من ذکرنی یعنی میں ہمنشین اوس شخص کا ہون کہ مجھکو یاد کرتا ہے کذا فی
شرح سفر السعادۃ لمولانا المحدث الدہلوی انتہی و بوجہ اتحاد ذکر اہلبیت با ذکر آنحضرت صلعم
ہمچنین مقابل ذکر اہلبیت می توان شمرد وہو المطلوب ومن ادعی التفرقۃ فعلیہ البیان چہارم آنکہ
ابو اللیث سمرقندی در تنبیہ الغافلین آوردہ دفعۃ عن النبی صلعم انہ قال ما جلس قوم یذکرون اللہ الا نادیہم
مناد من السماء قوموا مغفورا لکم قد بدلت سیئاتکم حسنات وقد غفر لکم جمیعا وما قعد عدۃ من اہل
الارض یذکرون اللہ الا قعد معہم عدۃ من الملائکۃ محصل ترجمہ انش اینکہ برای ذکر کنندگان حق تعالےٰ
فرشتہ ندا می کند کہ برخیزید کہ گناہان شما تبدیل شد بحسنات و شما مغفور و مسرور شدید و بر ہر یکی
از ہمین میان مقدار کہ ایشان جمع گردیدہ ذکر حق سبحانہ تعالےٰ می کنند ہمان مقدار فرشتگان ہم گرد
آن گروہ می شوند الخ و بالبداہۃ معلوم ہر قاصی و دانی است کہ ذکر رسول مقبول و اہلبیت آنحضرت
صلعم داخل ذکر خدا است فاعتبروا یا اولی الابصار پنجم آنکہ شاہ عبد العزیز دہلوی در تحفہ و شیخ
در عشرہ محرم بخانہ خود و دیگر روز در عشرہ محرم حضور شاہ عالم بادشاہ و در پیش حضور اکبر شاہ
در قلعہ معلی مجالس جمع کردہ تذکار شہادت حضرت امام حسین می کردند و دیگر علماء در ایام عشرہ
در مساجد پیش منبر با مجمع کثیر بالاتفاق تذکار مصائب انبیا علیہم السلام و اولیا و اصفیا الٰہی
و خلق کثیر در آن جمع گردیدہ زارے می کنند پس معلوم شد کہ جاری بودن عادت مذکور انکار انعقاد مجالس
تذکار شہادت جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا و شمردن آن از جملہ بدعات ناشی از تعصب و عناد
کما لا یخفی علی من لہ ادنی درایۃ ششم آنکہ چون باعتقاد اہل سنت و جماعت در ذات بابرکات
جناب سرور کائنات صلعم جملہ کمالات سوا شہادت موجود بودند و این کمال عظیم بواسطہ جناب حسنین
علیہما السلام گویا بعینہ تذکار اوصاف جناب خاتم النبیین تاج المرسلین است و شہادت جہرے را کہ
نصیب جناب مظلوم کربلا گردیدہ باید داشتن کہ ہمہ حزن دائم و تذکر مصائب ہولناک وے تا
تا قیام قیامت لازم است والتذکار لازم للتذکر ولازم اللازم لازم چنانچہ فاضل دہلوی در نقل
خود آوردہ و لکن بقی لہ کمال لم یحصل لہ بنفسہ وہی الشہادۃ فاقتضت حکمۃ اللہ تعالیٰ ان یلحق ہذا الکمال العظیم

سائر كالاثر بعده واثر فاستنابت الحسنين عليهما السلام فانا جد بهما على افضل التحيات وجعلهما مرآتين للاحظة

وغد بين جلالة واكانت الشهادة على قسمين شهادة سر وشهادة علانية قسمت عليهما فاختص السبط الاكبر بالقسم الاول

واختص السبط الاصغر بالقسم الثاني ولما كان مبنى امره على الشهرة والاعلان اذاع الله في الوحي على لسان جبرئيل عليه السلام

وغيره من الملائكة ثم بتعيين المكان وتسميته وتعيين الزمان وهو راس الستين ثم اشتهر امره واعلن ذكره على

لسان امير المؤمنين كرم الله وجهه في سفره الى صفين ثم لما وقعت واقعة الشهادة اشتهر امرها بانقلاب التراب

دما وامطار الدم من السماء وهتف الهواتف بالمراثي ونوح الجن وبكائهم وطواف السباع حافظة

لجثته ودخول الحيات في مناخر قاتليه الى غير ذلك من اسباب الشهرة ليطلع الحاضرون

والغائبون على وقوعها بل بابقاء البكاء والحزن المستمر وتذكر تلك الوقائع الهائلة

في امتد الى يوم القيمة فقد بلغت غاية الشهرة في الملأ الاعلى والاسفل والغيب والشهادة

والجن والانس والناطق والصامت انتهى ثم مولوی سلامت الله در رساله تحریر الشهادتین صفحه ۲۰

مى فرمايد قصه كوتاه چون حضرت امام رضي دريافت عنان عزيمت از كوفه برتافت وسائق وقائد

قضا و قدر كشان كشان انجناب را بكربلا انداخت حالات اين واقعه شنيدنى وكارگذارے تقدير

ديدنى است و در صفحه ۴۲ مى فرمايد حالا تفصيل اسامى شهدائے اهل بيت كه با جناب سيد الشهدا

در كربلا شهيد شدند بايد شنيد سرشك غم از ديده بچشم در ماتم اين خيار اهل عالم بايد ريخت

عبارت مذكوره چنانچه صريح نص است بر اينكه شنيدن حال اين واقعه وگريه نمودن در ماتم اين

خيار اهل عالم ضرور است وهو المراد فانظروا ايها المنصفون ان تلك العبارات نصوص جلية على انعقاد

مجالس العزاء وتذكار مصائب خامس آل العباء والبكاء على سيد الشهداء عبادة لاريب فيه وانما يؤمن

به من لا يؤمن بالله ورسوله

ويوم الجزاء

تمت